

Nederlandsche spraakleer. Deel II. Leer van den volzin (syntaxis)

Willem Gerard Brill

bron

Willem Gerard Brill, *Nederlandsche spraakleer. Deel II. Leer van den volzin (syntaxis)*. E.J. Brill, Leiden 1863 (tweede uitgave)

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/bril002nede03_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

Voorrede.

De behoefte aan eene nieuwe uitgave van dit gedeelte mijner Nederlandsche Spraakleer heeft mij de gelegenheid gegeven om den geheelen inhoud aan een vernieuwd onderzoek te onderwerpen. Van die gelegenheid heb ik gebruik gemaakt, en een en ander punt, dat nog niet tot genoegzame helderheid gebracht was, heb ik naar mijn vermogen naauwkeuriger verklaard. De onderzoekingen van mijnen vriend Dr. L.A. TE WINKEL over de Logische Analyse zijn mij bij de herziening van de Eerste Afdeeling van dit Boek zeer te stade gekomen.

Julij 1862. DE SCHRIJVER.

Vierde boek. *Leer van den volzin.*

§ 116.

Een *volzin* is een woord of zamenstel van woorden, dat de gedachte uitdrukt, met haar onderwerp in verband.

De wetten, volgens welke de woorden tot volzinnen van verschillenden aard, en de volzinnen met elkander verbonden worden, maken den inhoud der *Syntaxis* (*Leer van den volzin*) uit.

De eerste Afdeeling van dit Boek handelt *over het wezen, de vorming en de betrekkingen van den volzin in het algemeen.*

Eerste afdeeling.

Inleiding. Over den volzin en zijne hoofdvormen.

§ 117.

1. Iedere volzin bevat noodzakelijk twee bestanddeelen: 1) een woord, hetwelk het voorwerp vertegenwoordigt, waarvan iets gezegd wordt: *het onderwerp* (*subjekt*); 2) dat wat van het onderwerp gezegd wordt: *het gezegde* (*praedikaat*).

a. Het onderwerp kan ook onuitgedrukt blijven en slechts door de persoonsverbuiging van het gezegde vertegenwoordigd worden. Dit heeft plaats 1) in de gebiedende wijze (bij voorb.: *ga; denk*): deze spreekvorm toch wordt gericht tot een aanwezigen of aanwezig gedachten persoon, die als zoodanig niet uitdrukkelijk als het subjekt der verlangde handeling behoeft genoemd te worden; en 2) in onpersoonlijke uitdrukkingen, die met eene bepaling aanvangen, als *mij dorst; er wordt gelooopen; in den schouwburg wordt gedanst*. In de onpersoonlijke uitdrukking *het regent*, kan het voornaamwoord, dat het subjekt vertegenwoordigt, eigenlijk slechts daarom niet wegblijven, omdat er, zoo dit geschiedde, geen middel zijn zou om aan te duiden, dat de zin stellig verzekerd en niet vragend is. Staat er daarentegen eene bepaling aan het hoofd van de onpersoonlijke uitdrukking, gelijk bij *mij dorst; er wordt gelooopen*, zoo kan zij onmogelijk vragend worden opgevat, en het subjekt kon wegblijven. Dus zou men dan ook *heden regent* behooren te zeggen (zonder subjekt); maar men is het voornaamwoord *het* van lieverlede als een wezenlijk bestanddeel der onpersoonlijke werkwoorden, die een natuurverschijnsel uitdrukken, gaan aanmerken.

Blijft het subjekt onuitgedrukt, zoo heet de volzin *synthetisch*; is het uitgedrukt, zoo heet hij *analytisch*.

b. Het werkwoord maakt óf alleen het praedikaat uit, b. v.: *de mensch denkt*; óf, als abstrakt werkwoord gebruikt, heeft het een eigenschapswoord bij zich, waarmede het vereenigd het praedikaat vormt, bij voorb.: *hij is blijde; hij werd koning*.

Aanm. Vormt het werkwoord, bepaaldelijk het werkwoord *zijn* of *wezen*, op die wijze, met een eigenschapswoord vereenigd, het praedikaat, alsdan wordt het *koppelwoord* genoemd. Het eigenschapswoord op zich zelve is niet in staat, als gezegde aan het subjekt *gekoppeld*, dat is, daarmede in verband gebracht te worden, omdat de *koppeling* of verbinding tusschen onderwerp en gezegde slechts tot stand komt door den persoonsuitgang des werkwoords, die op het subjekt verwijst, gelijk wederkerig de nominatiefuitgang van het subjekt (in onze tegenwoordige taal afgesloten) op het werkwoord verwijst.

2. De volzin heeft twee hoofdvormen: hij is óf een *eenvoudige* of een *zamengestelde* zin.

1) De *eenvoudige* zin is zoodanig een, die slechts één praedikaat inhoudt. Hij bevat óf *a)* slechts de beide noodwendige bestanddeelen van elken volzin, bij voorb.: *de zoon leest*, en dan noemen wij hem een *onbepaalden volzin*; óf *b)* er zijn hem bepalingen toegevoegd, in welk geval de zin een *bepaalde volzin* heet, bij voorb.: *zijn leerzame zoon leest het belangrijke werk met aandacht*.

Aanm. De benaming *bepaalde zin* verdient de voorkeur boven dien van *uitgebreiden zin*. Deze zou slechts kunnen zien op den uitwendigen omvang van den zin, die zeker door het bijvoegen van bepalingen grooter wordt. Maar de inhoud van den zin wordt te enger, hoe uitgebreider zijn omvang wordt. Wijzigen wij den onbepaalden zin *menschen zijn gelukkig*, door de toevoeging van eenige bepalingen, op deze wijze: *slechts wijze menschen zijn gelukkig*, alsdan heeft de zin niets gewonnen, maar integendeel zijne algemeenheid verloren: de gedachte is *beperkt, bepaald*, geworden.

2) De zin is *zamengesteld*, als hij uit meer dan ééne volzin bestaat, die te zamen tot eene syntaktische en logische eenheid zijn verbonden, bij voorb.: *als zijn zoon een belangrijk werk bekommt, leest hij het met aandacht*. Hier zijn twee volzinnen: *zijn zoon leest een belangrijk werk met aandacht*, en: *zijn zoon bekommt een belangrijk werk*, en deze twee zijn tot eene eenheid verbonden.

Eerste hoofdstuk. Over den eenvoudigen zin.

§ 118. Over de soorten van den eenvoudigen zin.

De eenvoudige zin is onderscheiden ten aanzien van den *spreekvorm*, en van den *denkvorm*.

1. Ten aanzien van den *spreekvorm* is de zin óf *bevestigend*, óf *ontkennend*. In den bevestigenden zin wordt het praedikaat aan het subjezt *toegekend*; in den ontkennenden, wordt het aan het subjezt, door middel eener ontkennende partikel, *ontzegd*; bij voorb.: *hij komt niet; zij zijn niet gelukkig*. - Wanneer de ontkennende partikel niet bij het praedikaatswoord, maar bij een ander woord van den volzin behoort (zoo als in: *Hij komt niet te laat*, dat is, *vroeg genoeg*; *zij zijn niet altijd gelukkig*, dat is, *soms gelukkig*), alsdan is de zin bevestigend in weerwil van het daarin voorhanden ontkennende woordje. Slechts door de verschillende plaatsing van het woordje *niet* kan men te kennen geven, of de ontkenning slechts eene bijzonderheid in den zin, of den zin zelve betreft. Zoo betreft de ontkenning het praedikaatswoord, en is bij gevolg de zin zelve negatief in: *ik laak u heden niet*; maar zij betreft het subjezt in: *niet ik laak u heden*; het objekt, in: *niet u laak ik heden*; en, eindelijk, het bijwoord van tijd, in: *niet heden laak ik u*.

Aanm. 1. Het woordje *niet*, namelijk, plaatst men onmiddellijk vóór het woord, welks begrip het ontkent, ten minste zoo men volstrekt ondubbelzinnig wil schrijven. Bij het spreken kan de toon alle dubbelzinnigheid afsnijden. Zoo kunnen, bij voorbeeld, al die verschillende opvattingen van den zin: *ik laak u heden niet*, zonder verandering in de orde der woorden, door den klemtoon worden uitgedrukt.

Aanm. 2. Wanneer de ontkennende partikel (*niet*) het praedikaatswoord (werkwoord) ontkent, staat zij slechts in de woordorde van den afhankelijken zin onmiddellijk vóór hetzelfde, hetzij het in enkelvoudigen of zamengestelden vorm voorkome, bij voorb.: *omdat hij niet komt; vermits hij niet wil komen, of komen wil; daar hij hem niet heeft gezien, of gezien heeft*. Maar in de woordorde van den hoofdzin staat het woordje *niet* achter het werkwoord met zijne bepalingen, bijaldien dit in een eenvoudigen tijdvorm staat, bij voorb.: *hij zag hem niet; hij komt heden niet*, en hijaldien het praedikaat uit een werkwoord met een deelwoord of een infinitief bestaat, vóór het deelwoord of den infinitief, bij voorb.: *hij heeft hem niet gezien; hij wil hem heden niet zien*. Het woordje *niet* toch in ontkennende zinnen is oorspronkelijk slechts eene versterking van het eigenlijke ontkennende bijwoord *en*, dat steeds onmiddellijk vóór het werkwoord stond, bij v.: *ik en kom niet; omdat hij niet en komt, omdat hij niet en is gekomen; omdat hij niet en wil hooren*.

Aanm. 3. Een zin als deze: *hij wendt niet de minste moeite aan*, is dub-

belzinnig. Immers hij kan beteekenen, of: *hij wendt volstrekt geene moeite aan*, of: *hij wendt moeite aan, en wel eene moeite niet geringer dan die van eenig ander*. Bij de eerste opvatting treft de ontkenning het praedikaat, en is dus de zin ontkenning; bij de tweede treft de ontkenning eene bijzonderheid in den zin en is dus de zin bevestigend.

2. Ten aanzien van den *denkvorm* houdt de zin of een *oordeel* of een *wensch* in, en vermits het oordeel iets of als *werkelijk*, of als *mogelijk*, of als *noodwendig* erkent; vermits verder bij elken wensch of het *verstand*, of het *hart*, of de *wil* bevrediging verlangt, zoo is zoowel de oordeelende als de wenschende zin drievoudig.

Aanm. Een zin als *ik verlang te komen*, moge eenen wensch tot inhoud hebben, niettemin is hij voor een oordeelenden zin te houden, vermits hij het oordeel bevat, dat het subjekt zekeren wensch koestert. Zeg ik daarvoor: *ach! kwame ik*, dan eerst is de zin een wenschendel zin.

1) De oordeelende zin vermeldt iets:

a. Als *werkelijk*, en wordt alsdan *assertorische*, dat is, *stellig verzekerende* of, korter, *stellige* zin genoemd. Het werkwoord treedt hier op in de aantoonende wijze, bij voorb.: *God regeert; het regent; hij was gelukkig; hij zal niet voorspoedig zijn; hij mag binnen komen; hij kan het doen; de mensch moet eenmaal sterven; ik wensch; zij bevelen*.

b. Als *mogelijk*, en heet dan *problematische* of *potentiale* zin (zie § 101. C. I. 3, *Aanm.* 2.). Het werkwoord treedt hier op in de aanvoegende wijze als *potentialis* b. v.: *het ware te wenschen; dat zou goed zijn*, of wordt in den vorm des infinitiefs met de hulpwerkwoorden *mogen, zullen* of *kunnen*, verbonden: deze hulpwerkwoorden staan dan, ten minste in den hoofdzin, steeds in den indicatief van den tegenwoordigen tijd, bij voorb.: *hij mag wel ziek zijn; hij zal het nu wel gehoord hebben; ik zelve kan het gedaan hebben*.

c. Als *noodwendig*, en heet dan *apodictische* zin. Om zulk een zin te vormen, moeten wij ons van den infinitief eens werkwoords met het hulpwerkwoord *moeten* bedienen, b. v.: *hij moet zich zelve om 't leven gebracht hebben; hij moet al terug zijn*.

Aanm. (Uit het bovenstaande blijkt het onderscheid tusschen: *hij moet het gedaan hebben*, en: *hij heeft het moeten doen*: het eerste toch is een apodictische zin, daar hij het *gedaan hebben* als noodwendig aan te nemen voorstelt; het tweede is een assertorische zin, daar hij de verplichting om te doen als werkelijk aanwezig geweest zijnde voorstelt. Desgelijks is: *ik kan het gedaan hebben*, een problematische zin, terwijl: *ik heb het kunnen doen*, een assertorische zin is.

2) Heeft de wenschende zin

a. eenen eisch van het *verstand* tot inhoud, dan is de zin *interrogatief* of *vragend*. Ook hier staat het werkwoord in den indicatief. Onze taal onderscheidt den vragenden zin van den stelligen zin slechts door veranderde woordorde en toon. Het praedikaat, namelijk, zoo dit door een werkwoord wordt uitgedrukt, of anders het werkwoordelijk bestanddeel van het praedikaat, staat vooraan: de spreker komt alzoo het eerst voor den dag met datgene, waaromtrent hij uitsluitel vordert. Bij voorb.: *Komt hij? Is de mensch sterfelijk? Gelooft gij niet?*

Alleen dan, wanneer, gelijk in deze voorbeelden, de vraag het gevelde oordeel zelve betreft, en met *ja* of *neen* kan beantwoord worden, heeft die eigenaardige woordorde plaats, waarbij het praedikaat aan het hoofd des zins en het subjeet daar onmiddellijk achter staat. Betreft de vraag daarentegen eene bijzonderheid van den zin, bij voorbeeld, het subjeet, als: *wie is ziek?* het eigenschapswoord van het praedikaat, als: *wat is de mensch?* of eene bepaling, als: *wiens zoon is hij? wien zoekt gij? waar woont hij?* in welk geval men zich van vragende voornaamwoorden of bijwoorden bedient, dan is de woordorde van den zin niet van die eens gewonen assertorischen zins onderscheiden. De omzetting of inversie toch, welke zulk eene vraag kenmerkt, als zij het eigenschapswoord van het praedikaat of eene bepaling van den zin betreft, laat ook de stellige zin toe, bij voorbeeld: *gelukkig is de mensch; hem zoekt gij; daar woont hij.*

De zin, waarin de vraag het gevelde oordeel zelve betreft, heet *subjektieve* of *formeele* vragende zin; zulk een, waarin

de vrager eene bijzonderheid van den zin verlangt te kennen, heet *objektieve* of *materieele* vragende zin. De laatste kan als een onvolledige oordeelende zin beschouwd worden.

Aanm. 1. In den vragenden zin staat altijd de indicatief. In eenen vragenden zin als deze: *zou hij komen?* is *zou* het imperfect van het werkwoord *zullen* (§. 97. III. 3.); doch, *zou dat waar zijn!* in welken volzin het werkw. in den subjunctief als potentialis staat, is geene vraag, maar een uitroep. De uitroep toch vordert de vragende woordorde, bij voorb.: *hoe velen missen wij er!*

Aanm. 2. Negatieve vragende zinnen dienen vaak om de stellige overtuiging van den vrager uit te drukken, bij voorb.: *Dacht ik het niet? O! verdient dat niet een traan?* (Bilderdijk).

b. Heeft de wenschende zin een verlangen van het *hart* tot inhoud, dan heet hij een *optatieve* of eigenlijk gezegde *wenschende* zin. Het werkwoord staat in zulk eenen zin in den conjunctief als optatief, en wel in het praesens dier wijze, als de inhoud van den wensch iets is, welks verwezenlijking men verwachten mag, bij voorb.: *God zij met u!* of: *moge God met u zijn!*; doch in het imperfect, als men het tegenovergestelde van een bestaande handeling, toestand of hoedanigheid wenscht, bij voorb.: *ware hij rijk!* of: *mocht hij rijk zijn! gebruikte hij zijnen tijd beter!*

Aanm. 1. Om eenen wensch van de eerste soort uit te drukken, bedient men zich ook van den imperatief, bij voorb. *leef gelukkig!*

Aanm. 2. Staat het werkwoord in het imperf. van den subjunctief, alsdan heeft de zin de vragende constructie, doch om geene andere reden dan omdat zulke wenschende zinnen eigenlijk hypothetische zinnen zijn (§ 101. C. I. 3. *Aanm.* 1.), en elke hypothetische zin, wanneer bij denzelfden het voorwaardelijk voegwoord ontbreekt, de vragende woordorde aannemen moet, bij voorb.: *komt hij, zoo ben ik tevreden; ware hij gekomen, ik zou tevreden geweest zijn.*

c. Heeft de wenschende zin eene begeerte van den *wil* tot inhoud, dan heet hij een *imperatieve* of *begerende* zin, b. v.: *Kom, wees tevreden! Luister! Kom niet! Luister niet!*

Aanm. 1. Soms drukt men eene begeerte in den vorm eener vraag uit, bij voorb. *zult gij komen (of niet)?*. Toch moet zoodanig eene uitdrukking geenszins een wenschende zin worden genoemd. Bij de logische analyse komt het op den vorm aan. Te verklaren, wat de spreker met het aanwenden van dezen of genen vorm bedoelt, behoort tot het gebied der *exegese*.

Aanm. 2. Soms heeft een stellige zin de kracht van een vraag, een wensch of een bevel; bij v. Gij komt heden avond toch? Gij zult mij toch niet weigeren. Gij zorgt aldaar tegenwoordig te zijn.

§ 119. Over de vormen, waarin zich de bestanddeelen van den onbepaalden eenvoudigen zin voordoen.

De wezenlijke bestanddeelen van den zin, onderwerp en gezegde, kunnen in de gedaante van verschillende woordsoorten voorkomen.

I. Het *subjekt* wordt,

1. slechts voor den vorm, door het onzijdig pers. voornw. *het* voorgesteld. Dit is het geval:

1) In zinnen, welke in een onpersoonl. werkwoord of in een onpersoonlijken vorm van een persoonl. werkw. bestaan, bij voorb.: *het regent; het sneeuwt; het is warm; het kraakt; het dreunt*. Zulke uitdrukkingen vermelden het bestaan van een natuurverschijnsel, en geven dus niets anders te kennen dan: *regen is; er is sneeuw; warmte is; er is gekraak, gedreun*. Alzoo is in die uitdrukkingen het subjekt in het praedikaat begrepen (zie § 117. 1. a.), en het subjekt *het* is zuiver grammatisch-formeel.

2) Bij de onechte onpersoonl. werkwoorden: *het ontbreekt hem aan moed; het is met hem gedaan; het gaat hun wel; hoe staat het met uwen broeder?* (Zie § 90. B. III. 1. 2.).

2. Het subjekt wordt door een woord, dat een voorwerp noemt of aanduidt, voorgesteld, te weten, door een zelfstand. naamw. of als zoodanig gebruikt woord: *de boom bloeit; geen verwarren grijpt er plaats* (Bilderdijk); *het schoone is beminnelijk*; of door een voornw.: *hij is koud; ik lees; deze slaapt, gene waakt; men komt*.

De voornaamwoorden *het, dit, dat*, worden als werkelijke subjecten gebezigd in zinnen als: *het is mijn vader; het zijn*

menschen; dat is een boek; dat zijn druiven; het is avond; het is vrede; het is tijd; het is een braaf man. Hier vervangen die voornaamwoorden een gedachten zin: *hetgeen gij waarneemt; hetgeen gij bezit; hij die zoodanig is*, of dergelijke. Staat het praedikaatsnw. in het meerv., zoo staat het werkw. *zijn* mede in het meerv., en komt derhalve niet met het eigenlijk subjekt in getal overeen. - Zulke zinnen kunnen ook in de omgekeerde woordorde voorkomen, wanneer het voornw. *het* subjekt is, bij voorb.: *menschen zijn het*, en deze omgekeerde orde is noodwendig, als het praedikaat een persoonl. voornw. is, bij voorb.: *hij is het*, niet: *het is hij* (als in het Fransch *c'est lui*, en in het Engelsch *it is he*); *ik ben het* (waar ook de persoon des werkwoords met het pers. voornw. van het praedikaat overeenkomt), niet: *het is ik* (*c'est moi*, in het Eng. *it is I*).

Wanneer de zin een gemeen zelfstandig naamwoord zonder determinatief woord of met het onbepaalde lidwoord, of wel een der onbepaalde voornaamwoorden (met uitzondering van *men*) tot subjekt heeft, kan er eene omzetting plaats grijpen: *er was een koning; er zijn menschen; er valt regen; er is tijd; er gebeurt iets; er valt wat; er komt iemand.* Hier mocht de plaats, die het subjekt in den onbepaalden zin, zoo hij niet vragend zal worden opgevat, aan het hoofd van den zin moet innemen, niet onvervuld blijven. De gewone vertegenwoordiger van het subjekt vóór het praedikaat, als het wezenlijke subjekt bij omzetting achter hetzelfde staat, is *het*. Diensvolgens moest het eigenlijk zijn: *het was een koning; het valt regen*, gelijk in het Hoogd. *es war ein König; es fällt Regen*, en in het Fransch: *il fut un roi; il tombe de la pluie*, en gelijk Hooft zegt: *het hangt een heuvel over de stad*, en wij nog zeggen: *het is vijf jaren geleden*, d. i. *er zijn vijf jaren geleden*. Maar om het werkelijk bestaan (het *daar zijn*) te beter uit te drukken, bezigt men het bijwoord *er* (*daar*), en dit, aan het hoofd van den zin geplaatst, maakt het voornaamw. *het* onnoodig.

Aanm. 1. Dit *er* wordt meestal ook in de natuurlijke woordorde behouden: *een koning was er; regen valt er; tijd is er*; maar zonder *er*: *iemand komt*. De natuurlijke orde is niet aanwendbaar, als het onbepaalde voorw. *wat* subjekt is (gelijk in: *er is wat*), vermits *wat*, voor aan den zin staande, een vraagwoord zou worden.

Aanm. 2. Duidelijk valt het onderscheid in het oog, hetwelk er bestaat tusschen: *er is vrede*, en: *het is vrede*. Het eerste beteekent: *vrede is voorhanden, er heerscht vrede*; het tweede: *hetgeen wij genieten, is vrede*. In den eersten zin is *vrede*, in den tweeden is *het* subjekt. Zoo verschilt ook: *er is tijd*, namelijk, *voorhanden*, van: *het is tijd*, b. v. *om te gaan*, dat is, *dat waarover gij te beschikken hebt, is een tijd om te gaan*; voorts: *er zijn menschen*, van: *het zijn menschen*, dat is: *dat wat gij ziet of hoort zijn menschen*.

II. Het praedikaat wordt uitgedrukt:

1. Door een *werkwoord*, hetzij in een eenvoudigen, hetzij in een zamengestelden (omschrijvenden) vorm, bij voorb.: *God is; ik lees; ik heb gelezen; ik zal lezen; het boek wordt gelezen*. De zin blijft een onbepaalde zin, al is het praedikaat een terugwerkend werkwoord, want met het voorw., dat aan zulke werkwoorden in objektsvorm wordt toegevoegd, geeft het werkwoord, in meerdere of mindere mate, een subjektieve werking te kennen, als: *ik schaam mij; zij bedriegen zich; mij dorst*. Ook de verbindingen met modale werkwoorden, als: *kunnen, mogen, moeten* met den infinitief van andere werkwoorden, vormen slechts onbepaalde zinnen, daar zij met dien infinitief slechts één begrip uitmaken: *ik kan schrijven; ik heb kunnen schrijven; mocht hij verschijnen!*

Aanm. Wanneer het praedikaat niet meer dan het bloote *zijn* van een voorwerp vermeldt, dan noemt men den zin *existentiaal*. Zoodanig zijn: *God is, het regent* (d. i. *regen is*), *het is koud* (d. i. *koude is*), *er wordt gelopen* (d. i. *het loopen wordt, ontstaat of bestaat*), *er zijn menschen, er was een koning, er is vrede, mij hongert*. In tegenoverstelling van zulke existentiale zinnen kan men alle andere zinnen *eigenschapszinnen* noemen. Men hoede zich eenen zin als: *het sneeuwt geweldig*, voor een eigenschapszin te houden: het is een *bepaalde* existentiale zin: immers geeft hij te kennen, dat er *een geweldige sneeuw is*, en niet, dat *de sneeuw geweldig is*.

2. Door nominale woorden of bijwoorden, vereenigd met het werkwoord *zijn* of een der werkwoorden: *worden* (*aan-*

vankelijk zijn), *blijven* (bij voortdurende *zijn*), *schijnen* (in *schijn zijn*), *heeten* (in naam *zijn*). Even als *zijn* of *wezen*, vormen deze werkwoorden met het praedikaatsnaam- of bijwoord bij hunne verbinding met een subjezt geenszins een bepaalden, maar slechts een onbepaalden zin, daar zij in hunne meest gewone beteekenis geen volledig praedikaat vermogen uit te maken.

Aanm. 1. *Blijven* in den zin van *stand houden*, en *schijnen* in dien van *licht geven*, vormen daarentegen een volledig praedikaat, als: *de liefde blijft*; *de zon schijnt*. Dus is dan ook: *de zon schijnt helder*, een bepaalde, maar *de zon schijnt klein*, een onbepaalde zin.

Aanm. 2. Het werkwoord *blijken* wordt door sommigen, op de wijze van het Engelsche *to prove*, dus aangewend, alsof het met een praedikaatswoord een onbepaald praedikaat vormen kon, aldus: *hij blijkt gelukkig*, voor: *het blijkt, dat hij gelukkig is*, of: *hij blijkt gelukkig te zijn*. Zelfs Bilderdijk schrijft: *en nog de Vrijheer blijktend*.

In vereeniging dan met het werkwoord *zijn* of die andere werkwoorden wordt het praedikaat uitgedrukt:

1) Door een *adjektief*, bij voorb.: *ik ben gelukkig*; *de vrouw bleef schoon*; *zij schijnen tevreden*.

2) Door een *substantief* of *infinities*, in den nominatief: *ik ben een mensch*; *hij werd koning*; *zij heeten wijsgeren*; *het zijn rozen*; *tijd is geld*; *dat heet wandelen*.

Aanm. In de plaats van zulk een praedikaatsadjektief of praedikaatssubstantief kan het voornw. *het, dat*, gebezigd worden, bij voorbeeld op de vraag: *was zij schoon?* *Ja! zij was het*; op de vraag: *is hij een jager?* *Ja! hij is het*. In dit geval is *het* praedikaatswoord en wordt het in het Fransch vertaald door *le*, in het Engelsch door *so* (*elle le fut, il l'est, she was so, he is so*), terwijl in: *zij was het* (*c'était elle, it was she*), *hij is het* (*c'est lui, it is he*), in de beteekenis van *dat wat gij waarneemt, was zij, is hij*, het voornw. *het* subjezt is.

3) Door een *infinities* met *te*, als: *hij is te prijzen*; *de daad schijnt af te keuren*; - *het is* (of *het staat*) *te bezien, te wachten*.

4) Door *bijvoegelijke telwoorden* en *voornaamwoorden*. Hier echter wordt altijd bij het bijvoegelijk gebruikt woord een zelfstandig naamwoord verstaan, hetwelk het eigenlijk praedikaat is. Bij voorb.: *het was de eerste, de tiende*; *de*

arbeiders zijn weinige; dit huis is het mijne; gij zijt de mijne; het is dezelfde; het is deze. Slechts *zoodanig* en de bezittelijke voornaamwoorden, in zekere uitdrukkingen, vormen een werkelijk pronominaal praedikaat, en blijven dan, als praedikatief gebruikte adjektieven, onverbogen: *zij is zoodanig; uw is het koninkrijk; de prijs is mijn.* - In plaats van het bezittelijk voornaamwoord wordt ook het persoonl. vnv. met *van* praedikatief gebruikt: *het huis is van mij*, en in plaats der cardinale telwoorden, de uitdrukking: *zij waren met hun drieën, met kun vieren* enz., d. i. *zij waren drie, vier, in getal.* In den volzin *drie waren er* maakt *drie*, waarbij een substantief gedacht wordt, het subjekt uit.

Aanm. Ook hij in het praedikaat voorkomende eigenlijke adjektieven kan het geval voorkomen, dat bij hen een zelfstandig naamw. verstaan wordt, welk zelfst. naamw. dan het eigenlijk praedikaatswoord is, waarmede het adjektief attributief, en dus in verbogen vorm, is vereenigd: *Lodewijk XIV heet de Groote; ik ben de schuldige; deze lijn is eene kromme; vijf (maagden) waren dwaze.* Bepaaldelijk is dit met de superlatieven het geval: *dit boek is het leerzaamste; hij is de beste; de olifant is het grootste* (namelijk *landdier*).

5) Door *bijwoorden*; doch slechts door zekere bepaalde woorden van die soort, aangezien het bijwoord uit zijnen aard geschikt is om het praedikaat te bepalen en geenszins om zelf het praedikaat uit te maken. De bijwoorden dan, die als praedikaat kunnen optreden, zijn:

a. Bijwoordelijke uitdrukkingen, bestaande uit een abstrakt substantief, dat, al of niet door een voorzetsel voorafgegaan, de waarde van een praedikatief adjektief bezit, als: *ik ben voornemens; hij is willens; wij zijn van zins; de man is van meening; hij is van adel; het is niet van noode; het was niet van nut; de zaak scheen van gewicht of van belang; zij waren niet bij hun zinnen; zij is buiten kennis.*

b. Onbepaalde bijwoorden der wijze, te weten: *hoe, zoo, dus, anders*, bij voorb.: *hoe is het?* in plaats van *hoedanig is het?* *het is zoo* (d. i. *zoodanig*); *dus* of *aldus*

was het; de zaak is anders (voor *anders gesteld*). Ook het bijwoord *wel* met zijnen superlatief *best* kan tot praedikaat dienen (Vergel. § 65. II. 2. 1). Aanm. 2.).

c. De *adverbiale superlatieven* van een kwalitatief adjektief, wanneer niet de graad der hoedanigheid van den eenen met den graad der hoedanigheid bij den anderen, maar de eigenschap van een en hetzelfde voorwerp in verschillende tijdstippen en van verschillende zijden vergelijkenderwijze beschouwd wordt, bij voorb.: *hij was toen het gelukkigst; de voorspoed was op het hoogst*.

Aanm. 1. Met zekere bijwoorden kan het werkwoord *zijn* of *wezen* eene zamenkoppeling vormen (verg. § 36. 3. 2.), als *toezijn, uitzijn, voorbijzijn, terugzijn* enz., in welke *zijn* niet de zuiver abstracte beteekenis, maar de meer concrete heeft van *zich na eene handeling in zekeren toestand bevinden*. Is het nu, dat zulk een werkwoord in de woordorde van den hoofdzin tot praedikaat dient, alsdan bestaat dit praedikaat uit het werkwoord *zijn* met zulk een bijwoord, bij voorb.: *hij is uit; de deur is toe; het schip is aan; de tijd is voorbij; zij waren weg; hij is terug; de zon is op*. Even als het werkwoord *zijn*, kunnen dan ook *schijnen, heeten* en (in plaats van *worden*) *raken* gebruikt worden, bij voorb.: *de deur schijnt toe; hij heet uit (het heet dat hij uit is); het raakte weg*. - Ook het bijwoord *ver* (*verre*) kan als praedikaatswoord optreden: *het zij verre; zij zijn ver*.

Aanm. 2. Geheel en al schijnbaar dient een adverbium van tijd of plaats of een adverbiaal zinlid, uit een plaatsnaam met een voorzetsel bestaande, tot praedikaat, wanneer het werkv. *zijn* of *wezen* met de kracht van *aanwezig zijn* het volledig praedikaat uitmaakt, en hijgevolg het hijw., geheel overeenkomstig zijnen aard, het praedikaat bepaalt, b. v. *God is overal; hij is hier; daar ben ik; waar zijt gij? Heden is het een feestdag; gisteren was het mijn geboortedag; er zijn thans velen; wanneer is het kermis? zij waren in de kerk; hij was te huis; hij zal boven zijn; hij was beneden*.

§ 120. Over de bepalingen in den zin.

I. De bepalingen in den zin zijn drieërlei. Zij vermelden 1) een voorondersteld voorwerp bij woorden, die eene werking beteekenen; 2) zij drukken hoedanigheden of betrekkingen uit, die slechts als in eenig voorwerp of begrip vervat

gedacht kunnen worden; 3) zij geven rekenschap van de eene of andere *kategorie*, die bij de medegedeelde gedachte in aanmerking komt.

1. Bestaat de bepaling in de vermelding van een voorwerp, hetwelk voorondersteld wordt bij de werking door eenig woord uitgedrukt, alsdan staat het bepalende woord tot het bepaalde in de betrekking der *af hankelijkheid (dependentie)*, b. v.: *Hij leest een boek; hij ontfermt zich mijner; het gelukte mij.*

1). Het begrip van *werking* ligt eigenlijk alleen in het *werkwoord*. Zoo ook adjektieven en substantieven een bepalend woord, dat van hen afhankelijk is, bij zich hebben kunnen, heeft dit plaats of wegens de verbale kracht, die hun eigen is, bij voorb.: *de liefde tot de deugd; begerig naar roem; de opvoeding der kinderen; de zorg voor de zaak*; of ten gevolge van een in de gedachte aanwezig begrip van *werking* tusschen twee voorwerpen of begrippen, daar het eene als het andere bevattende of voortbrengende gedacht wordt. Zoodanige betrekking wordt tusschen de voorwerpen gedacht, als men spreekt van *een oogenblik tijds, de werken des dichters*.

2). Daar slechts zelfstandige naamwoorden en zelfs voornw. voorwerpen te kennen geven, zoo kunnen slechts zij het voorwerp te kennen geven, op hetwelk de werking gericht is.

3). Een zelfst. naamw. of zelfst. voornwoord is *rechtstreeks* afhankelijk, wanneer het ter bepaling dient zonder tusschenkomst van een dier woordjes (voorzetsels), welke bepaaldelijk strekken om de betrekking, door eenige werking tusschen twee voorwerpen teweeggebracht, aan te duiden; wanneer het alzo de betrekking slechts door een afhankelijken naamval uitdrukt, als: *hij eet brood; gedenk mijner; het betaamde u; de opvoeding der kinderen*. Het is *middellijk* afhankelijk, als het om ter bepaling te dienen een voorzetsel vóór zich heeft, bij voorb.: *hij verlangt naar den vrede; liefde tot deugd; begerig naar roem*.

4). De invloed, door het bepaalde woord op het bepalende uitgeoefend, heet *beheersching* of *regering* (*rectie*): het bepaalde woord heet dus *beheerschend* of *regerend*, het bepalende, *beheerscht* of *geregeerd*. Bij de middellijke afhankelijkheid wordt het voorzetsel als regerend beschouwd, hoezeer het slechts dient om de betrekking duidelijker uit te drukken, die ook zonder hetzelfde door de naamvalsverbuiging van het geregeerde woord uitgedrukt had kunnen worden.

2. Drukt de bepaling eenige hoedanigheid of betrekking uit, die slechts als in het voorwerp of begrip vervat gedacht kan worden, zoo staat het bepalende woord tot het bepaalde in de betrekking van *inhaerentie* (*inlijving*), bij voorb.: het bijvoeg. naamw. tot zijn substantief, als: *de redelijke mensch*; en het bijwoord van hoedanigheid tot zijn werkwoord, als: *hij schrift schoon*.

1). Zelfs het werkwoord, alsmede het praedikatieve adjektief of deelwoord, staat tot zijn subjekt in de betrekking van inhaerentie, bij voorb.: *hij leest*; *hij is goed*; *hij maakt hem gelukkig*. Ook substantieven kunnen in deze betrekking tot andere substantieven staan: *Philips werd koning*. *Philippus, koning van Macedonie*.

2). Bijvoegelijke voornaamwoorden en telwoordelijke of bijwoordelijke adjektieven staan mede in de betrekking van *inhaerentie* tot het bepaalde substantief, en dus ook *bijwoorden van plaats*, onmiddellijk bij het substantief gevoegd, als: *deze boeken*; *de eerste dag*; *twee menschen*; *de bovenste verdieping*; *de burgemeester alhier*.

Aanm. Het lidwoord kan niet als eene bepaling van het substantief worden aangemerikt. Het lidwoord *de* verwijst oorspronkelijk op eene uitgedrukte of gedachte bepaling, en kan dus zelf geene bepaling zijn. Het lidwoord *een* is juist daarom lidwoord, omdat het de kracht om als telwoord te bepalen, verloren heeft.

3). Ook de bijwoorden van intensiteit staan in de betrekking van inhaerentie tot het volgend adjektief of bijwoord: *hij is zeer gelukkig*; *hij staat zeer vroeg op*.

3. Bepalingen, die rekenschap geven van de eene of andere categorie, welke bij de medegedeelde gedachte in aanmerking komt, heeten *zelfstandige* bepalingen. Zoodanige zijn die, welke door bijwoorden van *omstandigheid, plaats* of *tijd*, of door eene uitdrukking in een substantief met een voorzetsel bestaande, of eindelijk door eenen *dativus commodi* (zie § 124. III.) worden wedergegeven. Bij voorb.: *hij werkt te vergeefs; hij leest heden; hij woont hier; hij eet met eenen lepel; het boek op de tafel; kracht tot deugd; hij schrijft aan zijne vrouw; de zaak is mij nieuw.*

Aanm. Voegwoorden en modale en voegwoordelijke bijwoorden maken geene bepaling, evenmin als het lidwoord. Zij geven slechts een duidelijker uitdrukking aan het zinverband of aan den denk- of spreekvorm der rede.

II. Wanneer twee of meer bepalingen bij elkander staan, noemt men ze *zamengeslacht*. Men heeft hier drie gevallen te onderscheiden. Van de verschillende bepalingen is óf de eene aan de andere *ondergeschikt*; óf staat de eene in geene betrekking tot de andere in het bijzonder: zij zijn dus met betrekking tot elkander *onverbonden*; óf de verschillende bepalingen zijn *nevengeslacht*.

1. *Ondergeschikt* is de eene bepaling aan de andere, wanneer zij tot die andere bepaling uitsluitend in betrekking staat, zonder het door deze laatste bepaalde woord aan te gaan, bij voorb.: *hij is zeer gelukkig geslaagd*: hier is *zeer* aan *gelukkig* ondergeschikt en staat in geene betrekking tot *geslaagd*; *een buitengewoon groot vermogen*; *een mij geschonken boek*.

2. *Onverbonden* zijn de bepalingen, wanneer van twee bij één begrip gevoegde bepalingen de eene in naauwer betrekking tot hetzelfde staat, en, met hetzelfde vereenigd, één begrip uitmaakt, hetwelk door de andere bepaald wordt; aldus in: *vele groote schepen*: hier staat *groote* in naauwer betrekking tot *schepen*, dan *vele*, en het vereenigde *groote schepen* wordt door *vele*, als een enkel begrip, bepaald; zoo ook in: *mijn*

trouwe vriend; mijns broeders trouwe vriend; mijn andere voet; hij is heden goed gestaagd; hij heeft mij het boek gegeven: hier wordt het vereenigd begrip gegeven boek door mij bepaald; eene nooit genoeg geprezen daad: hier wordt genoeg geprezen door nooit bepaald, en nooit en genoeg vormen dus eene onverbonden zamengeschikte bepaling van geprezen.

3. *Nevengeschikt* zijn de bepalingen, wanneer zij tot het bepaalde woord in gelijke betrekking staan, bij voorb.: *goede en schoone werken; goede, edele menschen; hij is vlug en naauwkeurig; hij bezit huizen en landerijen; de vriend mijns vaders en mijns grootvaders.*

Tweede hoofdstuk.

§ 121. Over den zamengestelden zin.

De grammatische betrekking der tot eenen zamengestelden zin verbonden zinnen is tweevoudig. De eene zin is met betrekking tot den anderen *nevengeschikt*, of hij is aan den anderen *ondergeschikt*.

A. *Nevenschikking* heeft plaats, wanneer de tot elkander in verband gebrachte zinnen gelijken rang bekleeden, in dier voege dat een zin zonder zijne zelfstandigheid te verliezen aan een anderen zin wordt toegevoegd door middel van een voegwoord, dat wegens den aard dezer betrekking *nevenschikkend voegwoord* heet; bij voorb.: *hij spreekt en ik gehoorzaam; ik zou wel willen komen, maar ik heb geen tijd; hij komt niet, want hij heeft geen tijd.*

B. *Onderschikking* heeft plaats, wanneer van twee verbonden zinnen de een, gelijk ook zijn vorm uitwijst, geenerlei zelfstandigheid heeft, maar slechts om ter bepaling te dienen,

door middel van een zoogenaamd *onderschikkend* voegwoord, toegevoegd wordt aan een anderen zin, die zelfstandig blijft en deswegens *hoofdzin* heet; bij voorb. *ik gehoorzaamde, toen hij gesproken had; ik zou wel willen komen, als ik slechts tijd had; hij komt niet, omdat hij geen tijd heeft; ik verneem, dat hij ziek is; de jongen, die leeren wil, is opmerkzaam*. In dit laatste voorbeeld is de bepalende, dat is, ondergeschikte of afhankelijke zin, *die leeren wil*, tusschen de bestanddeelen van den hoofdzin geplaatst. Een afhankelijke zin kan zelve weder eenen afhankelijken zin ter zijner bepaling bij zich hebben: *ik verneem, dat mijn broeder aangekomen is, toen het te laat was*.

Aanm. Er kan logisch verband tusschen zinnen bestaan, zonder dat dit grammatisch wordt uitgedrukt, bij voorb.: *Hij zweeg. De schoone beefde.* (Bilderdijk), d. i. *toen hij ophield te spreken, beefde de schoone. Geen jagers eischt dees nood; geoefende soldaten* (dezelfde), d. i. *maar geoefende soldaten. Wees kalm, Elpine, uw lot verandert* (dezelfde), d. i. *want uw lot verandert*.

I. Daar de afhankelijke (ondergeschikte) zinnen bepalingen zijn van den hoofdzin of van een van deszelfs deelen, zoo is op hen de verdeeling van toepassing, welke de bepalingen binnen de grenzen van een eenvoudigen zin onderscheidt. Eene bepaling, namelijk, binnen de grenzen van eenen zin wordt of door een substantief, of door een adjektief, of door een bijwoord uitgedrukt. Derhalve laten zich de ondergeschikte zinnen onderscheiden in *substantieve, adjektieve* en *adverbiale* ondergeschikte zinnen (Vergel. § 113. II. 1.). De substantieve zinnen vervullen dezelfde dienst, die een substantief in eenen eenvoudigen zin vervult. Zoo vervangt in den zamengestelden zin: *ik verneem, dat gij aangekomen zijt*, de zin, *dat gij aangekomen zijt*, het substantief *uwe aankomst*. Desgelijks bepalen bijvoegelijke zinnen een substantief van den hoofdzin op dezelfde wijze, waarop een enkel adjektief een substantief in den eenvoudigen zin bepaalt; zoo staat: *het kind, dat leerzaam is, wordt geprezen*, gelijk met: *het leerzame*

kind wordt geprezen. Eindelijk, de afhankelijke zin in dezen zamengestelden zin: *het kind wordt geprezen, omdat het leerzaam is*, heet een adverbiale zin, omdat hij overeenkomt met de adverbiale bepaling: *wegens zijne leerzaamheid*.

Aanm. Men moet de afhankelijke zinnen niet als tot zinnen geworden bepalingen aanmerken. Veeleer zijn de bepalingen voor in den hoogsten graad verkorte zinnen te houden. Zou beteekent: *leerzame jongens maken vorderingen*, eigenlijk: *jongens, in zoo verre zij leerzaam zijn, maken vorderingen*.

1. De *substantieve zinnen* zijn onderscheiden, deels naar hunnen verschillenden *inhoud*, deels naar hunne verschillende *betrekking* in den zamengestelden zin.

1) Naar hunnen *inhoud* zijn zij onderscheiden in *werkelijk substantieve zinnen*, en in *substantief gebruikte adjektieve zinnen*.

a. De *werkelijk substantieve zinnen* drukken het begrip van een substantief zelf uit en worden door het voegwoord *dat*, of, bijaldien de zaak als onbekend of twijfelachtig wordt voorgesteld, door *of* met den hoofdzin verbonden, bij voorb.: *ik weet, dat hij aangekomen is; ik begrijp, dat hij uw vriend is; ik gevoel, dat het koud is; ik wensch, dat hij kome; hij vraagt, of ik komen zal*.

b. De *substantief gebruikte adjektieve zinnen* drukken eene inhaerente bepaling uit van een gedacht substantief begrip, en worden met den hoofdzin verbonden door de substantieve voornaamwoorden *wie, wat, hetgeen*, door de pronominale bijwoorden *waar* (ook zamengekoppeld met *mede, toe, aan* enz.), *wanneer, hoe*, of door de adjektieve voornaamwoorden *welke, wat voor een, hoedanig*, bij voorb.: *ik weet, wie het gedaan heeft* (d. i. *den persoon, die het gedaan heeft*); *ik sprak, wat of hetgeen ik moest* (*de woorden, die ik moest spreken*); *hij zegt mij, waar hij is* (*de plaats, waar* enz.); *zeg mij, waartoe* (d. i. *de zaak, tot welke*) *dit dienen moet; ik wil weten, wanneer* (d. i. *den tijd, op welken*) *hij komt; zij bedenkt, hoe zij den man beha-*

gen zal (de wijze, waarop enz.); hij deelt hem mede, welke vriend hem bezocht heeft (d. i. het bericht aangaande den persoon van dien vriend); hij zegt mij, wat voor eene of hoedanige daad hij uitgevoerd heeft (d. i. hij geeft mij een bericht aangaande den aard dier zaak).

Aanm. Gelijk de door middel van *of* met het werkwoord des hoofdzins verbonden afhankelijke zinnen indirecte *subjektieve* vragen zijn, zoo zijn de substantief gebruikte adjektieve zinnen daarentegen indirecte *objektieve* vragen; ook zijn de voegwoordelijke woorden, door middel van welke zulke zinnen met den hoofdzin verbonden worden, eigenlijk vragende woorden, hetzij vragende voornaamwoorden, hetzij vragende bijwoorden.

2) Naar hunne verschillende *betrekking* in den zamengestelden zin zijn de substantieve zinnen onderscheiden in *subjektszinnen*, in *praedikaatszinnen* en in *objektszinnen*.

a. De *subjektszinnen* geven het subjekt van den nevensgaanden hoofdzin te kennen, bij voorb.: *Dat hij aangekomen is, verheugt mij. Of hij komen zal, is onzeker. Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn* (van der Palm). *Wie mij lief heeft, volg mij. Al of alles wat ik zie, is goed.* Volgt de subjektszin op den hoofdzin, dan wordt hij in den hoofdzin gemeenlijk door het voornaamw. *het* aangekondigd: *Den Christen voegt het, dat hij lijdt* (Bilderd.). *Het is niet alles goud, wat er blinkt.* Noodzakelijk is deze aanwending van het voornw. *het* in den hoofdzin niet, bij voorb.: *Den Christen voegt, dat hij lijdt. Niet alles is goud, wat er blinkt.* Slechts dan is zij zulks, wanneer het praedikaat een pers. vnw. is, b. v. *hij is het, die mij geleerd heeft*, of wanneer er geene omzetting van de woordorde plaats heeft, b. v. *Het voegt den Christen, dat hij lijdt.* Zeide ik hier: *Voegt den Christen, dat hij lijdt*, zoo zou de hoofdzin een hypothetische zin worden (zie § 114. II. 6. 1.)). Staat het werkwoord in den subjunctief, dan is er geene misvatting van dien aard mogelijk, en het voornw. *het* moet weg blijven, b. v.: *volg mij, wie mij lief heeft.* Ook wanneer de subjektszin den hoofdzin voorafgaat, kan er

een grammatisch subjekt in den hoofdzin worden aangewend: dit is dan gemeenlijk het aanwijzend vnw. *die, dat*, b. v.: *Of hij komen zal, dat is onzeker. Wat niet waar is, dat kan niet eenvoudig zijn. Die waagt, die wint* (in plaats van *wie waagt*). *Die mij lief heeft, die volge mij*. - Zien substantief gebruikte subjektszinnen op een bekenden persoon of op meer dan éénen persoon, dan staat het voornw. *die* aan hun hoofd, aangezien *wie* geen bekenden persoon kan aanduiden, noch in den nominatief of den accusatief van het meervoud betrekkelijk kan gebruikt worden, b. v.: *Die mij den last opleide, zal mij hem helpen dragen. Die zich te veel haasten, komen niet spoedig voort*.

Aanm. 1. De subjektszin behelst eigenlijk slechts eene nadere omschrijving of bepaling van het subjekt. Het subjekt zelf is in den hoofdzin en wel door den persoonsuitgang des werkwoords vertegenwoordigd.

Aanm. 2. Men hoede zich in den zin *al* of *alles wat ik zie, is goed, al* voor het subjekt en *wat ik zie* voor een adjektieven zin te houden. *Al* of *alles* is slechts eene bepaling van het subjekt: vandaar dat men even goed zeggen kan: *wat ik zie is alles goed*, en vandaar ook, dat achter *al (alles)*, niet *die, dat*, maar *wie, wat* gebezigt worden, welke laatste voornaamwoorden slechts aan het hoofd van substantieve zinnen staan. Ook in: *niet alles is goud, wat er blinkt*, is dus *alles* geen subjekt.

b. Praedikaatszinnen zijn substantief gebruikte adjektieve zinnen, die het naamwoord van het praedikaat vervangen, zoo als in: *Hij is niet wat hij voorgeeft te wezen*. Ook hier kan de afhankelijke zin door het voornw. *dat* worden aangekondigd: *hij is niet dat, wat hij schijnt*.

c. Objektszinnen noemt men zoodanige substantieve of substantief gebruikte zinnen, die hetzij een substantief in den genitief, hetzij het objekt in engeren zin (d. i. een substantief in den accusatief), hetzij, eindelijk, een substantief, door een voorzetsel geregeerd, vervangen. - De datief, als zijnde van nature zelfstandig, kan door geen afhankelijken zin omschreven worden.

a) De volgende zinnen voegen een objekt bij een verbaal substantief of adjektief: bij gevolg staan zij bij dat substantief of adjektief in de betrekking van den genitief: de genitief, na-

melijk, is de naamval in welken het substantief staat, hetwelk rechtstreeks van een naamwoord afhankelijk is. *Het bericht, dat hij aangekomen is* (d. i. *zijner aankomst*), *verheugt mij*. *De dwaling, dat het welzijn der maatschappij alleen op de bekrompen berekeningen der baatzucht zou gebouwd zijn* (v. d. Palm). *De vraag, of hij geschikt is, bleef onopgelost*. *Ik ben mij niet bewust, dat ik hem beleedigd zou hebben*.

Aanm. Afhankelijke zinnen als deze: *de dag, toen hij zijne intrede deed* (d. i. *zijner intrede*); *de plaats, waar hij woont* (*zijner woning*); *de tijd, wanneer hij gewoon is te komen*; *de wijze, hoe hij zich gedraagt*, kunnen gerekend worden een substantief in den genitief te vervangen; doch liever merke men ze als adjektieve zinnen aan: de bijwoorden toch *toen, waar, wanneer, hoe*, laten zich in een betrekkel. voornaamw. met een voorzetsel (*de dag, op welken; de plaats, in welke; de wijze, op welke*) oplossen. Evenwel kan men zeggen: *de dag, dat hij enz., de tijd, dat hij enz.* Hier is *dat* het voegw., hetwelk substantieve zinnen inleidt, en vervangt de afhankelijke zin bijgevolg werkelijk een substantief in den genitief.

b) Een substantief in den accusatief vervangen de volgende deels substantieve, deels substantief gebruikte objektszinnen in engeren zin: *Ik verneem, dat hij komen zal*. *Ik begrijp, dat het thans te laat is*. *Ik hoor spoedig, wie mijn opvolger worden zal*. *Begrijpt gij, wat gij leest?* *Mannenmoed en mannenkrachten, Die, wat weerstand biedt, verachten* (Bilderd.). Kondigt men hier den afhankelijken zin door het vnw. *het aan*, dan spreekt men met meer nadruk, b. v.: *zij mogen het gevoelen, dat hunne tegenwoordige vorming en toekomstige bestemming hen verheft tot een hoogen stand* (v. d. Palm). *Onze Vaderen hebben het gezien, dat de schatten van alle landen in onzen boezem werden uitgestort* (dezelfde). Gaat de objektszin vóór, dan kan het grammatisch objekt (*het*) niet aangewend worden, ten ware de hoofdzin de natuurlijke woordorde behield, b. v.: *Dat het thans te laat is, ik begrijp het*.

c) Een substantief, door een voorzetsel geregeerd, vervangen de volgende afhankelijke zinnen: *Ik verheug mij, dat hij*

aangekomen is (d. i. *over zijne aankomst*). *Overreed hem, dat het hatelijk is* (v. d. Palm). *Ik ben bang, dat het te laat is*. Hier zou de aanwending van een voornw. of voornaamwoordelijk bijwoord met een voorzetsel in den hoofdzin de uitdrukking slechts onnoodig verlammen, als men b. v. zeide: *ik verheug mij daarover, dat hij aangekomen is*. Hoezeer het heet: *Verblijdt u daarin niet, dat de geesten u onderworpen zijn, maar verblijdt u veelmeer, dat uwe namen geschreven zijn in de hemelen*, waar de aanwending van *daarin* de aandacht met meer nadruk op den onderscheiden aard der verschillende objekten vestigt. Noodwendig is de aanwending van een bepalend woord met een voorzetsel in den hoofdzin, wanneer zonder hetzelfde de woorden in een verkeerden zin zouden kunnen genomen worden, als in: *Hij geeft er niet om, of hij zich gehaat maakt. Daarin bestaat de deugd niet, dat gij in het bidden uwe aangezichten wendt naar het Oosten of naar het Westen* (v. d. Palm). Liet men bij den eersten zin *er om*, bij den tweeden *daarin* weg, zoo ware de uitdrukking onverstaanbaar of onduidelijk. - Een substantief gebruikte zin kan van een voorzetsel afhangen, als: *Dwars door foltring, dood en wat de Hel vermag Bilderd.*), d. i., *door foltring, door dood en door wat de Hel vermag*.

2. De *adjektieve zinnen*, die niet alleen de plaats vervullen van attributieve adjektieven, maar ook van substantieven, die een ander substantief (zie § 120. I. 2. 1.) bepalen, worden door middel van de betrekkelijke voornwoorden en van die pronominale bijwoorden, die de plaats van betrekkelijke voornaamwoorden met voorzetsels vervangen, *welke, die, waarmede, waarin, wanneer, toen, waar* enz. (zie B. I. 1. 2) c. a) Aanm.) met het substantief van den zin verbonden, b. v.: *De plichten, die aan ons beroep verbonden zijn. Alles zwicht voor hem, die 't openbaar gevoelen voor zich heeft* (v. d. Palm). *Patroclus, die de vriend van Achilles was. Het is het huis, waarin ik gewoond heb*.

3. De *adverbiale zinnen* worden met de hoofdzinnen door

middel van de onderschikkende voegwoorden (zie § 113. II. 2.) verbonden. Zij zijn ten aanzien hunner logische betrekking tot den hoofdzin even zoo verschillend, als de voegwoorden, door middel van welke zij met den hoofdzin verbonden zijn; b. v.: *Hij kwam, toen het te laat was. Hij schrijft nog even goed als hij te voren deed. Ik kom niet, omdat ik geen tijd heb. Indien hij niet gehoorzaamt, zal hij schade lijden. Hij spreekt, alsof hij hem begrepen had.*

II. De aard der betrekking, die de afhankelijke zinnen, als bloot ondergeschikt in het redeverband, vervullen, wordt in onze taal op eene opmerkenswaardige wijze in de *woordorde* van zoodanige zinnen uitgedrukt. Als ware het om de snelheid van het uitspreken van zulk eenen slechts tot bepaling dienenden zin te bevorderen, worden het subjekt en alle bepalingen in onafgebroken volgorde achter elkander geplaatst, terwijl het praedikaatswerkwoord, door een deelwoord of infinitief, waar zulk een woordvorm voorhanden is, gevolgd of voorafgegaan, de laatste plaats inneemt. Men vergelijke den hoofdzin: *Hij is nog altijd ziek*, met den afhankelijken zin in: *Ik verneem, dat hij nog altijd ziek is. Toen zag ik hem komen*, met: *Ik verblijdde mij, toen ik hem komen zag of zag komen. Hij heeft hem het eerst aangesproken*, met: *Ik verzeker u, dat hij hem het eerst heeft aangesproken, of aangesproken heeft.*

III. Dikwijls vindt men den inhoud van een afhankelijken substantieven zin door een infinitief, dien van een adjektieven of adverbialen zin door een deelwoord of door een adjektief wedergegeven. Zulk eene bepaling, uit een infinitief, deelwoord of adjektief, met den inhoud van een afhankelijken zin, bestaande, noemt men *een verkorten zin*. Alzoo wordt de zamengestelde zin: *Ik beloof, dat ik komen zal*, uitgedrukt door den eenvoudigen zin: *ik beloof te komen* of *te zullen komen*, en vinden wij een voorbeeld van een verkorten bijvoegelijken zin in: *Jerusalem, bekleet met groene meien, Hem feestelijk begroet* (Vondel), dat is, *Jerusalem, hetwelk be-*

kleed is enz. Verkorte bijwoordelijke zinnen komen voor in: *Geen hongerende beer... Wordt door zijn eigen bloed, zelfs hongrig, aangerand* (Bilderd.), d. i. *zelfs wanneer dat eigen bloed hongrig is. Dit ware beter achterwege gelaten*, d. i. *het ware beter, zoo dit achterwege gelaten werd. Neen, beter is 't... Aan de ondeugd van den dag het wierook toegebracht* (Bilderd.).

IV. De *plaats*, die de afhankelijke zin met betrekking tot zijnen hoofdzin inneemt, is drieërlei:

1. De afhankelijke zin volgt op den hoofdzin, b. v.: *Hij komt niet, omdat hij belet is. Hij vernam, dat hij komen zou.*

2. De hoofdzin wordt in het midden afgebroken door den afhankelijken zin, die alzoo tusschen de twee helften van den hoofdzin staat en alsdan *tusschenzin* heet, b. v.: *De man, van wien ik u gesproken heb, is teruggekomen.* De substantieve zin is minder geschikt om dus als tusschenzin den hoofdzin af te breken.

3. De afhankelijke zin gaat vóór den hoofdzin en heet dan *voorzin*, b. v.: *Dat hij terug is, verheugt mij. Daar hij ijverig gewerkt heeft, mag hij zich uitspannen.* De adjektieve zin kan niet vóór den hoofdzin geplaatst worden, daar hij altijd achter zijn substantief moet volgen. - Volgens het gewone taalkundige spraakgebruik heet bepaaldelijk de bijwoordelijke zin, die zijnen hoofdzin voorafgaat, *voorzin* (protasis), en alsdan wordt de op dien bijwoordelijken zin volgende hoofdzin, *nazin* (apodosis) genoemd. De voor- en nazin te zamen vormen den grondslag van hetgeen men eene *periode* heet, waardoor men een kunstmatig ineengevoegd zinverband verstaat.

Derde hoofdstuk.

§ 122. *Over de ellipsis of uitlating, en den elliptischen zin.*

A. *Ellipsis* of *uitlating* bestaat daar, waar een woord gemist wordt, dat om de uitdrukking grammatisch volledig te maken moet aangevuld worden. De *zin* is *elliptisch*, wanneer het werkwoord of het werkwoordelijk bestanddeel van het praedikaat ontbreekt.

Aanm. 1. De ellipsis is onderscheiden van de *zamentrekking*, welke hierin bestaat, dat een of meer woorden, die aan twee of meer zinnen of zindeelen gemeen zijn, slechts éénmaal worden uitgedrukt, bij voorb.: *Hij is mijn en uw vriend. Het bloed ontvliet de wonde, Het licht, zijn brekend oog* (Bilderd.). Zij is voorts onderscheiden van de in de vorige §: 121. III. vermelde *verkorting* van afhankelijke zinnen: zulke verkorte zinnen toch worden tot leden van den hoofdzin, die geene aanvulling van uitgelatene bestanddeelen behoeven.

Aanm. 2. Wanneer modale of vragende bijwoorden, als *ja, neen, voorzeker, gewis, geenszins, waarlijk? hoe? zoo?* op zich zelven staan, maken zij geen elliptische zinnen: zij geven te kennen, hoe hij, die ze bezigt, den nevensgaanden (meest vragenden) zin opvat. De vocatief, eindelijk, maakt noch een elliptischen zin uit, noch ook vertegenwoordigt bij eenen in de gedachte bestaanden zin. Hij maakt slechts den aangesproken persoon op hetgeen men hem zeggen wil, opmerkzaam.

Aanm. 3. Wanneer ik zeg: *ziet hier handschoenen: wilt gij de witte of de zwarte? Wien hebt gij gesproken? Uwen vader*, zoo bestaat er geene ellipse. Wij hebben hier twee zinnen, die als vraag en antwoord tegen elkander overstaan, met gemeenschappelijke bestanddeelen, die als zoodanig slechts eens behoeven genoemd te worden. Hier bestaat dus eene soort van *zamentrekking* (zie boven: A. *Aanm.* 1.). Van denzelfden aard is de zaak, als ik op de vraag; *Hebt gij lust om mede te gaan?* antwoord: *of ik!*

B. Wij handelen eerst over de *elliptische uitdrukkingen*, vervolgens over de *elliptische zinnen*.

I. *Elliptisch* is de *uitdrukking*, wanneer een bepalend woord wordt aangetroffen, zonder dat het woord, tot welks bepaling het dient, er bij uitgedrukt staat.

Dit heeft plaats:

1. Wanneer een *bijvoegelijk naamwoord zelfstandig ge-*

bruikt wordt, b. v.: *Een wijze, de geleerden, de Ouden, eene schoone. - Het schoone, het ware* enz. daarentegen zijn geen elliptische uitdrukkingen, aangezien zij het *begrip* des adjektiefs *in het algemeen* beteekenen en alzoo geene bepaling van een daarbij te denken bepaald voorwerp inhouden: het zijn dus tot den rang van substantieven verheven en niet bloot zelfstandig gebruikte woorden.

2. Wanneer een bijwoord of bijwoordelijke bepaling onmiddellijk met een zelfstandig naamwoord verbonden wordt, in welk geval er een deelwoord of bijvoegelijk naamwoord in de gedachte dient aangevuld, b. v.: *het huis daar* (namelijk: *gelegen*); *mijn vriend alhier* (*woonachtig*); *de hut op de heide*; *de bedelaars op straat*; *de brief aan mijn broeder*; *de tuin achter het huis*; *de Leeuw uit Juda's stam*.

3. Wanneer een bijwoord of bijwoordelijke bepaling voorkomt zonder den infinitief, die er bij gedacht wordt, b. v.: *Hij moet weg. Ik kan niet verder. De deur kan niet toe. De kinderen willen naar bed. De kloeke Rijp wil meê* (Tollens). *Die vlag moet van de toren neêr* (dezelfde). *Hij wil door 't ijzig Noord naar 't zegend Oosten heen; Langs Nova Zemblaas kust, in storm en sneeuw verloren, wil hij naar China voort* (dezelfde).

4. De infinitief *worden* of *te worden* ontbreekt ook niet zelden bij het verleden deelwoord, in uitdrukkingen als: *Hij moet geholpen. Er dient gearbeid. Hij is waard geprezen. De reekning moet gesloten* (Bilderd.). *Hoe meer hij toevals heeft, hoe min hij dient geleden* (de Decker). *Het is noodigh geweeten* (Hooft). *Wat baet geschreid?* (Colijn v. Rijsssele). Vult men bij deze laatste twee voorbeelden *te worden* aan, dan heeft men een verkorten zin: *geweten te worden*, voor: *dat het geweten worde*, en: *geschreid te worden*, voor: *dat er geschreid wordt*.

Aanm. In uitdrukkingen als *wat zou dat? wat moet dat?* is geene eigenlijke ellipsis, maar heeft het werkwoord *zullen, moeten*, eene beteekenis van meer omvang en gewicht, dan gewoonlijk: te weten, die van *bestemd zijn uit te richten*. *Wat zou dat?* toch geeft te kennen: *wat*

is dat bestemd uit te werken? Evenzoo in: wat zou uw veldheer hier, wat zoude uw moedbetooning? (Bilderd.), en: Maar wat zal hij in dees nood? (dezelfde). Nog minder is er aan ellipsis te denken in: wilt gij geld? waar willen zoo veel als begeren beteekent.

II. Zoowel de *eenvoudige* als de *zamengestelde zin* kan elliptisch zijn, en wel elk op verschillende wijzen.

1. Bij den elliptischen *eenvoudigen zin* ontbreekt:

1) Alleen het *verbale bestanddeel des praedikaats*, d. i., een of andere verbuigingsvorm van *zijn, hebben, zullen, worden*. Zoo ontbreekt het werkwoord *zijn* in het spreekwoordelijk gezegde: *Vrijheid blijheid*. In de vraag: *Wat nu te doen?* In het bevel: *Niets aan te raken!* Voorts in: *Verre van mij! Nimmer wanklank in hun reien* (Bilderd.). *Alles, zachte voorbereiding voor de ziel- en lichaamscheiding* (dezelfde). *Maar hoe dit nu te rijmen met het hoog bestuur des regtvaardigen Opperregeerders?* (v. d. Palm). De imperfektform van het werkw. *zullen* ontbreekt in vragende zinnen, met welke men iets ten sterkste wil ontkennen of als ongerijmd wil doen voorkomen, b. v.: *Ik u verraden?! Wij, doemelingen, wij, den doemling afkeer dragen! Zijn hulp versmaden, wij!* (Bilderd.). *Hoe! Ik u ter dood geleiden! Den arend van 't gebergt uw spieren af doen weiden En drenken met uw bloed!* (dezelfde). *Gij, zondige, aan die wet voldoen!* (dezelfde). *Gij, hoeden onze kudden!* (de Decker). Het werkw. *worden* ontbreekt in: *Waarom gebedeld en niet liever gearbeid? Waarom, waarom met geduld Mijn bestemming niet vervuld?* (Bilderd.). *Waartoe 't verdelgend zwaard ontbloot?* (dezelfde). *Vergeefs de burchwalpoort beloerd* (dezelfde). *Maar te lang, te lang reeds den adel onzer natuur verdedigd!* (Borger). - De schrijver plaatst hier *den adel* (in den accusatief), omdat het als het objekt van het *verdedigen* in de gedachte optreedt. - *Maar vergeefs de krijgstrompet doen hooren* (Bilderdijk), voor *gedaan hooren*. Hiertoe behooren in 't bijzonder die zinnen, in welke een deelw. van den volm.

tijd voorkomt met de kracht van een imperatief, b. v.: *Neen, de tranen afgedroogd!* (Bilderd.). *Met moed en kracht ons aangegrepen, en ook het onze toegebracht, om Kempers naam aan de onsterfelijkheid te wijden!* (van der Palm). *'t Ontredderd schip hersteld en derwaarts ingeloopt!* (Tollens). *De boot van 't ijs gesleept en hier aan wal gebracht;.... Geweer en kruid verzaamd; de zeilen afgenomen; Houweel en bijl gezocht; wat redbaar is gered, En van't gesloopte wrak een woning opgezet!* (dezelfde).

2) Het werkwoord *zijn*, waar dit het praedikaat eens existentialen zins uitdrukt, b. v.: *Heil u! God dank! Eere den overwinnaar! Wat zwaarigheid? Voor ons geen andere slaap dan in den sohoot des grafs!* (Bilderd.). *Geen schooner paerle aen 't loof van uwe kroone* (Vondel). *Eilaas! geen antwoord, geen geluid!* (Bilderd.). Voorts kunnen allerlei concrete werkwoorden ontbreken, wanneer uit de uitgedrukte praedikaatsbepaling duidelijk genoeg het verzwegen werkwoord kan aangevuld worden, vooral in eene levendig verhalende rede, b. v.: *Hij de dieven achterna*, en bij mededeeling van een gesprek, waar de ander der zamensprekenden hervat: *Hij weêr*. Voorts bij vragen als deze: *Vanwaar die traagheid? Waartoe dat misbaar?*

3) Het *verbale bestanddeel des praedikaats met het subjekt*, en slechts het nominale bestanddeel van het praedikaat blijft over. Dit heeft plaats bijzonder in vragende en uitroepende zinnen, wier verzwegen subjekt een der voornaamw. *het, dit of dat* is. B. v.: *Niet waar? Wat nood? O zalig oogenblik! Wat vloekbre mommerij!* (Bilderd.). *Wel foei! wat ouderwetsche namen!* (dezelfde). Voorts in het wenschende: *Welkom hier!* in het bevelende: *stil! bedaard!* en in het toejuichende: *goed! braaf! goed getroffen! juist gezien!* eindelijk in: *misgeschoten!* enz.

4) Het geheele *concrete praedikaat met zijn subjekt*, zoodat niets dan de bepalingen van het praedikaat overblijven. Meestal zijn zulke elliptische zinnen wenschende zinnen, wier

subjekt de aangesproken persoon is. Bij voorb.: *Geduld! De beurs of het leven! Ter zake! IJverig aan het werk! Voorwaarts! Daarheen! daarheen! Terug! Binnen! Op, vrijer, naar de vrijster toe* (Vondel). *Op, Helden (zegt hij), op! voltooit de zegepraal!* (Bilderd.). *Ten vijand! naar den strijd* (dezelfde). *Komt! Naar het Oosten! door de schotsen! opwaarts henen! De zege wacht ons! Viert de schooten! Kindren moed!* Tollens). Al levert ook het in te vullen subjekt en praedikaat een oordeelenden zin op, niettemin drukt de elliptische zin een wensch uit, b. v.: *Goeden nacht! Goeden morgen! Geluk op uwe onderneming! Tot wederziens!* - Tot deze soort van ellipsis behooren ook de adressen op brieven: *den Here* enz. en de opschriften op gedenkteekens: *Ter gedachtenis van...*

2. Er kan ellipsis bestaan in den zamengestelden zin, zoowel wanneer hij uit twee nevenschikte zinnen, als wanneer hij uit eenen hoofdzin en eenen afhankelijken zin bestaat.

1) De eerste der beide nevenschikte zinnen is elliptisch a. in dier voege, dat het *concrete praedikaat* wegblijft en alleen het subjekt overblijft, als: *Nog een oogenblik - en hij was dood. Nog ééne schrede, en hij ligt in den afgrond. Een wenk van u, en ik gehoorzaam. Maar weinig dagen daarna, en afgelegd zijn hunne vooroordeelen* (Borger). *Slechts weinig stappen, en die pijlzwerm heeft gedaan* (Bilderd.). *Een oogwenk, niets meer, en ik stort er in af* (dezelfde). *Geen oogenblik, of 't hulpgetij' Is voor die achterbleef, voorbij* (dezelfde). *Een onbedacht woord, en hij was verloren* (v. d. Palm).

b. In den eersten zin blijven subjekt en praedikaat beide weg, en slechts eene bepaling blijft over: *Welhaast, en 'k ben bevrijd van smart en tegenspoed!*

2) Bestaat de zamengestelde zin uit eenen hoofdzin en eenen afhankelijken zin, dan kan

a. De *hoofdzin* elliptisch zijn, b. v.: *Jammer, dat ik te laat ben gekomen! Een schelm, die er kwaad van denkt!*

Hoe, wanneer wij eens dus handelden? Geen schicht, die 't doelwit mist (Bilderd.). Gelukkig het land, dat op echte geleerdheid en hoogere geestbeschaving wel verdienden prijs stelt (v. d. Palm). Hoe dubbel zalig hij die viel, Door u weêr opgericht (Bilderd.). Maar weinig, wien dat zoet de harten weet te raken (dezelfde). Niemand, waar mijn lijdend harte ooit zijn last in overgoot (dezelfde). Ach! niets dat proef houdt in een eeuw, Verliefd op waanziek volksgeschreeuw (dezelfde). Licht, dat m' er ook van mij niet beter zij tevreden (dezelfde).

b. Of de afhankelijke zin.

Aanm. In zinnen, als *Hij is grooter dan ik. Hij is zoo groot, als zijn broeder. Niemand, dan hij, vermag dit*, bestaat geen ellipsis, maar zamentrekking. Hier zijn eigenlijk twee nevengeschikte zinnen met gemeenschappelijke bestanddeelen: de tweede, namelijk, is oorspronkelijk mede een hoofdzin, en in dezer voege is de zamenstelling te verklaren: *hij is grooter; dán ik (ben ook groot). Hij is groot: alzo (is) zijn broeder (ook groot). Niemand vermag dit; dan hij (vermag dit)*. Vóór het bijwoord *mogelijk* en vóór het werkwoord *kunnen* kan de partikel *als* achterwege blijven, die op het voorgaande *zoo* antwoorden moest; bij voorb.: *hij kwam zoo spoedig mogelijk*, dat is, *hij kwam zoo spoedig, als hij met mogelijkheid kwam of komen kon. Hij kwam soo snel hij kon*, dat is, *als hij kon komen*. Nog sterker is de uitdrukking zamengetrokken, als ik zeg: *met de minst mogelijke moeite*, daar dit niet beteekent *met de onmogelijkste moeite*, maar: *met eene moeite zoo min of gering, als slechts mogelijk is*. - Evenzeer bestaat er geen ellipsis, maar zinsverkorting, in de volgende uitdrukkingen: *Socrates, als ware wijze, versmaadde dien roem*. De woorden *als ware wijze* maken een verkorting uit van den adjektieven zin: *die een ware wijze was*, en *als* is van de betrekking tusschen dezen zin en den hoofdzin slechts de exponent, en heeft eenigermate de waarde eens voorzetsels (*in de hoedanigheid van*) bekomen. Desgelijks is in: *iedereen heeft den toegang, mits betalende*, dit *mits betalende* een verkorte zin, voor: *mits dat hij betale*, en *mits* is slechts de min of meer pleonastische exponent van de betrekking. In: *van een volk, als de Grieken, kon men alles verwachten*, is *als* als plaatsvervanger te beschouwen van *gelijk*, betwelk als adjektief oorspronkelijk het volgende woord in de betrekking van den datief bij zich bad (*gelijk den Grieken*), en alzo met dit woord een bepalend lid van den eenvoudigen zin uitmaakte.

a). In den hypothetischen zin kunnen achter zekere voorwaardelijke voegwoorden het ondenwerp en het werkwoord ont-

breken: *Ik waarschuw u, indien maar niet te vergeefs. Ofschoon nog jong, of hoe jong ook, toch handelde hij verstandig. Ik verlang nog een stukje, mits niet te groot. Zoo zij u 't feestlied, hoe onwaardig, opgedragen!* (Bilderd.) *Ik zal, zoo mogelijk, komen.* (Verg. § 113. II. 2. 6). Aanm.

b). In den verkorten afhankelijkten zin ontbreekt soms het deelwoord van *zijn*, ook daar, waar het met den zin van *zich bevinden*, in den vorm des deelwoords (*zijnde*) had behooren uitgedrukt te worden; b. v.: *Aan het hoofd van een talrijk en geoefend leger, viel het hem licht veroveringen te maken, dat is, daar hij aan het hoofd - was, of stond, of zich bevond.* Even zoo ontbreekt het deelwoord *hebbende*, in: *En toen zij rondreed in haar wagen, Den boezem met de bloem getooid, d. i. den boezem getooid hebbende, of daar zij den boezem had, getooid met de bloem.*

c. Of beide *hoofd- en afhankelijke zin* zijn elliptisch. Dit heeft vooral in spreekwoorden en spreekwoordelijke zegswijzen plaats, zoo als: *Beter laat, dan nooit. Beter benijd, dan beklaagd. Hoe langer, hoe liever. Eer verloren, alles verloren. Eind goed, alles goed. Zoo gezegd, zoo gedaan. Geen poging, dan't bereik te hoog* (Bilderd.).

d. Een afhankelijke zin staat alleen, terwijl de hoofdzin er bij gedacht wordt. Zulk eene wijze van spreken getuigt van ongeduld of levendige bezorgdheid. Bij voorb.: *Als hij maar komt. Dat hij mij toch altijd in den weg moet zijn! Als het eens niet gelukte. O! die dien kunstgalm na mocht streven!* (Bilderd.).

Aanm. 1. Over de aanwending van den onderstellenden zin zonder voorwaardelijken, en van den voorwaardelijken zonder onderstellenden zin, zie § 101. C. I. 3. *Aanm.* 1 en 2.

Aanm. 2. Zeer dikwijls wordt in het zinverband een lid overgeslagen. Bij voorb., zoo ik zeg: *Wanneer ik het wel bedenk, heeft zich de zaak nog anders toegedragen*, ontbreekt tusschen de beide zinnen de hoofdzin: *kan ik verzekeren*, of een dergelijke, waaraan zich dan de zin: *de zaak heeft zich nog anders toegedragen*, in den vorm van een afhankelijkten zin zou aansluiten. Zoo ook: *Zoo ik ook dit er bijvoegen moet, hij is niet altijd even werkzaam geweest*; hier ontbreekt: *ben ik er toe bereid* of een dergelijke hoofdzin.

Tweede afdeeling. Over de onderlinge betrekkingen der woorden in den volzin.

Eerste onderafdeeling. Over de woordvoeging.

§ 123.

Er zijn drie verschillende logische betrekkingen, waarin de tot een volzin verbonden woorden tot elkander staan kunnen: de betrekking der *afhankelijkheid* (*dependentie*), der *inlijving* (*inhaerentie*) en der *zamenschikking* (zie § 120. I. 1. 2. II.). De betrekking der afhankelijkheid heet, in zoo verre zij grammatisch door naamvallen wordt uitgedrukt, *regering* of *beheersching* (*rectie*); die der inlijving wordt door de *congruentie*-vormen uitgedrukt (§ 47. 5.). Dus laat zich de woordvoeging verdeelen in de leer van de *Regering*, in die van de *Congruentie* of *Overeenkomst*, en in die van de *Zamenschikking*. Aan de leer van de Regering gaat eene beschouwing over de naamvallen, hunnen aard en beteekenis vooraf.

Eerste hoofdstuk. Over de Regering.

§ 124. Over de naamvallen.

1. Onze taal onderscheidt slechts vier naamvallen door verschillende vormen, te weten, den *nominatief*, den *genitief*,

den *datief* en den *accusatief*. De *vocatief*, wiens vorm in onze tegenwoordige taal niet van dien van den nominatief verschilt, kan niet dan in oneigenlijken zin *naamval* heeten, omdat hij, als tusschenwerpsel, buiten den zin staat, terwijl de naamvallen strekken om de betrekking aan te duiden, waarin het naamwoord tot den zin staat.

2. De *nominatief* is de vorm van het onderwerp der rede, en zijn (thans afgesloten) verbuigingsvorm wijst slechts op het praedikaat, waarbij dat onderwerp behoort. Dus staat hij met den *vocatief* als *onafhankelijke* naamval tegen de andere over, die het naamwoord als geregeerd voorstellen, en dus *afhankelijke naamvallen* heeten.

Aanm. In de Grieksche en de Latijnsche Grammatika heeten de nominatief en de *vocatief* *de rechte*, de andere *de schuinsche* naamvallen, omdat de naamwoorden, die in een dezer laatste staan, voorwerpen aanduiden, die eenigermate *van ter zijde* bij de handeling in aanmerking komen.

A. De onafhankelijke naamvallen.

I. De *vocatief* wordt gebezigd waar de spreker van den aangesprokenen bijzondere aandacht *begeert*. Hieruit volgt, dat hij veelal voorafgegaan door een tusschenwerpsel en verbonden met eenen imperatief voorkomt; b. v.: *O! vriend! luister. Ach God, red mij!* Echter bestaat er geen grammatisch verband tusschen *vocatief* en *imperatief*: het subjekt van den *imperatief* is het persl. vnw. *gij*, hetzij het worde uitgedrukt al of niet.

Een zelfstandig naamwoord in den *vocatief* kan, even goed als in iederen anderen naamval, van eene ingelijfde, afhankelijke of zelfstandige bepaling vergezeld zijn; b. v.: *Lief kind! Mijn waarde vriend! Lust mijner oogen! God in den hemel!*

II. 1. De *nominatief* is de naamval van het subjekt, d. i. van het voorwerp, van hetwelk iets gezegd wordt.

Aanm. Oorspronkelijk, blijkens de sterke mannel. en ten deele ook de sterke vrouwel. declinaties der substantieven in het Gothisch, drukte het

naamwoord, even als in het Grieksch en Latijn, zijne betrekking in den zin ook in den nominatief door een eigenaardigen uitgang uit, dien de vocatief mist. Het Gothisch kent, even als het Grieksch en Latijn, bij onzijdige woorden geenerlei onderscheid tusschen den vorm van den nominatief en dien van den accusatief. De vorm, namelijk, van den accusatief strekt bij onzijdige woorden tevens voor den nominatief.

2. Het naamwoord (zelfstandig of bijvoegelijk) van het praedikaat staat wegens de betrekking van inhaerentie, waarin het tot het subjeet staat, in den nominatief. Dus zijn het werkwoord *wezen* of *zijn* en al die werkwoorden, welke eerst met een naamwoord vereenigd een volledig praedikaat uitmaken (zie § 65. II. 3. b.), van een *dubbelen nominatief* vergezeld, b. v.: *Hij is mijn vriend. Hij heet deugdzaam. Bleef hij uw beschermer?* Bij *schijnen* en *dunken* kan de nominatief van het praedikaat door den infinitief *te zijn* gevolgd worden: *hij schijnt gelukkig, of hij schijnt gelukkig te zijn. Het dunkt mij goed, of Het dunkt mij goed te zijn.* Bij *blijken* is deze toevoeging van *te zijn* een vereischte; althans heeft de weglating van dezen infinitief bij dit werkwoord iets gezochts of ongewoons; b. v.: *Hij is mij gebleken gelukkig te zijn,* niet: *hij is mij gelukkig gebleken,* omdat eigenlijk niet de persoon blijkt, maar dat wat aangaande den persoon gezegd wordt, d. i. *zijn gelukkig zijn* (zie § 119. II. 2. Aanm. 1.). - Ook die werkwoorden, welke een dubbelen accusatief regeren, als *heeten, noemen*, bekomen, in den passieven vorm omgezet, eenen dubbelen nominatief bij zich: *Hij wordt een held geheeten. Gij wordt te recht gelukkig genoemd.*

B. De afhankelijke naamvallen.

I. De *accusatief* geeft het voorwerp te kennen, dat lijdelijk in de handeling betrokken is.

Aanm. In sommige Nederduitsche volksdialekten staat het naamwoord blijkens den vorm der vergezellende bepalende woorden in den accusatief, waar het in den nominatief behoorde te staan. Dit geschiedt om op het onderwerp der rede met dubbelen nadruk te verwijzen: de vormen, namelijk, van den accusatief zijn bij de bijvoegelijke woorden daartoe geschikter, dan die van den nominatief. Het volksgebruik volgt de Statenbijbel, waar wij lezen: *Door het geloof in zijnen naam heeft zijnen naam de-*

zen gesterkt (*Handel. 3, 16*). En: *de hemel is rood* (en dan straks): *want den hemel is droevig rood* (*Matth. 16, 2 en 3*). Hier duidt de accusatiefvorm aan, dat het dezelfde naam, dezelfde hemel is, waarvan zoo even gesproken was.

1. Overeenkomstig dezen zijnen aard wordt de accusatief aangewend ter aanduiding van het *voorwerp van een overgankelijk werkwoord*, dat is, van zulk een werkwoord, dat eene werking van het subjeet te kennen geeft, die het voorwerp, als het ware, omvat en onderwerpt.

1) De accusatief beteekent gewoonlijk het voorwerp, dat de werking lijdt, als in: *Hij bemint zijnen broeder; hout branden, het veld ploegen*; maar kan ook het *produkt* te kennen geven, dat uit een voorwerp ontstaat, nadat het de werking ondergaan heeft, b. v.: *kolen branden, d. i. hout tot kolen; meel malen, d. i. koren tot meel; een boek drukken; een raadslid verkiezen*.

2) Bij eene handeling kan meer dan één voorwerp te pas komen, waarvan men zich het een zoowel als het ander als de werking ondergaande kan voorstellen. Dus zijn er transitieve werkwoorden met meer dan éénen accusatief. Onze taal echter laat slechts bij enkele werkwoorden een dubbelen accusatief toe (waarvan beneden § 125. A. II.). Doorgaans wordt de betrekking van een der beide objekten tot de handeling dus gedacht, dat zij gevoegelijk door een voorzetsel wordt uitgedrukt. Men kan, b. v., zoo wel zeggen: *den vijand werpen*, als *eenen steen werpen*, maar geenszins: *hij werpt den vijand eenen steen*. Worden die twee objekten in éénen zin vereenigd, dan zegt men, óf: *hij werpt den vijand met eenen steen*, of: *hij werpt eenen steen naar den vijand*. Van *lood* zoo wel als van *kogels* kan men zeggen, dat zij *gegoten worden*; maar vereenigt men deze beide objekten in zijne voorstelling, dan zegt men: *hij giet kogels uit lood*, of: *hij giet lood tot kogels*. Met betrekking tot het objekt, hetwelk door middel van het voorzetsel met het werkwoord verbonden wordt, is dit werkwoord dan een intransitief werkwoord. Immers zeg ik: *hij werpt met een steen; hij giet uit lood*, dan worden

werpen, gieten, intransitief gebruikt. Zoo kunnen ook werkwoorden, die slechts één voorwerp rechtstreeks regeren kunnen, dit voorwerp nu eens, als transitieve werkwoorden, in den accusatief, dan weder, als intransitieve werkwoorden, door middel van een voorzetsel bij zich bekomen. Bij voorb.: *eene speer zwaaijen*, en: *met eene speer zwaaijen*; *eenen last torschen*, en: *aan eenen last torschen* (d. i. *te torschen hebben*); *kracht aanwinnen*, en: *in kracht aanwinnen*. - Wanneer van twee objecten, die beide als rechtstreeks door een transitief werkwoord geregeerd kunnen voorgesteld worden, het eene eenen persoon, het andere eene zaak te kennen geeft, dan kan de betrekking van den persoon tot de handeling doorgaans door den datief worden uitgedrukt. B. v.: *hij slaat hem eene wonde*, waar *hem* de datief is, hoezeer in: *hij slaat hem*, hetzelfde vnw. in den accusatief staat.

Aanm. In welke gevallen sommige intransitieve werkwoorden eenen accusatief kunnen regeren, hebben wij gezien in § 90 B. II. 2. 2). *Aanm.* 2. In de uitdrukkingen *school gaan*, *croeg loopen* en dergel., staat het substantief niet in den accusatief, zie § 106. 1. 2). Evenmin is het vragende voornaamw. *wat* voor eenen accusatief van het werkwoord te houden in uitdrukkingen, als: *wat weent gij?* Hier heeft dit voornw. de waarde eener bijwoordelijke bepaling: *waartoe, ter oorzake waarvan*; even zoo zegt men ook: *wat vertoont gij u hier?* Intransitieve werkwoorden, eindelijk, met partikels scheidbaar zamengesteld, kunnen eenen accusatief bij zich bekomen; doch deze accusatief wordt niet door het werkwoord geregeerd. Zeg ik, b. v.: *hij loopt de kamer in*; *hij is den berg afgeklimmen*; *zij wandelen het stadhuis langs*, zoo geven de naamwoorden de voorwerpen te kennen, die de richting bepalen: zij zijn derhalve afhankelijk van een gedacht voorzetsel, dat onuitgedrukt blijft, omdat de partikel het overtollig maakt: *hij klimt den berg af*, b. v. is zoo veel als: *van den berg af*.

2. Voorts staat het naamwoord, dat, *achter een voorzetsel* geplaatst, de plaats of richting bepaalt, in den accusatief.

Aanm. Voorheen waren er eenige voorzetsels, die eenen genitief bij zich hadden; doch dit waren nominale voorzetsels, zoo als *om - wille*, hetwelk nog eenen genitief bij zich heeft, of nominaal gebruikte adverbiale voorzetsels, als *binnen*, en zij hadden dus den genitief als adnominalen casus bij zich. Andere bekwamen eenen datief, die hier het voorwerp aanwees, dat, als het ware, deelnemend getuige van de handeling was.

Werd voorheen bij sommige, en wordt thans bij alle voorzetsels de accusatief aangewend, het is, omdat het voorwerp, hetwelk de richting bepaalt, eenigermate als de werking ondergaande gedacht wordt: het werkende voorwerp toch bestrijkt en beheerscht het punt, waar of in welks richting de werking geschiedt.

3. In den accusatief staan ook de woorden, die eene *ruimte* maat of eene *tijdruimte* aanduiden, en wel bij tijdsbepalingen zoowel op de vraag *hoe lang*, als op de vraag *wanneer*. Bij voorb.: *Eene mijl ver; eenen voet breed; eenen vinger lang; er zijn bloemen, die slechts éénen dag bloeijen. Het heeft eene maand geduurd. Hij stierf den twaalfden Maart. Hij kwam denzelfden avond.*

Aanm. De uitgebreidheid, hetzij van plaats, hetzij van tijd, waarop de omvang eens voorwerps of de duur eener werking, wordt afgemeten, wordt, als het ware, door de werking of het werkende voorwerp gedekt of beslagen. Alzoo is hier het gebruik van den accusatief op dezelfde wijze te verklaren, als achter de voorzetsels.

4. Eindelijk ook de woorden, die een *gewicht*, alsmede die, welke eene *waarde* of *prijs* te kennen geven, b. v.: *Het is tien pond zwaar; het boek is eenen gulden waard. Wegen, dat zwaar zijn, kosten en gelden, die waard zijn* beteekenen, hebben denzelfden accusatief van het gewicht of de waarde bij zich: *Het weegt tien pond; het kost of geldt eenen gulden.*

Aanm. 1. In de overdrachtige uitdrukking: *het geldt hier het welzijn van den Staat*, is *het welzijn* het ware onderwerp, en *het* het bloot grammatische; in: *het geldt u*, is *u* de datief van den persoon, dien het te misgelden staat.

Aanm. 2. Ter verklaring van den accusatief van het gewicht of (hetgeen oorspronkelijk op hetzelfde neerkomt) van de waarde, kan de opmerking dienen, dat men zich niet het gewicht in het afgetrokkene, maar het *stuk gewicht* te denken heeft, tegen betwelk het te wegen voorwerp opweegt, op hetwelk dit laatste aldus werking uitoefent. Alzoo kan het voorwerp, dat het gewicht of de waarde vertegenwoordigt, wederom eenigermate als lijdend worden aangemerkt, en bijgevolg de naam van dit voorwerp in den accusatief gesteld worden.

II. De *genitief* wijst een voorwerp als *oorsprong der handeling* aan.
1. Overeenkomstig deze beteekenis staat in den genitief het

substantief, hetwelk de *oorzaak* of *aanleiding* is van eene werking of toestand, en bijgevolg het voorwerp, ten aanzien van hetwelk de werking plaats heeft of de toestand bestaat. Dus aangewend heet de genitief *causaal* of *causatief*, dat is, *oorzakelijk*. B. v.: *God van den hemel heeft zich onzer erbarmd* (v. d. Palm). *Gedenkt dier braven!* (dezelfde). *Wat ben ik des levens zat* (de Decker). *Der oude zeën en wetten onbewust* (dezelfde). *Dier gruwlen onbesmet* (Bilderd.).

Aanm. Deze genitief hebben wij slechts over bij enkele meest terugwerkende werkwoorden (zie § 125. B.) en bij eenige bijvoegel. naamwoorden (zie § 126. B. I.). In het Middennederlandsch regeerden eene menigte werkwoorden den causalen genitief, als de terugwerkende werkwoorden, die eene *gemoedsaandoening*, voorts de werkwoorden, die een *behoeven* en *verlangen*, een *waarnemen* en *opwachten* te kennen geven, en nog bij andere werkwoorden kon de genitief den *grond* en de *oorzaak* der handeling aanduiden. Tot in de 16de eeuw toe vindt men den genitief bij zulke werkwoorden, b. v.: *Verheucht u des vals uwes vyandts niet* (Bijbelvert. v. 1571). *En laet u niet ghelusten sijner smaecklicke spijsen* (ald.). *Israel heeft Mijner niet gewild* (ald.). - Waar echter in Middenned. geschriften bij *geven nemen, winnen* en andere werkwoorden een vrouwelijke verwantschapsnaam voorkomt, als: *soe (zij) begaert den grave haerre dochter geven* (M. Stoke). *Dat Florens sijre nichten name* (dezelfde). *Dat Walewein siere dochter hadde ghewonnen* (Walew. 11083). *Als si mire vrouwen horden misbaren* (ald. 5533), schijnt deze genitief uit de ellipsis van een eershalve omschrijvend naamwoord ontstaan te zijn. Nog zegt men kieschheidshalve *mijn persoon* voor *ik*. Ja, dat men in de gemeene spreektaal zoo dikwijls *mijn* hoort voor *mij* (b. v. *hij heeft het mijn gezegd*) is aan die oorspronkelijk uit wellevendheid omschrijvende manier van spreken te wijten. Soms hoort men zelfs nog *zijn* voor *hem* (*ik heb het zijn gegeven*). En is *u*, waar het *gij* (als in *u is mij welkom*) vervangt, geene verkorting voor *uwe edelheid*?

2. Voorts geeft de genitief het voorwerp te kennen, van hetwelk een ander voorwerp *afkomstig* is of *afstamt* (van daar de naam *genitief*), en aangezien degeen, van wien iets afkomstig is, op dat, wat aan hem zijn bestaan te danken heeft, recht behoudt, zoo staat ook de naam des *bezitters* in den genitief, b. v.: *de kinderen des mans, het huis des heren*, maar ook: *de vader der kinderen, de heer des huizes*, waar de kinderen als hunnen vader, het huis als eenen heer *bezittende* worden voorgesteld; *Gods goedheid, de wer-*

ken des dichters, de dichter dier verzen, de moed des mans, de schoonheid der vrouw. Soms strekt deze genitief om bloot *bijeenbehooren* aan te duiden: *het hout dezer tafel, het beeld mijner moeder*, dat ook van een beeld gezegd wordt, dat mijne moeder niet toekomt, maar haar voorstelt; *het voorwerp mijner wenschen*, d. i. dat wat mijne wenschen tot voorwerp hebben. - Wanneer de genitief een voorwerp aanduidt, dat als eene handeling lijdend gedacht wordt, heet hij *objektieve genitief*, b. v. *de verpleging des kranken vaders*, eigenl. de verpleging, welke de vader bezit, erlangt; duidt, daarentegen, de genitief het voorwerp aan, dat de handeling uitoefent, dan heet hij *subjektieve genitief*, b. v. *de verpleging des ziekenoppassers*, eigenl. de verpleging, welke van den ziekenoppasser uitgaat.

Aanm. 1. De possessieve genitief komt *praedikatief* nog slechts in enkele, uit vroeger tijdperk der taal behouden zegswijzen voor; b. v. *geeft den keizer, wat des keizers, en Gode, wat Gods is*, en in de uitdrukking *des doods zijn. Mijne leer is de mijne niet, maar desgenen, die mij gezonden heeft. Doe wat uws ambts is.* Een voorbeeld van zulk een genitief levert mede het volgende: *dede meer quaetheden in sijn lijf, Dan al sijns geslachts goeds dede* (Lancel.), d. i. *allen die van zijn geslacht waren.*
Aanm. 2. Ook de naam eener *hoedanigheid* zou in den genitief kunnen staan, wanneer de hoedanigheid gedacht wordt als dat waaraan het voorwerp zijnen aard en, als het ware, zijn aanwezen als zoodanig te danken heeft. Dit gebruik van den genitief echter is bij ons niet in zwang. Wel verbinden wij in zekere uitdrukkingen den naam der eigenschap door het voorzetsel *van* met het voorwerp, aan hetwelk die eigenschap toekomt, b. v.: *een man van eer, van smaak, van moed, van jaren*, ook, met een bepaald telwoord: *van zestig jaren; een man van de klok; een toren van aanmerkelijke hoogte, van driehonderd voet; een steen van tien pond; een voorwerp van waarde, eene zaak van belang, het land van belofte.* Uitdrukkingen als: *de God der eere; de Heer der heerlijkheid; God onzes levens en onzer goedertierenheid; sceppter des gezags*, schijnen voor Hebraïsmen gehouden te moeten worden. Om deze reden zijn zij echter geenszins af te keuren: integendeel zij behooren tot den godsdienstigen redenaarstijl. - De naam der zaak, die aan eenig tijdsgewricht of plaats zijn *karakter* geeft, staat ook soms in den genitief, soms met *van vóór* zich, bij den naam dier plaats of diens tijdsgewrichts, in min of meer Oostersche uitdrukkingen, bij voorb.: *dag des oordeels, tijd der beproeving, oogenblik des wederziens, de hemel der zaligheid,*

tijd van zingen, dag van weelde, nacht van verschrikking, jaren van onderdrukking, een hemel van zaligheid, een wereld van geluk.

3. Een deel, afgescheiden van zijn geheel gedacht, wordt, als uit dit geheel genomen, van dit geheel *afkomstig*, voorgesteld, en bijgevolg de genitief ook gebruikt om de betrekking van het geheel tot een daarvan genomen deel aan te duiden. Bij voorb.; *eene som gelds, een oogenblik tijds*. Dus aangewend heet hij de *partitieve genitief*.

Aanm. 1. Over de bijzondere gevallen, in welke de partitieve genitief voorkomt, zie men beneden: § 127. B. I.

Aanm. 2. Eenen partitieven genitief bij werkwoorden vindt men nog slechts bij onze oudste en andere schrijvers; b. v.: *etet der spisen* (Maerlant). *(Eva) plucte eenen appel... Ende aets ende gaefs Adame, Ende bat hem dat hijs name* (Lek. Sp.). *En wenscht u sijner spijse niet* (Bijbelvert. 1571). Thans omschrijven wij zulk eenen genitief steeds door *van*. - De Ouden zetten het objekt mede in den partitieven genitief, wanneer niet zoozeer het objekt, maar het bezit of genot daarvan bedoeld wordt; vandaar bij hen de genitief bij *ghebruken* (d. i. *genieten*) en vooral bij *onnen* of *jonnen*, dat is, *gunnen*. Nog hebben wij zulk eenen genitief over in de uitdrukking *des verkiezende*.

4. Ook bij woorden, die een *kwijt zijn* of *kwijt raken* beteekenen, staat het voorwerp, dat kwijt geraakt is, en dus de oorzaak van den toestand is, in den genitief, die in dit geval *separatieve* genitief heet. Hij komt nog slechts bij enkele verbale naamwoorden voor; b. v.: *der wereld overleden; een balling lands*.

Aanm. 1. Vroeger kwam deze genitief ook voor bij werkwoorden; b. v.: *sijns scilts moeste hi ooc derven* (Walew.); *sire quaetheit afstaen* (Lek. Sp.); *eens kints genesen. Waerom soude ick oock uwer beyder berooft worden op eenen daeh?* (Gen. XXVII: 45). *'k Zal mij der moeite ontslaen* (De Decker).

Aanm. 2. Het veelvuldig gebruik door de Ouden van den genitief gemaakt maakt het verklaarbaar, hoe een woord of woordverbinding in den genitief de waarde eener bijwoordelijke bepaling kon verkrijgen en eindelijk de *s* van den genitief een adverbiale uitgang kon worden. Van het gebruik toch, van den genitief gemaakt, om den min of meer verwijderden grond der handeling of des toestands te kennen te geven, was de overgang gemakkelijk tot de aanwending van denzelfden naamval ter aanduiding eener *bijkomende omstandigheid*, die op de handeling of den toestand van invloed is, of zelfs maar daarbij in aanmerking komt. Van-

daar dan dat plaats- en tijdbepalende bijwoorden in den vorm des genitiefs staan (zie § 106. 1. 1.); vandaar eindelijk, dat ook andere bijwoordelijke bepalingen den vorm des genitiefs, die dan de *modale genitief* mag heeten, vertoonen, als: *rechtstreeks, goedsmoeds, onverrichter zake*, enz. De genitief *des (dies)* heeft mede het karakter eens bijwoords gekregen, en kan als zoodanig nog voorkomen bij werkwoorden, die den genitief niet meer bij zich kunnen krijgen; b. v. *geloove's mij* (de Decker).
Des verblijde ik mij.

III. De *datief* geeft het voorwerp te kennen, dat *deelnemend* in de handeling betrokken is. Hij komt op tweederlei wijze voor: óf *afhankelijk* van een bepaald rededeel, óf *zelfstandig*.

1. Afhankelijk van een bepaald rededeel is hij:

1) Bij *werkwoorden*, zoo *intransitieve*, gelijk *behagen, gelukken, toeschijnen, toebehooren, ontbreken, ontloopen*; als *transitieve*, gelijk *geven, ontnemen, raden, zegen, gunnen, toeschrijven, bieden* enz.

Aanm. Verscheidene werkwoorden, bij welke de vermelding eens persoons te pas komt, wien de handeling aangaat of ten wiens behoefte zij geschiedt, hadden in het Middennederlandsch, eenige tot in de zeventiende eeuw toe, veelal den datief bij zich: naauwkeuriger dan tegenwoordig, nu zij den naam diens persoons in *dén* accus. of, door eenig voorzetsel voorafgegaan, bij zich bekomen, te weten, de werkwoorden: *dienen, volgen, helpen, danken, vloeken, loven, bidden*, enz.

2) Bij *adjektieven*, als: *gelijk, genegen, lief, leed, welkom, aangenaam, nuttig, schadelijk, gemakkelijk*, enz.

2. Zelfstandig, dat is, zonder bij een bepaald rededeel te behooren, wordt de datief gebruikt:

1) Wanneer hij een persoon aanduidt *ten behoefte* van wien de handeling geschiedt, of *ter beoordeeling* van wien de hoedanigheid staat. Dus gebruikt laat hij zich door het voorzetsel *voor* of door de uitdrukking *in de schatting van* omschrijven, en heet *dativus commodi et incommodi*, d. i., *van voor- of nadeel*. B. v.: *Pluk mij die bloem. Mij bloeijen geene rozen. De banden des bloeds zijn mij heilig. De zaak is mij nieuw. Hij is mij een goed vriend. Het is mij wel. Het duurt hun lang. Zwijg Gode! Zingt Gode! Leef Hem en uwen plicht* (Bilderd.). Bepaaldelijk bij adjektieven

met de bijwoorden *te* of *genoeg* komt deze datief voor, als: *Zij zijn hem te levendig. Het is mij groot genoeg. Zij spreekt hem te veel.*

2) De datief kan ook in eenen zin voorkomen in plaats van een bezittelijk voornaamwoord of een possessieven genitief bij een substantief van dien zin. In dit geval heet hij *possessieve* d. i. *bezittelijke* datief. Eene inhaerente bepaling heeft hier den vorm van den zelfstandigen *dativus commodi* bekomen. B. v.: *Het is hun naar den zin* (d. i. *naar hunnen zin*). *Het stuit ons tegen de borst. Dit geluk viel hun ten deel. Val mij niet in de rede. Leg hem niets in den weg. Hem ter eere. U ter liefde. Hun ten gevalle. Een buije ter genade* (Vondel). *Het scheen, Natuur was zelfs het leven uitgebluscht* (Bilderd.). *Het hart-sloot ons toe* (v. d. Palm). *Drukt het hun diep in het hart* (Borger). *Elkaâr in d'arm gevlogen* (Bilderd.). *Hij snelde hun te hulp. Het kwam ons te stade. En werpt ze van elkaâr, elkandren uit het oog* (Tollens). *Den overwinnaren in handen gevallen* (v. d. Palm). *Den Prins werd een paard onder het lijf dood geschoten. De gerechtsdienaar zit den dief op de hielen. Hij brandt zich de vingers. De meester ziet den leerlingen op de handen.* - Wanneer het werkwoord met zijne bepaling het begrip van een transitief werkwoord uitdrukt, b. v. *op de vingers kijken* voor *naauwkeurig gadeslaan*, *op den nek trappen* voor *onderdrukken*, dan kan de naamval, die eigenlijk de possessieve datief is, ook als de accusatief van het uit die bestanddeelen bestaande transitieve werkwoord beschouwd worden; ten minste bij omzetting in den passieven vorm verandert die naamval in den nominatief, b. v.: *Hij wordt op de vingers gezien*, niet: *hem wordt op de vingers gezien. Bloeiende landen in woestijnen herschapen, volken en Vorsten op den nek getrapt* (v. d. Palm). - Stellig verkeerd echter is eene uitdrukking als deze: *hij wordt een tand getrokken*, voor *hem*. Bij een werkwoord, dat actief transitief is of als zoodanig kan opgevat worden, onder-

scheide men wel, of de naamval de possessieve datief is, dan wel de accusatief van dit werkwoord. Zoo is: *Hij slaat hem in het gezicht*, niet hetzelfde als: *hij slaat in zijn gezicht*, in welk geval *slaan* intransitief gebruikt zou wezen; maar *hem* is de accusatief van *slaan*, en de zin is: *hij slaat hem*, en wel bepaaldelijk *in het gezicht*. In: *de regen slaat mij in het gezicht*, daarentegen, is *slaan* intransitief en bij gevolg *mij* de possessieve datief.

3) Eindelijk wordt in de volkstaal de datief van een persoonlijk voornaamw. van den eersten of tweeden pers. in de rede ingelascht, voor den wezenlijken inhoud van den zin overtollig, maar dienstig om innige deelneming van den spreker in hetgeen hij zegt, uit te drukken. Deze datief heet *dativus ethicus*, dat is, *karacteristieke of nadrukkelijke datief*. Bij voorb.: *Pas me op, dat je 't niet weêr doet. Dat was me een pret! Dat is je een leventje!*

§ 125.

A. Werkwoorden met den accusatief.

I. Den accusatief regeren:

1. Alle *transitieve* of *overgankelijke*, dat is, zoodanige werkwoorden, welke eene werking te kennen geven, die het voorwerp als omvat en onderwerpt.

Aanm. Het kan onze bedoeling niet zijn, zoo veel mogelijk alle werkwoorden, op welke deze bepaling toepasselijk is, op te sommen. Wij bepalen ons tot enkele etymologische rubrieken van werkwoorden.

Van dezen aard zijn bepaaldelijk:

1) Zulke werkwoorden, die niet veel meer beteekenen, dan het *doen bestaan* van eenige zaak of werking, door een nevensgaand zelfstandig naamwoord uitgedrukt, en die dus, als het ware, als factitieve werkwoorden van het abstrakte *zijn* en van andere min of meer abstrakte werkwoorden, gelijk *blijven* en *staan*, kunnen beschouwd worden. Bij deze werkwoorden derhalve staat

het substantief, dat de zaak, wier bestaan bewerkt wordt, uitdrukt, in den accusatief. Van zoodanigen aard zijn: *doen, maken*, en in vele uitdrukkingen: *laten, stellen, zetten, leggen, slaan, brengen, leiden, voeren, stichten, oefenen, voeden, koesteren, dragen, drijven, houden, hebben, geven, bieden, nemen, grijpen, vatten, steken, spelen* en eenige andere. Bij voorb.: *eenen val doen, boete doen, schade doen, eenen tocht doen, eene boodschap doen, afbreuk doen; een einde maken, melding maken, gewag maken, een begin maken; tranen laten, eenen zucht laten; vertrouwen stellen, borg stellen, de wet stellen; schuiltje zetten, dat met een spijbeltje leggen en vinkertjes leggen van het heimelijk verzuimen der school* gezegd wordt; *geloof slaan, acht slaan; hulde brengen; het leven leiden; oorlog voeren, eene taal voeren, het woord voeren; kwaad stichten, brand stichten, vrede stichten; geduld oefenen, godsdienst oefenen; argwaan voeden, haat voeden; haat koesteren, liefde koesteren haat dragen (toedragen), kennis dragen, zorg dragen; handel drijven, den spot drijven; rust houden, de wacht houden, maat houden, school houden, eenen winkel houden; een einde hebben, acht hebben, eenen keer hebben, vrede hebben; geluid geven, vuur geven, schaduw geven; hulp bieden, weerstand bieden; een einde nemen, de wijk of de vlucht nemen, zijnen intrek nemen, rust nemen, zijn gemak nemen, eenen sprong nemen, eenen keer nemen; plaats grijpen; vuur vatten, moed vatten; den draak of den gek steken, de trompet steken, bink steken, dat wederom, even als *binkje draaijen*, van het heimelijk schoolverzuim gezegd wordt; *de beest spelen, den baas spelen; den gek scheren, vermaak scheppen*.*

Aanm. De hier aangevoerde uitdrukkingen vormen zoogenaamde *verbale uitdrukkingen*, daar bij haar het objekt en het werkwoord tot één geheel zamensmelten, hetwelk een begrip te kennen geeft, dat meestal door een enkel werkwoord kan worden wedergegeven. Zoo beteekenen *eenen val doen, boete doen, een eind maken, gewag maken, geloof slaan, oorlog voeren, zorg dragen* enz. nagenoeg hetzelfde als, *vallen, boeten, ein-*

digen, gewagen, gelooven, oorlogen, zorgen. In *waarnemen* en *gadeslaan*, eigenlijk werkwoordelijke uitdrukkingen van denzelfden aard, is de zamenkoppeling der bestanddeelen volkomen, in dier voege, dat zij als zamengestelde werkwoorden beschouwd worden, die een objekt in den accusat. bij zich vorderen: *iets waarnemen* (voor *waar van* of *tot iets nemen*, oudtijds: *ware eener dinc* of *te eener dinc nemen*), *iets gade slaan* voor *gade* (d. i. *zorg, acht*) *van* of *op iets slaan*. - Daar in alle zulke uitdrukkingen het werkwoord meer of min tot de abstrakte beteekenis van een *doen bestaan* is afgedaald, zoo kan soms zonder dat de beteekenis er bij lijdt, hij een en hetzelfde substantief het werkwoord door een ander werkwoord vervangen worden. Aldus zegt men onverschillig: *acht hebben, acht geven* en *acht slaan*; *plaats hebben* en *plaats grijpen*; *eenen keer hebben* en *eenen keer nemen*; *haat koesteren, haat voeden* en *haat dragen*, ja, bij Hooft *haat voeren*.

2) De eigenlijk *factitieve* werkwoorden, als: *een paard drenken, eenen boom vellen, den moed versterken, den wand witten, veredelen, verlossen, vergoden*, enz.

3) De eigenlijk of noodwendig *terugwerkende* werkwoorden zijn alle transitief: de meeste hebben het subjekt zelve tot rechtstreeksch objekt, als: *zich schamen, zich bezinnen, zich behelpen, zich vergissen, zich ontfermen, zich misrekenen, zich overwerken, zich afpeinzen*; eenige hebben den naam eener zaak buiten het subjekt tot rechtstreeksch objekt, en het terugwerkende voornw. staat in den datief, bij voorb.: *zich iets aanmatigen, zich iets inbeelden, zich iets laten aanleunen*.

4) Van de werkwoorden, die door middel van *voorvoegsels* zijn *afgeleid*, zijn verscheidene regelmatig transitief:

a. Die, van het voorvoegsel *be* of *er* voorzien, een *verkrijgen* of *bereiken* te kennen geven (§ 95. 2. 2) en 3.), als: *beleven, beërven, ervaren, erlangen*; of aanduiden, dat het subjekt eenig wezen of ding *tot het voorwerp maakt* der handeling, door het oorspronkelijk werkwoord aangeduid (§. 95. 2. 3) a.), als: *begaan, bedrijven, bekruipen, bebouwen, bezingen, bekleeden, begrijpen, erkennen*, of een *bedeelen* van een subjekt *met het stambegrip* beteekenen (ald. b.), als: *beoorlogen, bemannen, benaauwen, bedroeven*.

b. Die, van het voorvoegsel *ont* voorzien, een *berooven*, te kennen geven (§ 95. 5. 2) a en b.), als: *ontvoeren, ont-*

nemen, ontzielen, of het doen ophouden van een toestand, uitgedrukt door den stam des werkwoords (ald. b.), als: ontdekken, ontzegelen, ontheiligen.

c. Die, van het voorvoegsel *ver* voorzien, een *wegdoen* beteekenen (§ 95. 6. 1.), als: *verbannen, verpanden, verwijderen, of het afsluiten, het verbinden, of overdekken van een voorwerp te kennen geven (ald. 6). 7). 8).*, als: *versperren, verhechten, verglazen.*

5) De werkwoorden, die met de partikels *door, om, onder* en *over* onafscheidbaar zijn zamengesteld, zijn transitief, als: *doorwaden, doordringen; omschijnen, omarmen; ondergraven, onderkruipen, ondermijnen; overblazen, overtreden.* Uitgezonderd zijn slechts enkele van de met *onder* onafscheidbaar zamengestelde, waar deze partikel zoo veel als *onderling* beteekent, b. v. *onderhandelen*, en eenige van de met *over* eigenlijk zamengestelde en van substantieven afkomende, als: *ovenwinteren, overnachten.* Ook *overlijden* en *overkomen*, hoezeer niet van substantieven afgeleid zijn intransitief (zie § 96. 2. 5). b.). *Overreden* is transitief: *overreed hen, dat het hatelijk is* (v. d. Palm).

6) Waar een werkwoord met een dier partikels, welke doorgaans scheidbaar met het werkwoord verbonden zijn, onscheidbaar is zamengesteld (zie § 96. 2. Aanm. 2.), is het transitief. Zoo zijn dan transitief: *aanbidden, voorzien (verzorgen), voorkomen (verhoeden)*, en al die, welke met de partikel *weder*, in de beteekenis van *tegen*, zijn zamengesteld, als *wederstaan, wederstreven, wederleggen*, met uitzondering van *wedervaren*, dat eenen datief bij zich bekomt: *mij is weêrvaren.* Ook het bijwoord *mis*, waar het tot een van zijn werkwoord onscheidbaar voorvoegsel wordt, maakt het werkwoord transitief, als: *mishandelen*, mits het niet de kracht eener volstreekte ontkenning bezitte, als in: *mislukken.*

7) Uit de scheidbare zamenstelling van een intransitief werkwoord met eene partikel ontstaat niet zelden een transitief werkwoord. Bij voorbeeld: *aangapen, aangrijnzen, aanstaren,*

aanvechten, aanwaaijen (met een waaijer), aangaan (in: de zaak gaat mij aan); afgraauwen, afgrazen, afweiden, afloopen (door loopen vermoeijen); bijstaan, bijwonen; inrijden (in stukken rijden); nabaauwen, nagapen, nastaren; nederwaaijen (door waaijen naar beneden doen storten); oploopen (door loopen bekomen); tegenstreven; toejuichen, toelagchen, toelichten, toestaan; uitfluiten, uitlagchen, uitslapen, uitstaan (dulden), uitvliegen (door tegenaanvliegen blusschen), voorstaan (bevorderen); wegwaaijen (door waaijen te loor doen gaan) Transitief zijn voorts van dezulke, die uit een substantief met eene partikel ontstaan zijn: *aanvuren, afdijken, indijken, afheinen, afmuren, afoogen, afpalen, neêrsabelen, afschepen, inboezemen, inlijven, inschepen, inzeepen, naoogen, ophemelen, opschorten, toemuren, uitboezemen.*

Aanm. 1. Overigens blijft hij de scheidbare zamenstelling van een intransitief werkwoord met eene partikel de beteekenis doorgaans onveranderd, en bij gevolg het geslacht des werkwoords intransitief, bij voorb.: *aangaan* (b. v. *van het vuur*), *aanloopen* (z.v.a. *voortloopen*), *medegaan, bijblijven, afwijken, toeschijnen, afzeilen (wegzeilen), afloopen (van meet af), nederdalen, toetreden, uitgaan, voorrijden, voortvaren, wegblijven* enz. - Staat er in dit geval een accusatief bij het werkwoord, b. v. *ik ben het huis ingegaan; het kind is den stoel afgesprongen; zij zijn den trap opgelopen*, dan hangt die accusatief af van een uitgelaten voorzetsel (zie § 124. B. I. 1. *Aanm.*). Dat hier de werkwoorden *ingaan, afspringen*, enz. niet transitief zijn, blijkt daaruit dat men niet zeggen kan: *het huis wordt ingegaan, de stoel wordt afgesprongen*, hetwelk alleen *de stoel wordt door springen van eene verhevenheid naar beneden gebracht* zou kunnen beteekenen.

Aanm. 2. Opmerkelijk is het, dat sommige transitieve werkwoorden door zamenstelling met eene partikel intransitief worden, te weten: *neerkijken* en *neerzien* (transitief zouden deze werkwoorden *door kijken* of *zien naar beneden doen komen* beteekenen), *opzien* en *opkijken, opbieden, ophooren, opluiken, toenemen, opnemen (in de mode komen), toezien, uitkijken, uitzien.*

Aanm. 3. Terwijl anders slechts krachtens een voorvoegsel of partikel eenig werkwoord betrekking op een ander dan het oorspronkelijk voorwerp kan krijgen, b. v. *een stuk gronds beplanten*, maar *boomen planten*, zoo vergunt echter het gemeenzaam gebruik zonder voorvoeging eener partikel aan het werkw. *spreken* den naam van den toegesproken persoon als objekt

toe te voegen, b. v.: *hij heeft hem gesproken*. Dat men *zingen* voor *bezingen* bezigt: *ik zing den held*, schijnt van anderen aard: dit toch kan als eene verkorte uitdrukking opgevat worden voor: *ik zing het lied van den held*.

2. 1) De weinige werkwoorden, die van de *wezenlijk*, dat is niet bloot schijnbaar, *onpersoonlijke* objectief zijn, zijn transitief: *mij dorst, hem hongerde, mij huivert, mij duizelt*.

Aanm. 1. Al deze werkwoorden worden ook persoonlijk gebruikt: *ik dorst, ik honger, ik huiver, ik duizel*. Deze omzetting van den onpersoonlijk terugwerkenden in den persoonlijken vorm zou niet ingevoerd zijn geworden, indien het subjekt niet als middelpunt der werking en dus tevens als door de werking geheel omvat, d. i. als lijdend, gedacht werd. Hieruit leid ik af, dat het pers. voornw. bij het onpers. gebruik dezer werkwoorden in den accusatief moet geacht worden te staan, en dat wel niettegenstaande wij, Marc. 2, 25. lezen: *hem hongerde ende den genen, die met hem waren*, waar de vorm *den genen* bewijst, dat de datief bedoeld is, en niettegenstaande *suintilôn* in het Oudduitsch, *schwindeln* in het Nieuwhgd., den datief bij zich heeft: *mir schwindelt, mij duizelt*.

Aanm. 2. De subjektieve onpersoonlijke werkwoorden kunnen een substantief bij zich bekomen, waaraan de werking, door hen uitgedrukt, wordt toegekend, b. v. *het regent steenen, het regende slagen, het sneeuwt bloesems*. Dit substantief nu staat niet in den accusatief, maar in den nominatief, even als *jaren*, in: *het is eenige jaren geleden*. *Het regent steenen* toch is zoo veel als: *steenen regenen*, of: *er regenen steenen*.

2) De *schijnbaar onpersoonlijke* werkwoorden hebben het zelfst. naamw. of voornw. in den accusatief bij zich, wanneer zij eene werking te kennen geven, waarbij de persoon niet bloot als deelnemend, maar als lijdend wordt voorgesteld, b. v.: *het smart mij, het berouwdt en verdroot hen, het bedroeft en jammert mij, hen walgt* (ook pers. *zij walgen*), *het verwondert en bevreedt hen* (d. i. *het maakt hen verwonderd*), *hem droomde* (ook pers. *hij droomde*). Bilderdijk echter schrijft: *Gij, wieg van ons, wien... Nog steeds van u in zoet gemijmer droomt*, waar *wien* de vorm van den datief meervoud is.

II. Eenige werkwoorden regeren een *dubbelen accusatief*. Hierbij zijn de volgende vier gevallen te onderscheiden:

1. De *beide* accusatieven zijn *substantieven* en beduiden

verschillende objekten, het eene den *persoon*, het andere *de zaak*. Dit geval komt in onze taal slechts als bij uitzondering voor, te weten, met de werkwoorden *vragen*, *onderwijzen* en *leeren*. Zegt men: *hij vraagt het hem; ik onderwijs hem de aardrijkskunde*, zoo is ook het objekt van den persoon voor een accusatief te houden, gelijk men dan ook zeggen kan: *ik word gevraagd, ik word onderwezen; zij deden, gelijk zij geleerd waren* (Matth. 28, 15). - Voor *ik word geleerd*, dat overigens dubbelzinnig zijn zou, gebruikt men eenvoudig het niet factitieve *ik leer*. - Wel kan men zeggen: *vraag het aan uwen vader*, doch alsdan heeft *aan* de kracht, niet van de omschrijving des datiefs, maar van het voorzetsel *tot*, daar *vraag aan* beteekent: *wend u met die vraag aan of tot uwen vader*. Ook den naam van de zaak kan men met de werkwoorden *vragen* en *onderwijzen* door middel van een voorzetsel verbinden: *ik vraag u naar iets, onderwijs u in de taalkunde*; doch alsdan beteekent *onderwijzen*, *onderrichten*, en *vragen* niet meer *antwoord verlangen*, maar *bericht inwinnen*; weshalve men niet zegt: *naar antwoord vragen*, maar wel: *naar iemands gezondheid vragen*. Niettemin, die werkwoorden in het passief te gebruiken, met den naam des persoons als subjeet in den nominatief en dien der zaak als objekt in den accusatief, wordt in onze taal te hard geoordeeld. Dus kan men niet zeggen: *ik word mijn gevoelen gevraagd*, maar: *naar mijn gevoelen*; niet: *ik word de aardrijkskunde onderwezen*, maar: *in de aardrijkskunde*. Verkeerd is evenzeer: *hem wordt zijn gevoelen gevraagd, mij wordt de aardrijkskunde onderwezen*, waar *hem, mij* de datief zou moeten wezen, welke bij die werkwoorden niet kan aangenomen worden.

Aanm. *Leeren* is het Gothische *laisjan*, het factitief van *lais*, *ik weet*, en beteekent dus: *ik maak, dat gij weet, ik maak u wetend*. Hieruit laat zich de dubbele accusatief volkomen verklaren: ook in: *ik doe u weten* toch is *u* geen datief, daar *doen* hier *maken* beteekent. Bij *onderwijzen* laat zich, als synonymum van *leeren*, de dubbele accusatief rechtvaardigen; doch bovendien kan aangevoerd worden, dat *wisen* (*wijzen*, en in *onder-*

wijzen blijft de beteekenis van het stamwoord ongewijzigd) ook in het Middenhgd. een dubbelen accusatief regeert, b. v.: *diu wiste in (hem in den accus.) die rechten wege* (Iwein, 6875). - Deze dubbele accusatief bij het oude *wijzen* is, namelijk, niet van denzelfden aard als die bij *leiden* en *voeren*, in zegswijzen als: *iemand den rechten weg leiden*, want hier is de accusatief *weg* de accusatief van de *ruimte* (zie § 124. B. I. 3.), die ook bij *gaan* te pas komt. b. v.: *wij zijn denzelfden weg gegaan*. - Wat eindelijk den dubbelen accusatief bij *vragen* aangaat, dit werkwoord beteekent, als het ware, *verzoeken te vernemen*: aldus bevat het mede een dubbel transitief verbaalbegrip: de accusatief van den persoon wordt beheerscht door het begrip *verzoeken*, die van de zaak door het begrip *vernemen*.

2. De *beide* accusatieven zijn *substantieven*, en beduiden *hetzelfde objekt* in dier voege, dat de tweede accusatief eene *eigenschap* of eene *nadere bepaling*, door het subjezt aan het objekt toegekend, te kennen geeft. Bij voorb.: *ik heet hem mijnen vriend; ik noem hem mijnen beschermer*. Bij de omkering van zulk eene uitdrukking in den passieven vorm worden de beide accusatieven in den nominatief veranderd, de eerste als subjezt, de tweede als nominatief van het praedikaat: *hij wordt mijn vriend geheeten, mijn beschermer genoemd*.

Aanm. 1. Men kan dezen tweeden accusatief ook als het objekt van het produkt der werking (zie § 124. B. I. 1. 1.) beschouwen: *ik heet, ik noem* toch is: *ik doe hem in naam zijn*. Bij de overige werkwoorden evenwel, die een accusatief van het produkt der werking hebben, wordt deze accusatief, zoodra de accusatief van het voorwerp der werking er bij wordt uitgedrukt, terstond in eene bepaling veranderd:

a. met het voorzetsel *tot*, wanneer het voorwerp het *werkelijk produkt* der handeling is; alzoo: *ik brand hout tot kolen; verkies, benoem hem tot ambtenaar; zij nemen de deugd tot leidsvrouw; maak uwen weldoener u niet tot vijand*. Bij *maken* evenwel laten wij nog den dubbelen accusatief toe: *Omdat gij u zelve God maakt* (Joh. 10, 33); *Die zijne Engelen maakt geesten* (Hebr. 1, 7).

b. met het voorzetsel *voor*, wanneer de werking slechts *ideëel* is en het produkt in eene toegekende eigenschap bestaat: *ik houd hem voor mijnen vriend; gij verklaart hem ten onrechte voor een bedrieger; hij geeft zich voor een rijk man uit*. Zoo zeggen wij ook: *voor een bedrieger uitschelden*, en de Decker: *het trouwverbont gescholden voor een eeren trouweloos bedrijf*, waar het Hoogd. zegt: *Jemanden einen, Betrüger schelten*, en Vondel: *wie dit menschevonden schelt, Moet Godts zuiver blad eerst kreucken*. - Met dergelijke werkwoorden wordt ook het kwalitatieve substantief verbonden door middel van de partikel *als*, die eenigermate het karakter eens voorzetsels bekomt (§ 123. B. II. 2. 2).

b. Aanm.), en alzoo het voorzetsel voor kan vervangen: *ik beschouw hem als mijnen vriend; hij stelt zich aan als een schurk; ik ken of erken hem als mijnen vriend*, ook voor *mijnen vriend*. Doch *bevinden* gebruiken wij met eenen dubbelen accusatief: *ik heb hem mijnen vriend bevonden*, Vondel ook *vinden*: *Toen hij zich wees en zonder vader vont*.

Aanm. 2. Waar bij de werkwoorden *heeten*, *noemen* en dergelijke het bepalende substantief slechts als naam of bij het aanspreken eens persoons gebruikte titel voorkomt, moet het als buiten de constructie en dus niet in den accusatief staande worden aangemerkt, b. v. in: *Wat noemt gij mij heer? De bedienden noemen hem Jongeheer*, niet *Jongenheer*. *Hij doopte hem Hendrik*. *Hij noemde mij goede vriend*, d. i. *Hij sprak mij aan met: goede vriend*.

Aanm. 3. Beteekent *noemen* zoo veel als *bij name opgeven*, alsdan gaat het vergezeld van eenen accusatief en eenen datief, b. v. *ik noem u mijnen weldoener*. Is hier, namelijk, *noemen* zoo veel als *vermelden*, dan is *u* de datief. Zulk eene uitdrukking zou echter wegens de dubbelzinnigheid niet aan te bevelen zijn.

3. De eerste accusatief is een *substantief* of substantief voornw., de tweede een *adjektief* of deelwoord, dat, praedikatief gebruikt zijnde, in onverbogen vorm optreedt (§ 65. II. 3. 3.), maar als inhaererende bepaling van het objekt in den accusatief moet geacht worden te staan. De bepaling door het adjektief uitgedrukt geeft te kennen:

1) Eene in het objekt aanwezige hoedanigheid. Dit heeft plaats bij *hebben*, *laten*, *vinden*, *gevoelen*, *zien*. Bij voorb.: *Hij heeft alles veil*. *Hij laat het boek ongelezen*. *Hij vond hem dood*. *Ik gevoel mij gelukkig*. *Ik zie u tevreden*. Hiertoe behoort ook *iemand liefhebben* (voorheen ook *iemand leed* of *onlief hebben*), dat echter thans als een zamengesteld werkwoord beschouwd wordt.

2) Of eene eigenschap, die door de werking, die het werkwoord uitdrukt, wordt voortgebracht, als bij *doen*, *maken*, *laten* (waar het zoo veel als *teweegbrengen* beteekent) en andere werkwoorden, die in bepaalde uitdrukkingen mede zoo veel als *doen zijn* beduiden (zie boven, A. I. 1. 1.). Bij voorb.: *iemand genoeg doen*, waar *genoeg* adjektief en *iemand* accusatief is; *iets gestand doen*; *iemand gelukkig, vrij, gezond maken*; *iemand iets kond doen*, *iets wijs maken*, dat op

twee wijzen verklaard kan worden, en werkelijk oorspronkelijk op twee wijzen geconstrueerd werd: óf *iemand des wijs* (d. i. kundig) *doen* of *maken*, zoodat *iemand* de accusatief was, óf *het iemand wijs* (bekend) *maken*, waar *iemand* de datief is. Voorts: *iemand vrij*, *iemand los laten*; *iets betaald zetten*; *iemand vrij*, *tevreden*, *gerust stellen*; *iets gelijk stellen*; *iemand gevangen nemen*; *zich gewonnen geven*; *kinderen groot brengen*; *iemand vrijwaren*; *zich wijs voordoen*; *zich dwaas aanstellen*. Verder bij werkwoorden, die eene meer concrete beteekenis hebben, als: *de vensters groen verwen*, *het bord zwart schilderen* enz. Eindelijk bij transitieve en zelfs bij intransitieve werkwoorden, aan welke men de beteekenis geeft van een *teweegbrengen* door middel der werking, die zij uitdrukken, b. v.: *het glas leêg drinken*; *het blaadje vol krijgen*; *den haas dood schieten*; *iemand vrij spreken*; *zich schoon wasschen*; *zich moede wandelen*; *zich stijf zitten*; *het tapijt kaal loopen*, enz.

3) Of eene eigenschap, die door het subjekt aan het objekt wordt toegekend, b. v.: *iemand gelukkig heeten*, *noemen*, *vinden*, *prijzen*, *schatten*, *rekenen*, *achten*, *roemen*; *zich gelukkig wanen*, *droomen*; *iemand onschuldig verklaren*, *kwijt schelden*, *zich schuldig kennen* of *erkennen*, *den moed verloren geven*.

Aanm. 1. De uitdrukking *ik scheld het u kwijt*, waar *u* de datief zou moeten zijn, is eigenlijk minder juist, voor: *ik scheld u des kwijt*.

Aanm. 2. Bij *verklaren* kan het adjektief ook door middel van het voorzetsel *voor*, bij *erkennen* door middel van de partikel *als* worden aangevoegd: *iemand voor onschuldig verklaren*, *zich als schuldig erkennen*. De Decker voegt ook bij *keuren*, *rekenen* en *achten* het voorzetsel *voor*: *all' wat gij weldoen acht*, *acht hij voor louter kreucken*; van der Palm ook bij *schatten*, waar hij zegt: *zoo gij uwe vrienden niet voor vrienden schat*. De werkwoorden *uitgeven*, *houden*, *aannemen*, *aanzien*, *beschouwen* enz. kunnen niet zonder tusschenkomst van *voor* of *als* een adjektief bij hun objekt bekomen: *ik houd hem voor wijs*; *hij geeft zich voor rijk uit*; *hij neemt het als of voor waar aan*; *gij ziet hem voor gelukkig aan*; *wij beschouwen u als ongelukkig*. Bij *voorstellen*, *schilderen*, *beschrijven*, doet men best vóór het adjektief *als* te plaatsen ten einde te verhoeden, dat dit praccatieve woord voor een bijwoord ge-

houden worde: *hij stelt hem als edel voor; hij schildert hem als trouw en eerlijk; hij beschrijft de omstreken als schoon en aangenaam. Gelooven, meenen en weten* vorderen een objektieven zin in plaats van een objekt met een praedicatief adjektief: *ik geloof, dat hij rijk is; ik meende, dat hij rijk was; ik weet, dat zij tevreden zijn*. De reden is deze, dat niet de persoon, maar dat wat van den persoon gezegd wordt, het voorwerp van *het gelooven, meenen en weten* is: *ik weet u gelukkig* is dus aan ons taaleigen even vreemd, als *hij bleek mij gelukkig* (zie § 119. II. 2. Aanm. 2.).

4. De eerste accusatief is een *zelfstandig naamwoord* of zelfstandig *voornaamwoord*, de tweede een *infinitief*. Hier zijn de volgende gevallen te onderscheiden:

1) De infinitief heeft de beteekenis *a)* van een *substantief* en bekleedt de plaats van het objekt der zaak nevens het objekt van den persoon. Dit is alleen bij *leeren* en *helpen* het geval: *ik leer hem lezen; ik help hem werken*. Of *b)* de infinitief beduidt, als objekt van het produkt der werking, hetzelfde voorwerp als door den voorafgaanden accusatief wordt te kennen gegeven. Aldus bij *noemen* en *heeten*, b. v.: *dát noem ik slapen; dát heet ik arbeiden*.

2) De infinitief vervangt het *deelwoord* van den onvolm. tijd als bepaling van het objekt (§ 101. D.I. 2. 3) *b)*. Dit is het geval bij *hebben* en *vinden* in uitdrukkingen, als: *ik heb mijn boek in de kast staan; ik vind hem dan de tafel zitten*, waar wij ook *zittend* of *gezeten* (d. i. *gezeten zijnde*) kunnen aanwenden. Bilderdijk gebruikt den infinitief op die wijze bij *houden*: *Verrukt houde ik mijne oogen staren Op 't landschap*.

3) De accusatief maakt *a)* met den infinitief een vereenigd begrip uit, in dier voege, dat het regerende werkwoord noch uitsluitend het substantief, noch uitsluitend den infinitief regeert, maar beide vereenigd. Dit heeft plaats bij de werkwoorden *zien*, *hooren*, *voelen*, b. v.: *ik zie hem komen; ik hoor hem spreken; ik voel mijn hart kloppen*. Of *b)* het regerende werkwoord maakt met den infinitief één begrip uit, en van beide vereenigd is het zelfstandig naamwoord of voornaamwoord beheerscht. Dit heeft plaats bij de werkwoorden *doen* en *laten*,

b. v.: *gij doet mij lagchen; hij laat mij komen. Heeten* wordt in het Hoogd. (*heifsen*), even als *laten*, met een accusatief en een infinitief (zonder *te*, *zu*) geconstrueerd, en zoo schrijft ook Vondel: *vlagh en zeil te heeten strijcken*, en: *Die... Ten leste d'ijre poort van Mars Hiet sluiten*. Thans zeggen wij: *ik heet u de taak af te maken*, waar *heeten* de volle beteekenis van *bevelen* behoudt en *u* datief is. Alleen nog is *iemand heeten liegen* in gebruik, waar *heeten* zoo veel als *maken* beteekent, zoodat de uitdrukking hetzelfde zegt als: *maken, dat iemand voor een leugenaar doorgaat*: hier is dus *iemand* voor den accusatief te houden (zie § 101. D.I. 2. 3) a.).

Aanm. 1. Hecht men aan *laten* bepaaldelijk de beteekenis van *toelaten*, dan zou het geacht moeten worden den datief bij zich te hebben. Werkelijk plaatsten de Ouden niet zelden den datief bij *laten* met eenen infinitief: *laet henen gaen Allen twifelen* (Maerl).

Aanm. 2. Bij de werkwoorden *zien*, *hooren*, *voelen*, *doen* en *laten*, laat zich de accusatief met den infinitief in een objektieven zin veranderen, in welken de accusatief als subjekt, de infinitief als praedikaat optreedt, b. v.: *ik zie, dat hij komt; gij doet* (d. i. *maakt*), *dat hij lacht*. Alzoo vertoont onze taal bij deze werkwoorden de constructie, die in de Latijnsche syntaxis *accusatief met den infinitief* heet; doch alleen bij *deze* werkwoorden: want uitdrukkingen als: *ik wensch te komen; ik hoop hem te zien; ik geloof, meen, denk hem te kennen*, zijn van anderen aard, aangezien de infinitief achter *wenschen*, *hopen*, *gelooven* enz. slechts toegelaten wordt, wanneer het subjekt van den infinitief één is met dat van het verbum finitum. Dus zegt men wel; *ik hoop hem te zien*, d. i., *ik hoop, dat ik hem zien zal*; maar niet: *ik hoop hem te komen*, of *hem u te zien*, waarvoor wij dienen te zeggen: *ik hoop, dat hij komen zal, dat hij u zien zal*; noch ook: *ik geloof hem mij te kennen*, maar: *ik geloof, dat hij mij kent*. Evenmin komt in zegswijzen, als: *ik vermaan, raad hem te komen, beveel, heet hem te gaan*, de accusatief met den infinitief voor: hier toch is de geregeerde naamval uitsluitend beheerscht door het werkwoord *vermaan* enz., en de infinitief is een op zich zelven staande verkorte substantieve zin. *Ik vermaan hem, vroeg uit te gaan*, is dus: *ik vermaan hem, dat hij vroeg uitga*. In het Middennederlandsch strekte zich het gebruik van den accusatief met den infinitief verder uit: b. v. *heten wise vadre wesen*, d. i. *zeggen wij, dat zij vaders zijn*, of liever: *heeten wij ze vaders* (d. Lek. Sp. I. 38, 22). *Hijt mi hebben wiste*, d. i. *Hij wist, dat ik het had* (Walewein, 3258). En nog Rom. 7, 7: *Ick hadde niet geweten de begeerlickheit sonde te*

zijn. Zoo yemant hem beledede Christum te zijn (Joh. 9, 22). *Ick achte een zelve zaek ons beider geest te stooren* (De Decker). De toevoeging van den infinitief *te zijn* achter den accusatief van *achten* en dergel.

werkwoorden: *ik acht hem gelukkig te zijn*, schijnt nog altijd niet af te keuren, en van den accusatief met den infin. bij *weten* hebben wij over ons: *ik weet hem wonen*, voor: *ik weet waar hij woont*. Staat op die wijze de infinitief *zijn* of *wezen* bij de hoedanigheidsnaam, dan moet deze geacht worden in den nominatief te staan. Dus zelfs in het Hoogd. *er glaubt Herr im Hause zu sein*, niet: *Herrn*, en in het Middenhgd.: *des grâles herre waene ich sîn. Er weste in wesen der allerbeste* (*hij wist hem de allerbeste te wezen*).

Aanm. 3. De door het werkw. *doen* of *laten* geregeerde infinitief kan een door hem zelve beheerschten naamval bij zich hebben, en wel den *accusatief*, als het de infinitief van een transitief werkw. is en hij in de actieve beteekenis staat, b. v.: *doe mij hem zien; laat mij hem roepen*, waar *mij* de accusatief is van *doe zien, laat roepen*, en *hem* de accusatief van *zien, roepen*, afzonderlijk; evenzoo in: *hij laat den kleeremaker eenen rok maken*; óf den *datief*, wanneer de infinitief, in de passieve beteekenis genomen, de vermelding van een persoon, ten wiens behoefte de werking geschiedt, bij zich heeft, b. v.: *hij laat zijnen zoon eenen rok maken*, d. i. *hij bewerkt, dat een rok gemaakt worde voor zijnen zoon*. - Komen er verschillende geregeerde naamvallen bijeen, als in: *laat mij uwen broeder den brief voorlezen!*, zoo plaatst men, blijkens die voorbeelden, den accusatief van het verbum finitum en den infinitief gezamenlijk vóór den naamval of de naamvallen van den infinitief in het bijzonder. - Waar door het zamenkomen van verschillende naamvallen in zinnen met *laten* of *doen*, door eenen infinitief vergezeld, dubbelzinnigheid zou kunnen ontstaan, vermijde men de moeilijkheid door zich duidelijker uit te drukken. *Hij laat zijnen zoon eenen rok maken*, is dubbelzinnig: de zoon kan kleêremaker zijn en op iemands last eenen rok moeten maken, of de accusatief *den kleêremaker* kan verzwegen zijn en *zijnen zoon* de datief wezen. In het eerste geval zegge men: *hij laat zijnen zoon voor den Heer.... eenen rok maken*; in het tweede geval: *hij laat den kleêremaker eenen rok voor zijnen zoon maken*.

Aanm. 4. Staat bij den infinitief *zijn* of *wezen*, die van *doen* of *laten* afhangt, een kwalitatief woord, dan plaatse men dit niet in den accusatief, maar in den nominatief, b. v.: *Laat dezen man uw gids zijn*, niet *uwen gids*. Het Hoogd. gaat ons hier voor. Wel zegt Göthe: *lass das Büchlein deinen Freund sein*, maar Lessing: *Lassen Sie den Grafen dieser Gesandte sein*, en evenzoo in het Middenhgd.: *Dô sprach aber Hagene, lât mich der schuldige sîn* (Nibel.).

B. Werkwoorden met den genitief.

Het getal der werkwoorden, die den genitief regeren, is in

de tegenwoordige taal uiterst beperkt. Bij vele werkwoorden, die vroeger het object in dezen naamval bij zich hadden of hebben konden, wordt het object thans in den accusatief geplaatst, of de betrekking door voorzetsels aangeduid (zie § 124. B. II. Aanm. - II. 3. Aanm. 2. - II. 4. Aanm. 1.).

Slechts de terugwerkende werkwoorden *zich ontfermen*, *zich erbarmen*, *zich bekommeren*, *zich aantrekken*, en somtijds *zich schamen* en *zich herinneren*, en het werkwoord *gedenken* hebben den causatieven genitief bij zich, b. v.: *ontferm u mijner*; *hij erbarmt zich zijner*; *God van den hemel heeft zich onzer erbarmd* (v. d. Palm); *zij bekommeren zich harer niet*. *Waren er ook niet onder hen, die zich uwer bijzonder aantrokken?* (v. d. Palm). *Zoo zullen w'uwer ons nooit schamen* (Evang. Gez. 99, 4). *Des heeft hij zich zoo luttel te schamen* (Vondel). *Ick en schame mij des Evangeliums Christi niet* (Rom. 1, 16). *Herinnert gij u zijner niet? Gedenkt dier braven* (v. d. Palm). Evenwel komt ook bij deze werkwoorden, in de taal des gemeenen levens, slechts de genitief der persoonlijke voornaamwoorden. Alleen in den hooger en stijl vermag men den genitief eens substantiefs met hen te verbinden, als: *der rampzaligen zich ontfermen*; *zich zijner moeder aantrekken*; *der armen gedenken*. Een substantief en, des verkiezende, ook een persoonlijk voornaamwoord, verbindt men in de gemeene taal met *zich erbarmen*, *zich ontfermen*, *zich bekommeren* door middel van het voorzetsel *over*, met *gedenken*, door middel van *aan*: *gedenkt aan het leerzame van hunnen omgang* (v. d. Palm). *Heere, gedenckt aen de kinderen Edoms* (Psalm 137, 7). *Zich aantrekken* en *zich herinneren* bekomen, buiten den meer verhevenen stijl, een object in den accusatief bij zich: *ik trek mij de zaak aan*. *Ik herinner mij dien dag nog*. *Kunt gij u hem nog herinneren?*

Aanm. 1. Hoofdt gebruikt nog *zich berouwen* met een genitief: *zoo berouwt mij dezes arbeids niet*, en de Statenbijbel *zich verwonderen*: *verwonderde hem sijner* (Luk. 7, 9). Uitdrukkingen, als die wij le-

zen bij van der Palm: *om ons der korthed te bevljtigen*, en vooral in de Evang. Gezangen (11): *och! neem u dan onzer aan!* hebben een Hoogduitschen tint. - *Vergeten*, het tegenovergestelde van *gedenken*, heeft in de Bijbelvertal. v. 1571 nog den genitief: *verghete ick uwer, Jerusalem, so worde mijner rechter handt vergheten*; waarvoor wij in den Statenbijbel lezen: *indien ik u vergete, so vergetet mijne rechterhant haersselfs* (Psalm 137, 5): in het eerste lid met den accus, in het tweede met den genitief.

Aanm. 2. *Herinneren* is niet noodwendig terugwerkend: men zegt ook: *ik herinner het hem (ik breng het hem te binnen)*, waar *hem* datief is, of: *ik herinner hem aan de zaak* (d. i. *ik doe hem gedenken aan de zaak*). De oorspronkelijke constructie zou zijn: *ik herinner hem des*, waar *hem* in den accusatief staat. Zelfs *ontfermen* vindt men als gewoon transitief werkwoord in het passief, in den I. Brief van Pètrus, 2, 10: *die nu ontfermd zijt geworden*.

C. Werkwoorden met den datief.

Den datief regeren:

1. Alle zoodanige *transitieve werkwoorden*, welke bij den hun in den accusatief toegevoegden naam eener zaak nog de vermelding van eenen persoon, ten wiens behoeve de handeling geschiedt, toelaten of vereischen. De naam diens persoons staat dan in den datief. Van dien aard zijn:

1) *Eenvoudige werkwoorden*, als: *geven, schenken, bieden, leenen, zenden, brengen, gunnen, laten, leveren, melden, wijzen, toonen, offeren, rooven, zeggen, klagen, wijten, schrijven, weigeren, wijden, loonen*, enz. benevens de van naamwoorden afgeleide: *boodschappen, openbaren, antwoorden* enz, b. v.: *Hij gaf hun geschenken. Hij leende mij geld. Zij zonden hunnen vrienden onderstand. Mijnen vrede laat ik u. Hij meldt, boodschapt huu goede tijding. Zij wezen ons den weg. Wie roofde hem zijne eer? Hij klaagt mij zijn leed. Zij wijten hem hun ongeluk. Ik wijd der bruid eenen feestdronk. God loone het u. Hij heeft het den kinderen geopenbaard.* En in het passief: *Er werd mij een brief gebracht. Mij is een brief geschreven. Mij werd het volgende geantwoord. Mij is gezegd, dat hem alle hulp geweigerd is.* *Raden* heeft in plaats van den accu-

satief der zaak eenen infinitief bij zich: *ik raad u te gaan. Wat raadt gij mij? namelijk, te doen.*

2) Vele door middel der voorvoegsels *be, ont, ver, afgeleide*, en met de partikels *aan, af, in, na, op, toe, voor*, scheidbaar zamengestelde werkwoorden, b. v.: *betwisten, beloven, belijden, benijden, bekennen, betoogen, berokkenen, betalen; ontrukken, onttrekken, ontnemen, ontstelen, onthouden, ontzeggen; vertellen, verhalen, verkondigen, vergelden, verzekeren, verklaren (alsmede uitleggen), vertrouwen en toevertrouwen, vergoeden, vergeven (vergiftigen schenken, doch in de beteekenis van vergiftigen heeft vergeven eenen accusatief van den persoon); aankondigen, aanwrijven, aanprijzen; afstaan, afdoen, afnemen, afeischen, afpersen, afwinnen, afvangen, afzien; inblazen, inboezemen, inscherpen, inprenten; nalaten, nacijsferen, nadragen, nameten; opleggen, opdragen, opstrijden; toedichten, toemeten, toevoegen (ook bijzetten en mededeelen), toerekenen, toestaan; voorleggen, voordoen, voorstellen, voorzetten, voorschrijven, voorbehouden. B. v.: *Hij betwistte hem de kroon. Belijdt elkanderen uwe misdaden. Benijdt niemand zijn geluk. Ik betoogde hem de waarheid van mijn beweren. Hij onthoudt zijnen dienstboden het noodige. Ik verkondig u groote blijdschap. Ik vertrouw u gaarne mijn geheim. Hij stond hem zijn recht af. Iemand eene vlieg afvangen. Iemand de kunst afzien. Prent het hun in, of prent het hun in het geheugen. Zij streden mij hun gevoelens op. En in het passief: Hun werd een smet aangewreven. Mij wordt geld afgeperst. Het zal u toegerekend worden. De rekening werd hem voorgelegd. Bevelen heeft, behalve in de beteekenis van aan de zorg overlaten, b. v.: *Ik beveel u Gode, even als gebieden, in plaats van den accusatief der zaak eenen infinitief bij zich: ik beveel u te komen. Ik gebied het u, namel. te doen.***

Aanm. Eenige van de genoemde werkwoorden kunnen den naam van den persoon, die, vergezeld van een object in den accusatief, noodwendig in

den datief staat, wanneer dat objekt in den accusatief gemist wordt, ook in den accusatief bij zich bekomen, weshalve dan ook de persoon als het subjekt van den passieven vorm kan optreden. Bij voorb.: *Ik benijd u om uwe vlugheid. Ik word om mijne vlugheid benijd. Men vertrouwt mij niet. Ik word niet vertrouwd. Men roept mij toe. Ik word toegeroepen. Zij worden streng nagecijferd. De goochelaar wordt nagegaan. Ik betaal u. Gij wordt betaald* (*Ik betaal u* is in zooverre dubbelzinnig, als dit zoowel tot den schuldeischer, als tot eenen gekochten slaaf kan gezegd worden). Andere werkwoorden, die veelal uitsluitend den persoon bij zich hebben, en bij welke deze persoon moet geacht worden in den accusatief te staan, hebben dezen persoon in den datief bij zich, als zij bovendien een objekt in den accusatief of eenen infinitief in de betrekking van het objekt bij zich bekomen. B. v.: *U dank ik mijn geluk. Hij beloont mij mijne moeite. Ik kan het u aanzien. Zij hielpen hem den berg beklimmen. Hij belet het mij. Bij baten, schaden, raken, blijft de naam des persoons in den accusatief staan, al wordt er ook de accusatief *wat, niets* enz. bijgevoegd, b. v. *wat baat het mij? Het schaadt u niets. Wat raakt het hen*: want deze accus. (*wat, niets*) is de accus. *der hoeveelheid*.*

2. De volgende *reflexieve* werkwoorden, welke, bij den accusatief der zaak, het persoonl. voornw. van denzelfden persoon als het subjekt, in den datief bij zich vereischen: *zich aanmatigen, zich inbeelden, zich toeëigenen, zich voornemen, zich voorbehouden*, alsmede: *zich laten aanleunen, zich laten welgevalen*. B. v.: *Hij matigt zich te veel aan. Gij beeldt u niet weinig in. Hij eigende zich de winst toe. Ik neem mij voor, bij u te komen. Hij behoudt zich voor, u daarover nader te spreken. Hij liet zich het onaangenaamste welgevalen*.

3. Vele *intransitieve* werkwoorden, die de vermelding bij zich vereischen van een persoon, dien de werking aangaat, hebben den naam van dezen persoon in den datief bij zich.

1) De volgende eenvoudige: *blijken, schijnen, kosten, blijven, slachten, gelukken, strekken*, enz. Bij voorb.: *Zijne liefde is mij gebleken. Het kost mij veel. Hem is deze troost gebleven. Hij slacht zijnen vader* (d. i. *heeft den aard van zijnen vader*). *Het strekt hun tot eer*. Het anders subjektief intransitieve *staan* regeert den datief, wanneer het *bestand zijn tegen* beteekent, b. v.: *Hij staat den vijand*, en

smaken, dat transitief is in de beteekenis van *genieten*, b. v.: *ik smaak vreugde*, regeert den datief in die van *naar den smaak zijn*, b. v.: *deze spijs smaakt mij uitnemend*.

Aanm. *Gelijken* of *lijken*, dat eigenlijk een datief regeert, wordt gewoonlijk, even als *schijnen*, met eenen nominatief van het praedikaat verbonden, b. v. *hij gelijkt wel een razende*, *hij lijkt wel dwaas*, voor *hij gelijkt eenen razende*, *eenen dwaze*. De werkwoorden, *baten*, *schaden* en *gehoorzamen* worden doorgaans als *onzijdig* (hetwelk dan *intransitief* moet beteekenen) opgegeven, waarschijnlijk wegens den aard der werkwoorden, door welke zij veelal in het Latijn worden wedergegeven. Evenwel zegt niemand, *mij wordt gebaat*, *geschaad*, *gehoorzaamd*; maar wel: *ik word met iets gebaat*; *hij wordt stipt gehoorzaamd*. Voor *ik word geschaad* zal men liever zeggen: *ik word benadeeld*; niettemin mist ook *schaden* thans elk vast kenmerk van een intransitief werkwoord, hoewel het in het Goth. (skathjan) wel degelijk eenen datief regeerde. Regeerde *volgen* nog heden ten dage eenen datief, dan zou men licht ook bij *gehoorzamen* den datief gehandhaafd hebben; maar dat is het geval niet.

2) Vele door middel der *voorvoegsels* *be*, *ge*, *ont*, *afgeleide*, met de partikels *aan*, *achterna*, *in*, *tegen*, *toe*, *voor*, *vooruit*, scheidbaar *zamengestelde* of met bijwoordel. uitdrukkingen *te boven*, *te gemoet* verbonden werkwoorden, als: *bestaan* (*in den bloede*), *bevallen*, *behagen*; *gebeuren*, *geschieden*; *ontvallen*, *ontloopen*, *ontbreken*, *ontgaan*, *ontkomen* (met uitzondering van *ontwijken*, dat den accusatief heeft), *ontmoeten*; *aankleven*, *aanhangen* (*gehecht zijn*), *aanwaaijen* (*zonder oefening eigen worden*); *bijspringen*, *bijblijven*; *invallen* (*voor den geest komen*), *instaan* (*voor iets*); *tegenkomen*, *tegenstaan* (*walging wekken*), *tegenloopen*; *te gemoet gaan*, *te boven gaan* of *komen*; *toekomen*, *toevloeijen*; *voorkomen* (*toeschijnen* of *zich voordoen*), enz. Bij voorb.: *Het bevalt mij niet*. *Mij is dit meermalen gebeurd* of *overkomen*. *Hij ontliiep zijnen vervolgers*. *De moed ontbrak hun*. *Hij is mij ontmoet*. *Noch is u evenwel van mij niet strengs ontmoet* (De Decker). *De geheele wereld hangt hem aan*. *De geleerdheid schijnt hem aan te waaijen*. *Zij sprong mij bij*, en *bleef mij bij in den nood*. *Het viel hem gelukkig in*. *Ik sta u er voor in*. *Zij zijn mij tegengekomen*. *Die handelwijze stond hun tegen*. *Het is*

hun tegengelopen of niet medegelopen. Hij is zijnen broeder te gemoet gegaan. Het is mijn verstand (voor mijnen verstande) te boven gegaan. Dit recht komt u niet toe. Alles vloeit hun toe. Het komt mij voor, dat hij gelijk heeft. Het is mij meermalen voorgekomen. De sneeuwjagt stuift hun voor, d. i. vooruit (Tollens).

4. Verscheidene uitdrukkingen, uit een werkwoord met een substantief, adjektief of bijwoord bestaande, hebben eenen datief van den persoon bij zich, b. v.: *dank weten, afbreuk doen, vrij staan (geoorloofd zijn), zeer doen, nabij zijn, voor of vooruit zijn, te pas komen, goed of kwalijk afgaan of van de hand gaan, goed of kwaad bekomen, goed of kwaad zitten of staan, goed doen* in: *deze dronk zal u goed doen*. Doch in: *dat kleedt haar goed* regeert *kleeden* als altijd den accusatief. Voor *mij komt tijd te kort*, zegt men gemeenlijk: *ik kom tijd te kort*, daar *te kort komen* de waarde krijgt van een transitief werkwoord: *in geene genoegzame mate bezitten*.

5. Den datief des persoons regeren die *schijnbaar onpersoonlijke* werkwoorden, welke eene werking te kennen geven, waarin die persoon als oordeelend of gevoelend wezen betrokken is. Bij voorb.: *het lust, belieft, gelieft mij*; persoonlijk gebruikt zijn *lusten* en *believen* transitief. Voorts: *Mij heugt, mij dunkt; het staat mij voor; het betaamt, past, slaagt, voegt, vlijt, schikt mij* (in de eigenlijke beteekenis zijn *voegen, vlijen, schikken* natuurlijk transitief). - De *onechte* onpersoonlijke uitdrukkingen hebben mede den naam des persoons in den datief bij zich, als: *Het faalt hem nooit aan krachten. Het hapert of mangelt hun niet aan moed. Het scheelt hem in de nieren. Het gaat hun wel. Het is mij wel of goed. Het is hun ernst. Er is mij aan gelegen. Het komt mij daarop aan. Het is mij daarom te doen. Het is mij bang* (de uitdrukking: *zoo bang als de dood*, schijnt aangevuld te moeten worden met: *mij is*, aldus: *zoo bang als de dood mij is*).

D. Over eenige werkwoorden, die het karakter van intransitieve werkwoorden afleggen (*Deponentia*).

Er zijn eenige, meerendeels onecht zamengestelde werkwoorden, die, hoezeer eigenlijk intransitief, gelijk daaruit blijkt, dat zij in de volmaakte tijden van het actief het hulpwerkwoord *zijn* toelaten, toch het karakter van transitieve werkwoorden bekomen hebben, daar bij hen de geregeerde naamval van den bedrijvenden tot het subjeet van den lijdenden vorm vermag omgezet te worden, zoodra de aard der zaak het toelaat. Zoodanig zijn: *volgen, naderen, beginnen, vergeten, aangaan (een verbond), afzeilen (b. v. de baan), afloopen (de loopbaan), naloopen, nadansen, navolgen, omrijden, overtrekken en oversteken (eene rivier), opvolgen, voorbijstreven, voorbijgaan, voorgaan*. Men zegt tevens: *ik ben hem gevolgd en hij is gevolgd geworden; ik ben de stad genaderd en hij is niet te naderen; zij zijn hun werk begonnen en het werk wordt begonnen; ik ben mijne les vergeten en onlust en twisten waren vergeten (v. d. Palm); ik ben een verbond aangegaan en het verbond wordt aangegaan; zij zijn de baan afgezeild of afgelooopen en de baan werd afgezeild of afgelooopen; zij waren hem nagelooopen, nagedanst en hij werd nagelooopen, nagedanst; ik ben hem nagevolgd en hij werd nagevolgd; zij zijn de stad omgereden en de stad werd in haren geheelen omvang omgereden; de legerafdeeling is de brug overgetrokken, de rivier overgestoken en de brug werd overgetrokken, de rivier overgestoken; de prins is zijnen vader opgevolgd en Karel V werd door zijnen zoon opgevolgd; zij zijn hem voorbijgestreefd en ik werd voorbijgestreefd; zij zijn mij voorbijgegaan en ik werd schandelijk voorbijgegaan; ik ben hem voorgegaan en hij werd door goede aanvoerders voorgegaan.*

Bij sommige dezer werkwoorden dient nog het volgende aangemerkt te worden. *Vergeten* heeft in de beteekenis van *verzuimen mede te nemen* uitsluitend *hebben* in de volmaakte

tijden van den bedrijvenden vorm; *ik heb mijn lesboek vergeten*. - *Ik ben hem nagevolgd* wordt slechts in de eigenlijke beteekenis gezegd; in de overdrachtige beteekenis moet men zeggen: *ik heb hem nagevolgd*. - *Ik ben hem voorbijgegaan* wordt wederom slechts in eigenlijke, *men heeft hem voorbijgegaan*, *hij wordt schandelijk voorbijgegaan* daarentegen slechts in de overdrachtige beteekenis gebezigd. Evenzoo is het met *voorgaan* gelegen, daar ook dit werkwoord in het actief met *zijn* bij voorkeur in de eigenlijke, in het passief daarentegen in de overdrachtige beteekenis genomen wordt.

E. Over de regering der infinitieven en der deelwoorden.

De infinitief en het deelwoord hebben het vermogen om eenen naamval te regeren met hun werkwoord gemeen.

Aanm. De naamval, geregeerd door de omschrijvende verbuigingsvormen des werkwoords, in welke een infinitief of deelwoord voorkomt, worde geenszins aangemerkt als geregeerd door een der twee in den omschrijvenden verbuigingsvorm voorkomende bestanddeelen, maar door de beide bestanddeelen vereenigd. Zoo maakt in: *ik zal het boek lezen*, *ik heb het boek gelezen*, *zal lezen*, *heb gelezen*, ten aanzien van *boek*, in *hem is lof toegezwaaid*, *is toegezwaaid*, ten aanzien van *hem*, eene eenheid uit. Niettemin hangt in: *ik zal het boek lezen*, de accusatief eigenlijk uitsluitend van den infinitief, in: *ik heb het boek gelezen*, uitsluitend van het werkw. *hebben* (zie § 97. II. 5. 1.), in *hem is lof toegezwaaid*, uitsluitend van het deelwoord *toegezwaaid* af. Ook bij intransitieve werkwoorden hangt de naamval van het verled. deelw. niet van het hulpwerkw. *hebben* of *zijn* af; alzoo in: *het heeft hem ontbroken*; *de onderneming is hem gelukt*, waar b. v. *gelukt*, attributief met het naamwoord verbonden, zijnen datief behoudt: *de hem gelukte onderneming*.

1. a. De *infinitief* kan een objekt in denzelfden naamval bij zich nemen, welken het werkwoord vordert, waartoe hij behoort. Bij voorb.: *De wet Gods gebiedt de ouders te eeren. Anderen te wijten, wat wij zelven misdaan hebben, is dwaas en onedel. Het is onze plicht, der armen te gedenken. Ik verheug mij u te zien. Ik wensch u te behagen.*

b. Staat een objekt in den accusatief vóór den infinitief zon-

der *te*, zoo vormt dit objekt met hem eene soort van zamenkoppeling, bij voorb.: *Water drinken is gezond. Boeken schrijven kost veel hoofdbrekens.* De aldus met zijn objekt zamengekoppelde infinitief kan bij gevolg het lidwoord of het bijvoegelijk voornaamw. *dat* of *dit* vóór zich bekomen, b. v.: *dat brievenschrijven* of *al dat brievenschrijven verveelt mij*, en door een voorzetsel geregeerd worden: *Van veel wijn drinken komt vaak weinig goeds. Op huizen koopen was hij geweldig gesteld. Met al dat lessen leeren heeft hij niet veel gewonnen.* De infinitief met *te* daarentegen handhaaft zijne zelfstandigheid en duldt dus noch het lidwoord noch een aanwijzend voornaamwoord voor zich, en laat ook eenig voorzetsel niet in alle gevallen noch alle voorzetsels voor zich toe. Zoo zal men niet zeggen: *van veel wijn te drinken komt weinig goeds*: hier zou *van veel wijn* licht vereenigd en in partitieven zin opgevat kunnen worden; noch *op huizen te koopen is hij gesteld*. Daarentegen wel: *de gaaf van menschen te kennen* (v. d. Palm). Slechts de voorzetsels *om, door, in plaats van, na, zonder* en *met* worden geregeld vóór eenen infinitief, van *te* voorzien en van eene bepaling voorafgegaan, geplaatst, en maken alzoo met den infinitief een verkorten afhankelijkken zin uit. B. v.: *Hij besteedt tijd genoeg om zijne lessen te leeren. Het gevaar overwinnen door het te verachten* (v. d. Palm). *In plaats van zijnen plicht te doen. Na in den tuin gezeten te hebben. Zonder hem aan te spreken. Voldoet Natuur met lijdenden te koesteren* (Bilderd.). *Of baant zich weg door 't nat, met boomen uit te halen* (dezelfde).

c. Wordt de infinitief in passieve beteekenis aangewend, zoo verandert de door hem geregeerde accusatief in den nominatief. Men vergelijke: *het is plicht den eerlijken arme te achten*, met: *de eerlijke arme is te achten. Ik kan hem nergens vinden*, met: *hij is nergens te vinden*. De accusatief bij den passieven infinitief in: *ik liet hem roepen, ik zag den boom vellen*, hangt niet van den infinitief, maar van het verbum finitum *liet, zag* af.

d. Komt het artikel of een ander attributief bijvoegelijk woord onmiddellijk vóór den infinitief, zoo heeft hij het karakter van een verbaal substantief en kan dus nog slechts een veelal door *van* omschreven genitief als adnominale bepaling achter zich krijgen, b. v.: *het schrijven eens briefs* of *van brieven*; *het drinken van wijn*; *het leeren van lessen*. - Bij infinitieven van transitieve werkwoorden voege men op deze wijze slechts substantieven, die niet anders dan als het *objekt* der werking kunnen opgevat worden. Plaatst men, namelijk, in de betrekking van den genitief achter den infinitief een substantief, dat én als het objekt, én als het subjekt der werking zou kunnen opgevat worden, dan ontstaat juist daardoor dubbelzinnigheid. B. v.: *het berispen eens vriends*, *het vragen van kinderen*: hier blijft het onzeker, of de vriend berispt, dan of hij berispt wordt, of de kinderen vragen, dan of zij gevraagd worden. Wel zegt men *het schrijven mijns vaders*; maar hier heeft *het schrijven* geheel den aard eens infinitiefs afgelegd: het beteekent *de brief* en mitsdien vervalt de dubbelzinnigheid. Een substantief, dat in den datief of den genitief of door middel eens voorzetsels met zijn werkwoord verbonden wordt, kan niet als adnominale bepaling aan den infinitief diens werkwoords worden toegevoegd. Dus niet, *het aanklagen van eene misdaad*; *het weldoen van anderen* (hetwelk slechts *anderer weldoen*, niet: *het weldoen aan anderen* zou kunnen beteekenen), noch ook: *het gedenken van weldaden*, evenmin als *zijn gedenken* voor *het gedenken aan hem*.

2. 1). Het *deelwoord van den onvolmaakten tijd* (*tegenwoordig* of *bedrijvend* deelwoord) behoudt overal, zoo wanneer het in verkorte adjektieve of adverbiale zinnen praedicatief, als wanneer het attributief gebruikt wordt, het vermogen om den naamval te regeren, door het werkwoord, waartoe het behoort, gevorderd. B. v.: *Des verkiezende* (naar de oude constructie van *verkiezen* met den genitief). *Deze woorden sprekend, verliet hij mij. Na tien jaren zijne redevoering herlezende, gevoelde ik mij nog schier even eens, als toen*

ik ze hoorde, aangedaan (v. d. Palm). *Den armen hulp en troost biedende, zult gij de schoonste voldoening smaken. 't Hem nadrend leed. 't Zich zelf bestrijdend hart* (Bilderd.). - Men bezige in de meeste gevallen in plaats van het praedicatieve deelwoord met zijn geregeerd woord liever een volledigen adverbialen of adjektieven zin. Alzoo is het én duidelijker én welluidender te zeggen: *de nijdigaard maakt zich zelve ongelukkig, terwijl hij anderen hun geluk misgunt*, dan: *anderen hun geluk misgunnend, maakt de nijdigaard enz.*, en: *de huisvader, die zijn plicht kent, zorgt voor de zedelijkheid zijner kinderen*, dan: *de huisvader, zijnen plicht kennende, enz.* De vereeniging van een geregeerd woord met een attributief bedrijvend deelwoord breide men niet veel verder uit, dan tot verbindingen, die eene soort van zamenkoppeling vormen, als *een winstgevend beroep; de alles vervrolijkende lente. ô Ziel-ontzettend wonder* (Bilderd.). Hoe hard toch is het tusschen het lidwoord en het substantief een deelwoord soms met meer dan ééne bepaling in te lasschen. Zoo zegge men liever: *de dood, die armen en rijken gelijkelijk treft*, dan: *de armen en rijken gelijkelijk treffende dood*. Vooral vermijde men constructies als deze: *de den dag in luiheid doorbrengende wilde*, waar het afbreken van het verband tusschen het lidwoord en *wilde* door eene bepaling, die mede met het lidwoord begint, bijzonder onaangenaam klinkt.

2) Het *deelwoord van den volmaakten tijd* kan, daar het óf eene lijdende beteekenis heeft, of tot een intransitief werkwoord (met *zijn*) behoort, geenen accusatief regeren, wel den datief: b. v.: *het mij ontnomen boek; het mij toegezonden bericht; de hem ontloopen slaaf; het mij gebeurde ongeval. Het onrecht, mij geschied. De onderneming, mij gelukt, kan hem mislukken*. - Ook hier vermijde men stotende uitdrukkingen, als: *de dezen ijverigen leerlingen toegezegde belooning*, en bezige men meestal liever een adjektieven zin, b. v.: *de belooning, welke dezen ijverigen leerlingen is toegezegd*. Vergelijk voorts § 101. E. 2.

§ 126. *Regering der bijvoegelijke naamwoorden.*

I. 1. De bijvoegelijke naamwoorden geven óf een begrip te kennen, hetwelk geenerlei bepaling behoeft om eene volledige voorstelling op te leveren, zoo als *goed*, *schoon*, *veilig*; óf zij drukken een begrip uit, dat om volledig te zijn noodzakelijk eene bepaling behoeft, b. v. het praedicatieve *machtig*, en *gemeen* in de beteekenis van *gemeenschappelijk toekomende*. De adjektieven van de eerste soort heeten *absolute* (*volstreckte*), die van de tweede, *relatieve* (*betrekkelijke*) adjektieven. Alleen die van de laatste soort kunnen *rechtstreeks* regeren; zoo die van de eerste eene bepaling bij zich krijgen, wordt zij slechts *middellijk*, dat is, door middel eens voorzetsels met hen verbonden, b. v.: *goed van hart*, *schoon van kleur*, *veilig voor gevaar*. - Slechts enkele relatieve adjektieven zijn *noodwendig* relatief, zoo als *benoodigd*, *gewaar*, *indachtig*, *kwijt*, *bewust*; de overige zijn het slechts in bepaalde beteekenissen, terwijl zij gemeenlijk absoluut zijn: zoo zijn het attributieve *machtig* (b. v. *een machtig vorst*), en *gemeen*, in de beteekenis van *onaanzienlijk* (b. v. *een gemeen man*), absoluut.

2. Geen adjektief kan eene werking beteekenen, die eenig voorwerp geheel aan zich onderwerpt en in een lijdenden toestand brengt. Slechts aan transitieve werkwoorden is het begrip eener zoodanige werking eigen. Hieruit volgt, dat eigenlijk geen adjektief den accusatief kan regeren. De accusatief, die bij de adjektieven staat, welke eene *maat*, *duur*, *gewicht* of *waarde* te kennen geven, moet niet als door deze adjektieven geregeerd beschouwd worden. Het is de boven (§ 124. B. I. 3 en 4.) vermelde accusatief van de maat, den duur of het gewicht, en deze treedt zelfstandig in de rede op, blijkens de bijzonderheid, dat hij ook gevonden wordt bij adjektieven of werkwoorden, die volstrekt geene maatsbepaling behoeven om eene volledige voorstelling op te leveren, zoodat bij hen elke

schijn, alsof zij eenen naamval regeerden, wegvalt, b. v.: *hij is reeds twee maanden dood; het landhuis is twee uren van hier gelegen; het heeft twee dagen achtereen geregend*. Niettemin hebben eenige adjektieven den accusatief als door hen geregeerden naamval bij zich; doch bij dezelve moet deze accusatief als de plaatsvervanger van den meer en meer in onbruik geraakten genitief beschouwd worden; b. v.: *ik ben het geld kwijt. Ik ben het benoodigd. Hij is hem dank verschuldigd. Het gevaar gedachtig. Den zegen deelachtig. Hij werd zijnen vriend gewaar. Een glas vol goeden wijn. Het spoor bijster. Hier is men zijn leven niet zeker. Zij zijn het gewoon geworden. De Fransche taal meester of machtig. Wordt ge ook zijn doffen toon niet moê!* (Bilderd.). *Den dood getroost* (De Decker). *'t Verdwaasd geslacht zijn schepper afgevallen* (Bilderd.). *Uur noch afstand wijs* (Tollens). *Het schuldloos meisjen, niets bewust* (Bilderd.). *Het wierroock waardigh* (Vondel). *De moeite waard* (Slechts dan wanneer de waarde of prijs eener zaak bij waard vermeld wordt, b. v. *vijf gulden waard*, staat de accusatief bij dit adjektief niet in plaats van den genitief, maar is deze naamval bij hetzelfde de accusatief der waarde). - Oorspronkelijk alzoo regeren de adjektieven slechts den genitief of den datief, en wel, over het algemeen, den *genitief*, als het hun begrip bepalend voorwerp eene zaak is, den *datief*, als zij tot aanvulling van hun begrip de vermelding eens *persoons* behoeven.

II. 1. Adjektieven, die alsnog, meestal evenwel slechts in bepaalde uitdrukkingen, den *genitief* regeren, zijn: *noodig*, in de bijwoordelijke uitdrukking: *des noodig*; voorts: *bewust, machtig, meester, zeker, gewis, gedachtig, kundig, schuldig, deelachtig, vol, zat, moede, waardig, waard*, b. v.: *Ik ben mij geens kwaads bewust. Der oude zeên en wetten onbewust* (De Decker). *Zijner rede niet machtig. Zijns zelfs meester. Des eeuwigen levens zeker of gewis. Zijner woorden gedachtig. Der zake kundig; deskundig* (in welke uitdrukking de woorden eene zamenkoppeling vormen). *Des*

doods schuldig. Des broods deelachtig. O lucht, vol geurs (Vondel). Een stad vol volcks (dezelfde). Wat ben ik levens zat (De Deeker). Der dagen zat (Borger). Zwervens zat (Bilderd.). Zwervens moede. Zijner waardig; hunner hoogere roeping waard; uwer nature waardig (Borger). Indachtig zijner woorden (Luk. 24, 8). Der orde bijster (Hooft). Bij bewust, vol, zat en zeker omschrijft men den genitief veelal met van: Van geen kwaad bewust. Vol van ongeneugt. Zat van dagen. Zeker van de zaligheid. Gedachtig krijgt zijn voorwerp meest door middel van aan bij zich: gedachtig aan de woorden. Staat bij moede een substantief, voorafgegaan door van, dan drukt dit substantief de oorzaak der vermoeidheid uit (b. v. moede van het slaan), en niet, gelijk de genitief of de dezen naamval vervangende accusatief, de zaak, die men met weerzin blijft verduren. Voor kundig met den genitief zegt men in de gemeene taal bekend met. Waard of waardig heeft niet zelden eenen datief van den persoon bij zich: Onwaardig uwen bloede (De Decker). Vuigen zwijnen waard (Bilderd.). De eenvoudigheid van het gansche huis is hem waardig (Borger). Zelfs schrijft Bilderdijk ergens: waardig aan uw onthaal, met omschreven datief, waar uw onthaal dubbelzinnig zou geweest zijn, aangezien uw onthaal waardig, zoowel overeenkomstig met de verdienstelijkheid van uw onthaal als uw onthaal verdiend hebbende kon beteekenen.

Aanm. Vondel schrijft: *der penne en den dagh waerdigh*, waar het eerste woord in den genitief, het tweede in den accus. staat: waarschijnlijk heeft hij *des daags* willen vermijden, daar dit een bijwoord geworden is. - *Bewust* heeft een dubbele beteekenis en vordert diensvolgens eene dubbele constructie. Het beduidt 1), objektief, *bekend*, en wordt dan óf absoluut gebruikt: *de bewuste zaak*, óf met den datief des persoons: *de zaak is mij bewust*. 2), subjektief, zoo veel als *wetende, zich herinnerende*, en heeft dan een terugwerkend voornw. in den datief bij zich: *Ik ben mij bewust. Hij is zich bewust*. Slechts in dezen laatsten zin kan het den genitief der zaak bekomen. - *Schuldig* beteekent 1) *eene overtreding begaan hebbende*: alsdan heeft het de zaak, waarin de overtreding bestaat, even als *medeplichtig*, voorafgegaan door het voorzetsel *aan* bij zich: *schuldig aan de misdaad*. 2) *verplicht eene straf te boe-*

ten, strafbaar: in dezen zin heeft het de zaak, waarin de straf bestaat, in den genitief bij zich: deze genitief evenwel is uitsluitend in de uitdrukking *des doods schuldig* bewaard. 3) In den zin van *verplicht terug te geven* heeft het den datief des persoons benevens het naamwoord der zaak, die betaald of teruggegeven moet worden, in den accusatief bij zich: *grooten dank schuldig; hij bleef hem geen antwoord schuldig*. Deze accusatief laat zich verklaren uit den aard der uitdrukking *schuldig zijn of blijven*, daar zij de waarde heeft van het transitieve *te betalen hebben*.

2. Den *datief* regeren adjektieven, die de vermelding bij zich vereischen van een persoon, dien de eigenschap aangaat, of door wien de eigenschap wordt ervaren. Is de datief de naam eener zaak, dan wordt deze als belanghebbend persoon voorgesteld. Van dezen aard zijn: *aangenaam, bevorderlijk, behulpzaam, bekend, gemakkelijk, licht, moeilijk, bezwaarlijk, bewust, dankbaar, duidelijk, dienstig, duister, dierbaar, eigen, erkentelijk, gehoorzaam, gemeen, gelijk, overeenkomstig, getrouw, trouw, genadig, gunstig, heilzaam, hinderlijk, leed, lief, mogelijk, nadeelig, voordeelig, noodig, nut, nuttig, onderdanig, smartelijk, schuldig, verschuldigd, verwant, vijandig, vreemd, waard, welkom, zwaar, zuur* enz. B. v.: *Het is mij aangenaam. Zij zijn hem in zijn streven bevorderlijk. Het is hun duidelijk. Het is u niet dienstig. Wees uwen ouderen gehoorzaam. Wij zullen hem gelijk wezen. Blijf mij getrouw. Wees mij genadig. Zij zijn elkander (d. i. elk den ander) na verwant. Zou ik u vijandig zijn? Het is hem nog vreemd. Gij zijt mij welkom* enz. Onder deze adjektieven regeren er eenige den datief slechts dan, wanneer zij praedicatief gebruikt worden met het abstrakte *zijn* of een ander abstrakt gebruikt werkwoord, als: *gemeen, zuur, lief: het is mij met u gemeen; het was ons lief; het viel hun zuur*. Andere, die ook attributief den datief regeren kunnen, hebben dezen naamval toch bij voorkeur bij zich, als zij praedicatief gebruikt worden; zoo *moeijelijk, gemakkelijk, licht, bezwaarlijk, lastig* in vereeniging met *vallen*; *genadig, waard* met *zijn*; *dankbaar* met *zijn* of *blijven* (*ik blijf u, dankbaar*). Over-

eenkomstig heeft, als ware het een voorzetsel, meestal eenen accusatief achter zich: *overeenkomstig zijne begeerte*, eigenlijk met verwaarloozing van den vorm des datiefs, voor: *zijner begeerte*.

Voorts regeren den datief eenige woorden met den vorm van deelwoorden, maar met den aard van adjektieven, en meestal afgeleid van werkwoorden, die den datief niet regeren, b. v.: *aangeboren, toegedaan, beschoren, genegen, toegenegen, ongenegen*.

Eindelijk is de datief van den persoon zeer gemeen bij van werkwoorden afgeleide bijvoegel. naamwoorden op *baar* en bij van transitieve werkwoorden afgeleide, veelal van het voorvoegsel *on* voorziene adjektieven op *lijk*, als: *ondenkbaar, kenbaar, verklaarbaar, onuitstaanbaar; onontbeerlijk, ongeloofelijk, onverdragelijk, onvergetelijk, onbegrijpelijk* enz.

Aanm. 1. Bij sommige van deze adjektieven laat zich de datief omschrijven door *aan*, als, *eigen, gehoorzaam, onderdanig, gelijk, verwant*; bij andere door *voor*, als *aangenaam, gemakkelijk* en de zinverwante, bij *gunstig, voordeelig* en de zinverwante, enz. Evenwel is het niet volstrekt onverschillig, of men bij deze laatste den datief, dan wel de omschrijving door middel van *voor* aanwendt. Bezigt men den datief, dan treedt de persoon meer zelfstandig op; bezigt men daarentegen het voorzetsel *voor*, dan doet hij zich min of meer lijdelijk voor; men vergelijke: *het zal mij aangenaam zijn, zoo gij vertrekt*, met: *het is aangenaam voor zijn vader, dat het hem goed gaat*. Vandaar dat men zaaknamen liever door middel van *voor*, dan in den datief met deze adjektieven verbindt, dus: *heilzaam voor zijne gezondheid, nadeelig voor zijne beurs*.

Aanm. 2. Het woord *gelijk* wordt thans veelal als voegwoord behandeld, waar de Ouden het zijne natuur van bijvoegelijk naamwoord lieten behouden. Zoo zeggen wij: *hij zingt, gelijk een vogel*, waar de Ouden zouden gezegd hebben: *ghelijc enen voghele*. - Eertijds regeerde *gelijk* ook een genitief. *Het ghelijckt der winde* (Ruisbroek, in Van Vlotens *Nederl. Prozaschr.* bl. 35). *Gouts en selvers gelike* (fragm. v. 't *Roelandsl.* in *Letterb.* 1851, N°. 52). Vandaar nog *mijnsgelijke, dergelijke* enz.

§ 127. Regering der zelfstandige naamwoorden.

A. 1. Met de zelfstandige naamwoorden zijn zoodanige woor-

den, die uit de klasse der voornaamwoorden, der bijvoegelijke naamwoorden en der telwoorden of zelfstandig zijn, of zelfstandig gebruikt kunnen worden, ten aanzien der regering, gelijk te stellen.

2. Substantieven kunnen geen anderen naamval, dan den genitief regeren. Wanneer, namelijk, een substantief ter zijner bepaling een ander *in ongelijke betrekking* tot zich neemt, staat dit laatste in den genitief, zoo ten minste de betrekking niet door een voorzetsel behoort of vermag uitgedrukt te worden.

Aanm. In zegswijzen als: *hij is mij een goed vriend* wordt de datief niet door het zelfst. naamw. *vriend* geregeerd, maar is deze naamval de dativus commodi of possessivus, die zelfstandig aan den zin wordt toegevoegd (zie § 124. B. III. 2.).

B. Van den door een substantief geregeerden (adnominalen) genitief zijn twee hoofdbeteekenissen te onderscheiden, de *possessieve* en de *partitieve*.

I. Over den aard en de beteekenissen van den *possessieven genitief* is § 124. B. II. 2. gehandeld. Hier volgen eenige bijzonderheden aangaande zijn gebruik.

1. Daar de genitief zoowel den voortbrenger of den bezitter, als dengenen, met wien de zaak in zekere betrekking staat of bij wien zij behoort, te kennen geeft, zoo zijn sommige uitdrukkingen voor eene tweeledige opvatting vatbaar. Dus kan *het beeld mijner moeder*, zoowel *de beeldtenis, die mijne moeder voorstelt*, als *het beeld, dat mijner moeder toekomt*, beteekenen. Aangezien echter van den genitief slechts in eene meer ernstige rede gebruik wordt gemaakt, en van den anderen kant van het heeld, dat de moeder voorstelt, met zekeren ernst en innigheid gewaagd wordt, zoo zal men bij de uitdrukking *beeld mijner moeder* bij voorkeur aan het beeld, dat de moeder voorstelt, denken. Is de persoon, die in de betrekking des genitiefs staat, door een eigennaam uitgedrukt, dan heeft men een geschikt middel om dergelijke dubbelzinnigheid te vermijden: is, namelijk, de persoon de voortbrenger der zaak, dan bezigt men zijnen naam met *van*, b. v. *het of een portrait van*

Raphael, d. i. *van Raphael afkomstig, door hem vervaardigd, een portrait door Raphael*; is Raphael de afgebeelde persoon, dan bezigt men den genitief: *Raphaels portrait*.

Aanm. 1. Het gebruik van den genitief van eigennamen en van persoonsnamen zonder lidwoord is niet tot den hooger en stijl beperkt; integendeel, men zegt in de gemeenzame rede: *Frankrijks toekomst, Willems handschoenen, vaders lust*. Doch dan staat de genitief noodwendig vóór het naamwoord, ter welks bepaling hij strekt; dus niet: *de handschoenen Willems* enz. Slechts in eenige bijbelsche uitdrukkingen staat hij achter hetzelve: *de arke Noachs, de psalmen Davids, de tempel Salomons, zonen Belials, leeraar Israels, de raet Gamaliels* (De Decker), *paleyzen Salomons* (dezelfde), alsmede in de kerkelijke uitdrukkingen: *de moeder Gods* (nimmer: *Gods moeder*), *de goedheid Gods, de eere Gods*. Opmerkelijk is de zegswijze *Gods ter wereld*, waar de genitief door een voorzetsel en het lidwoord van het bepaalde substantief wordt afgescheiden.

Aanm. 2. Er is groote overeenkomst tusschen het syntaktisch gebruik van den genitief van eigennamen of als zoodanig gebruikte persoonsnamen en dat van de bezittelijke voornaamwoorden, die den possessieven genitief van de *persoonlijke* voornaamwoorden vervangen. Dat men het bezittel. voornw. evenmin als den genitief van eigennamen achter het bepaalde substantief plaatst, spreekt van zelf. Evenwel in zulke dichtstukjes, die een ouderwetschen stijl nabootsen, kan men nog vinden: *zoet liefje mijn*, in navolging van der Ouden: *de kerke sine, na den name sine*, en dergel. Voorts staat het bezittel. voornw., even als de genitief van eigennamen, slechts vóór naamwoorden, bij welke het bepalende lidwoord gedacht wordt: *mijn boek is het boek van mij* niet: *een boek van mij*, even als *Hendriks muts, de*, niet: *eene muts van Hendrik*. Heeft het bepaalde substantief het onbepaalde lidwoord of een onbepaald telwoord bij zich, dan bezigt men het persoonl. voornaamw. of den eigennaam met *van*: *een kamerling van hem, eenige soldaten van Sonoy*; want *een zijn kamerling, eenige Sonoys soldaten* (zoo als Hooft spreekt) is beide evenzeer verouderd. Slechts het door het aanwijzende voornaamwoord *deze, dit*, bepaalde substantief laat bovendien het bezitt. voornaamw. of eenen possessieven genitief vóór zich toe: *deze uwe handelwijze, dit mijn kind, dit der wormen aas* (Bilderd.); ook het onzijdige aanwijz. voorn. *dat* kan met een bezittel. voornw. vóór een substantief komen: *dat ons hemelsch leven*; de mannel. en vrouwel. vorm *die* vóór een bezittel. voornw.: *die uwe handelwijze*, klinkt reeds vreemd.

2. Vermits bij substantieven, die stamvormen zijn van transitieve werkwoorden of daarvan zijn afgeleid, de genitief zoowel de objektieve als de subjektieve genitief wezen kan, zoo is ook hier dubbelzinnigheid te vermijden. Evenwel is het gevaar

van dubbelzinnigheid hier niet bijzonder groot. Doorgaans brengt de aard der zaak genoegzaam aan den dag, of de genitief objectief dan wel subjectief moet opgevat worden. Zoo zal men den genitief in: *de verdediging der stad, de vervolging des vijands, de verkiezing, der of van afgevaardigden, de uitzending der boden*, niet licht anders dan objectief, dien in: *de onderdrukking des dwingelands, de verpleging der geestelijke zuster, de ontberingen der behoeftigen, de belofte mijns vriends*, bij voorkeur of noodzakelijk, subjectief opvatten. Bovendien brengen echte of onechte stamwoorden van transitieve werkwoorden minder noodwendig dan substantieven op *ing* of infinitieven van transitieve werkwoorden, de vermelding van een lijdend objekt mede. Bijgevolg begrijpt men den genitief in: *de hulp mijns zoons, de haat der vijanden, de winst mijns broeders, de lof eens vriends*, van zelve als subjectief. Slechts in zekere aangenomene uitdrukkingen staat bij echte of onechte stamwoorden van een transitief werkwoord een objectieve genitief, als: *de keuze eener echtgenoot, de roof der Sabijnsche maagden, de dienst des konings of des Staats, de vreeze der Joden* (Joh. 19, 38). Een substantief, van zoodanig een transitief werkwoord afgeleid, dat benevens den accusatief nog eenen datief of een objekt met *van* regeert, kan alleen dat zelfstandig naamwoord, hetwelk bij het werkwoord in den accusatief staat, in den objectieven genitief bij zich hebben. Dus niet: *de ontrooving des rijken*, wel: *de ontrooving des gelds of van geld*; niet: *de berooving des gelds*, maar: *des rijken*; niet: *de vergiffenis der kinderen* (ten minste zoo vergiffenis, aan de kinderen geschonken, bedoeld wordt), maar: *de vergiffenis Gods*, niet: *de beschuldiging der misdaad*, noch ook *van de misdaad*. Zoo zegt ook De Decker minder juist: *de dood wiens gruwel*, voor: *de dood, de afkeer van welken*.

- De subjectieve en de objectieve genitief kunnen soms beide zonder bezwaar het bepaalde substantief vergezellen, te weten, wanneer de eerste vóór hetzelfde geplaatst wordt, b. v.: *Wagenaars beschrijving*

der stad Amsterdam. Doch voor: *des vaders opvoeding der kinderen*, zal men liever zeggen: *de opvoeding der kinderen door den vader*, en even zoo kan in dergelijke zegswijzen de subjektieve genitief licht door een voorzetsel omschreven worden.

Aanm. 1. Even als de genitief, zoo kan ook het bezittelijk voornaamw. zoowel objektief als subjektief worden opgevat: *mijne verkiezing*, b. v., kan evenzeer zijn *dat wat ik verkies*, als *het uitbrengen der keuze op mij*. Dus heeft men zich ook in het gebruik van het bezitt. voornw. voor dubbelzinnigheid te wachten.

Aanm. 2. In zamenstellingen van substantieven met een bepalend woord in de betrekking van den genitief heeft dit veelal de beteekenis van het lijdend objekt, b. v. *vaderlandsliefde*, *menschenvrees*, *kindermoord*, *maagdenroof*.

Aanm. 3. Een infinitief in de betrekking van den objektieven genitief bij een verbaal substantief wordt door *om te*, soms door *van te* voorafgegaan, b. v.: *de kunst om te leven*, *de zucht om te schitteren*, *het bevel om te vertrekken*, *de belofte van te komen*, *het verlof om te vertrekken*.

Aanm. 4. Een Oostersch gebruik van den possessieven genitief treffen wij aan in uitdrukkingen, als: *held der helden*, *het boek der boeken*, *lied der liederen*, d. i. *de voornaamste held*, *het ware boek*, *het hoogste lied*, eigenlijk *een held*, *die onder de helden nog uitstekend held is*, *een held bij uitnemendheid*, *het voorbeeld der helden*, enz.

Aanm. 5. In enkele uitdrukkingen vindt men een possessieveu genitief, zonder dat deze betrekking door eenigen taalkundigen vorm is uitgedrukt, als in: *de Weduwe Pieter N.* d. i. *van wijlen P.N.* - *Prinses Frederik* voor *de Prinses*, *gemalin van Prins Frederik*. Ook is in algemeen gebruik de uitdrukking: *ten einde raad* voor *raads*, even als vroeger: *tende twe jare* (de Clerck uyten lagen landen), en nog bij Vondel: *ter zijden 't koor*.

II. In de *partitieve* beteekenis staat de genitief van een substantief, dat een *geheel* beteekent:

1. Bij *substantieven*, die eene *hoeveelheid* beteekenen, welke als het deel beschouwd wordt van het geheel of de stof, door het substantief in den genitief uitgedrukt. B. v.: *een hoop volks*. *Eene bete broods*. *Eene som gelds*. *Een dronk waters*. *Een oogenblik tijds* of *des tijds*. *Een oogenblik werks*. *De helft des lands*. *Eenige regelen schrifts*. *Een handbreed gronds*. *Een eind wegs*. *Een uur gaans*. *Uren afstands* en *jaren afwezens* (v. d. Palm). Behalve deze en dergelijke uitdrukkingen echter blijft in de taal van het gemeene

leven de naam des geheels, als ware het een inhaererend toevoegsel van dien der hoeveelheid, zonder eenig teeken des genitiefs; hetgeen trouwens wel geschieden moet, zoo deze naam des geheels een vrouwelijk of een meervoudig substantief is en door geen attributief woord wordt voorafgegaan. B. v.: *Een stuk vleesch. Een beetje menschen. Een aantal menschen. Eene kudde zwijnen. Een stuk hout. Een glas wijn. Een el laken. Een kruik bier. Een pond spek. Een voer hooi. Eene maat meel. Een half pond boter. Eene menigte goede vruchten.* Is de naam des geheels een mannel. enkelv. substantief en wordt hij door een adjektief voorafgegaan, zoo geve men aan dit laatste den vorm van den accusatief, daar de naam des geheels in allen gevalle van dien der hoeveelheid afhankelijk is, en waar de genitief is verouderd, de accusatief zijne plaats vervangt, b. v.: *een glas goeden wijn.* Komt er een lidwoord of aanwijzend voornw. vóór den naam des geheels, zoo kan men, bijaldien de genitief niet wordt aangewend, het voorzetsel *van* niet ontberen, b. v.: *een glas van den wijn. Een glas van een wijn, zoo als ik nooit gedronken heb. Een glas van dezen wijn.* Anders is het voorzetsel *van* vóór den naam des geheels niet gebruikelijk. Wel zegt men: *eene soort van hout, eene soort van menschen*, niet: *eene soort hout, eene soort menschen*, omdat *soort* eigenlijk geene hoeveelheid aanduidt.

2. Bij alle zelfstandige of zelfstandig gebruikte woorden, welke aanduiden, dat een deel uit eene hoeveelheid genomen wordt. Alzoo:

1) Bij telwoorden, zoo bepaalde als onbepaalde, overal waar zij niet als bijvoegelijke woorden, (attributief) ter getalsbepaling dienen, maar zelfstandig gebruikt een gedeelte eener hoeveelheid aanduiden. B. v.: *Een of twee mijner kinderen. Geen dezer menschen. Een onzer. Eenige uwer aanmerkingen. Vele mijner bekenden. Een ieder dergenen enz. Een luttel baats (Bilderd.). Druipend van veel moorts (Vondel). Des twijfelens te veel (Beets). Harer (namel. der zonden) is meerder dan des zands (dezelfde). Weinig goeds. Alles*

goeds. Wat lekkers. Wat mans (d. i. als het ware *een stuk mans*, gelijk Hooft zegt: *een stuk rabauts*). *Mans genoeg. Leeds genoeg. Genoeg wijns. Er is reeds der gedooden genoeg* (v. d. Palm). *Europa had geen keels genoeg* (Antonides v. d. Goes). De genitief kan hier door *van* vervangen worden (*Een van mijne kinderen. Eenige van uwe aanmerkingen. Vele van mijne bekenden*), behalve achter *veel, meer, weinig, wat, genoeg*, daar deze het karakter van hoeveelheidsnamen bezitten, weshalve zij ook, even als deze, in de taal des gemeenen levens, den naam der zaak, waarvan een deel genomen wordt, mits door geen lidwoord of aanwijzend voornaamwoord voorafgegaan, zonder teeken des genitiefs (in den accusatief) bij zich bekomen, b. v. *veel wijn, een weinig geld, wat vleesch, genoeg vermaak of vermaak genoeg, veel goeden wijn*; doch: *veel van dezen wijn* gelijk ook *weinig hiervan, genoeg daarvan*. - *Honderd en duizend*, in het meervoud voorkomende, kunnen niet anders dan als hoeveelheidsnamen en dus als ware substantieven beschouwd worden. Alzoo schrijve men: *honderden menschen, duizenden engelen*, waar *menschen, engelen*, in de betrekking van den genitief staat, en niet: *honderde menschen, duizende menschen*, noch derhalve ook in den genitief: *duizender engelen*, maar: *van duizenden engelen, of veler duizenden engelen*. - Wordt een zelfstandig gebruikt telwoord door een verzamelwoord in het enkelvoud gevolgd, zoo staat dit verzamelwoord niet in den genitief, maar wordt door *van* of *uit* voorafgegaan, b. v.: *Eenigen van het gezelschap. Een uit den hoop. Tien uit de klasse. Twee van de kudde*. Zeg ik *twee schapen der kudde*, zoo is *der kudde* een possessieve, geen partitieve genitief. Echter staat het substantief in de betrekking van den partitieven genitief achter telwoorden, die het lidwoord vóór zich hebben, als: *bij de vijftig man*, d. i. niet: *bij de (bewuste) vijftig mannen*, maar: *mannen bij de vijftig, of ten getale van nagenoeg vijftig*. Dus ook: *over de honderd gulden, onder of beneden de tien jaren of jaar*.

Aanm. De uitdrukking *onzer een* is verouderd. Zij beteekent niet *een van ons*, maar *een gelijk ons, een als wij*. Vandaar dat men zeggen kon: *mijner vier* d. i. *vier gelijk mij*. Het *zulcker wespen een* van De Decker beteekent dan ook *een van de soort van zulke wespen*.

2) Bij *bijvoegelijke naamwoorden in den overtreffenden trap* en bij *rangschikkende telwoorden*, als zij in attributieven vorm op zich zelve staan, b. v.: *De oudste zijner kinderen. De jongsten onzer* (v. d. Palm). *De hoogste der bergen. De eerste der menschen*. Deze genitief wordt gemeenlijk door *van* omschreven, bepaaldelijk vóór collectieven: *De eerste van de klasse. De jongste van het gezin*. - De naam der *maand* staat achter het rangschikkend telwoord in de betrekking, niet meer in den vorm van den genitief: *de tiende October, de eerste April*, voorheen ook in den vorm: vandaar de Latijnsche genitiefvormen: *Januari* of *Januarij* (d. i. *Januarii*), *Februarij, Junij, Julij*, die thans voor den gewonen naam der maand, ook buiten den genitief, gelden. Staat achter het telwoord de gemeene naam *dag*, zoo moet de naam der maand het voorzetsel *van* vóór zich hebben: *de tiende dag van October*.

Aanm. Eigenlijk is de genitief van den naam der maand een possessieve genitief, en partitief is slechts de in de gedachte begrepen genitief *der dagen*: *de tiende der dagen der maand October*.

3) Bij de *onbepaalde voornaamwoorden*: *iemand, niemand, iets, niets*, bij de *bepalende*: *wat, hetgeen*, en bij de *vragende*: *wie, welke, wat. Iemand, niemand* en *wie* hebben zelfstandige voornaamwoorden in den partitieven genitief bij zich: *iemand onzer, niemand uwer, wie hunner? niemand der zijnen*. De partitieve genitief wordt gewoonlijk omschreven, wanneer een zelfstandig naamwoord in deze betrekking achter *iemand, niemand* en *wie* te staan komt: *niemand van zijne bekenden, wie van onze vrienden?* Bovendien hebben *iemand, niemand* en *wie* in enkele zegswijzen den partitieven genitief van een zelfstandig gebruikt onzijdig bijvoegelijk naamwoord achter zich: *iemand of niemand vreemds, wie anders?* (§ 78. 2.). De genitief duidt hier de soort aan,

waaruit, als uit een geheel, een enkel wezen genomen wordt. Op dezelfde wijze zegt men in de gemeenzame taal: *een baas van een man, een schelm van een knecht, een snaak van een jongen*, in welke uitdrukkingen het voorzetsel *van* den genitief omschrijft van het substantief, dat de soort aanduidt, waartoe het bepaalde substantief behoort. *Een snaak van een jongen* is dus: *een jongen*, maar in zijn soort *een snaak*. - Anders zou achter *niemand* en *wie* verklaard kunnen worden als bijwoord met de beteekenis *buitendien*; doch achter *iemand* blijkt het in aard gelijk te staan met *vreemds* in dezelfde verbinding. - *Iets* en *niets* hebben slechts zelfstandig gebruikte onzijdige adjektieven achter zich: *iets goeds, niets degelijks*. Eindigt het adjektief op *sch*, zoo verwaarloost men het teeken van den genitief: *Ik houd veel van iets frisch. Iets nietswaardigs, ja onchristelijks en heidensch* (v. d. Palm). Zie §. 72. 2. 1). c. In plaats van *iets broods* zegt men: *eenig of wat brood*, in plaats van *niets broods*: *geen brood*. Wel kan men een substantief in de betrekking van den partitieven genitief achter *iets* en *niets* plaatsen, doch met het lidwoord of een aanwijzend voornaamw. en dan omschreven door *van*: *iets van het brood, niets van dat brood*. - De partitieve genitief *nieuws*, bij *iets* of *wat* (*iets nieuws, wat nieuws*) behorende, wordt op zich zelve als substantief gebruikt, als ware die genitiefvorm de grondvorm; aldus wanneer men spreekt van *een belangrijk nieuws*. - Ook de bepalende voornaamwoorden *wat* en *hetgeen* hebben slechts den genitief van onzijdige adjektieven bij zich, die dan door het onderwerp van den zin van hen afgescheiden wordt: *Wat gij goeds gedaan hebt, zal u vergolden worden. Hetgeen hij edels bezit, is u niet genoeg bekend*. - Het bijvoegelijke vragende voornaamwoord *welke* heeft slechts substantieven in den genitief meervoud, die doorgaans omschreven wordt, achter zich: *welke der broederen?* of *welke van de broeders?* Het vragende *wat* heeft onzijdige adjektieven, zoowel als zelfstandige naamwoorden in den genitief achter zich. Ook in den uitroep wordt het gebruikt:

Wat goeds heeft hij gedaan? Wat kan ik goeds doen? Wat al heils! Wat hebt gij staals gekeert op 't punt van uw verstand! Wat hebt gij leets beleeft! (G. Brandt). Deze genitief echter van substantieven achter *wat* is eenigermate verouderd. Zoo verwaarloost men den genitiefvorm in: *wat wonder* voor *wat wonders?* en gevoelt men nauwelijks meer dat in *wat menschen?* het substantief in de betrekking van den genitief staat, terwijl men toch in het Nederl. van de 13de eeuw zeide: *wat goeder swaerde!* (Walew. 10452). - De uitdrukking *wat een menschen!* laat zich verklaren uit ellipse: het staat voor: *wat eener menigte menschen, of wat voor eene menigte menschen.*

Aanm. De partitieve genitief van de betrekkelijke voornaamwoorden wordt steeds omschreven door *van*; b. v. *van welke* of *van wie er een bij mij kwam*, niet: *welker* of *wier een*.

C. Noodwendig is de *omschrijving van den genitief* door het voorzetsel *van*:

1. Bij eigennamen en als zoodanig gebruikte persoonsnamen, mits zij niet in dien naamval vóór het substantief staan, van hetwelk de genitief afhangt; b. v.: *De koning van Nederland, de ligging van Leiden, de citadel van Antwerpen, de bevolking van Lissabon, de werken van Schiller, de overwinning van Miltiades, de hoed van vader, de ontdekking van Amerika*; bij dit laatste voorbeeld zou met de plaatsing van den genitief vóór het bepaalde woord (*America's ontdekking*) deze zwaarigheid verbonden zijn, dat bij die woordorde de genitief eene subjektieve beteekenis zou schijnen te hebben (vergel. boven B. I. 1. Aanm. 1.).

2. Bij substantieven van een onverbuigbaar telwoord voorafgegaan, als: *de verklaring van twee getuigen; een tijdvak van dertig jaren.*

3. Bij gemeene zelfstandige naamwoorden zonder lidwoord, bijvoegelijk voornaamwoord of telwoord, b. v.: *belijdenis van zonde; overmaat van moed; de mededeeling van belangrijke gebeurtenissen; de ontdekking van groote zwakheid.*

Het kwalitatieve adjektief zou den genitief in zijnen vorm kunnen uitdrukken, dooh het gebruik van de sterke verbuigingsvormen van kwalitatieve adjektieven zijn, behalve in eenige adverbiale uitdrukkingen, ten eenen male verouderd. - Uitgezonderd van het hier gestelde is de partitieve genitief: *een dronk waters, een beker wijns* (zie boven B. II. 1.).

4. Ter vermijding eener reeks van meer dan éénen genitief drukt men bij een der substantieven de betrekking des genitiefs liever door *van* uit, b. v.: *de geschiedenis van de stichting der stad. De gevolgen van den dood des konings of van des konings dood.* - Evenzeer zal men vermijden, meer dan één substantief door middel van het voorzetsel *van* met een substantief te verbinden; dus niet: *de geschiedenis van de stichting van de stad*, noch ook: *de afhankelijkheid van de menschen van God*, maar: *de afhankelijkheid der menschen van God*, of: *der menschen afhankelijkheid van God*.

§ 128. *Regering door voorzetsels.*

A. 1. Reeds boven (§ 47. 5. Aanm.) is gezegd, dat de voorzetsels slechts in oneigenlijken zin gezegd kunnen worden te regeren. Zij maken een bestanddeel of bepaling van het begrip eens werkwoords uit, hetzij dit uitgedrukt of slechts in de gedachte begrepen zij, en alzoo is het eigenhjk dit uitgedrukte of gedachte werkwoord, hetwelk, met het voorzetsel verbonden, den naamval des substantiefs regeert, welks betrekking tot een ander substantief door het voorzetsel wordt te kennen gegeven. Zeg ik: *het boek ligt op de tafel*, zoo wordt *de tafel* eigenlijk door het door *op* bepaalde en ten gevolge dezer bepaling voor beheersching vatbaar geworden werkwoord *liggen* beheerscht, en in den zin: *hij gaat in den stal*, wordt *den stal* beheerscht door *gaan*, ten gevolge der bepaling *in* voor beheersching vatbaar geworden. In: *het verblijf in de stad*

hangt *de stad* af van het door *in* bepaalde en daardoor voor beheersching geschikte verbaalbegrip, hetwelk in het substantief *verblijf* ligt opgesloten.

2. 1) Vandaar dan ook, dat oorspronkelijk, al naar gelang van den aard der beteekenis of der opvatting van het nevensgaande of nevensgedachte werkwoord, een en hetzelfde voorzetsel verschillende naamvallen achter zich kon bekomen, en wel den *datief*, in geval het werkwoord eene *rust* of eene *beweging binnen* de grenzen eener plaats besloten te kennen gaf; den *accusatief*, zoo het eene *beweging naar* eene plaats uitdrukte.

Aanm. De plaats, waar de handeling of de toestand waargenomen wordt, werd niet evenzeer lijdelijk gedacht, als die, waarop de beweging gemunt is. Vandaar dat een voorzetsel oorspronkelijk slechts bij werkwoorden, die eene *beweging naar* een punt te kennen geven, den *accusatief* vereischte, terwijl het bij dezulke, die eene *rust* of eene *beweging binnen* de grenzen eener plaats aanduiden, den *datief* regeerde, dat is, den naamval van het voorwerp, dat bij de handeling slechts betrokken is en daarbij in aanmerking komt zonder rechtstreeks de handeling te ondergaan. Vergel. § 124. B. I. 2. *Aanm.*

2) Er zijn voorzetsels, die uit zich zelve reeds eene beweging te kennen geven. Zoo beteekenen *van* en *uit* eene beweging in eene richting uit eene plaats: zij regeerden oorspronkelijk den *datief*, omdat de plaatsnaam, dien zij regeeren, het punt aanduidt, alwaar het voorwerp zich aanvankelijk in rust bevond. *Door* en *om* geven eene beweging telkens naar een ander punt eener ruimte te kennen en regeerden oorspronkelijk den *accusatief*.

3) Op eene enkele uitzondering na regeerde oorspronkelijk in het Duitsch geen echt voorzetsel den *genitief*. Met dezen naamval kunnen slechts nominale of zelfstandig gebruikte adverbiale voorzetsels zamengevoegd worden, gelijk nog: *om mijns vaders wille*, *van rechts wege*, *deswegens*, *weshalve*. Vergel. § 124. B. I. 2. *Aanm.*

Aanm. 1. Die enkele uitzondering betreft het voorzetsel *in*, daar dit in het Gothisch ook eenen *genitief* regeerde. Dat *te* of *tot* vaak eenen *genitief* achter zich had, was ten gevolge eener ellipsis, b. v.: *te hars vader*, *te uwes ooms*, *tot Aminadaps* (d. Minnen Loep, IV, 665), *tote Lamfroits*

(Rein.), *tote des bisscops* (Maerl.), d. i. *ten huize haars vaders* enz. Vondel schrijft nog *te hemels*, dat is, *tot of in het huis of den hof des hemels*. *Ten hemel* kon de dichter niet gebruiken, daar dit *naar den hemel toe* is gaan beteekenen: een ander voorzetsel, dan *te*, zou een lidwoord vóór het woord *hemel* vereischt en alzoo de maat verstoord hebben.

Aanm. 2. Het spreekt van zelve, dat als voorzetsels gebruikte uitdrukkingen, die uit een voorzetsel en een substantief bestaan, tot heden toe meestal even goed den onomschreven, als den door *van* omschreven genitief bij zich kunnen hebben, b. v. *in weerwil mijner erkentenis* en *van mijne erkentenis*, *ten behoeve mijns vaders* en *van mijnen vader*, *door middel zijner betrekkingen* en *van zijne betrekkingen*; doch *uit aanmerking*, *ten aanzien* en *in spijt* hebben liever den met *van* omschreven naamval achter zich. *Noordwaarts* enz. heeft even als *ten noorden* uitsluitend het substantief met *van* achter zich. Zoo *van wege* den genitief niet tusschen zijne beide bestanddeelen in geplaatst heeft (als in *van 's konings wege*), wordt het gevolgd door den accusatief zonder *van*: *van wege den koning*; even zoo in den stijl der balie *van zijde* (vergel. § 127. B. I. 2. *Aanm. 5.*). Achter *behalve* en *bezijden*, die het karakter van eenvoudige voorzetsels gekregen hebben, volgt, even als achter *krachtens*, *ondanks*, *trots*, *wegens* enz., het substantief zonder *van*, hoezeer achter al die nominale voorzetsels eigenlijk een adnominale genitief volgen moest. Nog zegt men met het bezittelijk voornw., hetwelk de waarde heeft van den genitief van het persoonl. voornw.: *mijns ondanks*. De genitief van het pers. voornw. wordt bij *om - wille*, *wege* en *halve* door het bezittel. voornw. vervangen: *om zijnentwille*, *mijnentwege*, *uwenthalve*; zoo ook bij *in plaats*: *in zijne plaats*, voor *in plaats van hem*. Steeds zegt men *in ons midden*, met *in het midden van ons*.

4) Zoodanig is de oorspronkelijke staat van zaken met betrekking tot de regering der voorzetsels. Doch reeds in de oudste Nederlandsche werken vindt men dezelfde voorzetsels, in dezelfde betrekking, nu eens met den datief, dan eens met den accusatief voorkomende.

Aanm. Ten bewijze vergelijke men: *up een ors* (Walew. 4430) met: *up tweeen rossiden* (ib. 4707); *orlof nemen an der Jonkfrou* (Ferg. 979) met: *orlof nemen an al de heren* (Walew. 4749); *sneven aen der zielen noch aen den live* (d. Lek. Sp. III. prol. 40.) met: *dat si (die drievoudicheid) u beware aen ziele en aen lijf; in die pine* (Walew. 4822) met: *in dezer noot* (ib. 4823); *vor haren oom ende vor hare maghe*, met: *vor minen oghen; bidden om Gode* met: *bidden om dijn kint Jezus; neven deze riviere varen*, met: *neven sire siden*. Terwijl *jeghen* gemeenlijk eenen accus. regeert, vindt men *jeghen Gode* (Walew. 4833). Voorts vindt men *op dat dorp nevens op dorpe; achter hove en achter lande*

(gelijk nog *achter wege*) nevens *after die werelt; in midden den paradise* nevens *in midden dit aertrike; hier in tdal en in desen dale*. Waar *in* eene rust beteekent, heeft het soms eenen accus.: *ligghende in dat sant* (Walew. 4779), *duren in die kerke* (L. Sp. III. 1, 36); daarentegen, waar het eene beweging naar eene plaats beteekent, eenen datief *hebdi mi bracht in deser noot, in deser pine* (Wal. 4835). Vondel, eindelijk, die nog somtijds eenen datief bij een voorzetsel voegt, plaatst wel eens in ééne zin dezelfde praepositie eerst met den eenen, dan met den anderen naamval: *Met neighend hoofd en afgeleiden zwaerde. Vier enghelen in zuiveren gewade, Zoo langh verwacht in 't Engelsche palais*.

5) Aan deze meer en meer toenemende onzekerheid in het gebruik is een einde gemaakt. Het ware wenschelijk geweest, dat men tot het beginsel ware teruggekeerd, en daarop de verschillende regering van verschillende voorzetsels of van dezelfde voorzetsels in verschillende gevallen had gegrond. Dit is echter niet geschied, en het is met der tijd regel geworden, den accusatief achter alle voorzetsels in alle gevallen zonder onderscheid aan te wenden (zie § 124. B. I. 2.). Dus zoo wel achter nominale voorzetsels, gelijk: *bezijden de waarheid, bezij' den trotschen stoet* (Tollens), *jegens mij, tegen den vijand, krachtens het besluit, luidens de bepaling der wet, omstreeks dien tijd, ondanks mijne moeite, trots den beste; trots de vlagen, trots de vloedden* (Tollens), *tijdens de onlusten, spijt uw aangezicht, wegens dit bezwaar, binnen de stad, buiten den wal, beneden den berg, boven de wolken, langs de huizen, mitsgaders zijn gewoon inkomen, sedert dien tijd, overeenkomstig de waarheid, tusschen de bladen, nevens mij, benevens zijne gade, gedurende de regering, betreffende deze zaak, uitgenomen zijnen broeder, aangaande mij*; als achter oorspronkelijke voorzetsels, en dat wel onverschillig of er van een verblijven op eene plaats, of van eene beweging naar eene plaats sprake is: *van het stadhuis tot de markt, uit den nood, door de stad, hij wandelt in den tuin, hij treedt in de kamer, hij staat bij het huis, hij gaat bij het vuur staan, voor de deur, voor mijnen vriend, hij kruipt over den grond, hij spreekt over de eenvoudigheid, zonder de minste moeite enz.*

6) Van den genitief of den datief door voorzetsels geregeerd hebben wij nog slechts de sporen over in bijwoordelijke en andere uit vroeger tijdperk overgebleven uitdrukkingen, als: *binnenslands, buitensdijks, tusschenstijds; bij der hand, in der minne, in koelen bloede, om den broode* (niettegenstaande *om* eenen accus. behoort te regeren), *op der aarde, ten huize, ten platten lande, ter oore* (d. i. *te der oore*), *te weeg* (d. i. *te wege*) *brengen, tot den bloede, uit dien hoofde, uitermate, van den lande, van ganscher harte, achterwege, met der tijd, met voorbedachten rade, met dien verstande*, enz. Voorts hoort men nog vaak: *in de licht* (voor *in den lichte*), *in de slijk* (voor *in den slijke*), *in den donker, in den blinde, na den eten, voor den eten, uit of naar de Oost* (voor *uit of naar den Oosten*); ja, dat men gewoonlijk van: *de Oost, de (Haarlemmer) meer, den (Haarlemmer) hout* spreekt, schijnt te wijten aan het veelvuldig gebruik van den met voorzetsels, als: *naar, in, op*, verbonden datiefvorm der naamwoorden *Oost, meer* en *hout*, die toch onzijdig zijn.

B. *Over de beteekenis der voorzetsels en hun gebruik in zelfstandige bepalingen* (Zie § 120. I. 3.).

Aanm. Zoodanige uit deelwoorden ontsproten, van zelfst. naamwoorden afgeleide of uit een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel bestaande voorzetsels, bij welke de beteekenis van het hun ten grondslag liggend werkwoord of substantief ongewijzigd blijft, als: *volgens, gedurende, krachtens, luidens, ten behoeve, ten opzichte* enz. worden hier niet behandeld.

1. *Aan.* De eerste beteekenis van dit voorzetsel is een zich bevinden *op de oppervlakte* eens voorwerps. Wij bespeuren haar in: *aan den wand hangen; aan het lijf hebben; iets aan iemand zien, waarnemen, bewonderen; straffen aan den lijve; aan de oogen lijden; al wat aan hem is; niets aan iemand hebben; veel aan iemand verloren hebben* (d. i. *hem in zijn uiterlijk voorkomen achteruitgegaan vinden*); *er is niets waars aan dat gerucht*, en dus ook: *er is niets van aan*. Daar *aan* op de oppervlakte eens voorwerps wijst, zoo duidt het ook den

vorm aan, waaronder, en de stof of de zaak, waarin iets bestaat, alsmede de plaats, waar de eigenschap wordt aangetroffen: vandaar uitdrukkingen als: De natuur geeft ons aan stoffen en krachten zoo veel wij behoeven, en: honderd gulden aan goud, rijk aan genoegens, arm aan deugd, ziek aan de koorts, mank aan dat euvel, doof aan dat oor, aan het ééne oog blind.

De eerste beteekenis van *aan* gaat over in die van een zich bevinden *in de nabijheid: bij*; aldus in: *het staat aan u, d. i., bij u, in uwe macht. Het zij aan u verbleven. Ik heb het niet aan u verdiend. Hij heeft veel geld aan hem verloren. Zoekt aan God geen heul in dezen nood* (Bilderdijk). *Nabijheid* met onmiddellijke *aanraking* of *aangrenzing* geeft *aan* te kennen, in: *zitten aan den haard* (*bij den haard* drukt niet noodzakelijk uit, dat men met de warmte van den haard in aanraking is); *het huis ligt of paalt aan het water; Rotterdam aan de Maas; een gevel aan de straat; de hond ligt of ligt vast aan den ketting; zit aan mijne rechterhand; het kind gaat of loopt aan de hand der moeder, aan den leidband, houdt zijne moeder aan haar schort vast; de moeder leidt het kind aan de hand: bij de hand*, daarentegen, duidt niet aan, dat de hand der moeder het kind tot steun verstrekt, maar stelt de hand des kinds als het voorwerp voor, door middel van hetwelk de moeder het kind geleidt; *iemand aan de haren trekken*: wanneer de haren het ligchaamsdeel zijn, waar men iemand trekt, terwijl in: *bij de haren krijgen, pakken, slepen*, de haren het middel zijn, waarvan men zich bedient om iemand te vatten of te slepen. Evenwel wordt *aan*, even als *bij* in den zin van *door middel van, met behulp van* gebruikt, in *iemand aan zijne kleur kennen* of *erkennen*. De beteekenis van *aan* laat zich omschrijven door *met betrekking tot, of ten aanzien van* in: *er is veel aan te doen; hij heeft er veel aan te dragen; hij heeft er gelijk aan. Aan* geeft mede *nabijheid* en *aanraking* te kennen in: *aan*

het werk zijn; iemand aan het werk zetten; moeite aan iets besteden; aan iets werken of beginnen; aan de beurt zijn; de beurt is aan u; liggen aan de koorts; aan de bloemen ruiken; aan den slag gaan; zich aan een gevoel houden; ik hecht aan dat gevoel. Schoon Vondel schrijft: *En op wiens hart geen vredewensch kon hechten.* Voorts: *gij zijt aan hen verknocht, aan uwe ouders verkleefd. Die het zinghen huwt aen snarespel* (Vondel). *Nederigheid aan deugd paren. De boosheid paarde aan gruwbreu trots* (Bilderd.). *Valsche eer en grootheid, hoe na zijt gij verwant aan de diepste vernedering!* (v. d. Palm). Bij werkwoorden, die eene beweging te kennen geven, is dus *aan* in dezen zin zoo veel als *tot*, gelijk mede in: *den knaap aan orde gewennen; aan geld, aan het woord komen* (d. i. *het woord bekomen*); *aan den drank raken; iemand aan iets helpen. Ghij helpt veel zielen aan ghewin* *En landen aen een hooghen naem* (Vondel). Voorts in: *iets aan zijne ouders klagen, aan zijnen vriend schrijven, sturen, zenden, vragen, zeggen.* (Zeggen *tot iemand* verschilt van *zeggen aan iemand*: dit laatste beteekent *mededeelen*, het eerste *het woord richten, spreken tot iemand*). Vandaar dat *aan* geschikt is om het voorwerp aan te duiden, waartoe de beweging strekt of den persoon, ten wiens behoefte de handeling geschiedt. Om deze reden vermag *aan* den datief te omschrijven.

Vijandelijke aanraking geeft *aan* te kennen in: *de hand aan iemand slaan, zich aan* (d. i. *tegen*) *iemand vergrijpen. In tegenoverstelling van, in vergelijking van* beteekent *aan* in: *zich spiegelen aan iets.*

Geeft men met een plaatsnaam de handeling of het werk te kennen, dat ergens geschiedt, zoo plaatst men voor denzelfden het voorzetsel *aan* om de *betrekking* aan te duiden, waarin de personen, die aan dit werk deel hebben, tot de plaats staan: zoo zegt men: *hoogleeraar aan de Akademie; leeraar aan het Gymnasium; aan het hof leven; aan eene plaats vergaderd zijn* (in of op eene plaats zou *aan* de stoffelijke ruimte doen

denken, niet aan de handeling daar te verrichten). Alleen in *aan den avond van dezen dag* komt *aan vóór* eene tijdsbepaling (dit *aan den avond* verschilt van *in of op den avond* op dezelfde wijze als *aan deze plaats* van *in of op deze plaats*). Voorafgegaan door *tot* is *aan* voor namen van tijdstippen of gebeurtenissen veelvuldig: *tot aan den avond, tot aan hare komst, tot aan zijnen dood*.

2. *Achter*. Dit voorzetsel, hetwelk een zich bevinden *in de nabijheid* van een *afgekeerd* voorwerp te kennen geeft, wordt uitsluitend in plaatselijke beteekenis gebruikt: *hij staat achter de deur; hij loopt achter het rijtuig*. Voor een tijdelijk *achter* gebruikt men *na*; evenwel verschillen *achter* en *na* niet slechts in zoo verre als het eene plaatselijk, het andere vooral tijdelijk is, maar *achter* geeft een nabijzijn, een onmiddellijk volgen te kennen, hetwelk *na* geenszins uitdrukt. Men vergelijkte slechts: *hij kwam achter mij binnen*, met: *na mij binnen*. Vergel. § 110. 3. 1).

3. *Behalve*, eigenlijk *aan eene zijde, met terzijdestelling van* (het komt af van *halve*, d. i. *helft, zijde*), handhaaft zijne bijwoordelijke natuur. Vandaar, dat het niet alleen eenen eigenlijken substantieven zin, met het voegwoord *dat* beginnende, achter zich kan bekomen, b. v.: *Behalve dat gij te laat gekomen zijt, zijn er nog andere redenen*; maar ook, als voegwoordelijk bijwoord aangewend, eenen substantief gebruikten adjektieven zin, b. v.: *Hij bekende alles behalve wie zijne medeplichtigen waren*, alsmede eenen bijwoordelijken zin, b. v.: *Ik wil hem zijne schuld vergeven, behalve wanneer hij die loochent*. Vandaar ook, dat het een naamwoord in den nominatief achter zich toelaat; *zij kwamen allen, behalve ik*, waar *behalve* mede een voegwoordelijk bijwoord is, zoodat dezin dus moet aangevuld worden: *zij kwamen allen, behalve (dat) ik (kwam)*. Evenzoo zegt men: *uitgenomen of uitgezonderd ik*, d. i. *uitgenomen dit, dat ik kwam*. In: *Ik zag niemand behalve u*, kan *u* als de accusatief van het transitieve *zag* beschouwd worden, hetwelk in de gedachte bij *u* herhaald wordt.

4. *Beneden* geeft een zich *lager bevinden* te kennen, b. v. *Beneden den berg, beneden de brug* (d. i. *op, een lager gelegen punt der rivier*), *beneden het vriespunt*, en in overdrachtigen zin: *beneden mijne verwachting, beneden de kritiek, beneden de dieren, beneden de waarde. Ik zit in de school beneden hem.* Men gebruike *onder* slechts daar, waar het hooger geplaatste voorwerp geacht wordt het lagere te overdekken, b. v. *de kelder onder het huis*, niet: *beneden het huis*, of bij getalsopgaven, door een hoofdgetal, van het bepaalde lidw. voorafgaan, uitgedrukt b. v.: *een leger onder de vijftig duizend man sterk*, niet: *onder het getal*, maar: *beneden het getal van vijftig duizend man*; *een kind onder de tien jaren*, niet: *onder zijn tiende jaar*, maar: *beneden het tiende jaar*; overigens laat zich in deze laatste voorbeelden *beneden* even goed als *onder* aanwenden.

5. *Benevens* geeft slechts *bijéénzijn* te kennen zonder onderlinge betrekking aan te duiden. Het wordt gebruikt bij de vermelding van iets, dat bij eenig voorwerp nog in aanmerking komt. Men vergelijk slechts: *het huis benevens den stal*, met: *het huis met den stal*, of *een huis met een stal*.

6. *Bij* beteekent *nabijheid* in het algemeen en is alzoo onderscheiden van *nevens* en *naast*: voorwerpen toch, die *nevens* of *naast* elkander zijn, vormen eene rij, staan op gelijke lijn en dus gemeenlijk in gelijken rang; die *bij* elkander zijn, doen dit niet. Vergelijk: *hij staat bij mij*, met: *hij staat nevens mij* of *naast mij*. Thans zeggen wij *bij den weg, bij de straat*, waar men vroeger zeide: *achter (den) wege, achter strate*: daar nu *achter* en *bij* de beteekenis *in de nabijheid* gemeen hebben, zoo handhaaft *bij* in *bij den weg* zijn oorspronkelijke beteekenis. De eerste beteekenis is ook aanwezig in *bij paren, bij hoopen, bij duizenden, bij wijlen*, dit toch zijn verkorte uitdrukkingen voor *paar bij paar, in paren bij elkander* enz. Evenzoo zegt men: *met ons tienen, onder ons, tienen*, voor *wij tienen met elkander, wij tienen onder elkander* of *onder ons*. *Bij* wordt met *af* versterkt, in: *fijn*

geborduurd bij kant af, d. i. *zoo dat het de grenzen van kant langs komt*. Zonder aanmerkelijke wijziging van de gewone beteekenis komt *bij* in de volgende uitdrukkingen voor: *bij zijn gevoelen blijven* of *volharden*, *iemand bij zijn gevoelen laten*, d. i., *hem in zijn gevoelen niet storen*, en alzoo verschillend van *in de meening laten*, d. i. *niet terechtwijzen*; *het een behoort bij het ander*, hetwelk onderscheiden is van *behooren tot iets*: het eerste zegt men van de losse deelen eens geheels, het tweede van de leden van een collectief begrip, b. v.: *de sleutel behoort bij het slot*, doch: *hij behoort tot de familie*; dus ook: *het een komt goed bij het ander*. Voorts in: *bericht inwinnen*, *aanzoek doen*, *aanhouden*, *zich beklagen bij iemand*. Eindelijk in: *hij kon er niet bij halen*, *hij komt er niet bij*, d. i. *hij bereikt het model niet*; *de jeugd bij de lente vergelijken*, d. i. *van de jeugd het dichterlijk beeld der lente gebruiken*: alzoo verschilt *vergelijken bij* van *vergelijken met*, hetwelk zoo veel beteekent als *den aard van het eene met dien van het andere zamenstellen om een oordeel aangaande overeenkomst of verschil tusschen beiden te vellen*, b. v. *Cicero met Demosthenes vergelijken*. *Bij* wordt ook, en wel in zijne meest gewone beteekenis, slechts eigenaardig toegepast, gebruikt met de kracht van *in vergelijking van*, eigenlijk: *bijeengebracht met*, *gesteld bij*, b. v.: *Wat ben ik bij hem?* Vergelijk: *Een schip vol gouts waer niet genoeg Bij zulck een vroomheit opghewogen* (Vondel). Het is ook in staat een *nabijkomen bij een getal* te kennen te geven; maar alsdan dient het telwoord met zijn substantief door het lidwoord voorafgegaan te worden: *bij honderd man* zou beteekenen: *in de nabijheid van honderd man*; doch *bij de honderd man*, beduidt *bij het aantal van honderd man*, d. i. *bijna honderd man*; zoo ook *bij de acht dagen* enz. Een *behooren in iemands kring* geeft *bij* te kennen in: *bij iemand in gunst staan*. *Wint bij alle kenners gunst* (Vondel). *Aangenaam bij God* (Borger). *Bij mij gehaat, bekend*. Deze opvatting

der beteekenis gaat over in die van: *in de schatting, naar het oordeel van*, b. v.: *bij mij is het uitgemaakt*. Een *bijeen behooren*, een vergezeld gaan van het eene en het andere, beteekent *bij in*: *zij reizen bij nacht; hij komt bij tijds* (d. i. *de reis en de nacht, de komst en de gelegenheid* treffen zamen). Dus kan *bij* vaak zoo veel als *met* beteekenen, als in: *Bij al de moeite, die hij zich getroost, vordert hij niets. Bij name noemen* (d. i. *met vermelding van den naam*). *Bij God zweren* (d. i. *met aanroeping van God*). *Bij voorbeeld* (met *aanhaling van een voorbeeld*). *Bij eene vrouw kinderen hebben* (in *zamenleving met haar*). *Bij machte zijn* (voorzien van *macht*). Zoo veel als: *in het bezit van* beteekent *bij in*: *bij zijn zinnen zijn*, en door *middel van*, in: *bij de lamp zien. Men zagh, helaes! nu langher bij geen starren, of zon, en maen, maer bij den lichten brandt van stad op stad* (Vondel). *Bij brood leven. 't Versmolten lemmer valt, daar is geen redding bij* (Bilderd.). *Bij ondervinding weten. Bij mij notaris. Bij de wet. Bij de hand vatten* (zie B. 1.).

7. *Binnen* geeft een verblijven in eene beslotene ruimte te kennen: *binnen de muren, binnen het huis*. Vóór tijdsbepalingen beteekent het, dat hetgeen voorvalt aan deze zijde blijft van de uiterste grens der tijdsruimte: *Hij zou binnen veertien dagen komen*.

8. *Boven* is het tegenovergestelde van *beneden* en geeft een zich *hooger bevinden* te kennen, b. v.: *De lamp hangt boven de tafel, hij zwemt boven de brug der rivier, de vogel zweeft boven het dak, boven het vriespunt, boven de jaren*, en in overdrachtigen zin: *boven verwachting, boven mijn vermogen, de natuur gaat boven de leer, hij onderscheidt zich boven zijne medeleerlingen, hij is verheven boven de rampen des levens; hij munt uit boven zijne medeleerlingen; boven allen uitsteken; wijsheid boven rijkdom verkiezen; iemand de voorkeur boven anderen geven, voortreffelijkheid boven velen toekennen*. Over beteekent

mede een zich hooger bevinden, maar geeft bovendien te kennen, dat het hooger gelegen voorwerp voorgesteld wordt als bestemd om het lagere te overdekken of als zich daarover uitbreidende; b. v. *een laken over de tafel leggen*; men vergelijkte: *God laat zijne zon opgaan over boozen en goeden*, met: *de zon gaat op boven het meer*; *de hemel breidt zich uit over onze hoofden*, met: *wij hebben den hemel boven het hoofd*. Men zegt het huis *boven* niet *over den kelder*, omdat het huis niet om den wil van den kelder daar is. - Om een *overschrijden van een getal* uit te drukken kan men in plaats van *boven*, *over* bezigen, als het telwoord (een hoofdgetal) door het bepaalde lidwoord wordt voorafgegaan: *over de honderd gulden*, *over de vijftig man*, *over de tien jaren*, maar: *boven honderd gulden moogt gij met uwe uitgaven niet gaan*, *een kind boven zijn tiende jaar*. - Om aan te duiden, dat *boven* dient om van het daarbeneven vermelde iets uit te sluiten, even als in het bijwoord *bovendien*, vereenigt men het duidelijkheidshalve met *behalve*: *boven en behalve de onkosten*.

9. *Buiten* beteekent een blijven aan gene zijde der grenzen eener beslotene plaats, b. v. *buiten de school*, *buiten het land woonachtig*; op den tijd toegepast: *buitenstijds*, *buiten den dag van morgen wordt niemand toegelaten*, en in overdrachtigen zin: *buiten gevaar*, *buiten adem*, *buiten zich zelve*, *buiten mijne schuld*. - Wanneer men eene beweging naar een punt buiten eene beslotene ruimte bedoelt, en daartoe een werkwoord bezigt, dat ook eene handeling binnen eene bepaalde ruimte kan beteekenen, bezige men voor *buiten* liever *uit*, b. v. *uit de stad jagen* of *de stad uitjagen*, niet; *buiten de stad jagen*, hetwelk *het vermaak der jacht buiten de stad genieten* zou beteekenen; daarentegen zonder dubbelzinnigheid: *buiten de stad brengen*, en in de overdrachtige zegswijzen: *buiten staat*, *buiten gevecht stellen*. - Voorts wordt *buiten* gebruikt om iets van het vermelde uit te sluiten, als in het bijwoord *buitendien*: *Ik verwoon vijfhonderd*

gulden buiten de belasting. Er waren tien personen buiten de kinderen, dat is: de kinderen niet medegerekend: hier ware zonder de kinderen min juist, daar dit zou beteekenen, dat de tien personen de kinderen niet bij zich hadden. Alzoo verschillen ook: zonder hem is niemand in staat. d. i. zijne hulp kan niemand missen, van: buiten hem is niemand in staat, d. i. hij alleen is in staat. Bijgevolg is de uitdrukking niet buiten iemand kunnen, voor: zijne hulp niet kunnen missen, onjuist; het behoorde te zijn: niet zonder iemand kunnen.

10. *Door* wordt niet alleen gebruikt van eene beweging, die een voorwerp of eene ruimte gelijktijdig slechts in ééne richting in twee deelen (*midden door*) snijdt, maar ook van eene beweging, die uit meer dan één punt of uit één punt in verschillende richtingen uitgaande gedacht wordt, b. v.: *het gerucht ging door het gansche land; de voorwerpen liggen door elkander, d. i., het eene is door de andere heen gedrongen.* Het voornaamwoordelijk bijwoord *heen* wordt achter het substantief, van *door* voorafgegaan, gevoegd, om als het ware aanwijzenderwijze de richting op te geven: is dus de richting door het substantief zelve naauwkeurig bepaald, dan komt *heen* niet te pas. Vandaar dat men wel zegt: *hij loopt door het bosch heen*, maar niet: *door de poort heen*. Terwijl *door* met het voorzetsel *met* de beteekenis *door middel* (eigenl. *door het midden*) van gemeen heeft, verschilt het echter aanmerkelijk van hetzelfde. Het begrip, namelijk, dat *door met* met de rede in betrekking wordt gebracht, wordt als *lijdelijk*, dus als *werktuig*, of als met de handeling gepaard gaande *omstandigheid* voorgesteld, terwijl *door* een *werkdadig middel*, dus den *bewerker* zelve, of iets of iemand, die den bewerker tot zijn doel in staat stelt, aanduidt; b. v.: *Hij schrijft met eene pen. Ik laat u weten door dezen brief. Hij gaat met list te werk. Een derde..... zingt van Maurits moed, en hoe zijn kriegsbeleid Breda door list verwint en Hulst door dapperheid* (Tollens).

11. *In* wordt niet alleen vóór plaatsnamen gebruikt, om een verblijf daarbinnen te kennen te geven, maar ook vóór namen van zulke tijdperken, die als eene besluitende ruimte gedacht worden, b. v.: *in mijne jeugd, in het vorige jaar, in den herfst, in januarij, in den nacht, in alle eeuwigheid*, doch niet *in den dag*, maar *op den dag*, omdat de dag als het tooneel, waarop iets voorvalt, gedacht wordt. Zoo ook *op het land*, maar *in de stad*, daar het land eene oppervlakte, de stad eene omsloten ruimte aanbiedt. Wel zegt men *in het land* voor *binnen de staatkundige grenzen eens lands*. Voorts *op de aarde*, maar *in den hemel; op het feest*, maar *in de Paaschdagen*. Oudtijds echter zeide men *in de aarde, in het aardrijk*, daar men de aarde als eene omvattende ruimte dacht, en desgelijks *in het feest*. - Overdrachtelijk wordt *in* in zijne oorspronkelijke beteekenis ook gebruikt vóór begripsnamen; als: *ik bevind mij in gevaar, in armoede; hij verkeert in weelde, in gunstige omstandigheden; in zijne bescherming nemen, in gedachte houden, in acht nemen. Ik berust in Gods beschikking*, d. i. *ik wil mij daar niet buiten begeven, mij daaraan niet onttrekken. Hij is in de zaak betrokken. Hij heeft zich spoedig in die omstandigheden leeren vinden*. De zegswijze *zich ergens in schikken*, d. i. *vrede met iets hebben*, verschilt van *zich ergens naar schikken*, d. i. *zich tot iets plooijen of voegen*. Alsmede met *uitmunten, overtreffen, zich onderscheiden in deugd*, d. i. *op het gebied der deugd*; voorts met *behagen hebben, vinden of scheppen*, b. v.: *Hij scheidt behagen in de studie*: hier wordt de studie voorgesteld als de bron, *waarin* (wij zeggen gemeenlijk *waaruit*) hij scheidt of put.

Daar een verkeren *in* eene zaak, een vereenigd zijn *met* die zaak, een omgeven en als doortrokken zijn van die zaak veronderstelt, zoo geeft *in* niet zelden, in vereeniging met een abstrakt substantief, de *wijze*, waarop iets geschiedt, of eene begeleidende *omstandigheid* te kennen, als: *in toorn, in ernst, in haast, in eenvoudigheid des harten*, en in vele bijwoordelijke uit-

drukkingen: *in waarheid, in der daad, in het geheim, in persoon, in iemands naam*; alsmede het *middel*, b. v.: *in de kracht Gods, in gelijkenissen spreken, in woorden uitdrukken, of de oorzaak, als: gelukkig in het bezit*. Ook om de *stof*, waarin iets bestaat, of waarin zekere werking of werkzaamheid wordt uitgevoerd, kenbaar te maken, dient *in*, b. v. *honderd gulden in goud (honderd gulden aan goud, zou zijn goud ter waarde van honderd gulden), koopman in manufacturen, in goud arbeiden, in hem verlies ik het geluk mijns levens, in woorden niet struikelen, zich in iets bedriegen, dapper in woorden; toe- of afnemen in krachten; bestaan in iets*, hetwelk verschilt van *bestaan uit iets*: het eerste beteekent *iets tot zijn wezen hebben*, b. v. *de ware wijsheid bestaat in de vreeze des Heren*; het andere, *zamengesteld zijn uit bestanddeelen*, b. v. *het water bestaat uit zuur- en waterstof*. De *stof* geeft ook te kennen het substantief verbonden door *in* met *deelen*: *Die meêdeelt in ons leed* (De Decker). *De zegeningen, waarin wij immer deelden* (v. d. Palm). - Met een werkw. of uitdrukking verbonden, die eene werking beteekent, welke tot zeker doel strekt, beduidt *in* zoo veel als *tot*: *het haar in vlechten strikken, zich oplossen in water, wegsmelten in tranen, in stukken deelen; in antwoord, in dank, in afrekening, in zijn belang*.

12. *Jegens*, dat in oorsprong één is met *tegen* (zie § 112. 3.) en alzoo mede de richting beteekent naar een voorwerp, dat naar de beweging toegekeerd is, wordt echter uitsluitend aangewend om *zedelijke betrekking* tusschen twee personen te kennen te geven, b. v.: *plichten jegens zijnen naaste, minzaam jegens iedereen*.

13. *Langs* beteekent eigenlijk beweging aan de zijde of in de nabijheid van een zich in de lengte uitstrekkend voorwerp of van eene reeks van voorwerpen, b. v. *langs het strand, langs de huizen*. Evenwel zegt men ook *langs dien weg voor: in dien koers*, waar men geenszins denkt aan eene rij van voor-

werpen, welke zich aan de zijde desgenen, die zich voortbeweegt, bevinden. Vroeger bezigde men hier *bij* of *door* (*En traken voert, bi wegghen, bi diken*, Mel. St. II, 571. *Zij vertroocken door eenen anderen weg*, Matth. 2, 12.).

14. *Met* geeft wederkerige betrekking te kennen; dus, in de eerste plaats, zoo veel als *in gezelschap van* of *in vereeniging met*, b. v.: *zij wandelen, zij verkeren met elkaâr; zij verstaan of verdragen zich met elkander; veel op hebben en het houden met iemand; handelen, te werk gaan, te doen hebben met iemand; gelijk stellen, vergelijken, overeenstemmen of overeenkomen met iets of iemand*. Bilderdijk gebruikt minder juist ook *evenaren met iemand: Gij moogt het - die met hem evenaart*. Voorts: *het een met het ander verwarren, met iemand uiteenloopen, wedden, twisten, oorlogen, strijden, vechten*. Doch met deze laatste drie woorden verbindt men den naam van den bestreden vijand, waar dubbelzinnigheid zou kunnen bestaan, beter met *tegen: strijden met iemand* toch kan ook *in verbond met iemand tegen eenen derde* beteekenen. Eindelijk: *groot met iemand zijn (drukken omgang met hem houden); verwant met iemand; zij hebben veel met elkander gemeen; lieftalig met alle menschen; strijdig met de waarheid*. *Met* dient mede om den naam eener hoedanigheid, die de handeling kenmerkt, met de rede te verbinden: *Ik zal met genoeg komen. Hij heeft het met wijsheid dus ingericht*. Voorts beduidt het zoo veel als *met behulp van, door middel van* (zie hierboven, 10.): aldus in *dreigen* of *bedreigen met straf, toerusten met iets*, en zoo als Vondel zegt, *onthalen met iets: onthaelt met zangh den maghtighen Meceen*. - Opmerkelijk is het gebruik van *met*, waar hetzelfde het subjezt omschrijft, als in: *Het is uit, het is gedaan met hem. Weg met hem! Het ziet er met de zaak slecht uit. Het is dus met de zaak geschapen, gesteld, gelegen*. Hier beduidt *met hem, met de zaak*, zoo veel als, *dat wat hem, wat de zaak betreft; dat wat met hem, met de zaak in*

betrekking staat, alzoo: hij met al het zijne, de zaak met al wat er toe behoort: vgl. met hun vijven, d. i., zij vijven met elkander.

15. *Na* beteekent oorspronkelijk, en nog als bijwoord, *nabijheid* en geeft met werkwoorden, die eene beweging beduiden, de richting, die in de nabijheid van een voorwerp brengt, te kennen. Deze beteekenis echter is, ten minste in de schrijftaal, overgegaan op het van *na* afgeleide voorzetsel *naar*, en *na* heeft eene afgeleide beteekenis gekregen. Wie zich in zekere richting beweegt, heeft het punt, dat die richting bepaalt, tot richtsnoer, hij laat er zich door leiden, hij *volgt* het; vandaar de beteekenis *volgens*, alleen aan den vorm *naar* eigen, en voorts die van *volgende*, die aan dezen vorm *na* verbonden is, en wel *volgende* eerst in plaatselijken zin, als in: *na zich slepen; de eerste na den koning*; doch in dezen zin vervangt *achter* gemeenlijk de plaats van *na* (zie 2.); - vervolgens in tijdelijken zin, b. v.: *Hij trad na mij binnen*.

16. *Naar*. De beteekenis van dit voorzetsel is zoo even (15) verklaard. Het staat vóór naamwoorden, die het *doel eener beweging* te kennen geven, zoo zaak- als persoonsnamen, en wel veelal versterkt door het bijwoord *toe*, b. v.: *Hij streeft, hij jaagt naar eer*. In den eigenlijken zin van *wild drijven* is *jagen* transitief; doch ook in den overdrachtigen zin zegt De Decker: *maer jaegt hij eenig quaet. Hij gaat naar Haarlem. Hij ging naar zijnen vader toe. Naar* wordt ook gebezigd, wanneer slechts het punt, dat de richting bepaalt, wordt aangeduid, b. v.: *Het huis is naar het noorden gekeerd. Heft uwe oogen op naar den hemel. Hooren, luisteren, zien, uitzien, omzien, kijken, gapen, reikhalzen naar iets. Slaan, grijpen, werpen, steken naar iets; de hand uitstrekken, ooren hebben naar iets*. Vondel echter zegt: *zijn vijant had geen ooren tot verdragh*. Het voorwerp, dat men *naspoort*, drukt het substantief uit, dat door middel van *naar* verbonden wordt met *onderzoek doen, zoeken, vragen, vernemen*.
- De beteekenis

volgens of overeenkomstig heeft *naar* in: *den mantel naar den wind hangen; naar zijne gewoonte; naar wensch; God schiep den mensch naar zijn beeld; eeh gedicht naar Goethe, naar het Perzisch*, waar sommigen *na* schrijven; *naar zijn bericht te oordeelen; naar den mensch oordeelen*; alsmede in *smaken, rieken naar iets; zweemen, aarden naar iemand*. In *sterk naar den geest, zwak naar het ligchaam*, gaat deze beteekenis van *naar* over in die van *met betrekking tot*.

17. *Naast* bleef de eerste beteekenis van *na* (d. i. *nabij*) getrouw. De superlatiefvorm geeft daaraan die van *meest nabij*. Bovendien geeft *naast* te kennen, dat de zich nabij elkander bevindende voorwerpen aan elkanders zijde geplaatst zijn en dus eene rij vormen. Vergel.: *hij zat bij mij*, met: *naast mij* (zie 6.). *Naast* wordt voorts ook gebruikt, waar van iemand sprake is, die *na* eenen het eerst in aanmerking komt, b. v.: *Aan hem ben ik naast God mijne redding verschuldigd*.

18. *Nevens* beteekent hetzelfde als *naast*, met dit onderscheid, dat, wanneer men *naast* bezigt, de veronderstelde rij eigenlijk uit meer dan twee personen of voorwerpen bestaat: bij *nevens* niet alzoo: *wij beiden zaten nevens elkander*. Hoe *nevens* van *bij* verschilt, is boven (6.) verklaard. Vroeger evenwel gebruikte men wel eens *nevens*, waar wij thans *bij* of *aan* zouden zeggen: *Jezus zat nevens de fontein* (Joh. 4, 6.).

19. *Om*, met de kracht van *rondom*, staat, even als *rondom* zelve, ook daar waar eene rust te kennen wordt gegeven: alsdan denkt men zich de kromme lijn als van den aanvang aan getrokken (vgl. § 110. 2. 6.); dus: *met stralen om* of *rondom het hoofd*. *Zij zitten om* of *rondom de tafel*. Evenmin als achter substantieven met *door* het bijwoord *heen* geplaatst wordt, wanneer de richting naauwkeurig bepaald is (zie hierboven, 10.), evenmin voegt men *heen* achter een substantief, door *om* voorafgegaan, wanneer de plaats, die het omgevende

voorwerp inneemt, uit den aard der zaak nauwkeurig bepaald is; dus niet: *hij slaat den doek om den hals heen*; wel: *de kinderen zaten om hem heen*, d. i. het eene kind hier, het andere daar. *Hij loopt om het huis heen*, d. i. derwijze, dat hij zich eerst aan deze, dan aan gene zijde van het huis bevindt. - De overdrachtige beteekenis *met het doel om, ten behoeve van* (zie § 110. 2. 6.), bespeurt men ook in de uitdrukkingen: *om den doctor zenden; om water gaan; het is mij daarom te doen; om iets verzoeken, roepen, aanzoek doen, vragen, bidden, smeeken, pragchen, klagen, jammeren; om het hardst loopen* (d. i. met het doel om uit te maken, wie het hardst loopt), alsmede daar, waar een voorwerp wordt vermeld, dat voor een ander als ingewisseld, in de plaats gekregen wordt, b. v.: *oog om oog, tand om tand, zij komen om den anderen* (d. i. voor den persoon, die gekomen is en dus zijn bezoek gebracht heeft, komt de ander), *ergens voel om geven, om loon, om niet*. Doch slechts in bepaalde uitdrukkingen wordt *om* dus gebruikt, en nimmer kan het zoo veel als *ter waarde, ten bedrage van* beteekenen; dus niet: *de som verschilt om tien daalders*; dit moet zijn: *het verschil bedraagt tien daalders*; ook zegt men niet: *om dien prijs*, noch: *ik doe het om geen honderd gulden*, maar: *tot dien prijs*, en: *voor geen honderd gulden*. - Het doel kan ook als de *beweegreden* der handeling gevat worden: aldus in: *iemand om* (d. i. *wegens*) *zijne vlijt prijzen; om iets lagchen, weenen, treuren; om iets strijden*, en in de bijwoordelijke uitdrukking *om strijd*, d. i. *uit wedijver*. - *Om* wordt bij tijdsbepalingen slechts ter aanduiding van het uur van den dag gebruikt: b. v. *om vijf uren*, niet: *om middag*, noch *om den middag*. Om ongeveer het tijdpunt aan te geven, bezigt men *omstreeks*. In plaats van dit *omstreeks* als bijwoord vóór getalsbepalingen kan men ook in de gemeenzame taal *om en bij de* gebruiken: *er waren om en bij de* (d. i. *omstreeks* of *omtrent*) *honderd leden tegenwoordig*.

20. *Omstreeks* beteekent zoo veel als *op de hoogte van*,

in de nabijheid van, en wordt zoo vóór tijds- als vóór plaatsbepalingen gebruikt: *omstreeks den middag; zij zullen omstreeks vijf uren* (d. i. *omstreeks de vijfde ure*) *hier zijn; de buitenplaats ligt omstreeks de grenzen*: Vóór getalsbepalingen is het een bijwoord, b. v.: *er waren omstreeks vijf uren verlopen*, d. i. *vijf uren waren nagenoeg verlopen*.

21. *Omtrent* wordt, in de eerste plaats, op dezelfde wijze gebruikt als *omstreeks* (met dit onderscheid, dat *omtrent vijf uren*, niet *omtrent de vijfde ure*, maar slechts: *ongeveer, nagenoeg vijf uren*, kan beteekenen), b. v. *omtrent den morgenstond; hij woont omtrent de kerk*. Bovendien heeft *omtrent* de beteekenis van *aangaande, nopens*, als wanneer men spreekt van *omtrent iets berichten inwinnen*.

22. *Onder* in de beteekenis van *te midden van* komt voor in: *onkruid onder de tarwe; de edelsten onder de menschen. Ik reken hem onder de knapsten*, d. i. *hij behoort naar mijne rekening daaronder. Eensgezindheid onder de leden des gezins*. In dit laatste voorbeeld bespeurt men de beteekenis van *wederkerige betrekking tusschen* de onder elkander aanwezigen; dus ook in *onder ons vijven*, d. i. *wij vijf onderling of onder elkander* (vergel. § 110. 3. 3). Aanm.), alsmede in *onder vier oogen; onder ons gezegd; de zaak blijft onder ons; onder elkander deelen*. Vermits een voorwerp, dat zich *te midden van* andere bevindt, door deze andere wordt omgeven en als bedekt, zoo heeft *onder* ook de beteekenis van een zich bevinden op eene lagere plaats, b. v.: *Het land staat onder water. De hond ligt onder de tafel. Hij bezwijkt onder zijnen last*, en in overdrachtige uitdrukkingen: *onder iemands heerschappij, onder bescherming, onder de lucht, onder opzicht, onder den schijn, onder den naam, onder de regering*. Blijkens dit laatste voorbeeld wordt *onder* ook gebruikt voor substantieven, die eene handeling te kennen geven, welke zich *in den tijd* uitstrekt, dus ook: *onder de predikatie, onder het eten* (of *onder den*

eten), ja zelfs: *onder weg*, d. i. *onder of gedurende de reize*. Vanhier dat *onder* ook gebruikt wordt om eene *omstandigheid* als *gelijktijdig* plaats hebbende aan te duiden, b. v. *onder vreugde en smart, hij verliet haar onder vele tranen; onder zekere bepalingen, onder beding, onder voor waarde*.

23. *Op* beteekent een zich bevinden *aan het toppunt eens voorwerps*. Het voorwerp, dat zich *op* een ander bevindt, heeft in dit andere een steunpunt. In zoo verre is *op* onderscheidend, zoowel van *boven*, als van *over*. Alzoo zegt men: *de lamp hangt boven de tafel; het kleed ligt over de tafel*; maar: *de lamp staat op de tafel*. Desgelijks *op iets steunen; op zich nemen; op iets vertrouwen, zich op iets verlaten. Op hunne ingebeelde vroomheid gerust* (Beets). Hoofd echter zegt: *gerust in de Spaansche trouw*. Voorts treft men de eerste beteekenis aan in: *de hoed op het hoofd; de menschen op de aarde; op het tooneel, op den grond, op zee* (hetwelk vroeger *aan zee* beteekende, vanwaar nog, *Katwijk op zee*). *Het deksel past op den schotel; iets op een bijzonder geval toppassen. Hij gelijkt, op zijnen vader. Vat hebben op iemand. Het oog op iets gevestigd hebben*. Daarentegen in figuurlijken zin: *iets op het oog hebben*, voor: *iets bedoelen*. In de uitdrukkingen; *één mijl op zeven, een half pond suiker op twee flesschen bessenwijn, op zijne uitgaven uitwinnen, bezuinigen*, wordt de grootste der beide hoeveelheden als de grondslag beschouwd, waarop de andere wordt aangebracht. - In vele uitdrukkingen geeft *op* vóór den naam eener plaats een zich bevinden aan die plaats te kennen, waarbij de verrichting, die aldaar geschiedt, of de toestand, die daar bestaat, gedacht wordt; b. v.: *op het kasteel* ('t welk men vergelijke met: *in het kasteel*), *op de straat, op de kamer, op de beurs, op den weg, op de post, op school, op flesschen; eene koude gevat hebben op het oog: zoo ook op mijne hand*, d. i. *aan mijne zijde*, en, met dezelfde kracht vóór stofnamen: *op sterk water*. Van-

daar *op* vóór substantieven, die eene handeling of leeftijd beteekenen, om een zich bevinden in een *toestand* te kennen te geven, als: *op marsch, op de vlucht, op de jacht, op zijne hoede, op sterven liggen, op den sprong of op zijn vertrek staan, op jaren, op zijn dagen, op deze wijze, op die manier*. Vandaar voorts de aanwending van dit voorzetsel, waar het er op aan komt, eene zekere *wijze*, waarop iets geschiedt, of eene *voorwaarde*, waaronder iets plaats heeft, aan te duiden, b. v.: *op zijn Fransch* (deze uitdrukking is ontstaan in verband met de vermelding van een bepaalden persoon: dus is *op zijn Fransch* eigenlijk *in het Fransch, dat hij, de bedoelde persoon, spreekt*), en in adverbiale uitdrukkingen: *op zijn tederst, op het tederst, op iemands naam geld opnemen, op uwe verantwoording, op mijne eer, op uw geweten, op water en brood, op gevaar (of op het gevaar af), op goed geluk, op straffe des doods, op dood en leven, op iemands gezondheid drinken, zich op genade overgeven, op een broodje noodigen, op avonturen uitgaan, op den degen uitdagen, te staan komen of staan op*, b. v.: *Om dien vlek der miltzucht af te wasschen, Die 't vaderland zoo duur, op zoo veel tranen stond* (Bilderd.); *op gebraad onthalen of trakteren; op iets durven wedden of zweren*. - Zoo is *op* mede in staat de *strekking, het doel* aan te duiden, in: *op iets aandringen; op iets gesteld zijn; jacht maken op iets; op iets staan; het op iets gemunt, verzien of geladen hebben; op iets hopen, rekenen, plan hebben, wachten; zich voorbereiden op iets; verdacht zijn, aanspraak maken op iets; zich op iets verheugen; zich op iemand beroepen; wijzen op iemand; zien op iemand* (om hem tot voorbeeld te nemen); *doelen, mikken, zinspelen, antwoorden op iets; plan hebben op iets; zuinig op zijnen tijd; opmerkzaam, oplettend op iets*. De *bestemming* geeft het substantief met *op* te kennen in: *de diligence op 's Hage; een wissel op N*. Het *voorwerp, waartegen* de handeling gericht is, wijst *op* aan, bij: *knorren, schel-*

den, zich wreken, schade verhalen op iemand; inbreuk maken op eene wetsbepaling; iets op iemand te zeggen hebben; smalen op iemand; kwaad, toornig, jaloersch, boos, nijdig, verstoord, verbitterd zijn op iemand. Goed op iemand is minder juist dan goed voor of jegens iemand. - Ook vóór tijdsbepalingen staat *op*: *op zekeren dag, op zekeren tijd, op de minuut*; vóór de namen van bepaalde dagen: *op den twaalfden Maart, op dingsdag, op morgen*: hier echter gebruikt men den naam van den dag meestal in den accusatief zonder voorzetsel, en de eigennamen van de dagen der week krijgen in de gemeenzame taal veelal het toonlooze *en* vóór zich, waarschijnlijk oorspronkelijk hetzelfde als *aan*: *en dingsdag*, enz. Vóór namen, die eene gebeurtenis of voorwerp te kennen geven, kan het voorzetsel met de beteekenis van *onmiddellijk na* voorkomen, daar het volgende het voorgaande als het ware bedekt, b. v.: *op zijne komst, hierop, op het oog* d. i. *naar het uiterlijk voorkomen, op dit gezicht, op klokslag zeven, golf op golf, slag op slag, op zijnen wenk, uur op uur*, vanhier de zegswijze *volgen op iemand*. - Vóór getalsbepalingen, eindelijk, staat *op* door *tot* voorafgegaan, om de niet overschreden grens aan te duiden: *tot op vijf man*; en zoo ook, door *na* gevolgd, in den zin van *behalve*: *op vijf man na*. *Op* met de kracht van *tot op* bespeurt men in: *hij weet het op een haar*, voor: *tot op een haar*, d. i. *tot op een nietsbeduidende mate*.

24. *Over*. De kracht van dit voorzetsel is boven (8.) verklaard. Om een *zich uitbreiden* te kennen te geven, wordt *over* (in overdrachtigen zin) gebruikt, even als in: *spreken, denken, nadenken, handelen, raadplegen, beraadslagen, knorren, morren, kijven, twisten, klagen, lagchen, treuren, weenen over iets*, zoo ook in: *den zegen over iemand afbidden; oordeelen, vonnissen, beschikken over iets of iemand; in twijfel staan over iets*. *Oordeelen* en *beschikken* worden ook zamengevoegd met het voorzetsel *van*, b. v.: *wat oordeelt gij van hem? Hoe averechts de manschap*

oordeelt van vrouwen (Vondel). *Van 's Hemels paradijs beschikkend in genâ* (Bilderd.). *Oordeelen* en *vonnissen* worden ook als transitieve werkwoorden gebruikt in de beteekenis van *iemand zijn vonnis doen geworden*. - Diezelfde beteekenis van een *zich uitbreiden over* een voorwerp treft men aan in: *heerschen, gebieden* (*gebied voeren*), *gesteld zijn, waken, zitten* (als *gebieder* of *rechter gezeten zijn*), *te zeggen hebben over iemand; regeren* wordt én met *over* én als transitief werkw. gebruikt: *Ik kan hem niet regeren; het land regeren; een naamval door een werkwoord geregeerd*. Verder in: *zegepralen, zegevieren*. Het naamwoord, dat door middel van *over* met het werkwoord in verband wordt gebracht, duidt het voorwerp eener zorgvuldige bemoeijng aan in *vrijen over een meisje*, even als in: *de geneesheer gaat over den zieke*. *Vrijen* intusschen laat zich ook transitief gebruiken: *een meisje vrijen*. *Een gesprek over tafel* (d. i. zich uitstreckende over den tijd, dat het eten duurt). Zoo ook *over dag*, d. i. *gedurende den dag*. Voorheen zeide men ook *over iets komen* in den zin van *komen terwijl men met iets bezig was*. - Denkt men zich de beweging *over* eene uitgebreidheid van plaats of tijd ten einde gebracht, zoo heeft *over* de beteekenis van *aan gene zijde*, met, werkwoorden, die eene beweging beduiden: *tot aan gene zijde*, b. v.: *Hij woont over de rivier; hij is reeds over de grenzen; over een jaar, over veertien dagen* en in het zamengekoppelde *overmorgen; de bal vliegt over het huis of over het huis heen*. Vóór hoofdgetallen met het lidwoord heeft *over* de kracht om een overschrijden van een getal te kennen te geven: *over de honderd gulden, over de vijftig man*; dus ook in: *over het jaar*, d. i. *meer dan een jaar*. De beteekenis *tot aan gene zijde van* heeft *over* mede in eene uitdrukking als: *hij reist over Brussel naar Parijs*. - *Over* beteekent *op* in de zamengekoppelde bijwoorden *overeind* en *overhoop*, d. i., *op een der uiteinden, op een hoop*.

25. *Sedert* of *sints*. Bij het gebruik van dit voorzetsel

neme men wel in aanmerking, dat het den aanvang eens *voortdurenden* toestands aanduidt, en alzoo van *voor* (of *geleden*) en *na* verschilt, die slechts een betrekkelijk vroeger en later tijdstip te kennen geven. Dus kan men wel zeggen: *hij is sedert een jaar dood*; niet: *sedert een jaar gestorven*; maar: *voor een jaar, of een jaar geleden: gestorven zijn* toch vermeldt het voorbijzijn van eene gebeurtenis, doch geenszins een voortdurenden staat. Even zoo: *sedert de maand Mei ben ik gezond*; niet: *sedert de maand Mei ben ik gezond geworden*: dit zou moeten zijn: *in of na de maand Mei*.

26. *Te* staat vóór eigennamen van steden; doch bij voorkeur wanneer van personen aldaar vertoevende of van inrichtingen en gebouwen aldaar te vinden sprake is; b. v.: *Hij woont sedert eenigen tijd te Haarlem; hoogleeraar te Leiden; de Akademie van beeldende kunsten te Amsterdam; de St. Pieterskerk te Rome*. In andere gevallen gebruikt men liever *in*; b. v.: *In St. Petersburg heeft men lange winters. In Parijs is de jeugd aan vele verleidingen blootgesteld*. Plaatst men *binnen* vóór den naam eener stad, zoo beschouwt men de stad als eene binnen eenen ringmuur besloten ruimte. Behalve vóór eigennamen van steden wordt *te* nog slechts gebruikt: vóór den infinitief (zie § 101. D.I.); ter vermelding der uren van den dag: *te vijf uren*, d. i. *ter vijfde ure*; vóór persoonl. voornaamwoorden met het bijwoord *waart* zamengekoppeld: *te mijwaart*, d. i. *tot mij; wij smeeken te uwaart* (Bilderd.); vóór substantieven die eene ruimte aanduiden, door de bijwoordelijk gebruikte woordjes *uit* of *in* gevolgd: *ter deure in, ten venster uit, ter poorte uit, ten kelder in*: hier wijst het substantief achter *te*, de ruimte aan, alwaar de beweging plaats heeft, en waardoor zich bij gevolg het voorwerp heen beweegt; eindelijk in bijwoordelijke uitdrukkingen, in welke het de beteekenis heeft van *tot*, als: *ten grave, te leen, ten deel, ten einde*; van *in*, als: *tevreden, te huis, ter loops*; van *op*, als: *te water, te land, ter feest*; van *aan*, als:

ter zijde, ter hand. Het spreekt echter van zelve, dat *te* in zulke bijwoordelijke uitdrukkingen eene beteekenis heeft gekregen, welke niet volkomen beantwoordt aan een dier vier voorzetsels: zoo is er onderscheid tusschen *te bed* en *in bed*; *te water* en *op het water*; *ter zijde* en *aan de zijde*: de uitdrukkingen met *te* worden in vereeniging met bepaalde werkwoorden en in bepaalde gevallen aangewend.

27. *Tegen* beteekent de richting naar een voorwerp, dat naar de beweging toegekeerd is, b. v.: *tegen wind en stroom opzeilen*; *tegen den muur loopen*; *tegen den vijand optrekken*. Deze beteekenis komt in vele uitdrukkingen op die van *strijdig met neder*, b. v. in: *tegen mijnen zin*, *tegen zijne verwachting*, *tegen de wet*; *zondigen*, *zich bezondigen tegen iemand*; *opstaan tegen het geweld*. *Strijden* heeft zoowel *met* als *tegen* bij zich (zie B. 14.). Daar *tegen* uit zijnen aard eene *vijandige bejegening* te kennen geeft, zoo is de uitdrukking *tegen iemand zeggen* of *spreken af te keuren*. Wel laat zich zeggen: *schelden*, *kijven*, *vloeken tegen iemand*; *onvriendelijk*, *onheusch*, *wreed*, *onbillijk tegen iemand*; *haat tegen het menschdom*; *argwaan*, *kwaad vermoeden tegen iemand*. In *tegen iets opwegen*, geeft *tegen* het overwinnen der zwaarte te kennen van het voorwerp op de tegenovergestelde schaal. Bilderdijk zegt ergens minder juist: *opwegen aan iets*. Dezelfde kracht van eene bekwaamheid om eene tegenovergestelde kracht te overwinnen duidt *tegen* aan bij de bijvoegelijke naamwoorden *bestand* en *opgewassen*. Even als *naar* wordt het ook gebruikt, waar geene beweging naar een voorwerp, maar slechts de richting der zijde van eenig voorwerp naar zeker punt wordt aangeduid, b. v.: *Het huis ligt tegen het Noorden*, en aldus (in overdrachtigen zin); *op zijne hoede zijn tegen iemand* of *voor iemand*; *tegen iets opzien*. Met tijdsbepalingen dient *tegen* om ongeveer eenen tijd, die weldra tegenwoordig zijn zal, uit te drukken, b. v.: *tegen den avond*. *Ik wacht u tegen zeven uren*. *Tegen het einde des jaars*. -

Eindelijk wordt *tegen* ook gebruikt in zegswijzen, waar het zoo veel als *in ruiling van* beteekent, daar twee, die geruild worden, *tegen* elkander overgesteld worden; aldus in: *tegen elkander uitwisselen; tegen betaling van vijf gulden*. Hier ontmoet het gebruik van *tegen* dat van het schijnbaar tegengestelde *voor*; ik zeg: het schijnbaar tegengestelde, want inderdaad is de beteekenis van *voor* zeer naauw aan die van *tegen* verwant, daar *voor* een zich bevinden aan eene naar zeker punt toegekeerde zijde eens voorwerps beteekent. Zoo zegt men dan: *een koopwaar tegen geld afleveren*, zoo wel als: *voor geld*. De mogelijkheid der verwisseling van *voor* en *tegen* in de uitdrukking: *een geneesmiddel tegen*, zoo wel als *voor de koorts*, berust op een anderen grond: *een geneesmiddel voor de koorts* is eene elliptische uitdrukking: zij beteekent: *dienstig voor de koorts*, namelijk om die te verdrijven: hier staat dus *voor* in eene beteekenis, die werkelijk tegen die van *tegen* overgesteld is, even als in: *die niet voor mij is, is tegen mij*. Gelijk men nu zoo wel spreekt van een geneesmiddel *tegen* als *voor de koorts*, zoo kan men ook zoo wel zeggen: *behoeden, beschermen, beschutten, beveiligen, op zijne hoede zijn tegen*, als *voor het gevaar*.

28. *Tot*, dat vóór namen van plaatsen, tijden of hoeveelheden eene beweging tot aan de grens van de uitgebreidheid of hoeveelheid te kennen geeft, als: *zij vervolgden den vijand tot de legerplaats toe of tot aan de legerplaats. Het duurde tot den avond. Zij werden tot den laatsten man (toe) afgemaakt*; staat vóór namen van personen om aan te duiden, dat dezen niet bloot als de grens eener beweging, maar als het doel van een streven worden voorgesteld, b. v.: *komt tot mij*, hetwelk aanmerkelijk verschilt van: *komt bij mij; ik ga tot hem*, onderscheiden van: *ik ga naar hem toe; spijs tot zich nemen*, te vergelijken met: *geld bij zich steken*. Vandaar: *liefde tot God, aandrift tot iets; zich wenden, het woord richten, spreken tot iemand; bidden tot God* (ook zegt men *God bidden*, dat is, *vragen*, even

als steeds: *ik bid u, ik bad hem*). Het *doel* of de *uitkomst* der handeling of der werking geeft *tot* te kennen, bij: *verleiden, verlokken, aanspooren, aanmanen, aandrijven, dwingen, veroordeelen, verwijzen, bestemmen, uitnoodigen tot iets; tot een gevaarlijken stap besluiten; uit iemands gedrag tot zijn karakter besluiten; geraken tot eer en waardigheden; het kwam tot dadelijkheden; hij kon niet tot bekentenis komen; de struik groeit tot een boom; de opschudding groeide tot een opstand aan; tot ijs verstijven; tot burgemeester aanstellen, benoemen, verkiezen; tot niets deugen; tot roem gedijen; plan of voornemen tot iets hebben; alsmede bij de adjektieven: bekwaam, geschikt, noodzakelijk, noodig, bruikbaar, dienstig, bereid, geneigd enz.* Bij het intransitief gebruik van *dienen, strekken, verstrekken*, staat, even als bij *zijn*, nevens den datief des persoons, de naam, die het *doel* aanduidt, voorafgegaan door *tot* (*ten, ter*), b. v.: *Het dient mij tot of ter veraangenaming van mijn verblijf. Hij strekt mij tot of ten steun. Het verstrekt mij tot troost, gelijk: hij is mij tot troost of ten troost. Strecken en verstrekken zijn eigenlijk transitieve werkwoorden, die verschaffen, opleveren beteekenen; dus nog bij de schrijvers der 17de eeuw: Opdat de deuntjes der Tuskaensche lier Ons kortswijl streckten (Vondel). Toen hij verstreckte een Kato van zijn tijdt (dezelfde).* Uit de beteekenis van het doel eener handeling (als in: *ik doe het tot uw welzijn*) laat zich het gebruik van *tot* verklaren in: *iemand tot eenen vriend (ook te vriend) hebben; tot vrouw nemen; tot een boosdoener maken.* - In evenredigheden als: *vijf staat tot tien*, heeft *tot* de beteekenis van *bij*, d. i. *in vergelijking van*. Zie 6, alwaar ook het verschil tusschen *behooren tot* en *behooren bij* vermeldt wordt.

29. *Tusschen* beteekent, even als *onder: te midden van*; doch verschilt van dit voorzetsel in zoo verre *onder* betrekking tusschen een grooter aantal voorwerpen beduidt, terwijl *tusschen*

krachtens zijne afleiding (§ 111. 4.) *in het midden van twee* te kennen geeft. Dus zegt men: *onderscheiden tusschen twee begrippen; verschil tusschen twee personen*. Wel kan men spreken van *vriendschap tusschen tien personen*, doch dan wordt altijd één als de vriend van de negen overigen, die hij tegen zich over heeft, gedacht. Vandaar zegt men: *eensgezindheid onder de leden eens gezins*, maar: *eensgezindheid tusschen de echtgenooten; vrede tusschen de partijen; verstandhouding tusschen twee partijen; Delft tusschen 's Gravenhage en Rotterdam; onder den hoop, onder de tarwe*, maar: *tusschen de vingers, tusschen de halmen*. *Tusschen* wordt ook gebezigd, waar van twee tijdstippen of twee hoeveelheden sprake is, b. v.: *tusschen Paschen en Pinksteren. Ih denk tusschen de vijftien en twintig dagen bij u te vertoeven* (waar het lidwoord vóór het telwoord niet mag wegblijven). Deze zegswijze *tusschen de vijftien en twintig* vervangt de onduitsche: *vijftien à twintig*.

30. *Uit* is het tegenovergestelde van *in*, waar dit bij werkwoorden staat, die eene beweging ergens heen te kennen geven, b. v.: *Hij gaat in het huis; hij komt uit het huis. Zij vielen in slaap; zij werden gewekt uit den slaap. Het is in de mode gekomen; doch spoedig uit de mode geraakt. Hij stortte zich zelve in het gevaar en werd door zijnen broeder uit het gevaar gered. Hij stortte in eene ziekte en werd uit eene ziekte hersteld. Iemand iets in den weg leggen; iets uit den weg ruimen*. Bij werkwoorden, die een verblijven binnen eene ruimte te kennen geven, heeft *in* het voorzetsel *buiten* tot tegenstelling: *Hij woont in de stad; hij woont buiten de stad*. Waar de richting naar een voorwerp niet door *in*, maar door *aan, naar, op, tot*, wordt uitgedrukt, daar wordt ook de tegengestelde richting niet door *uit*, maar door *van* aangeduid, b. v.: *Aan tafel gaan; van tafel opstaan. Naar huis gaan; van huis komen. Op zijn bord doen; van zijn bord eten. Het leidt tot niets*;

er komt niets van. Van vriend tot vijand maken. Tegen *náár vóór* eigennamen van plaatsen staat evenwel evenzeer *uit*, als *van*, over: *Hij gaat of reist naar Engeland; hij komt uit Engeland; hij is van Engeland afgereisd.* - *Uit* komt in zijne eerste beteekenis voor bij *ontleenen*: *Doen wij hulde aan de wijze, waarop Euripides zijne karakters uit de eenvoudigheid der schoone natuur weet te ontleenen* (v. d. Palm). In de uitdrukking *eene zaak aan iemand of iets ontleenen*, omschrijft *aan* den datief, die bij *ontleenen*, even goed als bij *ontvoeren* en andere werkwoorden met *ont* afgeleid, komen kan. - De stof of de bestanddeelen, waaruit iets bestaat, worden als datgeen beschouwd, waarin het daaruit voortgebrachte oorspronkelijk vervat was. Alzoo staat *uit* vóór de namen, die eene stof of de deelen van een samenstel aan-duiden, bij *ontstaan*, *voortkomen*, enz. *Een beeld uit hout gesneden. Uit Adams rib geschapen.* - *Uit* geeft voorts, evenzeer als *wegens*, den grond van eene handeling of toestand te kennen; doch beide verschillen niettemin binnen de grenzen dezer opvatting: *wegens* geeft den grond te kennen van het een of ander, dat eene zaak *buiten* den persoon betreft; *uit* daarentegen, den grond van iets, dat tot den persoon bepaald blijft. Dus zal men niet zeggen: *Hij week wegens lafhartigheid voor de bedreiging*, maar: *uit lafhartigheid*; niet: *Hij was ongeschikt uit gebrek aan bekwaamheid*, maar: *wegens gebrek aan bekwaamheid. Hij verkoopt zijn goed wegens geldgebrek*, maar: *hij wordt een dief uit geldgebrek.* - Eindelijk komt *uit* voor in elliptische uitdrukkingen, als: *ik zie uit zijn voorkomen*, d. i. *hem ziende maak ik op uit zijn voorkomen*. Zoo ook in: *Wat leest gij hieruit?* Daarentegen in: *ik heb het uit zijn eigen mond. Eene waarheid uit den Bijbel bewijzen. Den boom uit de vruchten, den auteur uit zijne schriften kennen*, is geene ellipsis aan te nemen, daar *uit* hier den *oorsprong* aanduidt.

31. *Van* wordt dikwijls ter sterkere of nadere aanwijzing

van het punt, waar de richting *vanwaar* aanvangt (zie § 110. 2. 11.), vergezeld van het bijwoord *af*, of de bijwoordelijk gebruikte woordjes *aan* en *uit*, die dan achter het substantief te staan komen. Bij v.: *van de jeugd af*, of *van de jeugd aan*. *Van dit standpunt uit gezien, vertoont zich het landschap op het schoonst*, of *van uit dit standpunt* (zie beneden, de Aanm.). Even zoo wordt *tot* door het bijwoord *toe* vergezeld: *tot den ouderdom toe*. Het is af te keuren de partikels *van af* vereenigd vóór het substantief te plaatsen, vermits *af* in onze taal uitsluitend een bijwoord is, even als *toe*. - Om de plaats der *herkomst* te kennen te geven komt *van* ook bij het voorw., *die* in het meerv.: *die van Utrecht*. Zijne gewone beteekenis (*van - af*) heeft *van* in: *iemand van iets af houden*, of *af houden* (intransitief) *van de kust, afstaan van het booze, aflaten van iemand* (d. i. *ophouden hem het een of ander aan te doen*), *afzien* en *afstand doen van iets*; voorts in: *verlossen, bevrijden, redden, vrijspreken, verontschuldigen, ontzetten* (door Bilderdijk ook met een accusatief van de zaak en den datief van den persoon gebruikt, waar hij zegt: *wiens onbedwingbare arm u 't dwangjuk heeft ontzet*), *ontheffen, ontslaan, zuiveren, reinigen, schoon vegen* en *berooven* (ook *vagen* en *plonderen* worden door Vondel met *van* geconstrueerd: *Een langh gewenscht Verlosser vaegh Het Rijck van 's Rijcks vervloekte plaegh*, en: *Als hij den hemel plondert van zijn stralen*); *herstellen, genezen, van eene ziekte; bekomen* of *op zijn verhaal komen van eene flauwte*. Desgelijks bij de adjektieven *vrij, los, rein van zonden; van geen waarheid wars* (Bilderd.). *Van vleck en mistal schuw* (Vondel). - Een beweging van een punt naar een ander punt geeft *van* te kennen bij de werkwoorden *vragen, verlangen, begeren, verzoeken, wachten, verwachten, borgen, erlangen, verkrijgen, ontleenen* (dat echter veelal zijn geregeerd woord door middel van *aan* bij zich bekomt, zie 30.); ook in *veel van iemand houden*, daar dit eigenlijk *veel van iemand ge-*

kregen hebben, dus veel met iemand gemeen hebben, met hem naauw verbonden zijn beduidt. Eene beweging van twee voorwerpen van één punt af in tegenovergestelde richting beteekent *van*, bij *onderscheiden* en *verschillen*. - *Van* komt bij lijdende werkwoorden om de *oorzaak* der werking aan te duiden, wanneer deze oorzaak niet bepaaldelijk als handelend wordt voorgesteld, b. v. *een riet van den wind gins ende weder beweeght* (Matth. 11, 7.). *Hij is van Simon gezien* (Luc. 24, 34.): hier toch hing het zien niet af van Simons wil. Doch niet: *het huis is van mij gebouwd*, maar: *door mij*; niet: *kij werd van hem bemind*, maar: *door hem*, In: *dat is braaf van u*, geeft *van* den *oorsprong* der daad te kennen, even als in *veel van iemand te lijden hebben*. Dit voorzetsel geeft mede de *oorzaak* te kennen, bij *beschuldigen van een misdaad, overtuigen van iets kwaads*. *Van* duidt het *middel* of de *stof* aan in: *van den wind leven, van iemands hand sterven; van middelen voorzien, van iets overvloeijen, wemelen, krielen of krieoelen* (eigenl. *kriewelen*); *glinsteren van goud, weergalmen van een geluid*. *Nat van zweet, rood van bloed, zat van ongeneugten, vol van het gehoorde, zwanger van onheilen, arm van geest, zwak van krachten*. De zaak, waarin de hoedanigheid blijkt, geeft *van* te kennen in: *oud van jaren, klein van persoon, schoon van aangezicht, grijs van baard en haren, zacht van vel, bont van veêren, heet van bloed, bedorven van natuur, onberispelijk van gedrag, onbesproken van handel en wandel*. In: *iemand van persoon, van naam, van aanzien kennen*, duidt *van* den *grond* van de bekendheid aan, en tevens datgene, waartoe zich de bekendheid bepaalt. In: *het is jammer van mijn geld*, is het geld, te weten, het verloren geld, grond van den jammer; in *schreeuwen van pijn, dronken van genot, moede van den arbeid, ziek van het eten, rood van schaamte, bleek van schrik, krank van liefde, blind van drift, dol van toorn*, geeft *van* de *oorzaak* te kennen. Het staat vóór de

zaak, die het onderwerp en de inhoud is van eene zinnelijke waarneming of van eene werking des geestes, en beteekent dus zoo veel als *aangaande*, in: *van iets vernemen, van iets hooren, iets van iemand denken, van iets droomen, van iets weten, zwijgen, vertellen, gewagen, ophalen, beginnen* (d. i. *aanvangen te gewagen*), *onderrichten* enz. - *Van* staat eindelijk ook vóór namen van tijdkringen of tijdperken, als: *Dat heb ik van mijn leven niet gehoord*. Deze uitdrukking schijnt elliptisch voor: *van mijn leven herwaarts*, d. i. *zoo lang mijn leven tot dus verre geduurd heeft*. Zoo ook: *Komt gij van de week nog? Van daag* (d. i. *van dage*), *van avond* enz., wanneer het vermelde tijdperk op het oogenblik, waarop men spreekt, nog voortduurt.

32. *Voor*. De eerste beteekenis van dit voorzetsel is verklaard in § 110. 2. 12)., en hierboven, 27. De beteekenis *ten behoeve van* komt ook voor bij de verbinding van een objekt met nominale zelfstandige naamwoorden, die als zoodanig geenerlei verbale kracht bezitten, b. v.: *laken voor een kleed, een vat voor wijn, een man voor mij*. Hier heeft *voor* dus de kracht van *bestemd voor*, even als in de uitdrukkingen: *voor dit maal, voor altijd*, en in eene uitdrukking, als deze, waar *voor* den datief omschrijft: *deze last is voor een grijsaart te zwaar*. Uit dit voorbeeld blijkt hoe naauw deze beteekenis van *bestemd voor* verwant is met die van *met betrekking tot*, welke men opmerkt, in: *sterk voor zijne jaren*, en in: *ik voor mij*. *Voor* beteekent mede *ten behoeve van* in: *zorgen voor iemand, iets voor iemand wegleggen of bestemmen, voor iemand een goed woord doen; tegenover en, als het ware, in het aangezicht van*, bij *waarschuwen, vreezen voor gevaar* (doch in: *voor zijn kroost gevaren vreezen* beteekent *voor, ten behoeve van*, of meer bepaaldelijk *met betrekking tot*), *schrikken, beven, sidderen voor den dood; bang, schuw voor gevaar; vluchten, vlieden voor den vijand* (*vlieden* wordt ook transitief gebruikt: *de zonden vlieden*), *wijken, onderdoen, zwichten en bezwij-*

ken. *Bezwijken onder iets* doet aan een te zwaren last of aan geleden overlast denken. Vondel gebruikt *bezwijken* met een datief, waar hij zegt: *Die geen' voorzaet zal bezwijcken, Noch in moet noch wijs beleit!* - Ook wegens de beteekenis *ten behoeve van* is *voor* geschikt om den datief te omschrijven bij: *nuttig, nadeelig, gevaarlijk, vreeselijk, belangrijk, gepast, voegzaam, geschikt, gezond, toegankelijk, onverstaanbaar* enz. Hiertoe behoort ook *vatbaar voor iets*, daar dit *voor iets te vatten, kunnende gevat worden door iets* beteekent. Voorts bij de adjektieven door *te (al te)* voorafgegaan: *te zwak voor den arbeid*. - De met *tegen* zoo naauw verwante beteekenis (zie hierboven, 27.) *in ruiling van, in de plaats van*, bespeuren wij in: *geld voor eene waar geven; iets voor geld bekomen; het is voor geld te krijgen; voor zijne zonden boeten; voor iemand optreden; voor iets dienen; danken, bedanken, dank zeggen voor iets; hij deugt niet voor schoolmeester* (doch met een abstrakt substantief of infinitief: *hij deugt niet tot het onderwijs of tot het geven van onderwijs*); *iemand voor wijs houden of aanzien; zich voor een geleerde uitgeven; iets voor lief nemen*, en in de bijwoorden: *voorwaar, voorzeker*. Heeft *voor* hier de waarde van *tegen*, dan is het duidelijk, hoe de Ouden in plaats van: *iemand voor wijs houden*, en in plaats van *voorwaar*, konden zeggen: *over wijs houden* en *overwaer*: *over* toch beteekent hier *tegen over, tegen*, d. i. *opwegende tegen, even veel waard als*. *Voor* beteekent mede *in de plaats van* in: *man voor man, stuk voor stuk, voetje voor voetje, woord voor woord*: want waar voorwerpen onmiddellijk op elkander volgen, treedt telkens het volgende in de plaats van het voorgaande. *Voor* beduidt zoo veel als *tegen over, ten aanzien van*, bij: *goed voor mij, vleijend voor hem, hatelijk voor zijn broeder, veilig en gerust voor dreigend gevaar*, en bij de substantieven: *achting, liefde, genegenheid, gevoel, vriendschap, eerbied, geestdrift, beleefdheid, welwillendheid*, enz. - Niet alleen vóór namen

van tijdperken, handelingen of gebeurtenissen, maar ook vóór namen van personen staat *voor* in de *tijdelijke* beteekenis, waarbij men dan het begrip eener handeling of gebeurtenis in de gedachte invult, b. v.: *Hij heeft zijn werk vóór mij af*, d. i., *vóór dat ik het af heb*. *Hij is vóór zijne vrouw gestorven*, d. i. *vóór dat zijne vrouw gestorven is*.

33. *Wegens*. De betrekking der beteekenis van dit voorzetsel tot *uit* hebben wij hierboven (30.) gezien. In plaats van *wegens* zegt men ook *van wege*, hetwelk echter de oorspronkelijke beteekenis *van de zijde van* meer laat gevoelen. Deze oorspronkelijke beteekenis van *van wege* doet zich zuiver voor in: *Ik meld u van wege uwen voogd*. Hetzelfde als *van wege* beteekent *halve*, hetwelk met zelfst, naamwoorden wordt zamengekoppeld; *plichtshalve*. Alleen gaat in dit woord de beteekenis over van de aanduiding der oorzaak tot de aanduiding des oogmerks, als in: *veiligheidshalve*.

34. *Zonder* is de zuivere tegenstelling van *met* (zie boven, 9.), b. v.: *hij gaat zonder mij henen; een boom zonder vruchten; zonder mes kan ik niet snijden*. De volstrekt ontkennende kracht van dit woord brengt te weeg, dat, zoodra niet het begrip van een bepaald aangewezen voorwerp ontkend wordt, het naamwoord zonder lidwoord achter *zonder* komt. Dus staat tegen: *hij gaat uit met een hoed of met zijnen hoed op het hoofd*, de uitdrukking over: *hij gaat uit zonder hoed, of zonder hoed op het hoofd*, d. i. *noch met zijnen hoed, noch met een anderen*.

Aanm. Soms wordt een voorzetsel door een bijwoord voorafgegaan, dat de plaats nader aangeeft, b. v.: *voor aan de straat, voor uit het huis, achter aan het hoofd, achter uit de deur, boven op het dak, midden in de kamer*. Deze woordverbindingen zijn wel te onderscheiden van de zamengekoppelde bijwoorden *vooruit, vooraan, achteraan, achteruit, bovenop, middenin*. *Rondom, tegenover, nabij, voorbij*, die oorspronkelijk mede in eene verbinding bestaan van een bijwoord en een voorzetsel, zijn tot zamengekoppelde woorden geworden en laten zich zoo als voorzetsels gebruiken. - Van anderen aard is de verbinding van twee voorzetsels, als in: *van uit het huis*. Hier schijnt *uit het huis* ten aanzien van het voorzetsel *van* als eene eenheid te beschouwen te zijn, en als

zoodanig door het voorzetsel beheerscht te worden, op dezelfde wijze als bijwoordelijke uitdrukkingen door voorzetsels kunnen worden geregeerd, b. v.: *het bericht van van daag*. Eene dergelijke verbinding van voorzetsels treffen wij mede aan in: *tot aan de markt, tot op dit punt, tot in de stad, tot voor de deur, van onder het dak*, enz.

C. *Over de voorzetsels in dependente bepalingen.*

Aanm. De bepaling door middel van een voorzetsel met een werkwoord verhonden, houden wij slechts daar voer eene van dit werkwoord afhankelijke (en alzoo niet zelfstandige) bepaling, waar het voorzetsel inderdaad cenen afhankelijken naamval vervangt. Dit nu is daar het geval, waar het bepalende woord de *oorzaak* eens toestands of cener hoedanigheid te kennen geeft.

I. In bepalingen van werkwoorden afhankelijk.

1. *Aan.* In de volgende onechte onpersoonlijke uitdrukkingen (vermeld in § 90. B. III. 1. 2.): *Er is of ligt mij aan die zaak gelegen*, alsmede in: *het ontbreekt, scheelt, hapert, faalt, mangelt aan iets*, duidt het door *aan* beheerschte woord het voorwerp aan, hetwelk door zijne gesteldheid de oorzaak is van den toestand. Het objekt, waarop zich eene werking des geestes richt, en hetwelk in zooverre de oorzaak dier werking is, wordt door *aan* aangeduid in: *denken aan iets* (onderscheiden van *iets denken*, hetwelk op den inhoud der gedachte wijst, en van *denken om iets*, hetwelk *gedachtig zijn, niet vergeten* beduidt), *iemand aan iets herinneren, twifelen aan iets, gelooven aan iets: aan God gelooven*, d. i. *zijn bestaan aannemen*, verschilt van *in God gelooven*, d. i. *uit het geloof aan Hem vertrouwen ontleenen; iemand gelooven* (met den accus. zonder voorzetsel), eindelijk, beteekent: *hetgeen hij verzekert, als waar aannemen*. De oorzakelijke genitief wordt mede door *aan* omschreven in *zich verzadigen, zich vergasten, zich verkwikken, zich laven, zich te goed doen aan iets; zich ergeren aan iets; aan hoofdpijn lijden; aan zijne wonden sterven*. Minder gewoon is de verbinding van *zich kreunen*,

zich keren en walgen met aan. Die aan het geluk of ongeluk uwer vrienden u niet kreunt (v. d. Palm). *Keert zich 't genot des velds aan voorschrift of betoogen?* (Bilderd.). *Al wat sterflick is kan walgen aen de vreughd* (Huyghens).

2. *In* dient om het substantief, dat de *oorzaak* (als de *bron* gevat) aanduidt, te verbinden met terugwerkende werkwoorden, die eene gewaarwording te kennen geven: *zich verblijden* of *verheugen in iemands geluk* (*zich verblijden* of *verheugen over iemands geluk* stelt het geluk eens anders slechts als het voorwerp voor, welks beschouwing blijdschap veroorzaakt, en niet, gelijk hier, als de bron, waaruit blijdschap geput wordt); verder: *zich verlustigen in de schoone natuur*. De uitdrukking *groeijen in 's naasten verdriet*, is op beeldspraak gegrond, daar *groeijen* hier *tieren als eene plant in de aarde* beteekent: zoo zegt Vondel: *een helsche Hydra, die groeit in onverzoenbre moorden*.

3. *Met* staat voor het substantief, dat de zaak aanduidt, die de noodwendige *voorwaarde* en in zoo verre de *oorzaak* der handeling is, bij de werkwoorden: *aanvangen, een aanvang maken, voortgaan, volstaan, ophouden, eindigen, klaar komen, wachten met iets* (d. i. *nog niet met iets beginnen*). Desgelijks bij *spotten, den spot drijven, lagchen, den gek scheren met iemand*.

4. Ook *naar* geeft de oorzaak der handeling te kennen bij *wenschen, verlangen, wachten, beiden* (*Het Drostampt heeft naer hem gebeit*, Vondel), en bij de intransitieve werkwoorden: *trachten, smachten, staan naar iets, dorsten, hongeren, haken, hunkeren, luisteren, jeuken of joken* (*zij jookten naar gevaar en eer*, Tollens). *Wenschen* wordt door Vondel ook met *om* verbonden, als: *Wenscht om 't blijde jaer, gelijk een roozengaert om reghen*, en evenzoo *uitzien*: *De vader zag om troost uit aller weggen*.

5. *Om* geeft de *beweegreden* te kennen in: *zich om iemand bekommeren* of *bekreunen*. De Decker zegt ook: *zich om iets*

storen. Om iets denken, beteekent eens dings gedenken, iets niet vergeten (zie 1.).

6. Het substantief met *op* geeft de oorzaak der handeling of der gewaarwording te kennen bij: *zich op iets verheffen, te goed doen en laten voorstaan, op iets roemen, pogchen, snoeven, stoffen*, hoezeer Vondel *stofften* met *van* zamenvoegt, in: *wat stoftze van een bloem, Die openluickt met 's levens dagheraet En 's middaghs weêr vergaet*. Even zoo bij de werkwoorden: *denken (denken op iets* verschilt van *denken aan iets* en van *denken om iets*, daar het te kennen geeft, dat het voorwerp der gedachte bestemd is om de grond eener handeling te wezen), voorts bij: *bedacht zijn, zich bezinnen op iets, zich op iets verstaan, acht geven, passen op iets*, b. v.: *Hoe wel 't een hoofd der Rechtren staet, Dat het niet passe op 's vollecks gunst of haet* (Vondel), d. i. *er acht op geve, er zich om bekreune*; alsmede bij: *verlieven, vlammen op iets*, b. v.: *Al de weereit vlamt op wellust, eer en staet* (Vondel). Bij *letten*, wordt *op* in de beteekenis van *onmiddellijk bij* gebruikt, vermits dit woord van *lat* (Goth, lats, *traag*) afgeleid, zoo veel als *doen stilstaan*, vervolgens (intransitief) *stilstaan bij iets*, beteekent.

7. De *oorzaak* der aandoening wordt door *over* aangeduid, bij *zich beklagen, toornen over iets, zich bedroeven, verheugen, bekommeren, zich verbazen en verwonderen, zich ergeren, zich schamen over iets*.

8. *Van. Zich wachten*, dat doorgaans het substantief, hetwelk de *aanleiding* dier subjektieve werking te kennen geeft, met *voor* bij zich bekomt, vindt men ook met *van* geconstrueerd, b. v.: *Wacht u van de gierigheid* (Luc. 12, 15.). *Van* duidt mede de *oorzaak* aan, bij de werkwoorden: *schrikken, walgen, spijten, jammeren*, in: *het spijt, het jammert mij van hem*, d. i. *hij veroorzaakt mij spijt, jammer*, eigenlijk: *het (d. i. er) is jammer van hem*, en: *zich beklagen van iets*, waarvoor men echter meestal zegt *zich over iets beklagen*.

9. *Voor* staat voor het substantief dat de *aanleiding* of

oorzaak der handeling of gewaarwording beduidt, bij: *zich wachten* (zie boven, 8.), *zich schamen*, hetwelk echter verschilt van *zich schamen over iets*. Dit laatste wijst enkel op de *oorzaak*, terwijl *zich schamen voor iets*, datgene aanduidt, wat men zich *uit schaamte ontziet te doen*. De Decker zegt ook: *zich verbazen voor iets*, d. i. *daar verbaasd voor staan*.

II. In bepalingen van bijvoegelijke naamwoorden afhankelijk.

1. *Met* duidt de oorzaak der hoedanigheid aan bij zekere adjektieven, als: *tevreden met zijn lot; gediend met iets*, b. v.: *De roode kaken Der maeghden zijn met u gediend* (Vondel); *bekend met de zaak; zij zijn onbekend met de Grieksche letterkunde* (*vreemdelingen met de Grieksche zangodes*, zegt Bilderdijk dichterlijk).

2. *Naar* geeft hetzelfde te kennen bij het verbale adjektief *begerig*, b. v.: *naar rijkdom*, en dus ook bij *graag*, als: *graag naar de spijs*, en bij *onverzadelijk*: *onverzadelijk naar goud en magt* (v. d. Palm).

3. *Om*. De bepaling met dit voorzetsel geeft de *oorzaak* der gewaarwording te kennen bij *bedroefd, blij, boos*: *Ik ben er bedroefd, blij, boos om*.

4. *Op*. De bepaling met *op* geeft de *oorzaak* der aandoening te kennen bij *verliefd, verzot, belust, graag, tuk, zoet op iets* (d. i. *begerig naar iets*). Het voorwerp, waarop de hoedanigheid als het ware *gegrond* is, geeft de bepaling met *op* te kennen mede bij *trotsch, hoovaardig, ijdel, prat, stout* (*fiere rossen op hun berijders stout*, Bilderd.).

5. Eene bepaling met *over* geeft het voorwerp, dat de *aanleiding* is der gewaarwording, te kennen, bij *bedroefd, bezorgd, bekommerd, verdrietig, knorrig, ontevreden, tevreden, verrukt*.

6. *Van* staat vóór het substantief, hetwelk de zaak aanduidt, met betrekking tot welke de hoedanigheid bestaat, en

die in zoo verre de *oorzaak* dier hoedanigheid is (zie § 124. B. II. 1.): bij *bewust*, *onbewust*, *onkundig* en (bij *Bilderdijk*) *onwetend*: *onwetend van zich-zelf*.

III. In bepalingen van zelfstandige naamwoorden afhankelijk.

1. *Aan*. Eene afhankelijke bepaling met dit voorzetsel hebben de volgende zelfst. naamwoorden: *gebrek aan geld*, *behoefte aan vriendschap*, *lust aan den dood des zondaars*, *herinnering aan genoten weldaden*, *geloof aan God*, *twijfel aan de waarheid*, *wanhoop aan zijne deugd*.

2. *In*. *Welgevallen of behagen in de vertooning*, *zin in iets*, *genoegen of tegenzin in het lezen*, *lust in het leeren*.

3. *Over*. *Smart over een verlies*, *leed over het gebeurde*, *vreugde over eenen zondaar*, *die zich bekeert*; *rouw over den overledene*, *berouw over zijne zonden*.

Tweede hoofdstuk. Over de congruentie of overeenkomst der woorden.

§ 129.

1. De congruentievormen (§ 47. 5.) dienen om de hetrekking der inhaerentie uit te drukken (zie § 120. I. 2.). Niet alle woordsoorten drukken deze betrekking door vormverandering uit. De bijwoorden toch zijn, als onverbuigbare woorden, daartoe buiten staat. Zelfs de adjektieven en adjektieve voornaamwoorden geven geenszins in alle gevallen de betrekking van inhaerentie door verbuigingsvormen te kennen. Het zelf-

standig naamwoord, dat wegens zijne zelfstandige natuur geene eigenaardige congruentievormen hebben kan, voegt zich slechts onder zekere omstandigheden in geslacht, getal en naamval naar het substantief, tot hetwelk het in betrekking van inhaerentie staat. Slechts het werkwoord congrueert bestendig met zijn subjekt in persoon en getal.

2. Er bestaat congruentie, ten eerste, bij een woord, dat tot een ander in de *praedictatieve*; ten tweede, bij een woord, dat tot een ander in de *attributieve betrekking* staat; ten derde, bij een voornaamwoord, dat op een vroeger genoemd zelfstandig naamwoord *terugwijst*.

§ 130. Over de overeenkomst (congruentie) in de praedictatieve betrekking.

A. Overeenkomst van het werkwoord met het subjekt.

Het werkwoord komt met het subjekt overeen *in persoon en getal*.

1. Van den regel, dat het werkwoord *in persoon* met het subjekt overeenkomt, zijn twee uitzonderingen.

1) Is het onderwerp een substantief of een aanwijzend voornaamwoord of wel het persoonl. voornw. *het*, en het praedikaat een persoonlijk voornw., zoo komt het werkwoord in persoon, gelijk mede in getal, met het praedikaatswoord overeen, b. v.: *Die man zijt gij. Degeen, dien gij zoekt, ben ik. Dat zijn wij. Dit ben ik. Ik ben het. Zij zijn het. Wij zijn het* (vergel. § 119. I. 2.).

Aanm. Dat de persoonl. voornaamw. *ik, gij, wij, zij*, hier praedikaten en geenszins subjecten zijn, is duidelijk. Die zinnen toch antwoorden op de vraag: *wie is het?* waar *wie* ongetwijfeld de plaats des praedikaats inneemt, even als in: *wie ben ik? wie zijt gij?* Wel kan in: *ik ben het* (met den klemtoon op het werkwoord en niet op *ik*), *ik* subjekt zijn; maar dan antwoordt de zin met op: *wie is het?* maar op eene vraag,

als deze: *zijt gij gelukkig, gezond?* of diergelijke. Ook antwoordt men op de vraag: *wie is het?* in het Fransch met: *c'est moi*, in het Engelsch met: *it is I*; op de vraag: *zijt gij gelukkig?* in het Fransch met: *je le suis*, in het Engelsch met: *I am*, of *I am so*.

2) Wanneer een betrekkelijk voornw. een der persoonlijke voornaamwoorden *ik*, *wij*, *gij*, tot antecedent heeft, komt het praedikaat van dit betrekkelijk voornaamwoord niet met dit zijn subjekt, maar met het antecedent in persoon overeen, b. v.: *Ik, die het u gezegd heb*. *Mij, die uw oogwenk niet verdient* (Bilderd.). *Gij, die mij gekoord hebt*. Staat het antecedent in den vocatief, die het persoonlijk voornw. van den tweeden persoon bij zich veronderstelt (§ 124. A. I.), dan staat het praedikaat van den adjektieven afhankelijken zin in den tweeden persoon: *Onze Vader, die in de hemelen zijt*. Zoo ook vroeger met den tweeden pers. enkelv.: *Jhesu, die rustes in den grave* (Maerl.). - In: *zijt gij die brave, die mij uit den nood geholpen heeft*, is *de brave*, en niet *gij* antecedent en daarom staat het praedikaat van den afhankelijken zin in den derden persoon. Is daarentegen het door den afhankelijken zin bepaalde praedikaat een bloote naam, die geenen van het persoonlijk subjekt onderscheiden inhoud heeft, dan komt de persoon van het werkwoord des afhankelijken zins met het subjekt van den hoofdzin overeen, b. v.: *Ik ben Siroes, die mijnen vader vermoord heb*.

Aanm. Daar *u* in het aanspreken, hoezeer derde persoon (zie § 74. 1. 3.), echter den tweeden persoon beleefdheidshalve vervangt, zoo hoort men vaak: *u zijt, u hebt*.

2. Van den regel, dat het werkwoord *in getal* met het onderwerp overeenkomt, zijn mede eenige uitzonderingen. Zij zijn reeds vermeld in § 101. A. 2. 3.; doch hier voegen wij daarbij nog het volgende:

1) Terwijl verzamelwoorden in het enkelvoud doorgaans hun praedikaat in het enkelvoud bij zich bekomen, behalve in het in § 101. A. 2. 1). *a.* gestelde geval, vindt men echter bij dichters voorbeelden van kollektieven met een meervoudig praedikaat, b. v. in den Statenbijbel: *Het meerderdeel durven*

(Phil. 1, 14.), *Toen zochten er een deel* (Vondel). *Toen 't eerste menschenpaar versmolten in den dank* (Bilderd.). Dit laatste is minder juist: *paar* kan slechts dan een meervoud bij zich hebben, als het een tweetal, maar niet, zoo als hier, een echtpaar beteekent; b. v. *daar wonen een paar metselaars*, maar: *daar woont een gelukkig paar*. - Omgekeerd vindt men weleens het praedikaat in het enkelv., waar het verzamelwoord, door een meervoudig subst. gevolgd, ook een meervoudig werkw. achter zich zou kunnen hebben: *Een aantal Prinsen vraagt haar hand* (Bilderd.). Zelfs veroorlooft Bilderdijk zich te zeggen: *Waar derdhalfhonderd reeds in 't bloed der jaagren baadt*, alsof er stond *een derdhalfhonderdtal*.

2) Is het onderwerp hetzij het voornw. *het*, hetzij *dit*, *dat*, en het praedikaat een substantief of substantief voornaamwoord, zoo komt het werkwoord niet met dat subjekt, maar met het praedikaat in getal overeen (§ 119. I. 2.): *Het zijn menschen. Wij zijn het. Dat waart gij. Dit zijn wij. Het zijn diegenen, welke enz. Dit zijn mijne boeken. Dat zijn de gelukkigste*.

3) Zoo twee of meer enkelvoudige subjekten slechts zaken uitdrukken, die te zamen aan één wezen toekomen, heeft het niets stootends hun praedikaat in het enkelvoud te plaatsen: *Oog en boezem blaakt en brandt* (Bilderd.). Zeide men hier *blaken en branden*, dan zou het zijn, alsof elk lid afzonderlijk in den eigenlijken zin blaakte en brandde. - Dus ook: *De schaamte, woede en spijt vermeestert zijn gemoed* (Bilderd.). - Wanneer van twee enkelvoudige subjekten het ééne bij het andere slechts als bloot begeleitend in aanmerking komt, kan het praedikaat in het enkelvoud staan. Zoo zal men zeggen: *De koning en gevolg wordt verwacht*. - Bij eene vereeniging van verschillende, door geen voegwoord verbonden enkelvoudige subjekten staat het praedikaat in het enkelvoud en komt dus alleen met het laatste in getal overeen, ten einde de veelvuldigheid der subjekten te beter te doen uit-

komen: aldus toch vult men het praedikaat bij elk der subjekten in de gedachte aan, en staat alzoo bij elk afzonderlijk stil; b. v.: *Het woonhuis, de schuur, de molen is afgebrand. Zijn goed, zijn roem, zijne eer is verloren.* - Ten voorbeeld, dat, bijaldien het praedikaat een uit meer dan één lid zamengesteld subjekt voorafgaat, het met het eerste naamwoord van het subjekt in getal overeenkomen kan, strekken deze dichtregelen: *Klink' na zeegrijke oorlogstochten Pauk, bazuin, en veldtrompet* (Bilderd.). *Toen sloegh zijn hart en al zijn aders Van schrick* (Vondel).

4) Wanneer eene uitdrukking, bestaande uit een meervoudig subjekt, door een deelwoord gevolgd, zoo veel beteekent, als aangeduid zou kunnen worden door den infinitief van het werkwoord, waarvan het deelwoord gebezigd wordt, met dat subjekt tot bepaling, dan staat het praedikaat in het enkelvoud; b. v.: *Twee boeken, aandachtig gelezen, doet meer af, dan twintig doorbladerd*; d. i., *het aandachtig lezen van twee boeken enz. Tien penningens, uit liefde uitgereikt, zegt meer, dan tien guldens, met onwil weggeschonken.*

B. Het adjektief in de praedicatieve betrekking.

1. Het adjektief, praedicatief gebruikt, blijft onverbogen, b. v. *mijne kinderen zijn voorspoedig* (zie § 65. II. 1.), behoudens de uitzondering ten aanzien der deelwoorden van den onvolmaakten tijd, b. v.: *mijn zoon is beterende* (zie § 71. 2. 5.), en ten aanzien der telwoorden *veel* en *weinig*, b. v.: *mijne moeiten zijn vele; de arbeiders zijn weinige* (zie § 86. 2. 8.).

2. Hieruit volgt, dat wanneer een bijvoegelijk naamwoord of elk ander bijvoegelijk gebruikt woord in verbogen vorm als praedikaatswoord optreedt, het niet als praedikatief adjektief voorkomt, maar:

1) Als *substantief*, b. v.: *Het is een vreemde. Zij of*

het is eene dwaze. Ik ben de schuldige. Hij heet de rechtvaardige. Gij zijt de rechte.

2) Als *attributief adjektief*, waarbij een substantief, in de gedachte wordt aangevuld.

- Zeer zelden doet zich het geval voor, dat een adjektief in het praedikaat met het lidwoord *een* (en dus in het meervoud zonder lidwoord) attributief voorkomt.

Uitdrukkingen als: *zijne keus was eene gelukkige* (hetgeen in het meerv. zou moeten zijn; *zijne keuzen waren gelukkige*); *zijne stemming was eene geduldige*, hebben in onze taal iets gezochts. Wij zeggen liever: *hij deed eene gelukkige keus, hij onderscheidde zich door eene geduldige stemming*, en schroomen niet het zelfst. nw. te herhalen in zinnen als: *een onderhoudend boek is daarom nog geen nuttig boek*, in plaats van: *is daarom nog geen nuttig*. Het is waar, dat goede schrijvers deze constructie soms niet vermijden, b. v.: *Kan het bevreemden, dat deze strijd tusschen den goedhartigen en den sterken een hardnekkige werd.* (Beets). Voorts dient men wel te zeggen: *deze hoek is een rechte; deze lijn is eene kromme*; minder geschikt toch ware: *deze hoek is recht, deze lijn is krom*, vermits men zoo sprekende geene toevallige eigenschap eens hoeks of eener lijn opgeeft, maar eene bijzondere soort van hoek of lijn bedoelt, welke door de attributieve verbinding dier adjektieven met deze substantieven aangeduid wordt. - Doch *met het bepalende lidwoord* komen zoo eigenlijke adjektieven als adjektief gebruikte woorden regelmatig attributief in het praedikaat voor, en wel de adjektieven *in den overtreffenden trap*, b. v.: *de rechte weg is de kortste; Gods raad is de beste; de zoete druiven zijn de beste*, ook omgekeerd: *de beste druiven zijn de zoete*, waar *de zoete* niettemin het onderwerp blijft; *van alle steden van Nederland is Amsterdam de grootste; deze rivier is de diepste* (niet *het diepst*, hetwelk dan te pas zou komen, als men de verschillende diepte der rivier op verschillende punten vergeleek, vergel. §. 69. III. 2.). Ook met het bezittel. voornw. wordt de superlatief

attributief in het praedikaat gebruikt: *deze hoed is mijn beste*, en dus ook: *die zoon was zijn eenige*; *het was mijn eenige*, daar *eenige* naar het begrip een superlatief is. Desgelijks de rangschikkende telwoorden: *Dit hoofdstuk is het eerste*; *hij was de tiende*. Het aan te vullen substantief kan ook in een volgenden partitieven genitief vermeld staan, b. v.: *de olifant is het grootste* (namelijk *dier*) *van alle landdieren*; *de Mississippi is de grootste van Noord-Amerika's rivieren*. *Zij is de tweede mijner dochters*. - Met het substantief, dat in den partitieven genitief staat, behoeft het attributieve adjektief niet noodwendig in geslacht overeen te komen, wanneer er verschil tusschen het grammatisch en het natuurlijk geslacht bestaat, b. v.: *Jantje, de eenige onzer kinderen*; *Louise is de schoonste dezer meisjes*. - Ook de bezittelijke voornaamwoorden, in het praedikaat voorkomende, staan attributief, door het bepalende lidwoord voorafgegaan: *deze hoed is de mijne*; *het is de mijne* (zie § 75. 2 en 3.). - Eindelijk, alle adjektieve voornaamwoorden komen, als zoodanig, slechts attributief in het praedikaat voor, en congrueren dan natuurlijk met het in te vullen substantief, b. v.: *Is het deze of die? Hij is dezelfde. Het zijn dezelfde. Welke is het? Het zijn anderen. Het is er een* (waar *een* onbepaald voornw. is, § 81. I. 2.). *Hij is een mijner vrienden. Daar is er eene. Zij is eene mijner bekenden.*

Aanm. Praedikatief staat het adjektief bij het objekt, behalve bij de werkwoorden, vermeld in § 125. A. II. 3., nog daar, waar het de gesteldheid aanduidt, in welke het objekt de werking ondergaat, b. v.: *Ik verliet hem stervende. Men liet hem dood* (of *voor dood*) *liggen. Zij droegen hem gewond weg.* Bij *hebben* bezigen de Ouden het adjektief mede praedikatief aldus: *de oghe had hi schoon; hi had den roume groot*, waar wij zeggen: *hij had schoone oogen, grooten rouw.*

C. Het substantief in de praedictatieve betrekking.

I. Wanneer een zelfstandig naamwoord of zelfstandig voornaamw. door middel van het werkwoord *zijn* of een der ab-

strakte werkwoorden *worden, schijnen, blijven, heeten*, als praedikaat aan het subjezt wordt verbonden, komt het met dit laatste in *naamval* overeen, en staat dus in den *nominatief*; doch in getal en geslacht komt het met het subjezt niet noodwendig overeen.

II. 1. Dient tot praedikaat een werkelijk *substantief*, alsdan bestaat in verschillende gevallen al of niet overeenkomst in *getal* en *geslacht*.

1) Wordt een meervoudig of uit meer dan één substantief bestaand subjezt door het praedikaat tot een enkelvoudig begrip zamengevat, hetwelk door middel van een zaaknaam, in 't bijzonder een stofnaam of verzamelwoord, of door middel van een abstrakt substantief geschiedt, dan staat het praedikaat natuurlijk in het enkelvoud, en aldus heeft er tusschen het subjezt en het praedicatieve substantief geene overeenkomst in *getal* plaats. B.v: *Man en vrouw zijn één ligchaam. Zij zijn één hart en ééne ziel. Twaalf stuks zijn een dozijn. Gij zijt het zout der aarde. Zij zijn een speelbal van hunne driften. Brave ouders zijn het beste voorbeeld voor hunne kinderen.*

In alle andere gevallen moet het substantief, dat tot praedikaat dient, met het subjezt in getal overeenkomen. B. v.: *De leeuw is een roofdier. Leeuwen zijn roofdieren. De kat en de hond zijn huisdieren. Hij is mijn vriend. Zij zijn mijne vrienden.*

2) a. In *geslacht* moet het substantief, dat tot praedikaat dient, slechts dan met zijn subjezt overeenkomen, als een *persoonlijk subjezt* tot zijn praedikaat een *qualitatief* of als zoodanig gebruikt zelfstandig naamwoord bekomt, hetwelk het geslacht door den woordvorm onderscheidt. Bij voorb.: *Hij is mijn vriend. Zij is mijne vriendin. Hij is een dichter. Zij is eene zangeres.* Evemvel wordt ook hier wel eens, waar het praedikaatssubstantief in het vrouwel. geslacht zou moeten staan, de geslachtsovereenkomst verwaarloosd. Gelijk men eene vrouw een *engel* mag noemen, hoort men eene vrouw

niet zelden van zich zelve zeggen: *ik ben een vriend van orde; ik ben er een vijand van*, waar *vriend*, *vijand* zoo veel als het abstrakt hoedanigheidsbegrip *genegen*, *ongenegen*, beteekenen; ja zelfs: *nu ben ik weer versch man; zij blijft altijd de oude knecht; zij is een letterknecht*, terwijl eene gewoonlijk door en van mannen gebezigde uitdrukking op vrouwen wordt toegepast. Bilderdijk zegt ergens: *zijn geliefde werd zijn redder*, waar hij van een meisje spreekt. Wanneer het praedikaatsnaamwoord van het onzijdig geslacht dient te zijn, wordt de overeenkomst in geslacht noodzakelijk gemist: *Louise is een mooi meisje. Zij is een goed wijf*.

Aanm. Waar in de *Beatrijs* (v. 693) gelezen wordt: *Maria es soe wel u vrient*, is *vrient* een adjektief en *u* de datief. Ten onrechte heeft de uitgever hier *u* in *dijn* veranderd, om eene gelijkmatigheid in het aanspreken met *du* te verkrijgen, die de auteur verwaarloosd heeft.

b. Wanneer een *zaaknaam* een kwalitatief of als zoodanig gebruikt substantief tot praedikaat bekommt, voegt zich het praedikaat gaarne in geslacht naar het subjekt. B. v.: *De ondervinding is de beste leermeesteres. De zon is de koningin van den dag. De hoop is de troosteres der ongelukkigen. En hier is de zinnelijkheid onzer natuur de eerste vijandin onzer deugd* (Borger). *Dikwijls is grievende smarte de alleenheerscheres in den lijdenden boezem* (dezelfde). *Zoo mij d'ervarenheit de leidsvrouw van de zaken - niet gansch en heeft misleit* (De Decker).

Noodwendig is evenwel deze geslachtsovereenkomst slechts bij een mannelijk subjekt, hetwelk natuurlijk geen substantief met vrouwelijken vorm tot praedikaat kan bekomen. Terwijl het niet mogelijk zijn zou van *den hoogmoed* als van *eene verleidster tot dwaze stappen* te spreken, heeft het daarentegen niets stootends *de hoop den besten trooster der ongelukkigen, de zonde een vijand van de rust onzes gewetens* te noemen. Zoo heet (Gal. 3, 24.) *de wet onze tuchtmeester*. Waar De Decker zegt: *O lieffelycke dood, o stilster aller smarten*, is bij hem het woord *dood* van het vrouw. geslacht.

Vollenhove noemt *de Min, koningin*; doch Antonides noemt haar *koning*; Hooft heet *de zon, moeder zulker klaerheydt*; doch Vondel heet haar *alzienden Vader* en *Vorst des lichts*, De Decker, *Vorst der hemellichten*; ja, Hooft spreekt van *de zee, den Vader aller meeren*. Iets anders is het, wanneer een taalkundig mannelijk woord een vrouwelijk wezen te kennen geeft: dan vermag het praedikaat van het vrouwelijk geslacht te wezen. Zoo noemt Vondel *den regenboog (Iris) kamerjoffer van Juno*, en De Decker *den ouderdom de oprechte Moeder van de ervarenheid*, en zegt Moonen: *o Heilige Avont, word Moeder van den Mai*. - Is het subjekt *onzijdig* dan is de geslachtsovereenkomst onmogelijk, en men bezigt gemeenlijk het praedikaatssubstantief in den mannelijken vorm, b. v.: *Het geluk is een aangename medgezel op den levensweg*.

c. Is het praedikaatssubstantief geen kwalitatief, en dus een voor geslachtsverandering onvatbaar zelfstandig naamwoord, dan komt natuurlijk de geslachtsovereenkomst met het subjekt in het geheel niet in aanmerking, b. v.: *de linde is een boom; de hond is een huisdier; de zoon is de hoop der ouders, de dochter hun trots. Wat is de krijgh een woest verslindend dier!* (Vondel).

Aanm. Wanneer een der onzijdige voornaamwoorden *het, dit, dat*, de plaats van het subjekt bekleedt, zoo kan er natuurlijk niet anders dan toevallig overeenkomst in geslacht of getal bestaan; b. v.: *Het is mijn vader; dit is mijne moeder; dat zijn brave jongens*. Wel kan het noodig zijn te zeggen: *deze is mijn vriend; die is mijne dochter*, doch alsdan heeft er eene uitdrukkelijke aanwijzing van een of meer tegenwoordige personen ter onderscheiding van anderen plaats.

2. Ook wanneer een *zelfstandig voornaamwoord* tot praedikaat dient, bestaat er in verschillende gevallen al of niet overeenkomst in getal en geslacht.

1) Is het praedikaat een *persoonl. voornaamwoord*, dan komt het met zijn subjekt in getal en geslacht overeen, wanneer dit subjekt een substantief of zulk een voorw. is, dat een persoonlijk voorwerp bepaald aanwijst. B. v.: *Die belangwekkende gemaskerde was zij. Die ben ik*. Maar is het sub-

jekt een der onzijdige voornaamwoorden *het, dit, dat*, dan is er geene overeenkomst met het persoonlijk voornaamwoord, dat tot praedikaat dient, mogelijk; b. v.: *Dat ben ik; gij zijt het; zij is het; dit zijn wij.* - Het vragende *wie*, als praedikaat, heeft natuurlijk eenen persoonsnaam tot subjekt: *Wie is die man? Wie is deze vrouw? Wie zijn die personen?* Doch deze persoonsnaam kan ook van het onzijdig geslacht wezen: *Wie is dat kind? Wie is dat wijf?*

2) Het vragende *wat*, als praedikaat, moet noodwendig gebruikt worden, al is het subjekt mannelijk of vrouwelijk of ook een meervoudig substantief; b. v.: *Wat is de roem? Wat is de eer? Wat zijn al die plichtplegingen? Wat is die man?*

Aanm. Het onzijdig geslacht bij de zelfstandige voornaamwoorden is van anderen aard, dan bij de zelfstandige naamwoorden: het duidt, niet als bij deze, onverschilligheid van geslacht aan, maar het geeft een *feit* (factum) in tegenoverstelling van een *persoon* (factor) te kennen. Dus kan er eigenlijk van congruentie geene sprake zijn, waar (als in: *dat is hij*) eenig waargenomen feit gezegd wordt voor dezen of genen persoon te houden te zijn, of (als in: *wat is die man?*) naar de feitelijke wijze van bestaan van iemand gevraagd wordt.

3) Het onzijdige voornaamwoord *het (dat)* dient als de plaatsvervanger van elk bijvoegelijk of zelfstandig praedikaat en laat zich als zoodanig met subjecten van elk geslacht en getal verbinden. Het is een verkorte uitdrukking voor: *hetgeen ik daar zeg*, en is hier dus een bepalend voornw. (zie § 77. 2. Aanm. 2). B. v.: *Maria is te jong; Johanna is het ook. Het gezelschap bestond uit geleerden, en daar wij dat niet zijn enz. Zijt gij de moeder van dien braven zoon? Ik ben het. - Zijn zij de studenten, van welke gij mij gesproken hebt? Zij zijn het. - Gewis, indien de jaren der jeugd voor elk, wie hij zij, de gouden eeuw des levens mogen heeten, zij zijn het in waarheid en in dubbele mate voor de Akademische jongelingschap!* (v. d. Palm).

Aanm. 1. Ook bij andere werkwoorden, dan het abstrakte werkwoord *zijn*, kan een substantief komen om hetzij aan het subjekt, hetzij aan het ob-

jekt, eene nadere bepaling toe te voegen. Ook dan staat dit substantief in de praedicatieve betrekking, maar wordt door middel van de partikel *als* (soms door middel van het voorzetsel *voor*) met het subjeet of objekt verbonden. Bij v.: *Hij staat als (of voor) een bedrieger bekend. Hij doet zich als een vreemdeling voor.* Bij het transitieve *heeten* en bij *noemen* wordt met het objekt een substantief als bepaling verbonden zonder tusschenkomst van *als*. Zie § 125. A. 11. 2., waar nog vermeld hadden kunnen worden: *zich betoonen, zich gevoelen, rekenen* en *achten*, bij voorb.: *Hij betoonde zich mijnen vriend. Ik gevoel mij uwen vriend. Ik acht of reken hem uwen besten vriend.* - Het praedicatieve *meester* in *meester zijn* of *worden* en *meester maken* drukt het geslacht noch het getal uit des substantiefs, tot welks bepaling het strekt, vermits het een adjektief en geen substantief is, aldus: *zij werden hen (voor hunner) spoedig meester. De vorstin maakte zich van de stad meester.*

Aanm. 2. Het gebruik des substantiefs als praedicatieve bepaling, door middel van het woordje *als* met het werkwoord verbonden, is, wat den vorm betreft, niet onderscheiden van het gebruik des substantiefs als attributieve bepaling aan een ander substantief toegevoegd. Niettemin is het logisch onderscheid tusschen de praedicatieve en de attributieve verbinding eens substantiefs met een ander behoorlijk vast te houden. De bepaling is praedicatief, wanneer zij een noodwendig bestanddeel van den zin uitmaakt; zij is attributief, als zij, als nadere uitbreiding, des needs gemist zou kunnen worden. Men vergelijke slechts: *ik beschouw hem als mijnen vriend*, waar de woorden *als mijnen vriend* eene praedicatieve, met *ik vereer hem als mijnen vriend*, waar dezelfde woorden eene attributieve bepaling uitmaken; voorts: *hij staat als bedrieger bekend*, met: *hij verdient als bedrieger geen vertrouwen.*

§ 131. Over de overeenkomst in de attributieve betrekking.

A. Het adjektief in de attributieve betrekking.

Over de attributieve verbinding der eigenlijke bijvoegelijke naamwoorden en der bijvoegelijk gebruikte woorden met substantieven is gesproken in § 71 en 72. Hier hebben wij nog slechts over de plaats, die het attributieve adjektief ten aanzien van zijn substantief inneemt, en over het adjektief als *attributieve toevoeging* gebezigd, te handelen.

Aanm. Alle attributieve verbinding van een bepalend woord met een substantief heeft een bijvoegelijken zin tot inhoud: *de goede man*, is zoo veel als: *de man, die goed is*; dus is zij eigenlijk op zinsverkorting gegrond: zij is de hoogste graad van zinsverkorting. Blijft het attributieve woord (bij voegelijk of zelfst. naamwoord) meer op zich zelve staan, dan bestaat er eene zoogenaamde *attributieve toevoeging*, wanneer de betrekking zich door eenen exponent: *als* of *mits* laat aanduiden (zie § 123. B. II. 2. 2). *b. Aanm.*), of door *bijgenaamd* laat omschrijven, of als *epexegese* (nadere verklaring) laat opvatten. In alle andere gevallen heeft de op zich zelf staande bepaling niet alleen het wezen, maar ook den naam van *zinsverkorting*.

1. De plaats van het attributieve adjektief is thans vóór het substantief. Tot in de vijftiende en de zestiende eeuw veroor-loofden de dichters zich nog om der maat en des rijms wille het achter het substantief te plaatsen, b. v.: *die ridder fel* (Walew.); *sijn vollek koen* (Datheen); *den vroeden loos* (Coornhert); *eerebeelden danklijk* (Hooft), en een enkel maal ziet men een dichter van onze dagen, wanneer hij een ouderwetschen vorm nabootst, hen hierin navolgen. De plaatsing van het adjektief achter het substantief bezigen wij overigens nog slechts, behalve in het formulier van den eed: *Zoo waarlijk helpe mij God almachtig*, in de uitheemsche staatkundige titels: *Staten-Generaal, Procureur generaal*, in het meerv. *Procureurs generaal*, enz., alsmede in de volgende, alleen in den vocatief gebruikte uitdrukkingen, waarin het substantief en het adjektief eene zamenkoppeling vormen: *manlief, vriend-lief, vaderlief, jongenlief, vrouwlief, meisjelief, kindlief*.

2. Als *attributieve toevoeging* staat het adjektief op zich zelf achter het substantief, en wel hetzij verbogen en van het lidwoord of een bijvoegelijk voornaamw. voorafgegaan, hetzij onverbogen.

1) Met het bepalende lidwoord staat het adjektief als attributieve toevoeging achter eigennamen, ter nadere onderscheiding van den persoon, of wel als bijnaam; b. v.: *Willem de eerste, Hendrik de vierde, Karel de Grootte, Lodewijk de Goede; Blanka, de overschoone* (Bilderd.). - Ten einde de hoedanigheid, door het adjektief uitgedrukt, sterker te doen

uitkomen, plaatst men het voorts, doch slechts door een bijvoegelijk voornaamwoord verzeld, achter persoonsnamen, zoo eigen als gemeene namen; b. v.: *Mijne zuster, die lieve, sprak mij moed in. Zijn neef, die looze, wist hem om den tuin te leiden. Mijn zoon, mijn eenige.* Zie over de verbuiging des substantiefs met zulk eene attributieve toevoeging, beneden, B.I. 1. 1).

2) Onverbogen kan het adjektief of deelwoord zijn suhstantief naamw. of voornaamw. slechts vergezellen, wanneer het aan een ander adjektief gepaard is, b. v.: *'t Morgenroosjen, moê en mat* (Bilderd.), of eene bepaling bij zich heeft, b. v.: *'t Veldkruid, van den middag flauw* (dezelfde). *Zijn broeder, niet traag, sohoot toe. Hij, niet linksch, was gereed. Hij, te groot voor aardschen troon* (Bilderd.). - Als is ook de bepaling met het adjektief tot één woord zamengesmolten, niettemin vermag het, hij wijze eens verkorten zins, aan het substantief toegevoegd te worden, hetgeen alsdan een bijzonderen nadruk teweegbrengt, b. v. *Langs rotsen, torenhoog* (Tollens).

Aanm. De reden, waarom het adjektief, slechts aan een ander adjektief gepaard of van eene bepaling voorzien, achter zijn substantief mag komen, is hierin te zoeken, dat het, daar alleen staande, den schijn van een slordig archaïsmus, als het *volle koe* van Datheen, zou mede brengen.

B. Het substantief in de attributieve betrekking.

Een substantief kan als attributieve bepaling bij een ander substantief of bij een zelfstandig voornaamwoord gevoegd worden, hetzij *onmiddellijk*, hetzij *door middel van de partikel als*. Het toegevoegde substantief staat in de betrekking van inhaerentie tot het substantief, dat door hetzelfde bepaald wordt (§ 120. I. 2, 1.), en moet alzoo daarmee in naamval en getal overeenkomen, hoezeer de overeenkomst in naamval meestentijds niet door een bijzonderen grammatischen vorm kan worden uitgedrukt.

Nu eens staat het bepaalde, dan weder het bepalende, dat is, het attributief toegevoegde substantief vóór het andere, doch altijd is het gemakkelijk uit te maken, welk van beide het attributief toegevoegde substantief is. Zulk eene toevoeging toch strekt om de categorie te doen kennen, waartoe zeker persoon of voorwerp behoort. Alzoo is het substantief, hetwelk nevens een individueelen naam eene zekere soort of hoedanigheid, of nevens een soortnaam een geslacht of meer omvattende soort te kennen geeft, het attributief toegevoegde substantief. Dus in: *Koning Willem, koning*, en in *Johannes de dooper, dooper*, maar in: *de vogel specht, vogel* het toegevoegde substantief. Slechts een ter onderscheiding eens persoons dienende bijnaam staat regelmatig achter den eigennaam: *God de Vader, Hendrik de Vogelaar, Willem de Veroveraar*.

I. Het *onmiddellijk* toegevoegde substantief komt óf bij een *zelfstandig naamwoord*, óf bij een *zelfstandig voornaamwoord*, of de toevoeging is van dien aard, dat zij zoowel achter een *zelfst. naamw.* als achter een *zelfst. voornaamw.* kan komen.

1. Als het bepalende substantief bij een *zelfstandig naamwoord* komt, is:

1) Dit nader bepaalde substantief een *eigennaam*; het bepalende een soortnaam of kwalitatief zelfstandig naamwoord. Bij voorb.: *De treurspeldichter Sophocles; Johannes de Evangelist; Mijn broeder Hendrik; De apostel Paulus; Het koninkrijk Beijeren; De provincie Gelderland; De stad Haarlem; De berg Sinai; De rivier de Rijn; De maand Mei*. Slechts als het bepalende woord als bloote titel vóór eenen eigennaam komt (*Keizer Karel, Professor B., Vrouw L.*, enz.), ontbreekt het lidwoord (zie § 82. I. 2. 3.). - Over de verbuiging van op zulk eene wijze verbonden substantieven is het volgende op te merken. Hoogst zelden bezigt men in onze tegenwoordige taal een eigennaam, met een gemeenen naam of zelfstandig bijvoegelijk naamwoord als attributieve toevoeging *achter* zich, in den onomschreven genitief.

Waar dit echter het geval is, moeten beide, de eigennaam en het toegeroegde substantief, den genitiefvorm verkrijgen: b. v.: *De liefde Gods des Vaders* (waar *God* als eigennaam te beschouwen is); *Johannes des Doopers boetpredikatiën*. Doch hard voor ons oor is: *Willems des Veroveraars karakter*; *Lodewijks des Heiligen kruistocht*; *Karels des Grooten veroveringen*, en: *het karakter Willems des Veroveraars enz.* laat zich evenmin zeggen als *het karakter Willems* zonder toevoeging. In de gemeene schrijftaal omschrijft men dus dien genitief door middel van het voorzetsel *van*, en in de gesprokene taal bezigt men buitendien nog eene andere spraakwending: men koppelt den eigennaam met zijn toegevoegd substantief of adjektief tot een enkelen eigennaam zamen, en plaatst dan het teeken des genitiefs (*s*) achter dit laatste, op deze wijze: *Hendrik-de-Vogelaar's verdiensten*; *Karel-de-Groote's roem*. - Staat de attributieve toevoeging *vóór* den eigennaam, alsdan is de genitief in gewoon gebruik, en wederom staan beide, het toegevoegde substantief en de eigennaam in den genitiefvorm, mits de genitief sta *vóór* het substantief, waarvan hij afhangt; b. v.: *'s Konings Davids psalmen*; *des dichters Vondels werken*; *mijns broeders Karels dood*; *zijns vriends Meijers begrafenis*. Staat de genitief achter het substantief, waardoor hij geregeerd wordt, dan blijft de eigennaam onverbogen, b. v.: *De krijgsmacht des koninkrijks Pruisen*; *de bevolking der provincie Gelderland*; *de begrafenis zijns vriends Meijer*; *de komst des Heren Müller*; *de dood mijns broeders Karel*; *de werken des dichters Vondel*. - Een gemeene naam als bloote titel *vóór* een eigennaam komende blijft onverbogen, doch de eigennaam neemt het teeken des genitiefs aan: *Professor Wijtenbachs lessen*; *Keizer Karels graf*; *koning Willems krijgsbedrijven*; *Hertog Alba's komst*; *Doctor Luthers Bijbelverlaling*; *Oom Willems verjaardag*; *Tante Mietjes sterfdag*; *Mijnheer Meijers vertrek*; *Moeder Anna's goedheid*. - Zelfstandig gebruikte adjektieven als attributieve toevoeging voorkomende,

kunnen niet als werkelijke substantieven beschouwd worden, en mogen dus in den datief en accusatief den uitgang *n* niet missen; men schrijve dus: *Hij bewondert Karel den Grooten; de kruistocht van Lodewijk den Heiligen. Hij kent Lodewijk den Veertienden allen lof toe.*

2) Het nader bepaalde zelfstandig naamwoord is een *soortnaam* en de attributieve toevoeging insgelijks een soortnaam, doch die een *meer omvattende* soort te kennen geeft; b. v.: *de vogel specht; het bloempje vergeet-mij-niet*. Hier heeft de soortnaam, die het bepaalde woord uitmaakt, eenigermate het karakter van een eigennaam, en blijft hij in den genitief onverbogen: *des vogels specht*. - Tot dezelfde categorie behoort bepaaldelijk de vereeniging van eenen meer algemeenen titelnaam, als *Heer, Mevrouw*, met eenen titelnaam van engeren omvang, b. v.: *Mijnheer de Baron, Mevrouw de Gravin, Mijnheer de Doctor*, of met eenen verwantschapsnaam, die dan meest een bezittelijk voornw. vóór zich heeft: *Mijnheer uw vader; Mevrouw zijne, mijne of onze moeder; Mejuffrouw hare zuster*; ook: *Mijnheer de vader van mijnen vriend*. De vrouwelijke titelnamen worden aldus niet in het meervoud gebruikt: men zegt nimmer: *Mevrouwen uwe moeders, Mejuffrouwen zijne zusters*; aldus is die beleefdheidsvorm bepaaldelijk tot één persoon gericht of wordt met betrekking tot één persoon aangewend, en is minder van toepassing, wanneer men tot meerderen het woord voert of van meerderen gewaagt. Maar van den mannelijken titelnaam laat zich het meervoud gebruiken: *Mijne heren uwe vaders, Mijne heren de doctoren*, daar in denzelfden de beide bestanddeelen voor het aannemen des meervouds vatbaar zijn, waardoor hij eenigermate het karakter van blooten titelnaam verliest. - Bij het aanspreken van den persoon, wien men den titel geeft, dus in den vocatief, kan men den naam *heer* aanwenden, en laat dan het artikel vóór den volgenden titelnaam weg: *Heer Graaf, vergun mij* enz., is even goed als: *Mijnheer de Graaf, vergun mij*; zoo ook: *Heer Doctor!* -

Vóór verwantschapsnamen vermijde men achter den titelnaam *Mijnheer* het bezittel. voornw. *mijn* te gebruiken om de onaangename herhaling te voorkomen; dus niet: *Mijnheer mijn oom*, maar, ten minste bij het aanspreken: *Mijnheer en oom*, anders kortweg: *mijn oom*. - *Heer* met het lidw. *de* wordt in onze taal niet vóór titels gebruikt; dus niet: *de Heer de Doctor*, noch ook: *De Heer Doctor*, evenmin als: *Zijn Heer Vader*, *Uwe Mejuffrouw zuster*. - Daar die titels *Mijn-heer*, *Mevrouw* enz. bij voorkeur tot de taal des gezelligen verkeers behooren, zoo komt met hen de genitief nagenoeg altijd omschreven voor: *de brief van Mijnheer uwen Vader*, niet: *Mijnsheren uws Vaders*, noch *Mijnheer uws Vaders*; doch wel met den genitief vóór het woord, waarvan hij afhangt, en met onverbogen bepalingen: *Mijnheer uw vaders komst* (zie § 59. 4. Aanm.).

Aanm. De betrekking, waarin de naam van eene maat of gewicht tot een volgenden stof- of soortnaam staat (b. v. *een glas wijn*, *een pond vleesch*), kan als tlie der attributieve toevoeging opgevat worden, hoezeer eigenlijk en oorspronkelijk de stof- of soortnaam in de betrekking van den genitief staat tot den naam der maat of des gewichts en bij gevolg van denzelfden afhankelijk is (zie § 127. B. II. 1.). Insgelijks is de oorspronkelijk afhankelijke betrekking verduisterd in uitdrukkingen als: *de familie Meijer* (eigenlijk: *van de Meijers*); *het regiment Schwarzenberg*; *de Prinses Frederik* (voor: *de Prinses, gemalin van Prins Frederik*); *het huis Hope en Compagnie*. Omgekeerd is eene oorspronkelijk attributieve betrekking in eene betrekking van afbankelijkheid verkeerd, wanneer men zegt: *de stad van Zutphen*, *het keizerrijk van Rusland*.

2. Bij het *persoonl. voornw.* van den eersten en van den tweeden persoon kan een substantief (of als zoodanig gebruikt adjektief) als attributieve toevoeging komen. Het substantief staat dan altijd zonder lidwoord en achter het voornwoord. Bij voorb.: *Ik dwaas. Mij dwaas. Wij menschen. Ons zondenslaven* (Bilderd.). *Gij ongelukkige. U rampzalige. Gij dapperen. Wee u, gij geveinsden*. - Het *persoonl. voornw.* van den derden persoon wordt aldus niet gebezigd, omdat de uitdrukking door zekere levendigheid is gekenmerkt, die vooral te pas komt, waar men zich gedrongen gevoelt, hetzij zich zel-

ven, hetzij een tegenwoordigen of tegenwoordig gedachten persoon met zekere eigenschap te bestempelen. - Ook een door een attributief adjektief voorafgegaan substantief kan als attributieve toevoeging achter een persoonlijk voornw. komen: *ik, arm kind. Mij, goeden bloed. Gij, goede ziel. Wie zijn wij, wriemlend wormgebroed, Dat Gij er 't oog op slaat?* (Bilderd.). *Mij, nietig aardekroost* (dezelfde). Achter het voornaamwoord van den tweeden persoon wordt het substantief geacht in den vocatief te staan: alzoo heeft dan het adjektief den vorm van den nominatief: *u, arme man.*

Aanm. In plaats van *ik dwaas, gij rampzalige*, zegt men ook: *dwaas daar ik ben; rampzalige daar gij zijt.* Deze wijze van uitdrukking schijnt teruggebracht te moeten worden tot den regelmatigigen vorm: *dwaas, dat ben ik; rampzalige, dat zijt gij.* Hier staat de bepaling in den vorm van een tusschenzin. Maar vermits deze tusschenzin de waarde heeft van eenen zin, die de reden inhoudt, waarom die hoedanigheid aan den persoon wordt toegekend, zoo kreeg hij onwillekeurig ook den vorm van een redengevenden zin, terwijl het vnw. *dat* in het redengevend voegwoord *daar* overging. Op dezelfde wijze is eene manier van uitdrukking te verklaren, welke, voorzeker door den invloed van het Engelsch, in zwang is beginnen te komen: *liefdadig, als hij was, had hij alles veil.* Dit moest eigenlijk zijn: *liefdadig, hij was zulks of hij was zoo, had hij alles veil;* maar ook hier krijgt de tusschenzin den vorm van een afhankelijken zin, terwijl het bijwoord *zulks, zoo*, in het voegwoord *als (alzo)* overgaat.

3. De attributieve toevoeging eens substantiefs, welke zoowel achter een zelfstandig naamwoord, als achter een zelfstandig voornaamwoord kan komen, heet *appositie (bijstelling)*. Het in de appositie staande substantief komt noodwendig in *naamval* en *getal* overeen met het zelfstandig naamwoord of voornaamwoord, tot welks bepaling het strekt. Bij voorb.: *Socrates, de groote wijze van Athene, dronk den giftbeker. Hekuba, zijne stokoude gemalin. Hij, de Vorst van heil en leven* (Bilderdijk). *Harpj en Sfinx, gebroetsels van den nacht* (Vondel). *U zing ik, roem der dagen* (Bildeid.). *Zou ik hem, mijnen dierbaren vriend, dit genoeg niet gunnen? Onder de regering van Canut, den ko-*

ning der Denen. - Het in de appositie staande substantief in den genitief zou hard en gedwongen klinken, bij voorb.: *Zoon eens braven mans, leeraars bij de Hervormden te B. De heilige Sacramenten onzer Moeder, der Kerk.* Dus losse men hier den genitief liever op door middel des voorzetsels *van*, of men late het genitiefteeken van het bijgestelde substantief achterwege: *eens braven mans, leeraar enz. Onzer Moeder, de Kerk.* Een substantief in den genitief als appositie van een bezittelijk voornaamwoord te bezigen wordt in onze taal door het gemis aan vrijheid in de woordorde verboden; dus niet: *zijn zoon, des Vorsten*, maar: *de zoon van hem, den Vorst.* - Het bijgestelde substantief komt in *geslacht* niet noodwendig met zijn zelfst. naamw. of voornaamw. overeen (slechts in die gevallen, waarin een substantief in de praedicatieve betrekking zich in geslacht naar zijn subjekt richt, zie § 150. C. II. 1. 2.). Bij voorb.: *En zet zich neffens de Dirceesche zwaan, den roem van Grieken* (Vondel). *En gij, 's aardrijks onderkoning, Spruitsel uit een droppelspat* (Bilderd.). *Hij, beloofde Emmanuel, Aller zegeningen Wel* (dezelfde). *'t Aardrijk biedt zijn ongekliefde klont, voertuig van den hemelzegen* (dezelfde). *Geen vluchtelingh ontvlucht het boos geweten, Den gier, den worm, die 't hart verpickt en knaeght* (Vondel).

De appositie, wier regelmatige plaats is achter het door haar bepaalde substantief, kan evenwel ook vóór hetzelfde te staan komen; bij voorb.: *De koning der dieren, de leeuw, deed zich hooren.* Hier zou de gewone orde: *de leeuw, de koning der dieren, deed zich hooren*, den schijn te weeg brengen, als of het den spreker er om te doen was, te vertoonen, dat hem die dichterlijke benaming van den leeuw niet onbekend is, terwijl bij de omgekeerde orde *de leeuw* een min of meer noodzakelijke verklaring van de eerstgenoemde benaming is. Vóór het substantief, door zijne appositie voorafgegaan, laat zich *namelijk* invullen, hetwelk vóór de appositie niet ingevuld kan worden, ten ware men tusschen twee of meer van

denzelfden naam wil onderscheiden, b. v.: *Scipio, namelijk, de Veroveraar van Carthago.*

Aanm. Men verwarre de appositie niet met de *parenthesis*, eene tot nadere inlichting van den hoorder of lezer ingelaschte, als het ware ter zijde gesproken bepaling. Vóór deze laatste laten zich de woorden *dat is* invullen en alzoo komt het in *parenthesi* staande substantief niet noodzakelijk in naamval met het woord, waarbij het gevoegd wordt, overeen. B. v. *Hij verlangde den Keurvorst te spreken, kwam te Kassel (de of den zetel van het Keurvorstelijk Bewind)* enz. Er bestaat insgelijks eene *parenthesis*, waar bij het geven van eenig verslag bij een persoonl. voornaamw. de met dat persoonl. voornw. behoelde persoon vermeld wordt, b. v.: *Hij, minister, was van gevoelen.* Hier kan de genitief als appositie van het bezittel. voornwoord gebruikt worden, b. v.: *Zijn (des ministers) gevoelen was,* daar zulk een tusscheningelascht woord de woordorde mag verbreken.

II. 1. Een substantief, door middel van de partikel *als*, in de betrekking eener attributieve toevoeging, met een ander substantief of met een zelfstandig voornaamwoord verbonden, staat logisch tot hetzelfde in minder enge betrekking, dan een onmiddellijk daarmede verbonden substantief. Vergelijk *mijn leerling Hendrik*, met: *Hendrik, als mijn leerling.* In de eerste uitdrukking wordt de bijzonderheid, dat Hendrik mijn leerling is, als van gelijke bekendheid als de persoon van Hendrik zelve voorgesteld; in de andere wordt die bijzonderheid meer opzettelijk en als in een bijzonder geval in aanmerking komende vermeld. - Een dichter zal zich soms veroorlooven het woordje *als* vóór de attributieve toevoeging weg te laten, waar het eigenlijk door den aard der betrekking wordt gevorderd; b. v.: *En dikwijls ziet m' een paar, door bittren haat verteerd, Vereenigd aan zijn' disch, en vrienden weêrgekeerd* (Bilderd.). *Om, beedlaars in het eind, op stinkend stroo te sneven* (dezelfde). *De hartstocht spreekt door haar, maaar zelve een onderdaan* (dezelfde). *Uw kindren sterven martelaren* (Vondel). *Want vangt hij Godsgezant met God dien handel aan* (De Decker). *'k En ben oock dwingelant noch dorstebloed geboren* (dezelfde).

Aanm. Het toegevoegde substantief geeft steeds eene hoedanigheid van den persoon, door het bepaalde substantief aangeduid, te kennen. Waar het

substantief achter de partikel *als* eenen onderscheiden persoon te kennen geeft, gebruike men, vooral waar dubbelzinnigheid zou kunnen bestaan, *zoo als* in plaats van *als*. B. v.: *Ik bemin hem als mijnen broeder* geeft te kennen, dat hij mijn broeder is, en vergelijkt mijne liefde voor hem met het toonbeeld der broederlijke liefde; *Ik bemin hem zoo als mijnen broeder*, sluit in, dat de hoofdpersoon een ander is dan mijn. broeder, en vergelijkt mijne liefde voor hem, met die, welke ik mijnen broeder toedraag; *Ik bemin hem zoo als mijn broeder*, eindelijk, vergelijkt de liefde, die ik hem toedraag, met die, welken mijn broeder voor hem koestert, daar: *zoo als mijn broeder* moet aangevuld worden met de woorden: *hem bemint: ik bemin hem zoo als mijn broeder hem bemint*. In dezen volledigen zamengestelden zin ware *als* buitendien dubbelzinnig, daar het *wanneer, indien*, zou kunnen beteekenen. - Er is onderscheid tusschen: *hij stierf als held* of *als een held*, en: *hij stierf zoo als een held*: het eerste ziet op het karakter van den persoon, het tweede op de wijze van zijn sterven. *Zoo als* kan door *gelijk* vervangen worden, doch *als* in geenen deele. Voor: *hij zorgt voor mij als vader* (wanneer hij werkelijk miju vader is), kan ik niet zeggen: *gelijk vader*, noch: *gelijk een vader*, hetwelk zich wel laat verwisselen met *zoo als een vader* in den volgenden zin: *hij zorgt voor mij zoo als een vader*. Vergelijk ten overvloede *als* met *gelijk* in dezen zin: *Men moet als jong mensch niet gelijk een man van gezag spreken*.

-

2. Het aldus toegevoegde substantief komt in *getal* en *naamval*, doch niet noodwendig in *geslacht* met het nader bepaalde substantief overeen. B. v.: *Hij vereert hem, als dankbaar leerling. Hij vereert hem als zijnen leermeester. Hij is hem, als zijnen leermeester, dank verschuldigd. Hij vermeldt hem, als de oorzaak zijns geluks*. - Alleen wanneer het nader bepaalde zelfstandig naamwoord in den genitief staat, verwaarloost men de overeenkomst en plaatst het bepalende substantief in den nominatief; b. v.: *De verdiensten des mans, als rechtsgeleerde. De bekwaamheid mijns vriends, als onderwijzer. De raad uws vaders, als mijn vriend*. Dit gemis van overeenkomst laat zich verontschuldigen: men kan, namelijk, de bepaling aanmerken als een deel van een in de gedachte in te vullen zin, op deze wijze: *de bekwaamheid mijns vriends, in zoo verre hij onderwijzer is*. - Ook het substantief, dat aan een bezittelijk voornaamw. ter nadere bepaling wordt toegevoegd, moest eigenlijk in den

genitief staan, daar het bezittel. voornaamw. den possessieven genitief des persoonl. voornaamwoords vervangt; doch ook hier staat het bepalende substantief in den nominatief: *zijn ambt, als controleur, kost hem veel tijd.*

Bij terugwerkende of als zoodanig gebruikte werkwoorden zijn subjekt en objekt één, en alzoo is het de vraag, of het attributief toegevoegde substantief in vorm met het subjekt of wel met het objekt moet overeenkomen. Bij eigenlijk terugwerkende werkwoorden staat de attributieve toevoeging in den vorm van het subjekt, aangezien die werkwoorden, wat hunne beteekenis aangaat, zuiver subjektief zijn, en de aanwending van het voornaamwoord als objekt slechts tot den grammatischen vorm behoort; dus: *Hij schaamt zich als de bewekher van het ongeval*, niet: *als den bewerker. Ik erger, ik verblij mij als uw leermeester.* Maar bij toevallig terugwerkende werkwoorden heeft het toegevoegde substantief op het objekt betrekking, en komt alzoo daarmede in naamval overeen; b. v.: *Hij doet zich kennen als mijnen vriend. Hij beveelt zich als eenen deskundige aan.*

Aanm. In elliptische zinnen, door de voegwoorden *als, zoo als* of *gelijk* ingeleid, komt het substantief niet noodwendig in naamval overeen met het substantief van den hoofdzin, waartoe de afhankelijke zin in betrekking staat, aangezien bij dat substantief een eigen praedikaat, verschillend van dat des hoofdzins, kan ingevuld moeten worden. B. v.: *Ik zag haar bloeijen, als eene roos*, d. i. *als eene roos bloeit*, niet: *zoo als ik eene roos zag bloeijen. In eenen tijd, als de onze*, d. i. *als de onze is*, niet: *in eenen tijd, als in den onzen.* Doch men zegge: *Hij bezit goede hoedanigheden, als onvermoeiden ijver voor de studie, levendigen lust tot weldoen*: hier toch is geen elliptische zin, maar heeft *als* de kracht van *bij voorbeeld* of *namelijk*.

§ 132. Over de terugwijzing.

Het voornaamwoord komt in *geslacht* en *getal* overeen met het voorwerp, hetwelk het aanduidt. De naamval wordt bepaald door den zamenhang van den zin, waartoe het voornaam-

woord behoort. De bezittelijke, als zijnde bijvoegelijke voornaamwoorden, deelen in het geslacht en het getal van het substantief, waartoe zij in attributieve betrekking staan; doch bovendien drukken zij, met den *persoon*, ook het getal, en die van den derden persoon bovendien het geslacht uit van het voorwerp, hetwelk als de eigenaar wordt voorgesteld van de zaak, te kennen gegeven door het substantief, waartoe zij in attributieve betrekking staan (zie § 75. 1.). De overeenkomst der voornaamwoorden in geslacht en getal, en, voor zoo veel de bezittelijke voornaamwoorden aangaat, ook in persoon, met het voorwerp, dat zij aanduiden, heet *terugwijzing*. De voornaamwoorden, die hier in aanmerking komen, zijn ten eerste de *persoonlijke* en de *zelfstandige aanwijzende* voornaamwoorden; ten tweede, de *betrekkelijke*, en, ten derde, de *bezittelijke voornaamwoorden*.

I. Het *persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon*, benevens het als zoodanig aangewende *dezelve*, alsmede het zelfstandig gebruikte *aanwijzend voornaamwoord*, heeft altijd betrekking op een genoemd zelfstandig naamwoord, met hetwelk het in *geslacht* en *getal* moet overeenkomen. Waar strijd bestaat tusschen het taalkundig en het natuurlijk geslacht eens voorwerps, heeft de overeenkomst doorgaans plaats met het natuurlijke geslacht.

Aanm. De persoonlijke voornaamwoorden van den eersten en den tweeden persoon wijzen op den sprekenden en den aangesproken persoon, die door hunne tegenwoordigheid kenbaar zijn, en aldus niet door middel van een substantief behoeven genoemd te wezen.

Het substantief, waarop de gezegde voornaamwoorden terugwijzen, bevindt zich:

1. In een vorigen zin. B. v.: *Mijn vriend heeft mij nog niet alles uitgelegd; ik heb hem verzocht zich nader te verklaren. De Franschen namen de verschansing in; doch den volgenden dag werden zij weder uit dezelve of daaruit geslagen. Gij koestert liefde voor zijne dochter en ik gevoel eerbied voor haar. Het kind heeft leerlust ge-*

noeg; had het slechts meer gelegenheid om te leeren. Hendrik is vlijtiger dan Willem; doch deze heeft meer aanleg.

Aanm. 1. Bij het gebruik van het voornaamwoord *die, dat*, in uitdrukkingen als de volgende: *De echtgenoot van Johanna en die van Louise. Het paard van mijnen oom en dat van mijnen vader. De paarden van mijnen oom en die van mijnen vader. Daar ik u 't pad des roems in dat der vreugde wijs'* (Bilderd.). *Gelukkig zijn wij, zoo wij de lessen van onzen hemelschen onderwijzer evenzeer ten onzen nutte hebben aangewend, als wij het voorheen die van onze leermeesters deden* (v. d. Palm), bestaat er bloot formeele terugwijzing. Hier toch wijst het voornaamw. *die, dat*, op het genoemde woord niet op de zaak terug. Zeg ik: *De echtgenoot van Johanna en die van Louise*, dan is de door *die* aangeduide persoon niet identiek met den echtgenoot van Johanna: slechts wordt hij met denzelfden naam (*echtgenoot*) bestempeld. *Die, dat*, dus gebruikt, is een bepalend voorw., en bij hetzelfde wordt de bepalende zin gedacht: *welken of hetwelk ik daar noem*; aldus: *het paard van mijn oom en dat, hetwelk ik daar noem* (te weten, *het paard*), *van mijnen vader*.

Aanm. 2. In de taal des gemeenzamen verkeers gebruikt men het onzijdige *dat* om terug te wijzen op een reeds genoemden persoon, van wien de hoorder reeds eene voorstelling heeft bekomen: dan toch ziet dit voornaamw. op den feitelijken inhoud der voorstelling en niet zoozeer op den persoon. *Dat is eerst een man. Dat was eene brave vrouw.* Op dezelfde wijze laat zich ook het verklarende *dat is* rechtvaardigen, hetwelk op substantieven van elk getal of geslacht terugwijst: immers heeft het meer op de henaming, dan op het voorwerp zelve betrekking; b. v.: *De leeuw van Juda, dat is, Christus. De Heilige boeken der Hindous, dat is, de Vedas.* Ook in het tusschen twee kwalitatieve naamwoorden ingelaschte *en dat wel*, ziet *dat* op naamwoorden van elk getal en geslacht: *vele en dat wel groote bezwaren*, hetwelk eigenlijk *en die wel groote bezwaren*, zijn moest; zoo ook: *eene vrouw en dat wel* (of *en dat nog wel*) *mijne moeder* (voor: *en die [vrouw] nog wel mijne moeder*).

2. In levendigen stijl wordt somwijlen een zelfstandig naamwoord, ten einde de aandacht daarop te sterker te bepalen, als ware het buiten het zinverband geplaatst, en dan een persoonlijk of aanwijzend voornaamwoord gebezigd, hetwelk in het zinverband de plaats van het zelfstandig naamwoord vervult. Dit voornaamwoord moet dan in geslacht en getal met het substantief, waarop het ziet, overeenkomen. B. v.: *Zelfzucht, zij is de pest der maatschappij. Die karakters, ik mag ze niet lijden. Het geld, zou dat u gelukkig maken?*

Uws vaders raad, zoudt gij dien versmaden? Leven, o wat valt dat bang! (Bilderd.). *Der schepping heerlijkheid, wat is zij, dan de vrouw* (dezelfde). *Zijn leven, dit eisch ik niet* (v. d. Palm). *Een hart, dat niet bloeden kan, Gods almacht kan het vermorselen* (Borger), voor *een hart, dat niet bloeden kan, kan Gods almacht vermorselen*, hetgeen buitendien, door de stuitende opeenvolging van het herhaalde *kan*, onaangenaam zou klinken. Het dus buiten het zinverband vooropgeplaatste zelfstandig naamwoord maakt, als het ware, het subjekt uit van eenen in de gedachte liggenden zin. Dus is het niet vereischt, hetzelfde in dien naamval te plaatsen, die door het verband van den uitgedrukten zin gevorderd wordt. B. v.: *Die arme man! hem is niets van dat alles ten deel gevallen!* niet: *dien armen man*, want *die arme man* is te beschouwen als een uitroep: *Wat is die man arm!* - Dezelfde uitwerking heeft de hier beschouwde spraakwending, wanneer het zelfst. naamwoord achteraan te staan komt; b. v.: *Ik ken ze wel, die huichelaars. Ik bemin ze, die stille avondstonden*. Hier nu dienen de attributieve woorden, die het substantief verzellen, in hunnen vorm den naamval des voornaamwoords uit te drukken: *Ik verfoei hem, den luijaard, die zijnen tijd verbeuzelt*.

Aanm. 1. In deze woordorde heeft het voornaamw. de waarde van een bepalend voornaamwoord. In: *ik verfoei hem, den luijaard*, namelijk, beteekent *hem*: *den zoodanigen*; bedoelde men met *hem* een bepaalden persoon en rustte op *hem* de nadruk, dan ware *den luijaard* appositie. In het laatste geval vertegenwoordigt; *hem* eenen bepaaldelijk aangewezen persoon; in het eerste geval vertegenwoordigt *hem* de gansche soort, wie de boedanigheid van *luijaard* wordt toegekend.

Aanm. 2. Het is voor niets anders dan eene slordigheid te houden, wanneer achter het substantief, dat aan het hoofd van den zin staat, zonder dat er eenige uitwerking mede beoogd kan worden, het aanwijz. voornw. *die, dat*, geplaatst wordt, en hetzelfde voorwerp dus tweemaal, eerst uitdrukkelijk, en dan nogmaals bij wijze van aanduiding, vermeld wordt; b. v.: *zijn vader die zei*!. Bij onze vroegere dichters had deze manier van zich uit te drukken niets bijzonder stootends; b. v.: *Uw Mai die bloeil noch ongheschouden* (Vondel). *Mijn hair dat rees te bergh* (dezelfde) *Uw voorslag die gevalt* (De Decker). Nog andere dichters ge-

bruiken het persoonl. voornw. op dezelfde wijze: *Die coninc hi seide* (Walew. 2778). *Sijn quade broeder hi was een acker man* (Lek. Sp. 1. 26, 49.).

Wanneer een persoon door een onzijdig zelfstandig naamw. (zoo als *knaapje*, *wijf*, en de verkleinende eigennamen *Lotje*, *Klaartje* enz.) wordt aangeduid, komt het persoonl. voornw., en bij gevolg tevens het bezitt. voornw., hetwelk op zulk een substantief terugwijst, doorgaans overeen met het natuurlijk, niet met het taalkundig geslacht van hetzelfde. B. v.: *Hebt gij het meisje onlangs gezien? Ja, ik heb haar gezien. Een lid der Vergadering heeft daaromtrent iets in het midden gebracht; hij zeide* enz. Vondel echter schrijft: *Het Delfsche wetorakel, dat Gekoffert, als een kostelijcken schat Weleer de banghe Maes afdrijven quam, Tot dat de Sein het in haer armen nam.* En elders: *Hoe wel 't een hoofd der Rechtren staet, Dat het niet passe op 's vollecks gunst of haet.* Daar bij de woorden *kind* en *wicht* of *wichtje* het natuurlijk geslacht veelal onbepaald blijft, zoo bezigt men om op dezelve terug te wijzen, meestal het onzijd. *het*. *Ziet gij dat kind? Wat slaapt het zacht.* - *En voet het voesterkint met dierenmergh, opdat het schrappere Zijn krachten stell' voor 't lant van zijn geboort* (Vondel). *Die 't wichtje deckten.... Daer 't zachtjes sliep* (dezelfde). Zelfs op *dochtertje* slaat een onzijdig persoonlijk voornw. Marc. 5, 42: *ende terstond stond het dochterken op, ende wandelde, want het was twaelf jaren oud; doch dadelijk daarop: ende hij seide, dat men haer soude te eten geven.* - Op de onzijd. diernamen *ros* en *hert*, wijst het mannelijk *hij* terug bij Bilderdijk: *Het ros schiet als een bliksemschicht; Hij vliegt door hegge en tuin.* - *Wekt d' ijzing reeds in 't Hert...* *Hij* (het hert) *siddert tot in 't merg*; ja, op een onzijdigen bloemnaam slaat het vrouwel. bezitt. voornw., bij denzelfden: *'t Morgenroosjen, moê en mat, Laat haar saamgekrompen blad Op den dorren wortel vallen.* - Zoodra men, eindelijk, eene stad of een land als han-

delende persoon laat optreden, plaatst men de op den naam van die stad of dat land, al is hij ook van het onzijdig geslacht, terugwijzende zoo persoonl. als bezit. voornaamwoorden liefst in het vrouwelijk geslacht; b. v.: *Samaria sal woest worden, want zij is wederspannigh geweest tegen haren God* (Hosea 14, 1.). *Die moed viel Spanje zwaar en bang En deed haar trotschheid zeer* (Tollens). *Heel Neêrland zendt haar wensch ten hemel; opgetogen Ziet zij haar hindren voor hare eer ten kamp gevlogen* (dezelfde).

Wanneer een mannelijk of als mannelijk gedacht wezen door een taalkundig vrouwelijk, een vrouwelijk of als vrouwelijk gedacht wezen door een taalkundig mannelijk zelfstandig naamw. benoemd wordt, komen de persoonlijke en bezittel. voornaamwoorden, die op dit wezen terugwijzen, met deszelfs natuurlijk geslacht overeen; b. v.: *Boogjes, die de Min ontleent, Als hij niet te schertsen meent* (Hooft). *De Min heeft mij reeds met zijne pijlen gekwetst* (Vondel). *Dat gij mijne halve ziele* (hier wordt Virgilius bedoeld) *behoedt, en hem behouden overvoert* (dezelfde). Dus zal men ook zeggen: *zijne Majesteit heeft hem tot zijnen adjudant benoemd*. Hoezeer Hooft schrijft: *Des verstaat zijn Hoogheit, om zeeke bijzondere inzichten haar daartoe beweeghende, dat enz.*

II. De adjektieve zin wordt door een *betrekkelijk voornw.* met een substantief van den hoofdzin verbonden. Dit *betrekkelijk voornw.* nu moet in *geslacht* en *getal* met dit substantief overeenkomen; doch zijn naamval wordt bepaald door de rol, die het in den adjektieven zin vervul. B. v.: *de man, die mij kent; de man, dien ik ken; de man, wien ik het gegeven heb; de man, wiens zoon ik ken; de mannen, wier zonen ik ken; de vrouw, die ik ken; de deugd, wier schoonheid ons bekoort; de vrouwen, voor welke zij alles over hebben; het boek, hetwelk of dat ik gelezen heb; het boek, welks inhoud mij bekend is; de schuld, welker zwaarte mij drukt; de arbeid, aan welken ik reeds zoo veel tijd gewijd heb*. Wanneer een *betrekkelijk voornw.* op meer dan

een enkelvoudig substantief terugwijst, staat het in het meervoud, b. v.: *Hij betreurt den broeder en het kind, die hij zoo lief had. Zij komt haar aandeel nemen aan den hoon en den vloek, die men uitstort over dit hoofd* (Beets). Waar deze regel niet gevolgd wordt, kan men den adjektieven zin in de gedachte bij het eerste der beide substantieven herhalen, b. v. *de persoon of het voorwerp, dat in aanmerking komt, d. i. de persoon, die in aanmerking komt, en het voorwerp, dat in aanmerking komt*. In de uitdrukking: *daar is er, die zeggen*, bestaat geen verschil tusschen het getal des betrekkelijken voornaamwoords en dat des antecedents: bij *daar is er* toch wordt *menschen, personen* of *de zoodanigen*, verstaan, en hier komt slechts het getal van het werkw. *zijn* niet, zoo als anders, met dat van het gedachte logisch subjekt overeen, evenmin als in: *het is jaren geleden*. Achter een enkelvoudig verzamelwoord plaatst Bilderdijk het betrekkelijk voornw. in het meervoud, waar hij zegt: *Een Reuzenhoop, die toe- en doorgang weigeren*.

Waar verschil bestaat tusschen het taalkundig en het natuurlijk geslacht des substantiefs, waarop een betrekkelijk voornaamw. terugwijst, komt niettemin dit laatste, wegens de innigheid van den grammatischen band, die er tusschen een betrekkel. voornw. en zijn antecedent bestaat, met het taalkundig geslacht des substantiefs overeen. B. v.: *Het meisje, dat ik gisteren zag. Het knaapje, dat ik op straat tegen kwam. Het godtloos bastertzaet, dat onse nicht Klaeris - verkrachtte* (Vondel). Niettemin schrijft Bilderdijk: *En gij lief onnoozel wichtjen, Op wier donzig aangezichtjen*. Wijst het betrekk. voornw. op eenen verkleinenden (en dus onzijdigen) persoonseigenaam terug, dan komt het in allen gevalle met het natuurlijk geslacht des persoons overeen, b. v.: *Heintje, die gekomen is. Lotje, die zoo lief op de piano speelt*.

Aanm. Bij de oude is de overeenkomst van het geslacht des betrekkelijken voornwoords met het grammatisch geslacht des substantiefs minder

noodwendig, dan bij ons, bij voorb.: *Loths wijf, die wederom sach. Alse die een wijf heeft, die hi niet lief en heeft. Ic heb een wijf gecant, die heilich van leven was* (Zie de plaatsen bij Huydecoper, Proev. v. Taal en Dichtk. I. 208 en 209); en nog I Kon. 11, 13. leest men: *Om Jerusalems wille, die ick verkoren hebbe.*

III. De *bezittelijke voornaamwoorden* komen in *getal* en *geslacht* met het zelfstapdig naamwoord of voornaamwoord overeen, hetwelk den bezitter te kennen geeft van het voorwerp, uitgedrukt door het substantief, met hetwelk zij attributief zijn verbonden, Volgens de wet dier overeenkomst zegt men: *Ik heb mijn huis verkocht. Wij eeren onzen vader. Gij kent uwe les. Hij heeft zijn geld besteed. Zij zorgt voor hare gezondheid. De mannen hebben hunne gebreken; doch ook de vrouwen hebben de hare.* Het subjektief geslacht van het bezittel voorw. richt zich uitsluitend naar het natuurlijk geslacht van den persoon dien het als eigenaar doet kennen: *Dit wijf heeft haren, goeden naam verbeurd. Het meisje heeft haar kerkboek verloren* (vergel. hierboven. I.). Bilderdijk veroorlooft zich de volgende stoute woordvoeging: *De Herfstlucht slaat ons neêr in zoete mijmeringen, Zijn schoonheên doen ons aan,* waar *zijn* terugwijst op het mannelijke *herfst*, het eerste lid van het zamengestelde vrouwelijke *herfstlucht*. - Op een enkelvoudig verzamelwoord, van een enkelvoudig praedikaat vergezeld, kan een subjektief meervoudig bezittelijk voorw. terugwijzen: *De rest zeulde ook van allen kant Hun kistjes aan en pakken, En liet toen in een baliemand Den boêl naar onder zakken* (Storm, van 's Gravesande). Met te meer recht slaat *hun* op een enkelvoudig kollektief met een meervoudig praedikaat: *Een deel van onze helden Bedekken met hun lijk de vijandelijke velden* (Bilderd.). Hier valt alleen aan te merken, dat de dichter *lijken* had moeten schrijven, aangezien het thans is alsof die helden gezamenlijk slechts één lijk hadden. Immers zegt men: *zij werken met hunne handen*, niet met *hunne hand*. Slechts dan kan men den naam van de zaak, die aan elk der personen afzonderlijk toekomt, in het enkelv. plaatsen, als die naam door het lidw.

in plaats van het bezitt. vnw. voorafgegaan wordt: *zij halen zich het hart op. Zij hebben pijn in het hoofd. Zij arbeiden met de hand.* - Op men wijst *zijn* terug: *men heeft niet altijd zijn humeur in zijne macht.* Op de kollektieve telwoorden *ieder, elk*, slaat een bezittelijk voornw. van het subjektief enkelvoudig getal, b. v.: *elk zijn zin!* Doch als het een uitdrukkelijk vermeld meervoudig substantief of voornw. of meer dan één genoemd substantief tot inhoud heeft, wordt van dezen regel wel eens afgeweken: wel zal men zeggen: *Zij kwamen elk met zijn liefde*; doch: *de jaargetijden hebben elk hunne genoegens*, en Vondel zegt: *Nu verstroien Turck en Tarter elck huns weeghs. Een wedstrijd, waarin de drie vrienden elk op hunne beurt Job trachten op zijde of te boven te streven* (v. d. Palm). *De twee eerste aanvallengeschieden door de drie vrienden, elk op hunne beurt; en elk wordt op zijne beurt door Job beantwoord* (dezelfde).

Aanm. 1. Er zijn er, die beweren, dat de bezittelijke voornaamwoorden *zijn, haar, hun*, slechts op het subjekt van den zin, waartoe zij behooren, mogen terugwijzen, even als het Latijnsche *suus*, en dat men anders *deszelfs* of *derzelver* moet gebruiken; doch deze strenge bepaling wordt door het dagelijksch gebruik, zoowel als door het voorbeeld van goede schrijvers gewraakt. De persoon of het voorwerp, waarop *zijn, hun, haar*, terugwijzen, is doorgaans door den zin duidelijk genoeg aangewezen; b. v.: *Hij deed den jongeling zijn werk overmaken. Zij liet hare dochter haar speelgoed voor den dag halen.* Waar dubbelzinnigheid mogelijk is, blijft het den oordeelkundigen schrijver overgelaten, die door verandering der woordvoeging te vermijden. Ook is *zijn* bij ons geen teragwerkend voornaamw., gelijk in het Goth. en gelijk *suus* in het Latijn: het heeft opgehouden zulks te wezen, sedert het voornaamw. *hij*, dat oorspronkelijk een aanwijzend voornaamw. is, het karakter van een persoonl. voornaamw. heeft bekomen. Hiermede wees *zijn* op *hij* terug, onverschillig of het als subjekt of als bepaling in den zin voorkwam. Ware *zijn* nog noodwendig reflexief, zoo zou het, even als *zich*, niet uitsluitend (subjektief) mannelijk en enkelvoudig zijn, maar ook op meer voorwerpen en op vrouwen terugwijzen, zoo als b. v. *Lek. Sp. I. 47, 50: Ende elc* (der twee vrouwen, die voor Salomons rechterstoel stonden) *zeide openbare, Dut dat levende kint zine ware.*

Aanm. 2 Is het waar, dat *u*, bij het aanspreken eens persoons als subjekt gebezigd, eene verkorting is van *uwe edelheid* (§ 74. 1. 3.), dan zou, strikt genomen, het bezittel. voornaamw. *haar*, en even zoo het persoonl.

voornaamw. *zich*, daarop terug dienen te wijzen, aldus: *Heeft u zich goed geamuseerd, of oordeelt u, dat u haren tijd beter had kunnen besteden?* Hier echter verkiest men eene constructie naar de bedoeling en niet naar de taalkundige juistheid, en zegt: *Heeft U uwen tijd aangenaam doorgebracht? U heeft u vergist.*

Aanm. 3. Het is alsof het gebruik des bezittelijken voornaamwoords *haar* van meer vrouwelijke bezitters nog geen vasten voet in onze gemeenzame taal heeft gevat. Niet zelden toch zal men van vrouwen hooren zeggen: *zij hebben hun best gedaan*, en in den naar de nieuwe spelling uitgegeven Statenbijbel leest men nog: *dewijl de vroedvrouwen God vreesden, zoo bouwde Hij hun huizen.* Zie verder § 75. 1. *Aanm.* 4.

Derde hoofdstuk. Over de zamenschikking.

§ 133.

Wat zamenschikking is, zie boven § 120. II. De zamengeschikte woorden zijn óf bepalingen van een enkel begrip, óf zij zijn hoofdbestanddeelen van den zin.

§ 134. Over de zamenschikking der bepalingen van een enkel begrip.

De zamengeschikte bepalingen van een enkel begrip zijn met betrekking tot elkander of *ondergeschikt*, of *onverbonden*, of *nevengeschikt*.

I. Zijn zij met betrekking tot elkander *ondergeschikt*, zoo is de eene in de andere *ingelijfd*: zij staan tot elkander in de betrekking der *inhaerentie*: of de eene is van de andere *afhankelijk*: zij staan tot elkander in de betrekking der *dependentie*.

1. In betrekking van *inhaerentie* staat het *bijwoord*, hetwelk ter nadere bepaling vóór attributieve adjektieven of deelwoorden, of vóór een ander bijwoord geplaatst wordt; b. v.: *een kinderlijk vroom gemoed; een zoet spelend kind; hij is zeer gelukkig geslaagd*. Vóór deelwoorden kan eene bijwoordelijke bepaling, uit een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel bestaande, de plaats eens bijwoords vervullen; b. v.: *een in vrolijkheid doorgebrachte dag; het op tafel liggende boek*.

2. Betrekking van *dependentie* bestaat er tusschen de zamengeschikte bepalingen:

1) Wanneer een attributief adjektief of deelwoord een door hetzelfde geregeerd zelfstandig naamwoord of voornaamwoord vóór zich bekomt; b. v.: *eene zijner waardige daad; een mij welgevallig besluit; een van onweêr zwangere lucht; een tehuisziltend leven; een zijnen plicht behartigende leerling*. Bij dit laatste voorbeeld reeds is de zamenschikking eenigzins hard. In zulk een geval is het raadzaam de attributieve bepaling met zijn geregeerd woord in een adjektieven zin op te lossen: *een leerling, die zijnen plicht behartigt*.

2) Wanneer een substantief, dat tot bepaling van den zin dient, een ander substantief regeert; b. v.: *wij lezen de Ilias van Homerus. Geniet de jaren der jeugd*.

Aanm. Een bepalend woord kan tegelijk inhaerente en dependente bepalingen vóór zich bekomen: alsdan moet de inhaerente bepaling gemeenlijk het dichtst bij hetzelfde staan. Bij voorb.: *Een mij zeer welgevallig besluit*. Ook de bepaling van eene bepaling kan zelve eene bepaling bij zich bekomen: *de in den strijd voor het vaderland gevallen held*: hier is *gevallen* eene bepaling van *held*, en *in den strijd* is eene bepaling van deze bepaling en heeft zelve de bepaling *voor het vaderland* bij zich.

II. Van twee *onverbonden* bepalingen staat die, welke tot het bepaalde woord in de naauwste betrekking staat, onmiddellijk vóór hetzelfde. Wanneer meer dan twee onverbonden bepalingen vóór een woord komen, staat die bepaling, welke minder naauw met hetzelfde verbonden is, telkens vóór de naauwer met het bepaalde woord verbundene.

De onverbonden bepalingen zijn óf gezamenlijk in het door haar bepaalde woord *ingelijfd*, óf gezamenlijk van hetzelfde *afhankelijk*.

1. Eene zamenschiikking van onverbonden bepalingen, gezamenlijk in het bepaalde woord *ingelijfd*, treft men aan:

1) Waar een kwalitatief bijvoeg. naamw. voorafgegaan wordt door een bijvoegelijk gebruikt woord of wel door een ander kwalitatief adjektief, dat tot het begrip des bepaalden substantiefs slechts in zoo verre betrekking heeft, als dit door het naast bij hetzelfde staande adjektief bepaald is. B. v.: *deze goede man; welk fraai boek; mijn trouwe vriend; twee goede mannen; vele groote schepen; alle eerlijke lieden; menige trouwe handslag; de volgende schoone dag; de laatsie warme dag; de geheele oude wereld; de beste Fransche wijn; kleine langwerpige glazen flesschen*: hier staat telkens het minder eng met het substantief verbonden attribuut vóór het enger daarmede verbundene.

Nadere aanmerkingen:

a. Een *telwoord* kan zelve als enger met het begrip verbonden bepaling door een bijvoegelijk voornw. worden voorafgegaan: *deze twee kinderen; uwe twee jongste kinderen; welke ééne dag?* en evenzoo door het lidwoord: *de eerste Mei, de vele bezwaren, een eerste wisselbrief*: want het lidwoord maakt, niet logisch (zie § 120. 1. 2). Aanm.), maar wel formeel eene bepaling uit. Het rangschikkende telwoord *andere* plaatste men vroeger vóór een bepaald hoofdtelwoord: *andere twee*, thans: *twee andere*, als ware *andere* een kwalitatief adjektief. Ook spreekt men gemeenlijk van: *de twee eerste of de twee laatste hoofdstukken*, hetwelk eigenlijk zou beduiden, dat twee hoofdstukken beide de eerste of beide de laatste hoofdstukken waren, terwijl toch slechts één het eerste, slechts één het laatste zijn kan: men behoort te zeggen: *de eerste twee, de laatste twee hoofdstukken*. - Het onbepaalde telwoord *al* staat vóór het voornaamwoord: *al die wijn, al zijne boeken*, en evenzoo vóór het lidwoord: *al de tijd*. Ook

geheel en *gansch* laten zich dus verbinden: *geheel den dag doorbrengen, gansch zijn vermogen*, terwijl echter de woordorde: *den geheelen dag, zijn gansche vermogen*, gewoner is. *Beide* staat mede even goed vóór als achter het lidwoord of het adjektief voornaamwoord, waarmede het eene onverbonden bepaling eens substantiefs uitmaakt: *beide de kinderen, beide deze voorbeelden, en de beide kinderen, deze beide voorbeelden*. *Alle*, namelijk, en ook *geheel* en *beide*, zoodra zij niet onmiddellijk vóór hun substantief staan, worden op de wijze eener attributieve toevoeging ter bepaling bij hun substantief gevoegd, vandaar dat zij zelfs *achter* het substantief geplaatst kunnen worden; *zijne boeken alle; des konings, dienaren allen; deze voorbeelden beide; den dag geheel*, even als; *den dag half doorbrengen*. Bilderdijk plaatst ook *half* vóór het lidwoord, waar hij zegt: *half een duizendtal*.

b. Het *rangschikkende telwoord* kan met het substantief tot een enkel begrip zamensmelten, en dan een kwalitatief adjektief als minder naauw met het substantief verbonden bepaling vóór zich bekomen; b. v.: *De voor Alva zoo noodlottige eerste April; de hagchelijke negende dag*.

c. Een bijvoegelijk voornaamwoord kan een ander bijvoegelijk voornaamw. of een telwoord vóór zich bekomen, om te zamen eene onverbonden zamengeschikte bepaling te vormen: de bezittel. voornaamwoorden, geene andere woorden van dezen aard, dan *deze, die* en *al*. B. v.: *deze mijn vriend; al mijn geluk, al deze vreugde, al die ongenoegens; eenige zoodanige menschen; geene zoodanige menschen; vele zulke boeken; al zulke of alle zoodanige menschen; twee zulke menschen*. Achter het onverbogen *al* kan het bijvoegel. voornaamw. in den sterken genitief staan: *het verlies al mijns geluks, het genot al dezer vreugde*. Is de eerste der beide zamengeschikte bepalingen verbuigbaar, dan staat de eerste alleen in den sterken genitiefvorm: *eeniger zoodanige menschen, veler zulke boeken, aller zoodanige menschen*; daar het nu hard zou klinken zoo wel *dezes mijnen vriends*, als *dezes mijns vriends*

te zeggen, zoo omschrijft men bij deze zamenschikking den genitief, zeegende: *van dezen mijnen vriend*. Ook *twee zulker menschen* heeft voor ons gehoor een ouderwetschen klank, en men zegt dus liever: *van twee zulke menschen*. - Geen bijvoegelijk voornw. kan het bepaalde lidwoord vóór zich krijgen: *de zoodanige, dezulken*, zijn substantieven. Voorheen evenwel zeide men *de deze* (zoo als nog *degene* en *dewelke*), vanwaar nog in bijwoordelijke uitdrukkingen: *ten dezen aanzien, ter dezer ure*, en, met veranderde woordorde, *dien ten behoeve*. - Het onbepaalde lidwoord *een* staat achter *zulk* en *welk* en veelal ook achter *zoodanig* of *dusdanig*: *zulk een man, welk eene vrouw, zoodanig eene handelwijze*, en te recht, want *zulk, welk* en *zoodanig* zijn correlatieve voornaamwoorden, welke, als *zoodanig*, eene eenigzins van hun substantief afgescheiden plaats mogen innemen, ten einde te duidelijker op den vergezellenden bepalenden zin te wijzen. Zoo mag men ook, wanneer het adjektief door de correlatieve bijwoorden *zoo, even* en *te* vergezeld is, het lidwoord *een* tusschen het adjektief en zijn substantief plaatsen: *zoo groot een man, even zwaar een last, te moeilijk eene taak* (het bijw. *hoe* vordert zelfs deze woordorde, dus steeds *hoe groot een genoeg*; nimmer: *een hoe groot genoeg*); of wel het adjektief met een dier woordjes zijn substantief laten volgen: *een man, zoo groot; een last, even zwaar; eene taak, te moeilijk* (waar *te* den verkorten afhankelijkten zin *om vervuld te worden* aankondigt); *een genoeg, hoe groot* (d. i. *zoo groot als* enz.). Alzoo is de woordorde *zulk een* genoegzaam gewettigd, en schrijve men evenmin *een zulke man*, als *een welke man*; ook zegt niemand: *geen zulke menschen*; voor dit laatste verkiest men: *geene zoodanige menschen*. Niettemin is *een zulke* bij onze schrijvers niet geheel vreemd: *een zulke trouwe kinderhoeder* (de Decker). *Een' zulcke moeder* (dezelfde). *Doch waarom beelden we ons een zulken schoolvos in?* (Bilderd). Zoo gevolgd door *een* behoort tot de gemeenzame taal: *zoo een groot man, of*

liever met aphaeresis van de vokaal des lidwoords: *zoo'n groot man*. *Hoe'n groot man* is zelfs uit de eenigzins gekuischte spreektaal buitengesloten. Ook wordt het lidwoord *een* bij een substantief, bepaald door een adjektief met *zoo* of *hoe*, wel eens weggelaten: *Het taalgebruik heeft zoo grooten invloed* (v. d. Palm). *Hoe groot genoeg smaakte ik aldaar!*

d. Het voegwoord *en* mag niet tusschen twee onverbonden zamengeschikte bepalingen geplaatst worden: dus niet: *vele en groote schepen*; doch daarentegen wel: *vele en dat wel groote schepen*.

2) De *achter het substantief staande bepaling*, in eenen genitief of een door middel eens voorzetsels van hetzelfde afhankelijk bijwoord of substantief bestaande, staat tot de bepaling, *die het substantief voorafgaat*, in eene betrekking van *onverbonden zamensckikking*; b. v.: *het stille genot van voorheen*, hetwelk gelijk staat met: *het voormalige stille genot*; *de ontzettende brand van gisteren*, zoo veel als: *de gisteren voorgevallen ontzettende brand*; *het prachtige paleis des konings*, gelijk: *het prachtige koninklijke paleis*; *mijn aangenaam uitstapje naar den Haag*, zoo veel als: *mijn aangenaam Haagsch uitstapje*. Uit de nevensgevoegde omzetting der adnominale in eene attributieve bepaling in die voorbeelden blijkt reeds, dat, wanneer de adnominale bepaling in een bijwoord bestaat, zij minder eng, dan het attributieve adjektief, met het substantief is verbonden; is zij daarentegen een substantief in den genitief of door een voorzetsel voorafgegaan, dan is zij enger dan het attributieve adjektief met het substantief verbonden.

3) Onderling van aard verschillende *bijwoordelijke bepalingen*, bij een verbaal of adjektivisch praedikaat gevoegd, staan mede tot elkander in eene betrekking van *onverbonden zamensckikking*. Ook hier staat, wanneer geene bijzondere bedoeling des sprekers de woordschikking wijzigt, de minder eng met het te bepalen begrip verbonden bepaling telkens vóór eene

nauwer daarmede verbundene, en dit niettegenstaande het te bepalen begrip, gelijk met de werkwoorden in de onomschreven tijdvormen in den hoofdzin plaats heeft, vóór zijne bepalingen staat. B. v.: *Hij was tot nog toe voortdurend gezond. Het boek laat zich tot aan de laatste bladzijde genoegelijk lezen. Hij heeft zich steeds buitengemeen goed gedragen. Ik verzeker u, dat ik mij heden recht goed vermaak. Hij gedraagt zich bij voortduring buitengemeen goed.* - Bij scheidbaar zamengestelde werkwoorden staat in den hoofdzin in de onomschreven tijdvormen de partikel achter het werkwoord, doch door de adverbiale bepalingen in de vereischte orde voorafgegaan; b. v.: *De zon komt in den zomer reeds zeer vroeg op. Hij las hem den brief gisteren duidelijk voor.*

Aanm. In het voorbeeld: *hij gedraagt zich bij voortduring buitengemeen goed*, maken de bijwoorden *buitengemeen goed*, die onderling in eene betrekking van inhaerentie staan, eene eenheid uit ten aanzien van de tijdsbepaling *bij voortduring*, welke met *buitengemeen goed* onverbonden is zamengeschiedt. Desgelijks *zeer vroeg* ten aanzien van *reeds*, in het voorbeeld: *De zon komt in den zomer reeds zeer vroeg op.*

2. Eene zamenschikking van onverbonden bepalingen, gezamenlijk van het bepaalde woord *afhankelijk*, maken uit: *zelfstandige naamwoorden* of *voornaamwoorden*, die in *verschillende naamvallen* door een werkwoord geregeerd worden. B. v.: *Ik geef mijnen broeder (datief) het boek (accusatief). Ik heb mijnen broeder het boek gegeven. Hij zal zijnen broeder het boek geven. Hij heeft zich der armen ontfermd.* Uit de volgorde der woorden in deze voorbeelden blijkt, dat de datief den accusatief voorafgaat, en door denzelfden, als het ware, wordt omsloten. Bij het gemis, namelijk, van een duidelijk onderscheiden vorm voor den datief moet de plaatsing van een woord in den zin aanwijzen, dat het in den datief staat. Wordt nu een woord, hetzij door het regerende woord, hetzij door eene bepaling van hetzelfde, als het ware, omvat en omsloten, dan blijkt het daardoor in een af-

hankelijken naamval te staan. De accusatief echter heeft eene onafhankelijker plaats in den zin, daar hij, meer gewoonlijk voorkomende, ook lichter als zoodanig erkend wordt. Om nog een voorbeeld aan te voeren: men zal zeggen: *Ik schrijf mijnen broeder een brief*; niet: *een brief mijnen broeder*. *Hij zeide zijnen zoon de waarheid*; niet: *de waarheid zijnen zoon*. - Wordt de datief door middel van het voorzetsel *aan* omschreven, dan staat hij, even als elke bepaling, uit een substantief met een voorzetsel bestaande, achter den accusatief; b. v.: *Hij geeft het boek aan zijnen broeder*. *Hij heeft het boek aan zijnen broeder gegeven*. *Zeg hem, dat hij het boek aan mijnen broeder geve*.

Alzoo staan bij onverbonden zamenschikking van afhankelijke bepalingen de met het bepaalde woord innigst verbonden woorden, niet, als bij de attributieve en adverbiale bepalingen, achter de minder innig daarmede verbondene, maar daarvóór, hetwelk met het doel geschiedt om op de materieel gewichtiger meer verwijderde bepaling den sterksten nadruk te kunnen leggen: zeg ik: *hij beschuldigt den staatsdienaar van landsverraad*, dan valt meer klem op *landsverraad*, dan wanneer ik zeide: *hij beschuldigt van landsverraad den staatsdienaar*.

Komt er nog eene zelfstandige bepaling bij de afhankelijke, dan staat zij vóór de afhankelijke (met uitzondering alleen van den datief, die zijne plaats onmiddellijk bij het werkwoord of het werkwoordelijk bestanddeel van het praedikaat behoudt); b. v.: *Hij las gisteren den brief aan zijnen broeder voor*. *Hij zal morgen den brief aan zijnen broeder voorlezen*. *Hij las zijnen broeder gisteren den brief voor*. *Hij heeft zijnen broeder gisteren den brief voorgelezen*. Komt er nog een inhaerente bepaling bij de afhankelijke, dan staat zij achter de afhankelijke: *Hij las zijnen broeder den brief duidelijk voor*. *Hij las zijnen broeder gisteren den brief duidelijk voor*. De uit een substantief met een voorzetsel bestaande afhankelijke bepaling staat gemeenlijk achter de adver-

biale bijbepaling: *hij las gisteren den brief duidelijk aan zijnen broeder voor.* - Intusschen is de volgorde der bepalingen voor wijziging vatbaar en van de bijzondere bedoeling des sprekers, die de eene of de andere meer op den voorgrond wenscht te plaatsen, afhankelijk. Bovendien kan een woord achteraan te staan komen, zoodra het eenen afhankelijken zin bij zich heeft, waarvan het niet verwijderd mag worden; b. v.: *hij beschuldigde van landsverraad eenen staatsdienaar, die den staat altijd naar geweten en plicht gediend had.*

Zijn de afhankelijke bepalingen voornaamwoorden, dan bepaalt de graad van sterkte des klemtoons, waarvoor een voornw. vatbaar is, de plaats, die het met betrekking tot het andere inneemt; in dier voege, dat het voornw., hetwelk den zwaksten toon bekomt, en dus meest geschikt is om enclitisch met het werkwoord verbonden te worden, vóór het sterker geaccentueerde te staan komt, zonder dat de naamval hier in aanmerking komt. B. v.: *Hij geeft het mij. Hij gaf het hem.* Ook zou *hij geeft mij het. Hij gaf hem het*, kwalijk luiden: *mij 't* klinkt als *meid*, *hem 't* als *hemd*. - Is de eene bepaling een voornw., de andere een substantief, dan staat het substantief, al is dit ook een datief, als het sterkst geaccentueerd, achter het voornaamwoord; b. v.: *Hij levert hem zijnen vijanden over. Zij leveren mij mijnen vijand over. Ik gaf het mijnen vriend.* Slechts om eene onaangename herhaling van denzelfden klank te vermijden, zegt v. d. Palm: *Hoe gij uw volgend en maatschappelijk leven u voorsteldet*, voor: *hoe gij u uw volgend enz.*, en elders: *om zelf haar lot haar bekend te maken*; en Tollens: *Laat m' even aan uw hard mij warmen.*

III. *Nevengeschikt* zijn twee of meer bepalingen, wanneer zij volkomen in dezelfde betrekking tot het bepaalde woord staan. Zulke nevengeschikte bepalingen zijn noodwendig *gelijksoortig*, en kunnen door het voegwoordje *en* of eene andere copulatieve conjunctie verbonden worden; veelal *moeten* zij zelfs door zulk een voegwoord worden vereenigd.

Als nevenschikte bepalingen komen voor:

1. *Bijvoegelijk gebruikte woorden.* B. v.: *Mijn en uw huis; de eerste en de tweede afdeeling.* Daar de nevenschikte bepalingen *deze en die* (of *gene*); *de een en de ander*, dus onmiddellijk achter elkander, meestal zelfstandig voorkomen, zoo plaatst men, wanneer er een zelfstandig naamwoord bij moet uitgedrukt worden, gemeenlijk de tweede dier bepalingen met het voegwoord *en* achter het substantief: *deze man en die; dit kind en dat; de eene vriend en de ander.*

2. *Attributieve bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden.* B. v.: *Een hecht en sterk gebouw; een jong en moedig paard; die heilige, plechtige, diepe stilte.* - Eene eigenaardige nevenschikking, die den aard der zamenkoppeling nabij komt, is die, waarbij twee bijvoegelijke naamwoorden uiterlijk wel door middel van het voegwoord *en*, maar innerlijk zoo naauw verbonden zijn, dat zij te zamen slechts één hoedanigheidsbegrip uitmaken, in hetwelk de beide verschillende hoedanigheden zijn opgenomen, b. v. *wit en zwart*, van de oppervlakte eens voorwerps gezegd, die beide kleuren vertoont. Wordt zulk een paar adjektieven met een zelfstandig naamwoord verbonden, dan blijft het eerste onverbogen, daar de congruentievorm van het tweede tevens voor het eerste dient; b. v.: *eene wit en zwarte koe*, niet: *eene witte en zwarte koe*; *wit en zwarte koeijen*, niet: *witte en zwarte koeijen*, hetwelk koeijen zou beteekenen, van welke deze zwart, gene wit waren. Desgelijks: *de rood, wit en blaauwe Nederlandsche vlag.*

3. *Zelfstandige naamwoorden* in eene attributieve of praedicatieve betrekking tot een ander zelfstandig naamwoord of tot een voornw. staande. B. v.: *Mijn vader als oom en voogd van het meisje. Hij vereert u als zijnen beschermer en vriend. Hij was mij een vriend en medgezel.*

4. *Bijwoorden* of bijwoordelijke uitdrukkingen ter bepaling bij een praedikaatswoord gevoegd. B. v.: *Wij zoeken hem boven en beneden. Hij wandelt heen en weer. Hij*

is gisteren en heden dezelfde. Zij lezen naauwkeurig en luide. De gave om zijne gedachten duidelijk, levendig en krachtig voor te dragen (v. d. Palm). - Een bijwoord van tijd kan, vermits het doet denken aan hetgeen in den aangewezen tijd voorgevallen is, eenigzins de waarde van een kwalitatief bijwoord bekomen, en alzoo met zulk een kwalitatief bijwoord, hoezeer eigenlijk ongelijksoortig, eene nevingeschikte bepaling vormen, b. v.: *Hij heeft dikwijls en ernstig gewaarschuwd. De dienstmaagd heeft ons lang en eerlijk gediend.*

5. Twee *voorzetsels*, die hetzelfde substantief gemeen hebben. B. v.: *binnen en buiten de grenzen; voor en tegen de zaak; wat heeft hij al niet om en aan het lijf. Voor en na de geboorte van Christus.* Zulke nevingeschikte voorzetsels hebben veelal tegenovergestelde beteekenissen of versterken elkanders kracht: anders is zulk eene zamenschikking minder aan te bevelen.

6. *Zelfstandige naamwoorden of voornaamwoorden* in denzelfden naamval door eenig woord geregeerd. B. v.: *Zij gebruiken brood en wijn. Hij doet vermogenden en onvermogenden recht wedervaren. Hij is mij en den mijnen genegen. De boeken des leeraars en des leerlings. Hij regent over rechtvaardigen en onrechtvaardigen. Hij deed mij en mijnen kinderen wel.* - Daar de bezittelijke voornaamwoorden, wat hunne beteekenis aangaat, gelijk staan met genitieven van persoonlijke voornaamwoorden, zoo kunnen zij met naamwoorden in den genitief eene nevingeschikte zamenschikking vormen: *onze en aller schulden* (Bilderd.). Bij twee of meer nevingeschikte persoons- vooral eigennamen, in de betrekking van den genitief, staat het teeken des genitiefs, als vormden zij te zamen één zamengekoppeld woord, in de gemeenzame taal alleen bij het laatste, b. v. *Ferdinand en Isabella's regering; mijn vader en broeders gezondheid.*

§ 135. *Over de zamenshikking van hoofbestanddeelen des zins.*

Zoo de hoofbestanddeelen van den zin uit meer dan één lid bestaan, zijn de onderscheidene leden van hetzelfde hoofbestanddeel des zins onderling nevensgeschikt, daar zij, als het ware, op gelijke lijn, dat is, volkomen in dezelfde betrekking tot den zin staan.

Aanm. Eigenlijk zijn er zoo vele zinnen, als er leden in de hoofbestanddeelen van den zin voorkomen. *Hij en ik komen* is zoo veel als: *hij komt en ik kom*. *Appels, peren en perziken zijn smakelijke vruchten*, zoo veel als *appels zijn smakelijke vruchten; peren zijn smakelijke vruchten*, en *perziken zijn smakelijke vruchten*. Doch daar die verschillende zinnen alles gemeen hebben behalve één hoofbestanddeel alleen, zoo wordt dat alles wat zij gemeen hebben, slechts eens genoemd, en de onderscheidene hoofbestanddeelen van den zin komen naast elkander te staan. - Waar twee of meer zinnen enkele bestanddeelen gemeen hebben, en de gemeenschappelijke bestanddeelen slechts eens worden uitgedrukt, bestaat *zinszamentrekking*. Uit het gezegde vloeit voort, dat de zamenshikking der hoofbestanddeelen van den zin, over welke wij hier handelen, in den grond mede als eene zinszamentrekking is te beschouwen; evenwel bezigt men deze benaming slechts daar, waar van den nevenzin meer dan een enkel hoofbestanddeel aanwezig is, en hij alzoo op zich zelf staat, slechts met eene leemte, uit den nevensgaanden zin aan te vullen.

Elk der drie hoofbestanddeelen van den zin kan uit twee of meer zamengeschikte woorden bestaan.

1. Een zin kan meer dan één *subjekt* hebben. B. v.: *Hij en ik komen*. *Hij en zijn broeder komen*. *Armen en rijken verblijden zich*. *Appels, peren en perziken zijn smakelijke vruchten*.

2. Of meer dan één *praedikaat*, hetzij dit besta uit *adjektieven*, als: *Hij is braaf en edel*. *Zij is jong, schoon en deugdzaam*; of uit *substantieven*, als: *hij is oom en voogd tegelijk*. *Hij is mijn vriend en begunstiger*. *Het is mij eene eere en een genoeg*; of uit *concrete werkwoorden*, als: *Ik vereer en bemin hem*. *Zij zongen en dansten*.

3. Ook het *verbaal bestanddeel* van een naamwoordelijk praedikaat kan uit meer dan één lid bestaan. Niet alleen het werkwoord *zijn* in verschillende tijdvormen komt hier in aanmerking, maar ook de werkwoorden *worden*, *blijven*, *heeten*, *schijnen*, zijn als min of meer abstracte verbale bestanddeelen van een nominaal praedikaat aan te merken. B. v.: *Hij was, is en blijft mijn vriend. Hij wordt, ja! is reeds rijk. Hij is en heet gelukkig. Hij schijnt en is wijs.*

Aanm. 1. Hij was, is en blijft mijn vriend beteekent zoo veel als: *hij is mijn vriend in het verledene, in het tegenwoordige en in de toekomst.* Desgelijks is *hij is en heet gelukkig*, zoo veel als: *hij is gelukkig in daad en in naam.* Hieruit blijkt dat bij de meervuldigheid van het koppelwoord slechts formeel zamenschikking van dit hoofdbestanddeel van den zin bestaat: inderdaad is hier meervuldigheid van bepalingen voorhanden.

Aanm. 2. De nevenschikking van hoofdbestanddeelen des volzins zoo wel als van zinsbepalingen is ten aanzien van hare beteekenis of *vereenigend (collektief)*, of *scheidend (disjunctief)*. *Vereenigend* is zij, wanneer de zamengeschikte hoedanigheden of werkingen gezamenlijk slechts één subjekt betreffen, b. v.: *Hij is mijn en uw vriend. Oude, gebrekkige lieden. Zijn oom en voogd* (in éénen persoon) *ried hem. Hij leeft gelukkig en tevreden. Men bemint en vereert hem.* Ook dan waanneer iets tot twee voorwerpen gemeenschappelijk behoorend gedacht wordt, is de zamenschikking tusschen de namen der voorwerpen *vereenigend* en niet *scheidend*; b. v. *De kinderen van Abraham en Sarah. Een gewaad van purper en goud.* - *Scheidend*, daarentegen is de zamenschikking, wanneer de hoedanigheden, werkingen of toebehoorende voorwerpen niet een enkel subjekt betreffen; b. v.: *Mijn en uw vriend zijn beiden brave lieden. Oude en jonge lieden. Zijn oom en zijn voogd rieden hem. Hij speelt* (nu eens) *gelukkig en* (dan eens) *ongelukkig. Men bemint en ontziet hem* (d. i. dezen beminnen, genen ontzien hem). *De kinderen van Isaac en van Ismaël. Kleederen van zijde en fluweel.*

Aanm. 3. Wanneer van twee zindeelen elk eene bijzondere, of nevens eene gemeenschappelijke tevens eene bijzondere bepaling bezit, alsdan bestaat er geene bloote zamenschikking meer, welke gemeenschappelijkheid van bepalingen vereischt. B. v.: *Het is mij nuttig en hem aangenaam. Hij bewijst hem hulde en geeft hem geschenken. De bergketen strekt zich uit tot de Alpen en verbindt zich met dezelve.* Hier heeft overal zinszamentrekking plaats, dat is, er bestaat niet meer één zin met een vermenigvuldigd hoofdbestanddeel, maar twee zinnen met een gemeenschappelijk hoofdbestanddeel. - Het gemis aan gelijkmatigheid (concinneiteit) der zamengeschikte leden eens zinsbestanddeels heeft een bloot formeelen

grond in zinnen als: *Hij is mij een vriend en begunstigt mij. Hij bemint en is verheugd. Hij slaat mij gade en volgt mij.* Hier bood de taal slechts geene twee woorden van dezelfde regering of taalkundigen vorm aan. De concinniteit laat zich somtijds door het kiezen van een ander woord of het aanwenden van een anderen grammatischen vorm herstellen; b. v.: *Hij is mijn vriend en begunstiger. Hij heeft mij gadeslagen en gevolgd.*

§ 136. Bijzondere opmerkingen aangaande de nevenschikkende zamenschatting.

I. De nevenschikte zindeelen behoeven geenszins ieder in zijne volledige gedaante op te treden. Integendeel de deelen of bepalingen, welke zij gemeen hebben, kunnen geheel of ten deele slechts ééns uitgedrukt worden.

Hetgeen de nevenschikte woorden gemeen hebben, is óf een *bestanddeel* dezer woorden zelve, óf eene *bepaling* derzelve.

1. 1) Een der nevenschikten woorden gemeenschappelijke *afleidingsuitgang* mag soms slechts eenmaal en wel achter het laatste der nevenschikte woorden uitgedrukt worden, mits deze uitgang genoegzame zelfstandigheid bezitte, niet alleen in beteekenis, maar ook in vorm. Zoodanig zijn de uitgangen: *dom, heid, schap, achtig, baar, lijk, loos, zaam*. B. v.: *Joden- en Heidendom, eerlijk- en billijkheid, zwak- en losheit* (Hooft), *vriend- en vijandschap, storm- en regenachtig weder, eet- en drinkbare waar, keizer- en koninklijke majesteit, een roem- en vreugdeloos leven, spraaken minzaam*. Doch slechts bij enkele vereenigingen van in beteekenis, hetzij naauwverwante, hetzij tegen elkander overgestelde, en elkander in klank eenigzins opwegende woorden is deze zamentrekking vergund. Bij de andere afleidingsuitgangen is zij hard en tot verwarring leidend. Bij de verbuigingsuitgangen is zij volstrekt ongeoorloofd. Bilderdijk overdrijft de anders geoorloofde zamentrekking, waar hij schrijft:

Hij, Die 't (sints verbasterd) hart met d'indruk van Zijn beeld, Zijn goed-, Zijn groot-, Zijn wijs-, Zijn alheid heeft bedeed.

2) Bij zamenschikking van met hetzelfde woord, als laatste bestanddeel, zamengestelde woorden mag dit *laatste bestanddeel* slechts eenmaal en wel bij het laatste der zamengeschikte - woorden worden uitgedrukt. B. v.: *dwaal- en staartbol* (Bilderd.); *ziel- en ligchaamscheiding* (dezelfde); *boom- en veldvruchten*; *taal- en toonkunde*; *onder- en bovenkaak*; *af- en aangaan*; *heen- en wederloopen*; *Noord- en Zuid-Holland*; *donker- en lichtblauw*; *twee- en viervoetig*; *Noord- en Zuidwaarts*; *rechter- en linkerhand*; *van aftot afstand* (Bilderd.). Ook hier moet de zamentrekking noch tegen de welluidendheid noch vooral tegen de duidelijkheid strijden. Dus zal men niet zeggen: *onbarm- en laaghartig*, noch ook: *laag- en onbarmhartig*. In dit laatste geval zou men het bestanddeel *hartig* niet noodzakelijk ook met *laag* verbonden achten, terwijl in 't eerste geval *onbarm* de uitwerking van een verminkt woord zou doen.

Aanm. In vroeger eeuw veroorloofde men zich te spreken van *Keur- en Vorsten*, voor *Keurvorsten en Vorsten*, en liet dus het laatste bestanddeel der zamenstelling achterwege, wanneer dit als op zich zelve staand woord onmiddellijk volgde.

2. Wanneer nevengeschikte woorden eene of meer *bepalingen* gemeen hebben, kunnen de hun gemeenschappelijke bepalingen of een deel derzelve slechts ééns uitgedrukt worden. B. v. in dezen zin: *wij verheugen ons over uwe gehoorzaamheid en over uwe vlijt*, hebben de nevengeschikte woorden *gehoorzaamheid* en *vlijt* de bepaling *over uwe* gemeen. Derhalve laat zich hier de zamentrekking aanwenden: *over uwe gehoorzaamheid en uwe vlijt*, of nog enger: *over uwe gehoorzaamheid en vlijt*.

Attributieve bepalingen worden slechts ééns uitgedrukt in de volgende voorbeelden: *zijne ouders en grootouders, schoone meisjes en vrouwen, vele ondeugden en gebreken, van al deze boeken en papieren. Bijwoordelijke*

bepalingen, in de volgende: *Hij is zeer gelukkig en tevreden; Hij schrijft buitengemeen naauwkeurig en fraai. Ik zal morgen komen en zien. Afhankelijke bepalingen*, in de volgende: *Hij eert en bemint hem. Het is mij nuttig en aangenaam. De wijsheid en goedheid Gods*. Tegelijk eene *adverbiale* en eene *afhankelijke* bepaling, in: *Ik zal hem morgen zien en spreken. Hij vermaant en bestraft hem met liefde*. - Behalve de *hulpwerkwoorden*, behoorende bij de zamengestelde *tijden* van twee of meer werkwoorden, kunnen ook de *modale* hulpwerkwoorden of andere *omschrijvende* werkwoorden door zamentrekking bij nevengeschikte zindeelen achterwege blijven. B. v.: *Hij heeft hem geeerd en bemind. Beloof mij, dat gij uwen plicht doen en ijverig werken zult. Hij wordt geacht en bemind. Ik wil hem zien en spreken. Het laat zick zeer goed hooren en verklaren*.

1) Het spreekt van zelve, dat de herhaling eener bepaling noodwendig is, wanneer de nevengeschikte woorden verschillende naamvallen regeren, al is het ook, dat die verschillende naamvallen zich geenszins door eenen verschillenden vorm onderscheiden. Dus zegge men niet: *Het heeft hem behaagd en vermaakt*, vermits hier *hem* in den datief bij *behaagd*, niet tot *vermaakt*, dat eenen accusatief vereischt, kan teruggebracht worden. Vondel zegt derhalve verkeerdt: *En al wat Kroon en Scepter voert, Verbaestheid aenjaeght, en beroert*, omdat *verbaasdheid aanjagen* het objekt (*al wat Kroon en Scepter voert*) in den datief, *beroeren* dit objekt in den accusatief vordert. Desgelijks is gebrekkig: *vertrouwen en eerbied voor God*. Dit moet zijn: *vertrouwen op God en eerbied voor Hem*; want *vertrouwen op en eerbied voor God*, klinkt onaangenaam, aangezien het vereichte van een voorzetsel is, dat het onmiddellijk door zijnen naamval gevolgd worde, en het op die wijze als in de lucht zweeft.

De herhaling van attributieve bepalingen, die aan nevengeschikte woorden gemeen zijn, is slechts dan noodzakelijk, wan-

neer, bij verschil van geslacht en getal tusschen de nevengeschikte woorden, de attributieve woorden verschillende vormen hebben voor het verschillend getal of geslacht. Aldus kan men zeggen: *de eer en roem; zijn roem en geluk; goede mannen en vrouwen; zijne vrouw en kinderen; de deur en vensters; zijne woning en schilderijen; elke stand heeft zijne eigen genoegens en onlusten* (v. d. Palm). Maar, met herhaling der attributieve woorden: *eene eer en een geluk; de eer en het geluk; zijne woning en zijn paard; goede wijnen en goed bier; zijn huis en zijne overige bezittingen; haar nieuw kleed en nieuwe hoed; hij schat den eerlijken man en de eerlijke vrouw hoog; haar lief gezicht en lieve stem; van hare kracht en haren indruk* (v. d. Palm). *Wat beteekent die eerbied, dat ontzag, die ernst der ziel op aller gelaat te lezen?* (Borger). *De God van haar leven en haren adem* (dezelfde). *Hier vestigt zich het oog der ziele op God, den hemel en de eeuwigheid* (dezelfde). - Waar evenwel de verbuigingsuitgang voor apokope vatbaar is, als bij *een, zijn, mijn, uw, hun, haar*, veroorlooft men zich niet zelden de zamentrekking ook waar het attributief een verschillenden vorm voor het verschillend geslacht of getal bezit, b. v.: *een man en vrouw; zijn knecht en meid; mijn spijs en drank; zijn goud en schatten; zijn naam en titels; zijn mannelijke kunne en titel erkennen* (Tweede Klasse van het K.N. Instituut); *in hun wending, zwaai of stand* (Bilderd.). Over het algemeen verzuimt men soms de herhaling waar twee of meer naamwoorden van verschillend getal of geslacht tot één begrip worden vereenigd, en alzoo de herhaling, alleen ter liefde van den grammatischen regel aangewend, iets slepends aan de uitdrukking zou geven, hetwelk in strijd zou zijn met de bedoelde naauwe verbinding der begrippen. B. v.: *zijne goede hoedanigheden en karakter; om zijnen grooten moed en beleid; wegens zijn groot beleid en dapperheid; Wat zal ik spreken van die zichtbare ebbe en vloed* (Borger); *zijne hand en bestel* (v. d. Palm).

2) De herhaling is soms op *logische gronden*, ook bij gelijkheid van geslacht en getal gevorderd of verboden. Bij de herhaling toch der attributieve bepalingen worden de nevengeschikte begrippen scherper van elkander afgescheiden; bij zamentrekking daarentegen vormen de nevengeschikte begrippen eenigermate eene eenheid. Is alzoo de nevenschikking *disjunctief* (zie § 135. Aanm. 2.), alsdan is de herhaling noodzakelijk; b. v.: *Ik ga naar mijnen vriend en naar mijnen buurman*, wanneer het twee personen zijn. *Ik heb een slecht en een goed boek ontvangen. Onze eenzame en onze gemeenschappelijke oefeningen* (v. d. Palm). Is daarentegen de nevenschikking *collektief*, dan moeten de attributieve bepalingen niet herhaald worden; b. v.: *Ik ga naar mijnen buurman en vriend* (in éénen persoon). *Ik heb een schoon en goed boek gelezen.* - Zoo nu zal men overal, waar men de verscheidenheid of de veelvuldigheid der nevengeschikte begrippen wil doen uitkomen, hunne gemeenschappelijke bepalingen of wel de hen voorafgaande vormwoordjes herhalen; waar men ze als tot één behorende wil doen kennen, de zamentrekking aanwenden (vergel. § 82. II. 5.). Hier volgen eenige voorbeelden van de nu gevorderde, dan niet gevorderde herhaling der voorzetsels: *Hij is daar meer voor zijn genoegen, dan voor zijn nut*; maar: *Ik ben daar met genoegen en nut tegenwoordig geweest. Zoo door de wijze van behandeling als door eene al te groote zucht naar volledigheid*; maar: *door moeite en arbeid. 't Geen wij uit de lessen en uit de boeken opzamelen* (v. d. Palm); maar: *uit de ervaring en de geschiedenis bewijzen.* Zoo laat G. Brandt ten onrechte de herhaling van het voorzetsel achterwege in: *Dees strijtbre Tromp zal door geen beelt, maar daden leven*, en Bilderdijk: *Breek, breek de kluisters van elk wetteloos gezag, Dat niet op 't Uwe rust maar ingebeeld verdrag*, alsmede in: *meer tot moorden dan vechten.* Hier zou beter geweest zijn: *maar op een ingebeeld verdrag, en meer tot moorden dan tot vechten.*

3) Ook waar geen grammatische of logische grond daartoe voorhanden is, wordt vaak op *rhetorische gronden* de herhaling aangewend, waardoor dan de aanwending van het voegwoord *en* onnoodig wordt. De herhaling, namelijk, vooral met het achterwegelaten van dit voegwoord zet iets nadrukkelijks en plechtigs aan de voordracht bij, of bevordert den oratorischen numerus. B. v.: *Een beter, een edeler, een heilzamer, een krachtiger middel* (Borger). *Al de blijdschap, waarvoor een menschelijke, een vorstelijke, een Christelijke boezem vatbaar is* (v. d. Palm). *Geen tempel, geen priester, geen altaar, niets, niets, dat de zinnelijkheid der Joden kon prikkelen en streelen* (Borger). *ô Hoe zalig, ô hoe heerlijk, Hoe begeerlijk, Hoe gewenscht is dan de dood!* (Bilderd.). *Mag mij dan na zoo veel treuren, zoo veel zwoegen, zoo veel wee, Niet een uur van rust gebeuren?* (dezelfde). *Mijn bloed, mijn vlijt, en al mijn krachten, Mijn rust, mijn nooddrift, zorg en zweet* (dezelfde). *Alleen met hunne behoefte, met hunne begeerte, met hun belang te raadplegen* (v. d. Palm). *Wie durft dan van verwarring, van raadsels, van ongelijkheid spreken?* (Borger). *Den ganschen mensch in al zijn handel en wandel, in zijn uiterlijk voorkomen, in zijn spreken en doen, in zijn huisselijk, gezellig en openbaar leven* (v. d. Palm). *Met zorg, met rou, met angst belaën* (Hooft). *En tsiddert, duchtend evenzeer Voor man, voor kint, voor lijf, voor eer* (dezelfde).

II. De nevensgeschikte woorden worden óf *zonder voegwoord* (*asyndetisch*) nevens elkander geplaatst, óf *door voegwoorden* (*syndetisch*) verbonden.

1. Tusschen *attributieve adjektieven, collektief* (zie § 135. Aanm. 2.) verbonden, kan de conjunctie zoo wel aangewend, als gemist worden. Zijn er meer dan twee nevensgeschikte woorden, dan volstaat men met de aanwending der conjunctie alleen voor het laatste. De vereeniging tusschen de adjektieven is enger, wanneer het voegwoord ontbreekt. Bestaat

er dus tusschen de begrippen der adjektieven groote overeenkomst, dan laat men veelal het voegwoord weg; b.v.: *Mijn oude, trouwe bediende; een schoone, warme dag; goede, brave, eerlijke menschen; plechtige, feestvierende gedachtenis*. Is hun begrip uiteenlopend, dan wendt men het aan; b. v.: *een voorzichtig en stoutmoedig veldheer; een nuttig en aangenaam onderhoud; de grondige en sierlijke behandeling; een levendig, ondernemend en kunstminnend volk*. Tusschen *disjunctief* verbonden adjektieven mag het voegwoord niet wegblijven; b. v.: *het eerste en het tweede deel; goede en slechte menschen; mijn oudste en mijn jongste broeder; heldere en donkere plekken*.

Aanm. Bij onverbonden zamenschiikking (§ 120, II. 2.) is de aanwending van het voegwoord *en* een Graecismus: de Grieken zeiden *vele en groote schepen* (πολλαι και μεγάλαι νῆες); wij: *vele groote schepen*.

2. Tusschen nevenschikte woorden van anderen aard, dat is, tusschen *praedicatieve adjektieven, substantieven, voornaamwoorden, werkwoorden, bijwoorden*, wordt regelmatig de conjunctie *en* gebezigd, wederom alleen voor het laatste, zoo er meer dan twee zulke woorden bijeenkomen. B. v.: *de dag is schoon en warm; die menschen zijn goed, braaf en eerlijk; eene vrouw, goed en edel; de steden en dorpen van ons vaderland; de afstammelingen van Abraham en Sarah; hij spreekt met juistheid en sierlijkheid; hij vraagt het u en mij; mijn, uw en zijn verzoek; hij eert en bemint; zij lagchen, praten en spelen; hij werkt vlijtig en nauwkeurig*. - Wanneer eene reeks van begrippen vereenigd wordt, kan men ze paarsgewijze schikken, in dier voege dat telkens tusschen twee tegenovergestelde of onderling nauwer verbonden begrippen de conjunctie komt te staan. Bij voorb.: *Vreugde en leed, voorspoed en tegenspoed zijn in Gods hand. Dicht- en toonkunst, bouw- en beeldhouwkunst. Dag en nacht, zomer en winter. Aan de eenvoudigheid alleen is het gegeven, kracht en bevalligheid, gemakelijkheid en betamelijkheid, adel en zedigheid te vereenigen* (v. d.

Palm). Twee paarsgewijze verbonden woorden kunnen ook door een ongepaard nevenschikt begrip gevolgd worden, hetwelk dan door middel van *en* met hen verbonden wordt, b. v.: *leugen en bedrog en sluwe vonden. Gij wikt en weegt en laat u niet verschalken.*

Aanm. Uit de afwijking van de hier gestelde regels ontstaan twee tegenovergestelde rhetorische figuren: de *asyndeton*, die in de weglating van het voegwoord, daar waar het gewoonlijk wordt aangewend; de *polysyndeton*, die in de aanwending van het voegwoord, daar waar het gewoonlijk wordt weggelaten, bestaat. Bepaaldelijk wanneer deze figuren bij eene grootere reeks van nevenschikte woorden worden aangewend, geven zij den indruk van veelvuldigheid en verscheidenheid der begrippen, wier opsomming bij den *asyndeton* iets plechtigs, bij den *polysyndeton* iets hartstochtelijks heeft. Voorbeelden van *asyndeton* zie men hierboven, l. 2. 3), waar hij met de herhaling van bepalingen of vormwoordjes gepaard gaat. Van den *polysyndeton* volgen hier eenige voorbeelden: *En krijgt een' treck tot hofsteên en tot lucht, Tot zon en bron en beeck en vee en vrucht, Gezonden ackerbou, en jaght en vlucht Door bosch en velden* (Vondel). *Dat hunne telgen en nu, en eerlang, en altijd al het geluk en al de blijdschap mogen genieten* (v. d. Palm). *Een opstel, dat noch net, noch juist, noch rijk, noch bevallig is* (dezelfde). *De beteekenis van iets belagchelijks, of hatelijks, of ongerijmde* (dezelfde). *Dan roeren ons zerk en zuil en wanden en gewelven* (Borger). *'t Is alles leêg, en stil, en onbezield, en naar* (Tollens).

Tweede onderafdeeling. Over de woordschikking.

§ 137. Algemeene opmerkingen.

1. Daar de volzin eene gedachte met al hare bestanddeelen uitdrukt, zoo liet het zich verwachten, dat in den volzin de woorden, die de bestanddeelen der gedachte vertegenwoordigen-

gen, in dezelfde orde te rangschikken zijn zouden, als waarin zij zich in de gedachte zelve voordoen. Daar alzoo het begrip van het onderwerp aanwezig is vóór dat der hoedanigheid of der werking, die aan hetzelfde wordt toegekend; daar even zoo elk ander bepaald begrip in de gedachte voorafgaat aan dat wat aan hetzelfde ter bepaling wordt toegevoegd; zoo moest in den volzin het subjezt vóór het gezegde, en het bepaalde woord vóór het bepalende te staan komen. Evenwel wordt deze orde der woorden, die wegens hare overeenkomstigheid met de orde der voorstellingen in onze gedachte de *logische orde* genoemd wordt, op verre na niet in alle gevallen gevolgd. Integendeel het streven om zoowel de betrekking der woorden in den zin, als der zinnen onderling door daartoe geschikt geachte middelen te doen uitkomen, en aldus zoo den eenvoudigen als den zamengestelden zin tot een gesloten en, als het ware, afgerond geheel te maken, was van invloed ter wijziging der logische orde der woorden in den zin. Bovendien bewerkt de bijzondere bedoeling des sprekers en de aard van zijne stemming vaak eene min of meer aanmerkelijke afwijking van die orde. Alzoo is de woordschikking, buiten de voorschriften der logische orde, aan de eischen der syntaxis en der rhetorica onderworpen.

2. Hoe rijker eene taal aan grammatische vormen is, des te vrijer moet hare woordschikking wezen, aangezien, zoo, bij voorbeeld, eenig bepalend woord door duidelijke congruentie-of dependentievormen zijne betrekking tot het bepaalde woord uitdrukt, het in zoo verre onverschillig is, welke plaats het in den zin inneemt: altijd toch is alsdan de aard der betrekking duidelijk genoeg, en misverstand niet te vreezen. Alzoo is de oonstructie in de Grieksche en de Latijnsche taal bijzonder vrij; in de Romanische talen is zij veel meer aan de logische orde gebonden, en in de Engelsche prozataal is zij dit meer dan in eenige andere der Europesche talen. Hoe het gemis van grammatische vormen de aanwending der logische orde noodzakelijk maakt om misverstand te verhoeden, kan zelfs uit onze taal bewezen worden, daar, zoodra wij eigennamen of persoonsna-

men zonder attributieve woorden gebruiken, slechts uit de logische constructie kan blijken, of eenig substantief subjekt, dan wel objekt is. Zeg ik: *vader bemint Louise; Jan overtreft Piet*, dan blijkt slechts uit deze orde, dat Louise bemind, Piet overtroffen wordt, en niet omgekeerd. Niettemin neemt onze taal, met al de talen van den zuiver Duitschen stam, uit het oogpunt der meerdere of mindere vrijheid der woordschikking, het midden in tusschen de oude klassieke en de moderne Romanische talen.

3. Twee wetten zijn er, die in onze taal eene regelmatige afwijking van de logische orde gebieden. Zij zijn deze:

1) De afhankelijke zin is door eene van de constructie des hoofdzins verschillende woordorde gekenmerkt. Zie § 121. B. II.

2) Het gezegde staat zoo veel mogelijk achteraan, en de bepalingen, in den hoofdzin, tusschen het koppelwoord (of abstrakt verbaal bestanddeel des praedikaats) en het praedikaat, en, in den afhankelijken zin, tusschen het subjekt en het praedikaat: eene woordschikking, waardoor de zin tot een gesloten en afgerond geheel gevormd wordt. B. v.: *Ik ben met hem bijzonder tevreden. Ik heb hem gisteren den brief medegedeeld, of ik heb hem den brief gisteren medegedeeld. Ik heb u gezegd, dat ik met hem bijzonder tevreden ben. Geloof toch, dat ik hem den brief gisteren medegedeeld heb.*

4. Ter verklaring van de regels der woordschikking is het dienstig eenen zin als voorbeeld ten grondslag te leggen, waarin het gezegde, uit een naamwoord bestaande, door middel van een koppelwoord (zie § 117. 1. b. Aanm.) aan het subjekt toegevoegd wordt. Maakt het werkwoord alleen het gezegde uit, zoo staat het steeds dáár, waar in eenen zin, in welken het praedikaat uit een koppelwoord met een nominaalwoord bestaat, het koppelwoord te staan komt. Zoo komt van den zin: *hij is gelukkig*, het koppelwoord, in de vragende woordorde: *is hij gelukkig?* vooraan te staan, en desgelijks van den zin: *uw vriend leeft*, in de vragende orde: *leeft uw vriend?* het werkwoord vooraan. - Wat van de plaats, door het kop-

pelwoord in te nemen, geldt, is ook van toepassing op alle verbale woorden, die slechts in vereeniging met een naamwoord, met den nominalen vorm eens werkwoords (deelwoord of infinitief); of met eene partikel een volledig praedikaat uitmaken. Zulk een verbaal woord neemt dan steeds de plaats in, die het zuivere, in een persoonsvorm des werkwoords *zijn* bestaande koppelwoord, waar het, voorkomt, inneemt. Dus worden als het zuivere koppelwoord behandeld en geplaatst:

1) De werkwoorden *worden, schijnen, blijven, heeten*, in verband met een eigenschapswoord; b. v.: *Hij schijnt gelukkig. Ik vrees, dat hij slechts gelukkig schijnt.*

2) De werkwoorden *zijn, hebben, zullen*, in verband met het deelwoord of den infinitief, waarmede zij een omschreven tijd vormen; b. v.: *Ik ben gekomen. Ben ik gekomen? Ik heb gelezen. Heb ik gelezen? Hij zal komen. Zal hij komen?* - Staat de zamengestelde vorm eens werkwoords in den infinitief, dan brengt de gewone orde mede, het deelwoord vóór den infinitief des hulpwerkwoords te plaatsen, b. v.: *Ik zal gedaan hebben. Gij zoudt gekomen zijn, of gekomen wezen. Ik zou bedrogen zijn. Wij zouden genoemd worden* (Wordt bij het lijdende deelwoord bovendien *geworden* uitgedrukt, dan wordt dit aldus geplaatst: *Ik zou bedrogen geworden zijn, of liever: bedrogen zijn geworden*). Doch het is geoorloofd, het deelwoord achteraan te plaatsen: *Hij zal het hebben gedaan. Gij zoudt zijn gekomen*. Het lijdende deelwoord echter plaatse men liever vóór den infinitief des hulpwerkwoords, aangezien dit deelwoord meer heeft van de natuur eens adjektiefs, en adjektieven nimmer vóór den infinitief des koppelwoords staan, b. v.: *ik zal gelukkig zijn*, niet: *ik zal zijn gelukkig*. De infinitief *wezen* staat in geen geval vóór zijn deelw.; dus niet *gij zoudt wezen gekomen*. - De infinitief van een zamengestelden vorm des werkwoords kan zelve weder van een zamengestelden vorm eens werkwoords afhangen: dan staat het verleden deelwoord vóór de twee infinitieven: *hij zou genoemd mogen worden*; doch mag het ook

komen tusschen de beide infinitieven: *hij zou mogen genoemd worden*. De infinitief *worden*, van *mogen* afhankelijk, kan hier, b. v. in poëzij om des rijms wille, achter *mogen* komen, b. v.: *hij zou genoemd worden mogen*. - In den afhankelijken zin is het geoorloofd, den nominalen vorm des praedikaats zoowel vóór als achter het hulpwerkwoord te plaatsen; b. v.: *hij zegt, dat ik gekomen ben*, of *ben gekomen; dat ik zal komen*, of *komen zal*. Zie voorts beneden § 138. 2.).

3) De modale hulpwerkwoorden *kunnen*, *mogen*, *moeten*, *willen*, *durven* (§ 101. D.I. 2. 1.) in verband met den infinitief, met welken zij vereenigd een volledig praedikaat uitmaken, en desgelijks de werkwoorden *doen*, *laten*, *zien*, *hooren*, *voelen*, in verband met eenen infinitief. B. v.: *Ik mag komen. Mag ik komen? Hij doet mij roepen. Doet hij mij roepen? Ik zie hem komen. Zie ik hem komen?* De infinitief staat in den afhankelijken zin onverschillig vóór of achter deze werkwoorden; b. v.: *toen ik mocht komen*, of *komen mocht. Daar ik hem komen zag*, of *zag komen* (Zie voorts beneden § 138. 2.).

4) Het concrete werkwoord zelve in verband met de partikel, met welke het eene onechte zamenstelling uitmaakt. B. v.: *Hij stemt het toe. Stemt hij het toe? Daar hij het toestemde*.

Aanm. Dichters van vroeger tijd veroorloofden zich niet zelden in den hoofdzin de woordschikking van den afhankejjkpn zin aan te wenden. B. v.: *En d' ouderdom met naberou verrascht Al wie niet toe en tast* (Vondel). *Maer uw geloovigh Kristendom Beproefd wert, als het gout in d' oven* (dezelfde). *Der burghren oirbaer 't eenigh doelwit is* (dezelfde). *'t Zaligh kijntje D'ijdelheden, Hier benedea, Aenziet met een lodder oogh* (dezelfde). En nog Bilderdijk: *Een storm op nieuw verwoei*, waarschijnlijk in navolging van den aanhef van Vondel: *'s Lants treurspel weer verjaert*. - Terwijl slechts in den hoofdzin en buiten de nominale vormen des werkwoords het bepalend bestanddeel, waarmede eenig werkwoord eene onechte zamenstelling vormt, van dit werkwoord gescheiden wordt, veroorlooven zich de vroegere dichters deze scheiding ook bij de constructie van den afhankelijken zin en in de nominale vormen van zulk een werkwoord; b. v.: *Het blancke vel, beklat Met vlekken, en de pruick met sneeu belaên, Geen vrijers locken aan* (Vondel). *Soo moet de wijste hier swijgen*

stil (Roemer Visscher). *Dat niemand ons alhier magh koomen spreeken aen* (Hugo de Groot). *Terwijl de dagh begint te gloeien En langs hoe meer zijn licht te spreiden uit* (Luyken).

5. De opvolging der beide, zoo even (3) opgegeven, en der overige hieronder te vermelden minder wezenlijke regels maakt de *regelmatige woordschikking* uit. Elke afwijking van dezelve om rhetorische of syntaktische redenen heet *omzetting* (*inversie*), en de door zulke omzettingen gekenmerkte woordorde, *de omgezette woordschikking*. Het herleiden der zinleden tot de regelmatige orde heet *construeren* of gemeenlijk *constructie maken*.

De beschouwing der regelmatige, zoowel als der omgezette woordschikking bepaalt zich eerst bij de *hoofdbestanddeelen* (*onderwerp, koppelwoord, gezegde*), vervolgens bij de *bepalingen van den zin*.

Eerste hoofdstuk. Over de regelmatige woordschikking.

§ 138. Schikking der hoofdbestanddeelen van den zin.

1. Bij de vermelding van de schikking der hoofdbestanddeelen in den *hoofdzin* moet onderscheid gemaakt worden tusschen den *oordeelenden* en den *wenschenden* zin, daar in elk derzelve de woordorde verschillend is.

1) In den *oordeelenden* zin komt de regelmatige woordorde met de logische volgorde overeen. Zij is als volgt:

Onderwerp, koppelwoord, gezegde.

Bij voorb.: *Hij is gelukkig. De avond is gevallen. Hij mag (wel) ziek zijn. Hij moet (wel) terug zijn.*

2) In den *wenschenden* zin is de regelmatige woordschikking als volgt:

Koppelwoord; onderwerp, gezegde.

Bij voorb.: *Is de mensch onsterfelijk? Is de avond gevallen? Ware hij rijk! Hadt gij (maar) geschreven! Wees (gij) tevreden!*

Aanm. De reden waarom in den vragenden zin het koppelwoord of, waar het gezegde een concreet werkwoord is, het geheele gezegde vooraan staat, ligt in den aard der zaak. De vrager verlangt uitsluitel omtrent het al of niet zijn van den inhoud zijns oordeels. Dit verlangen nu doet hij uitkomen door dat woord, hetwelk het *zijn* van het gezegde te kennen geeft, dengenen, tot wien hij de vraag richt, onmiddellijk voor te houden. Om dezelfde reden plaatst men in objectieve of materieele vragen het vragende voornaamwoord of bijwoord aan het hoofd van den zin, waardoor de woordorde van deze soort van vragen niet van de omgezette orde des oordeelenden zins verschilt (zie § 118. 2. 2). *a.*) - De reden waarom in den eigenlijk wenschenden (*optatieven*) zin het koppelwoord vóór het onderwerp staat, is vermeld § 118. 2. 2). *b.* *Aanm.* 2., en deze reden is van toepassing op den wenschenden zin, hetzij hij een tegenwoordigen of een onvolm. verleden tijd van den subjunctief bevatte, aangezien ook de wenschende zin, die den tegenw. tijd des subjunctiefs bevat, eigenlijk een hypothetische zin is: *Zij God u genadig* is eigenlijk: *gesteld dat God u genadig is, zoo zal mijn wensch vervuld zijn.* - De *imperatieve* of begerende zin heeft het subjekt achter het koppelwoord of concrete werkwoord wegens de groote verwantschap, die er tusschen vraag en eisch bestaat.

2. In den *afhankelijken* zin is de regelmatige woordorde, als volgt:

Onderwerp, gezegde, koppelwoord.

Bij voorb.: *(Dat) hij gelukkig is. De man, die deugdzaam schijnt. Ik verneem, dat hij aankomt.*

Waar het praedikaat uit een eenvoudig concreet werkwoord bestaat, is de woordschikking des afhankelijken zins niet van die des hoofdzins onderscheiden, b. v.: *Ik verneem, dat hij komt.* Zoodra echter eene bepaling in zulk een afhankelijken zin met een concreet werkwoord voorkomt, is de orde der woorden wederom duidelijk van die des hoofdzins onderscheiden, b. v.: *ik verneem, dat hij spoedig komt,* in welken zin de bepaling, die in den hoofdzin op het werkwoord volgen moet

(*hij komt spoedig*) het werkwoord voorafgaat. - Ook in afhankelijke zinnen, wier praedikaat uit een deelwoord of infinitief met een hulpwerkwoord van tijd, of uit een infinitief met een modaal hulpwerkwoord bestaat, kan de woordorde van den hoofdzin bewaard blijven: *Het boek, dat ik heb gelezen. Ik zeg, dat hij is gekomen. Ik geloof, dat hij zal komen. Wie ontkent, dat de mensch moet sterven?* zegt men even goed, als: *dat ik gelezen heb; dat hij gekomen is; dat hij komen zal; dat de mensch sterven moet.* Alleen waar het woord, dat eenen beknopten afhankelijken zin met den hoofdzin verbindt, tevens subjeet is, met andere woorden, in geval de beknopte afhankelijke zin met een betrekkelijk voornaamwoord in den nominatief aanvangt, is de constructie van den hoofdzin minder gewoon; dus: *het boek, hetwelk gelezen is. De man, die gesproken heeft, niet: die heeft gesproken.* Ook die deelwoorden, welke min of meer het karakter van adjektieven bezitten, plaatst men in den afhankelijken zin bij voorkeur vóór het hulpwerkwoord des tijds (vergel. § 137. 4. 2.); dus liever: *ik erken, dat ik bedrogen ben,* dan: *dat ik ben bedrogen.* Staat in den afhankelijken zin de zamengestelde vorm eens werkwoords in den infinitief, dan kan de volgorde van de bestanddeelen ten aanzien van elkander gelaten worden als in den hoofdzin, b. v.: *dat ik zal of moet gelezen hebben; dat ik zal of moet hebben gelezen;* doch ook kan het verleden deelwoord vóór het modale hulpwerkwoord en den infinitief van het hulpwerkwoord geplaatst worden, b. v.: *dat ik gelezen moet hebben, of dat ik gelezen hebben moet.* Van deze vier mogelijke constructies (*dat ik moet gelezen hebben, dat ik moet hebben gelezen, dat ik gelezen moet hebben, dat ik gelezen hebben moet*) is de tweede (*dat ik moet hebben gelezen*) de minst gebruikelijke. - De werkwoorden *laten, doen, zien, hooren, voelen,* staan in onze taal, in onderscheiding van het Hoogduitsch, gewoonlijk vóór hunnen infinitief; b. v.: *Toen ik liet roepen, en hoorde antwoorden.* Staan zij zelve in een omschreven tijdvorm, dan gaan zij in

den afhankelijkken zin even noodwendig vóór den infinitief (b. v.: *Toen ik had laten roepen*), als al die werkwoorden, welke vóór eenen infinitief bij een hulpwerkwoord des tijds de gedaante eens infinitiefs en niet eens deelwoords aannemen (zie § 101. D. II. 1.).

Aanm. Een zin als: *óf ik gelukkig ben!* die naar de gewone wijze van spreken de waarde heeft eener sterke verzekering, is eigenlijk eene indirekte en dus afhankelijke vragende zin, waarbij de hoofdzin: *gij vraagt*, of *vraagt gij* gedacht wordt. Vandaar dus dat hij de constructie van den afhankelijkken zin bezit. - De wenshende zinnen, van de conjuncties *dat*, *of* (*och of*) voorafgegaan, zijn mede afhankelijke zinnen, waarbij de hoofdzin begrepen wordt. Zie § 101. C.I. 1. 3). en 3. Aanm. 1.

3. Hypothetische zinnen, voor welke het voorwaardelijk voegwoord wordt weggelaten, krijgen eene woordschikking als die van den wenshenden zin. Aldus staat het concrete werkwoord of koppelwoord vóór het subjeet. Door deze omzetting wordt het duidelijk, dat er iets aan het hoofd des zins is weggelaten, en laat zich alzoo de betrekking van zulk eenen zin tot zijnen hoofdzin gevoelen. B. v.: *Komt hij, zoo ben ik tevreden. Ware hij gekomen, ik zou tevreden geweest zijn. Ach hadt ge in 's levens bloei hem waardig mogen dragen, Hoe heerlijk had mijn stam in beî mijn zoons herbloeid!* (Bilderd.). *Bleef hij hieromtrent in gebreke, dan bezoedelde hij zich met onuilwischbare schande* (v. d. Palm). Soms volgt de hypothetische zin op den hoofdzin, doch slechts als hij in omvang genoegzaam tegen den hoofdzin opweegt; dus niet: *Ik ben tevreden, komt gij*; maar wel: *Met schatten loon ik u, zet gij mij ginds aan land* (Tollens). *Men volg' mij, heeft men moed* (Bilderd.).

§ 139. Schikking der bepalingen van den zin.

Eerst beschouwen wij de plaatsing van het bepalende woord met betrekking tot het bepaalde; vervolgens de plaatsing van verschillende bepalende woorden met betrekking tot elkander.

1. Het bepalende woord gaat over het algemeen het door hetzelfde bepaalde woord vooraf. Deze regel is in rechtstreeksche tegenspraak met de logische orde, volgens welke het bepaalde woord voor den geest staan moet, zal daarmede eene bepaling verbonden kunnen worden. Doch juist door deze afwijking van de geleidelijke logische orde wordt de uitwerking teweeggebracht, dat de bepaling zich als in het bepaalde begrip begrepen en dus ten naauwste daarmede verbonden voordoet. Op deze wijze derhalve wordt levendigheid en vaardigheid in de uitdrukking der gedachte aangebracht. Ook in de zamenstelling maakt het bepalende woord het eerste lid uit, en alzoo treden ook hier de beide begrippen als eene eenheid voor den geest. - Niet alle soorten van bepalingen evenwel staan vóór het door haar bepaalde woord, en bij de verbinding van bepalingen met werkwoorden is bovendien de aard van den zin van invloed op de plaats dier bepalingen.

1) Alle *attributieve bepalingen* (lidwoord, voornaamwoorden, bijvoegelijke naamwoorden (staan regelmatig vóór haar substantief (§ 131. A. 1.)). Doch de *adverbiale* bepalingen en dezulke, die in een 't zij onmiddellijk 't zij middellijk afhankelijk *substantief* bestaan, worden *achter het bepaalde substantief* geplaatst; b. v.: *de burgemeester alhier; God daarboven; het leven hiernamaals; het feest van gisteren; de heer des huizes; het lot der vrouw; liefde tot de deugd; geld voor de reis; de tocht naar 's Gravenhage*. Slechts in de dichterlijke taal is het geoorloofd, om zulk eene bepaling vóór het bepaalde substantief te plaatsen: *En zoo werd Poëzij, de hoogste hemelgaaf, Een nietig kunstwerk, van gesmeedde regels slaaf* (Bilderd.). Alleen de genitief enkelvoud van eigennamen en persoonsnamen staat regelmatig vóór het door hem bepaalde woord (zie § 127. B.I. 1. Aanm. 1.); b. v.: *Willems drijftol; moeders schoot*; bij mannelijke substantieven van dezen aard zelfs met het bepaalde lidwoord of bezittelijk voornaamwoord, b. v.: *des konings* of meestal *'s konings verjaardag; mijns broeders dood*. Buitendien wordt de geni-

tief vóór het bepaalde substantief slechts toegelaten in den hooger en stijl in enkele verbindingen, waar ook de welluidendheid deze plaatsing niet verbiedt, dat is, waar het woord, van een toonlozen uitgang voorzien, den genitief op s toelaat, of anderszins een toonlozen verbuigingsuitgang bekomt; b. v.: *eens vaders zegen; des grooten Cesars krijgsbedrijven; des levens vreugde; der vrouwen lot; eens menschen gedachten; der menschen handelingen*. Slechts in de dichterlijke taal kan buiten deze voorwaarden de genitief vóór het substantief, waarvan hij afhangt, geduld worden, b. v.: *O dezes tijds poëeten* (Bilderd.). *Der wanhoop klagt* (v. d. Palm, in de navolging eener plaats uit het Boek Job). - Algemeen echter zijn in zwang de uitdrukkingen: *'s Lands financiën, 's Rijks inkomsten* en dergelijke, in welke de beide substantieven bijna eene samenstelling uitmaken.

De regel aangaande de plaatsing der bepalingen, die in bijwoorden bestaan, betreft alleen de bijwoorden van tijd en plaats. De *bijwoorden van hoegrootheid, omstandigheid en modaliteit* worden vóór het substantief of voornaamwoord geplaatst, tot hetwelk zij bepaaldelijk in betrekking staan; b. v.: *Voor al mijn broeder keurt het af. Ook hij vertoonde zich. Zelfs zijne vijanden erkennen het. Althans mijn broeder zal morgen komen. Mijn broeder zal althans morgen komen, of ten minste morgen komen. Reeds de arbeid is gezegend* (d. i. *de arbeid op zich zelve*; in: *de arbeid is reeds gezegend*, of: *reeds is de arbeid gezegend*, ware *reeds* een bijwoord van tijd). *Slechts een vader vermag zulks. Niet mijn verbod, maar uw geweten moest het u beletten*. Volgt zulk een bijwoord zijn naamwoord, dan is zulks als eene omzetting aan te merken, b. v.; *Mijn broeder vooral. Zijne vijanden zelfs. Mijn broeder althans. Morgen althans. De arbeid reeds*.

Aanm. Dat *alleen* achter zijn substantief of voornaamwoord staat, b. v. *Ik vertrouw mijne vrienden alleen. Hij alleen is gekomen*, is geenszins het gevolg eener omzetting te achten; integendeel, *alleen*, aldus gebruikt, is een adjektief, dat zijne natuurlijke plaats achter het substantief vindt,

een als het adjektief *zelve*, omdat het, even als dit, geene hoedanigheid te kennen geeft, maar de eenzelveheid des persoons of der zaak aanduidt. Dit woordje *alleen* vóór zijn substantief te plaatsen of anderzins daarvan af te scheiden, ware eene omzetting, die trouwens niet ongcoorloofd is, mits zij slechts geene dubbelzinnigheid veroorzake; in: *ik vertrouw alleen mijne vrienden*, bij voorb., zou *alleen* een bijwoord (*alleenlijk*) kunnen zijn, en bij gevolg de zin kunnen wezen: mijne vrienden zijn slechts de voorwerpen van mijn vertrouwen en niet van eenige andere gewaarwording of handeling van mijne zijde; en *hij is alleen gekomen* zou licht doen verwachten, dat *gekomen* eene tegenstelling tegen een ander werkw. vormde, en er volgen moest: *doch heeft verder niets uitgevoerd*, of iets dergelijks. Over het algemeen komen vooral bij het schrijven voorzorgen ter voorkoming van dubbelzinnigheid te pas; bij het spreken geeft de levende klemtoon de bedoeling des sprekers doorgaans duidelijk genoeg te kennen.

2) De *inhaerente bijwoordelijke bepalingen* en de *onmiddellijk afhankelijke substantieven of voornaamwoorden* staan vóór het adjektief, deelwoord of bijwoord, dat zij bepalen. B. v.: *zeer groot; bijzonder schoon; uiterst gemakkelijk; hij komt niet dikwijls, maar kwam nu zeer spoedig en bleef zeer lang. Het gevaar gedachtig; het spoor bijster; geens kwaads bewust; zijner waardig; zijnen ouderen gehoorzaam; wees mij genadig*. Ook de accusatief van maat en duur staat regelmatig vóór zijn adjektief of bijwoord: *eene el lang; twaalf jaar oud; den berg op. Oud twaalf jaar* ware eene omzetting, zoo als slechts in een signalement zou te pas komen. - Alleen het bijwoord *genoeg* heeft het adjektief steeds vóór zich: *sterk genoeg*, en het adjektief *vol* heeft zijnen naamval steeds achter zich: *vol wijn, vol volks*. De naamval kan het woordje *vol* alleen dan voorafgaan, wanneer hij een genitief is, als zoodanig herkenbaar aan het verbogen lidwoord: *Mijn hart is der woorden en der gedachten vol* (da Costa). Volgens het gezegde wordt *genoeg*, als het vóór een attributief adjektief te staan zou komen, beter door *genoegzaam* vervangen: dus niet *een genoeg sterke arm*, maar een *genoegzaam sterke arm*, en *vol* staat, zoo het eene bepaling heeft, steeds praedikatief achter het substantief, b. v. *een vat vol wijn*.

De *middellijk afhankelijke substantieven* daarentegen staan

gemeenlijk *achter het praedikatieve adjektief*. Bij voorb.: *Zat van dagen. Zeker van zijne zaak. Bekend met het gevaar. Voordeelig voor den Staat. Heilzaam voor de gezondheid. Rijk in liefde. Gelukkig in het spel. Dankbaar jegens God. Trotsch op zijne afkomst. Onberispelijk van gedrag*. Ook de bepalingen van dezen aard dienen echter *vóór het adjektief* te staan, zoodra dit *attributief* vóór zijn substantief staat, bij voorb.: *Eene voor de gezondheid heilzame beweging. Een jegens God dankbaar hart. Een van gedrag onberispelijk jongeling*. Zelfs als het adjektief praedicatief gebruikt wordt, kan het middellijk geregeerde substantief vóór hetzelfde komen, bij voorb.: *In liefde rijk. Van geen kwaad bewust. Aan dat oor doof. Bij mij bekend. Bij zijne bekenden gehaat. Boven het lot verheven. Over uw gedrag tevreden*. Slechts wanneer het adjektief uit ééne lettergreep bestaat en het geregeerde substantief op eene geaccentueerde lettergreep eindigt, klinkt het veelal hard dit substantief *onmiddellijk* vóór hetzelfde te plaatsen; alzoo zegt men niet gaarne: *in zijn vak knap, met zijn geld mild, van geest groot*; doch minder hard klinkt: *in zijn vak niet knap*, en gansch niet hard: *in zijn vak bijzonder knap*.

Eene bepaling met het vergelijkend voegwoord *als* staat *achter* het adjektief, bij voorb.: *schoon als een engel, wit als sneeuw*. Heeft er omzetting dezer volgorde plaats, dan zet men het correlatieve bijwoord *zoo* vóór het adjektief: *als een engel zoo schoon, als sneeuw zoo wit*.

3). Bij het *werkwoord* staan de bepalingen:

a. *In den hoofdzin, aan het einde des zins*. Bij voorb.: *Ik las den brief. Wij spelen gelukkig. Zij schrijft schoon. Zij bevallen mij. Zij wonen op het land. Zij slapen over dag. Laast gij den brief? Ach! kwamen zij spoedig!* Bestaat het praedikaat uit een omschreven tijdvorm of uit een werkwoord der wijze met eenen infinitief, zoo staat de bepaling vóór het nominale bestanddeel (deelwoord of infinitief) van het praedikaat. *Ik heb den brief gelezen. Wij hebben ge-*

lukkig gespeeld. Zij moet schooner schrijven. Zij willen mij niet bevallen. Hebt gij den brief gelezen? Zullen zij spoedig komen? Moge hij gelukkig landen!

Aanm. Ook dan wanneer de infinitief niet als bestanddeel eens praedikaats voorkomt, heeft hij zijne bepalingen altijd vóór zich (Zie voorbeelden in § 125. E. 1. a. b. c.), ten ware er omzetting besta (zie § 141. 2.).

b. In den afhankelijken zin, vóór het praedikaat. Bij voorb.: *Toen ik den brief las. Dewijl wij gelukkig spelen. Daar zij schoon schrijft. Heb ik u niet gezegd, dat zij mij bevallen? Nu zij op het land wonen. Vermits deze dieren over dag slapen.* Waar het praedikaat uit een omschreven tijdvorm of uit een modaal werkwoord met eenen infinitief bestaat, is het (volgens § 138. 2.) onverschillig, of men het verbale bestanddeel des praedikaats vóór het nominale, of dit laatste vóór het verbale bestanddeel plaatse; bij voorb.: *Daar ik den brief gelezen heb, of heb gelezen. Omdat wij gelukkig gespeeld hebben, of hebben gespeeld. Daar zij schooner schrijven moet, of moet schrijven. Schoon zij mij niet bevallen willen, of willen bevallen. In het vertrouwen, dat zij gelukkig landen zullen, of zullen landen.*

Slechts de woordschikking van den *bijvoegelijken* afhankelijken zin wordt door een ander beginsel beheerscht. Daar, namelijk, het voegwoordelijk voornw. of bijwoord aan het hoofd des zins staan moet om de verbinding met den hoofdzin te bewerken, zoo staat in zulk eenen zin de bepaling aan het hoofd van den zin, zoodra zij als voegwoord of voegwoordelijk voornaamw. optreedt; bij voorb.: *De man, dien ik zag. De brief, welken ik gelezen heb. De plaats, waar ik gewoond heb. Ik zal u zeggen, wat ik gedaan heb.* - Staat de adjektieve zin vóór den hoofdzin, dan moet het determinatieve voornw. of bijwoord, dat op het voegwoordelijk woord des adjektieven zins terugwijst, insgelijks noodwendig aan het hoofd des zins staan, bij voorb.: *Die het onderste uit de kan wil hebben, dien valt het lid op den neus. Waar liefde woont, daar gebiedt de Heer zijnen zegen.*

4). Eene bijzondere vermelding verdient de plaatsing van de partikels, die aan de bijwoorden *er, hier, daar, waar*, worden toegevoegd. Wij hebben in § 102. II. 2. 4). gezegd, dat de woordjes *mede, door, in*, enz. met welke die bijwoorden eene zamenkoppeling vormen kunnen (b. v. *er mede, hierdoor, daarvan, waarin*), als bijwoorden moeten beschouwd worden, die ter versterking dienen van een voorzetsel, dat vóór *er, hier, daar, waar*, moet gedacht worden, en, daar het door de toevoeging derzelve overtollig was geworden, is weggelaten. Deze bijwoorden nu (*mede, door* enz.) staan als zoodanig in verband met het werkwoord van den zin en vormen met hetzelfde eene soort van onechte zamenstelling. Vandaar dat zij van die bijwoorden *er, hier, daar, waar*, door tusschengevoegde bepalingen kunnen worden afgescheiden en die plaats innemen kunnen, welke aan eene met het werkwoord scheidbaar zamengestelde partikel toekomt. Zoo zegt men: *Ik weet er reeds veel van* (voorheen beter: *ik weet er reeds veel af*, want *van* is uitsluitend voorzetsel), alsof (*ergens*) *van weten* eene zamenkoppeling vormde. Zoo ook: *Hij gaat er dikwijls heen*, als van een werkwoord *heengaan* (*naar toegaan*). *Hier vlecht ge palmen voor* (Bilderd.). *Daar komt het van. Hij heeft daar nooit iets van geweten. Zeg niet, dat gij er ooit iets van geweten hebt. De balsem, waar hij de wond mede geheeld heeft. Waar 't prikkend zelfgevoel in sluimring door gesust, zich van geen smarten is bewust* (Bilderdijk). Wel is deze scheiding niet noodwendig: men zegt ook: *Ik weet reeds veel er van of daarvan. Hiervoor vlecht ge palmen. Daarvan komt het*, enz., doch in verre de meeste gevallen is de scheiding in de ongedwongen taal de natuurlijke woordschikking. Bepaaldelijk het modale bijwoord *niet* staat tusschen *er* enz. en de gezegde partikels; bij voorb.: *Hij houdt er niet van*, en kan niet dan gedwongen elders geplaatst worden, daar men noch zegt: *hij houdt er van niet*, noch: *hij houdt niet er van*.

2. Betreffende de plaatsing der verschillende bepalingen ten

aanzien van elkander hebben wij reeds het voornaamste vermeld in § 134. II. Hier derhalve slechts eenige daar niet vermelde bijzonderheden.

1). Van nevengeschikte attributieve adjektieven (zie § 134. III. 2.) is de plaatsing over het algemeen willekeurig. Men kan zoowel zeggen: *een heldere blaauwe hemel*, als: *een blaauwe heldere hemel*; *die heilige, plechtige, diepe stilte*, als; *die plechtige, diepe, heilige stilte*, of: *die diepe, plechtige, heilige stilte*. Evenwel bestaat er ook veelal zelfs bij nevengeschikte attributieve adjektieven eenig verschil tusschen den graad van innigheid der betrekking, waarin zij tot hun substantief staan. Het inniger met zijn substantief verbundene staat alsdan achteraan en alzoo het dichtst bij het substantief. Zoo zal men zeggen: *mijn oude, trouwe vriend*; omdat de duur der vriendschap slechts vermeld wordt (door middel van het adjektief *oude*) om de getrouwheid der vriendschap te verklaren; in *mijn trouwe oude vriend*, zouden de adjektieven eenigermate onverbonden zamengeschild zijn en *oude vriend* eene eenheid uitmaken, door het attributieve *trouwe* bepaald. Eene verandering van de volgorde der adjektieven kan alzoo van invloed zijn op de beteekenis. Aldus verschilt: *de goede oude zeden*, van *de oude goede zeden*: het eerste noemt de oude zeden goed; in het tweede beteekent *oude* zoo veel als *voormalige*. In *het nieuwe, schoone huis* zijn de adjektieven volstrekt nevengeschild en van gelijke waarde ten aanzien van het substantief; *met het schoone nieuwe huis* noem ik het nieuwe huis schoon en zijn dus de adjektieven min of meer onverbonden zamengeschild.

2) Komen vóór een adjektief tweeërlei bepalingen, met name een bijwoord en een geregeerde naamval, zoo staat het bijwoord achteraan en alzoo het dichtst bij het adjektief; b. v.: *Een mij zeer welgevallig bericht. Des eeuwigens levens volkomen zeker*. Ten ware het bijwoord bepaaldelijk den geregeerden naamval betreft; b. v.: *Eene zelfs mij bekende zaak. Een vooral zijnen broeder aangenaam bericht. Ik*

ben mij volstrekt of in het geheel geen kwaad bewust.

3) Is van twee of meer bijwoordelijke bepalingen des praedikaats de ééne eene zelfstandige, de andere eene inhaerente bepaling, zoo staat deze achter gene; b. v.: *Hij werkt altijd vlijtig. Ik woon hier zeer genoegelijk. Hij heeft mij in mijnen nood trouw bijgestaan* (vergel. § 134. II. 1. 3.). Doch zijn de adverbiale bepalingen beide zelfstandige bepalingen dan staat de meer abstrakte of meer algemeene vóór de meer concrete of meer bijzondere, en waar alzoo eene plaatsen eene tijdsbepaling bijeenkomen, de laatste, uit haren aard meer abstrakt, vooraan, de eerste achteraan; b. v.: *Hij staat 's morgens vroeg op. Men wacht hier lang. Hij komt doorgaans te laat. Ik verveel mij hier in huis. Hugo de Groot werd in de zestiende eeuw te Delft geboren. Ik heb hem te twee uren in zijn huis gevonden. Hij heeft gisteren met lust gewerkt.* De bepaling *met lust* is slechts formeel zelfstandig; wat haren inhoud aangaat, als omschrijvende een bijwoord van de vrijze, is zij inhaerent.

4) De bijwoordelijke inhaerente bepaling kan hare natuurlijke plaats achter den afhankelijkten naamval des werkwoords (zie §. 134. II. 2.) slechts dan behouden, wanneer zij genoeg klank en omvang heeft om den op het einde des volzins rijzenden toon te dragen. Is dit het geval niet, dan dient zij den af hankelijken naamval vooraf te gaan. Alzoo zegt men zoowel: *De vader schonk zijnen zoon het boek gaarne*, als: *gaarne het boek*; doch niet: *Ik dankte mijnen begunstiger voor het geschenk hartelijk*, maar: *hartelijk voor het geschenk*. De zwaarigheid valt weg, wanneer het werkwoord in een omschrijvenden vorm staat: *De vader heeft zijnen zoon het boek gaarne geschonken. Ik zal mijnen begunstiger voor het geschenk hartelijk danken.* - Voorts is het vooral noodig het kwalitatieve bijwoord vóór de afhankelijke bepaling te plaatsen, waar het anders licht voor eene praedicatieve toevoeging gehouden zou kunnen worden; b. v.: *Hij vond gelukkig zijnen vriend. Hij heeft gelukkig zijnen vriend gevonden.*

Omdat hij gelukkig zijnen vriend gevonden heeft (te weten na hem gezocht te hebben). *Hij vond zijnen vriend gelukkig*, enz. zou kunnen beteekenen: *hij vond zijnen vriend in het genot van geluk*. - Ook zonder ten gevolge der verplaatsing schijnbaar van aard te veranderen, kan de verschillende plaatsing eener bijwoordelijke bepaling verschil in den zin teweegbrengen. Zoo zou: *Hij geeft op het eind der maand geregeld gehoor*, iets anders beteekenen, dan: *Hij geeft geregeld op het eind der maand gehoor*. Het eerste zou de wijze, waarop hij gehoor geeft, te kennen geven; in het tweede is *op het eind der maand* eene nadere verklaring van *geregeld*, dat daarom vooraf moet gaan.

5) De regel, te volgen ten aanzien der plaatsing van het ontkenkende bijwoord *niet* in subjektief ontkenkende zinnen, dat is, waar de ontkenning het praedikaat zelve betreft, komt overeen met dien, welke de plaats van iedere andere bijwoordelijke bepaling voorschrijft. Over de plaats van dit bijwoord in objectieve negaties, dat is, de zoodanige waarin het ter ontkenning eener bijzonderheid in den zin dient, is gehandeld in § 118. 1. Aanm. 2. - Hoe veel verschil de verplaatsing van *niet* kan teweegbrengen, blijkt uit de vergelijking der negatieve zinnen: *Ik heb dit dikwijls niet gedaan*. *Ik spreek hem de geheele week niet*, met de volgende affirmatieve zinnen: *ik heb dit niet dikwijls gedaan*; *ik spreek hem niet de geheele week*, dat is, *ik spreek hem wel, maar niet gedurende de geheele week*. Bilderdijk zegt ergens verkeerdelijk: *niet dan menschlijk in gedaante*, voor: *niet menschlijk dan in gedaante*, of *niet dan in gedaante menschlijk*.

6) Over de plaats, die de persoonlijke voornaamwoorden in verbogen naamvallen innemen, is insgelijks boven gehandeld (§ 134. II. 2.). Hier zij alleen gewaarschuwd tegen de dubbelzinnigheid, die licht wegens het gemis van een onderscheiden vorm voor den datief en den accusatief der persoonl. voornaamwoorden ontstaan kan. Zegt men dus: *Ik heb hem haar voorgesteld*, zoo blijft het onzeker, welk der beide persoonl.

voornaamwoorden (*hem* of *haar*) in den datief staat. Boven, dien veroorzaakt hier de gelijke verheffing van toon bij deze opeenvolgende voornaamwoorden een onaangename klank. Een en ander zal een goed schrijver vermijden.

Tweede hoofdstuk. Over de omgezette woordschikking.

§ 140. Omzetting der hoofdbestanddeelen van den zin.

I. Omzetting in den oordeelenden zin.

1. 1) In de plaats van het onderwerp kan eene bepaling, hetzij al of niet van bijbepalingen vergezeld, aan het hoofd van den zin geplaatst worden. In dit geval wordt het onderwerp achter het werkwoord of, bijaldien het praedikaat uit een omschrijvende vorm of uit een naamwoord en een koppelwoord bestaat, achter het hulpwerkwoord of koppelwoord geplaatst. De bij het werkwoord behorende bepalingen kunnen het onmiddellijk volgen en dan gaan zij het subjeet vooraf. Bij voorb.: *Gisteren kwam hij. Dikwijls heb ik hem gesproken. Morgen zal ik komen. Zijne ouders moet men eeren. Eenvoudig noemt men datgene, waaraan niets te veel is* (v. d. Palm). *Zoo rust dan eindelijk 't ruwe noorden* (Borger). *Met elken straal van 't Oost verrijst de zucht der smarte; Met elken avonddrop valt de onverdroogbre traan* (Bilderd.). Uit dit laatste voorbeeld blijkt ten duidelijkste, hoe die plaatsing van de bepaling aan het hoofd van den zin het gewicht der bepaling verhoogt. Bezigde men hier de gewone woordorde: *De zucht der smarte verrijst met elken straal van 't Oost; de onverdroogbre traan valt*

met elken avonddrop, zoo zouden de bepalingen het voorkomen eener onverschillige tijdsbepaling erlangen. Ook het onbepaald aanwijzende bijwoord van plaats, aan het hoofd des zins geplaatst, doet het subjeet achter het werkwoord treden (§ 119. l. 2.): *er was een koning; er zijn menschen; er valt regen; er gebeurt iets*. Daar in objektieve vragende zinnen het vragende woord steeds aan het hoofd des zins staan moet, zoo heeft in dezelve noodwendig dezelfde omzetting plaats (§ 118. 2. 2). a.): *Wien zoekt gij? Waar woont hij? Hoe komt gij hier? Hoe zijt gij hier gekomen? Waar zullen wij eindigen?* De *uitroep* is oorspronkelijk in aard en steeds in woordschikking één met eene objektieve vraag; b. v.: *Wat ben ik blijde! Welk geluk geniet ik! Hoe gelukkig ben ik!* Hetwelk zonder verandering in de woordorde eene vraag wordt: *hoe gelukkig ben ik?* Niettemin heeft soms de uitroepende zin, die met *hoe* aanvangt, de woordorde van den afhankelijken zin: *Hoe ik gelukkig was! Hoe het hem aanlachte!* Deze constructie schijnt bij verscheidene hedendaagsche schrijvers bijzonder geliefd te zijn. Haar wezen bestaat hierin, dat van den hoofdzin eene indirekte vraag (zie § 121. B.l. 1. 1). b. Aanm.), aldus een afhankelijke zin, waarbij een hoofdzin gedacht wordt, is gemaakt. Even als dus bij: *of ik gelukkig ben!* in de gedachte: *gij vraagt* moet ingevuld worden, even zoo bij: *Hoe ik gelukkig ben!* d. i. *gij vraagt, in welke mate ik gelukkig ben.*

2) Ook *voegwoordelijke bijwoorden* bewerken de verplaatsing van het onderwerp achter het werkwoord of het werk-woordelijk bestanddeel des praedikaats; b. v.: *Ook is hij te laat gekomen. Daarenboven moet ik zeggen. Toch kwam hij*, d. i. *Evenwel kwam hij. Intusschen mag men niet vergeten. Voorts heb ik u te zeggen.* - De *echte voeg-woorden* (zie § 113. l. 2.): *en, of, noch, maar, doch, dan* (dat is, *doch*), *want* en *ja* en *neen* (welke de kracht van tegenstellende voegwoorden hebben kunnen), hebben geen invloed op de woordorde van den hoofdzin; b. v.: *En hij trad*

binnen. Of zijn broeder zal komen, of hij zelve. Noch ik, noch mijn broeder kan komen. Ik wilde wel, maar ik mag niet. De oogst is wel groot, doch de arbeiders zijn weinige. Ik verwachtte hem, dan hij kwam niet. Ik verwacht hem, want hij heeft het mij beloofd. Hier heeft men overal de regelmatige woordschikking van den hoofdzin. De omzetting wordt door sommigen verkeerdelijk gebezigd, waar de zin met *en* aanvangt; zoo als bij Hooft: *En was 't zoo verre van eenen schrik te maaken* (voor: *en het was zoo verre*). *En zag men zeekeren Paap al een' wijl op en needer wandelen* (dezelfde). *En zal de Vorst dien eisch niet tegen zijn* (De Decker). Ook achter *ja* wendt De Decker de omgezette woordorde aan, waar hij zegt; *Ja strekten wij een spot*, voor: *Ja, wij strekten een spot*. Wat *want* en *maar* betreft, deze behoorden eigenlijk onderschikkende voeg-woorden te zijn (zie § 114. I.), en werkelijk waren zij dit voorheen: blijkens meermalen bij de Ouden voorkomende constructies, als: *want hij hem zag komen. Maar hij niet en wilde*. - Nog andere onderschikkende voegwoorden hebben de woordschikking van den hoofdzin achter zich, te weten: of vóór negatief gedachte zinnen (b. v. *het duurde niet lang, of hij kwam, d. i. dat hij niet kwam*), en achter *naauwelijks* en *niet zoodra* (b. v. *Naauwelijks hoorde hij het, of hij schoot toe. Hij hoorde het niet zoodra, of hij kweet zich van de taak*), voorts *als* in de beteekenis van *alsof* (b. v. *Hij spreekt, als begreep hij het*), en *al* in de beteekenis van *ofschoon* (b. v. *Al leest hij het honderdmaal*). Zie § 114. I. Of wordt hierbij als echte conjunctie behandeld, daar het geene omzetting in de constructie teweegbrengt, en dit wel ten gevolge daarvan dat het, als het ware, in een elliptischen tusschenzin te staan komt, die *indien al niet* beteekent; doch *als* en *al* veroorzaken, als voegwoordelijke bijwoorden, de gevorderde inversie. Ook *noch*, wanneer het, vóór twee of meer zinleden herhaald, op den inhoud des geheelen zins en dus bepaaldelijk op het praedikaat of deszelfs

verbaal bestanddeel betrekking heeft, en aan het hoofd van den zin staat, bewerkt dezelfde omzetting, b. v.: *noch komt hij zelve, noch hoor ik iets van hem.* - Daarentegen kunnen sommige voegwoordelijke bijwoorden als echte voegwoorden buiten het zinverband geplaatst worden en dus geenerlei invloed ter omzetting der woordorde uitoefenen. B. v.: *Integendeel, ik geloof u gaarne. Intusschen, gij moogt niet vergeten. Nogtans, de hertog heeft geen duur* (Tollens). *Elpine was nog niet, en echter zij bezweken* (Bilderd.). Evenzoo staan *ten eerste, ten tweede* enz., *eensdeels – anderdeels, zoowel - als, niet alleen - maar ook*, veelal buiten het verband van den zin zonder invloed op de woordorde; b. v.: *Ik heb het volgende opgemerkt, ten eerste: hij heeft de noodige vlijt niet aangewend; ten tweede: hij heeft verzuimd navraag te doen* enz. *Zoowel mijn plicht noopt mij er toe als mijn verlangen*: hier zegge men niet: *zoowel mijn plicht gebiedt het mij, als mijn verlangen er mij toe uitlokt*, dit ware dubbelzinnig, daar *als* hier voor een voegw. van tijd zou kunnen gehouden worden: moet het tweede lid des zins mede een praedikaat hebben, zoo zegge men liever: *niet alleen mijn plicht gebiedt het mij, maar ook mijn verlangen lokt er mij toe uit*. De tegenstellende bijwoordelijke conjunctie *nu* en het redengevende voegwoord *toch* staan mede buiten het zinverband zonder invloed op de woordorde uit te oefenen, maar meestal achter het eerste woord, hetzij al of niet door eene bepaling voorafgegaan; b. v.: *Hij nu veranderde van plan. Zijn vader nu dacht er anders over. Zijn vrienden toch vergeeft hij gaarne. Gaarne toch vergeeft hij zijn vrienden*. Minder duidelijk is deze kracht van *toch*, zoo het meer achterwaarts in de orde der woorden staat, bij voorb.: *Hij is het toch, zoo iemand, hij is het* (Borger), voor: *hij toch is het*.

3) Daar de afhankelijke zin gelijk staat met iedere andere bepaling van den hoofdzin, zoo bewerkt hij, wanneer hij dien voorafgaat, in denzelfden omzetting; b. v.: *Toen het te*

laat was, bedacht hij zich. Dat gij aangekomen zijt, heb ik met genoeg vernomen.

- Slechts bij wijze van uitzondering wordt, vooral na voorwaardelijke zinnen, in den *nazin* de regelmatige woordschikking gebezigd. Alsdan is de zamenhang tusschen de beide zinnen opzettelijk door den spreker verbroken, ten einde de levendigheid zijner overtuiging aangaande de onvoorwaardelijke waarheid van den inhoud des *nazins* te sterker te doen uitkomen; bij voorb.: *Zoo hij slechts wilde, hij zou wel kunnen*. Desgelijks na den hypothetischen zin, die de partikels *hoe* - ook bevat, bij voorb.: *Hoe lief hij mij ooh is, ik kan het hem toch niet vergunnen*. Alsmede, en dat wel noodwendig, achter de *toegevende* (*concessieve*) uitdrukking: *hoe het zij*, bij voorb. *Hoe het zij, ik blijf zijn vriend*.

4) Ook zonder syntaktische verbinding kan een zin in de betrekking van objekt of praedikaat tot een anderen zin staan, en aldus, in geval hij dezen geheel of gedeeltelijk voorafgaat, in denzelfden de omzetting van het subjekt achter het praedikaat noodzakelijk maken. Bij voorb.: *Ik zal spoedig komen, zeide hij. Hoe, antwoordde hij, zoudt gij dat gelooven? Wat zegt gij daar? hernam ik. Wat, vraagt hij, zoudt gij in dit geval doen? Ken u zelve, luidt de gulden spreuk der Oudheid. Welkom, klonk het uit aller monden*.

2. Is het praedikaat door een koppelwoord met het subjekt verbonden, dan plaatst men het niet zelden aan het hoofd des zins om het met te meer nadruk te doen uitkomen: het subjekt moet dan achter het koppelwoord te staan komen. Bij voorb.: *Groot is de kracht der liefde. Uw toeverlaat zij God. Bevochten is de zege. Doodstil werd het, en ik hoorde deze stem* (v. d. Palm). *Beschaamd staan zij om hun vertrouwen* (dezelfde). *Zijn helm was gesloten, omfloersd was zijn zwaard* (Tollens). Het modale hulpwerkwoord staat tot zijnen infinitief, het werkwoord tot de partikel, met welke het eene onechte zamenstelling vormt, in de verhouding van het koppelwoord tot zijn praedikaat (§ 137. 4. 3). 4.); zoo kan

dan ook de infinitief vóór zijn hulpwerkwoord, en zelfs de partikel vóór het werkwoord, waartoe zij behoort, aan het hoofd des zins geplaatst worden: *Schamen moet hij zich* (Borger). *Mij plooiën kon ik niet* (Bilderd.). *Op ging de zon. Om ziet ze en de dwergen schrikken* (W. D-s). *Achter raakt wie stil blijft staan* (dezelfde).

Noodwendig is deze omzetting, waar het voornaamwoord *het* subjekt, en het praedikaat een persoonlijk voornw. is; bij v.: *Hij is het. Ik ben het* (§ 119. I. 2.); alsmede in den zamengestelden zin, bestaande uit een afhankelijk zinn, die met *zoo - als, even - als*, of met *hoe*, door eenen comparatief gevolgd, aanvangt, en uit eenen hoofdzinn, die met *even, zoo* of *des te* op die voegwoorden antwoordt. In dezen hoofdzinn heeft alsdan de omzetting plaats. Bij voorb.: *Zoo geleerd als hij is, zoo bescheiden is hij ook. Even schoon als zij is, even zedig is zij. Hoe langer gij blijft, des te aangenamer is het mij.*

II. *Omzetting in den wenschenden zinn.*

1. De *vragende zinn* heeft niet zelden de regelmatige, soms de omgezette orde van den oordeelenden zinn, vooral wanneer de spreker niet bepaaldelijk ten doel heeft, een antwoord uit te lokken; maar te kennen wil geven, dat hij aan eenig beweren twijfelt of zich over eenige verzekering verwondert. Bij voorb.: *Hij is te laat gekomen?* (als wilde de spreker zeggen: *hoe kunt gij beweren, dat hij te laat is gekomen?*). *Mij wilt gij verlaten?* of: *Verlaten wilt gij wij?* Soms staat in den vragenden zinn het subjekt vóór het praedikaat, doch wordt alsdan door het persoonl. voornw. achter het subjekt vertegenwoordigd; b. v.: *uw meester betaalt hij de didrachmen niet?* (Matth. 17, 24.).

2. De eigenlijk gezegde *wenschende (optatieve) zinn* met eenen wensch tot inhoud, welks verwezenlijking men verwachten mag, en alzoo met het werkwoord in den tegenw. tijd der aanvoeg. wijze (zie § 118. 2. 2). *b.*), heeft veelal de woordorde van den oordeelenden zinn, en wel zoowel de regelmatige als

de omgezette orde. Bij voorb.: *God zij met u!* of: *Met u zij God!* voor: *Zij God met u!* *De Koning leve!* *Eenmaal moge hij het inzien!* of: *Hij moge het eenmaal inzien!* voor: *Moge hij het eenmaal inzien!*. Zulke optatieve zin heeft, even als de imperatief zelve, hypothetische kracht, bij voorb.: *Zij hij rijk of arm, toch rust op hem de verplichting* (zie § 101. C. II.). Zulke hypothetische zinnen laten zich mede in de woordorde van den oordeelenden zin plaatsen; bij voorb.: *Hij zij rijk of arm, of: rijk zij hij of arm, toch enz. Het zij vroeg of laat, voor: zij het vroeg of laat; ja de hypothetische zinnen hetzij en tenzij, d. i. 't en zij, hebben in deze woordorde des oordeelenden zins de kracht van voegwoorden en dus eene onveranderlijke gedaante bekomen.*

3. In den *begerenden* (*imperatieven*) zin is het geoorloofd het subjekt (het persoonl. voorw. van den 2^{den} pers.) vóór het werkwoord te plaatsen, hetwelk echter slechts dan te pas komt, wanneer het met nadruk in tegenoverstelling van een ander subjekt vermeld moet worden. Bij voorb.: *gij ga, zij blijven*. In het enkelvoud is de imperatief door zijnen vorm genoegzaam van dien des indicatiefs onderscheiden om deze woordorde toe te laten. In het meervoud: *gij gaat!* zou zij misvatting mogelijk maken.

III. *Omzetting in den afhankelijken zin.*

Eene willekeurige omzetting is in den afhankelijken zin niet vergund, aangezien hij daardoor dadelijk het kenmerkende zijner woordschikking zou verliezen. Doch *noodwendig* is:

1. De verandering der woordorde in den afhankelijken zin, die met *zoo - als, even - als*, of met *hoe*, door eenen comparatief gevolgd, aanvangt. Terwijl, namelijk, anders het praedikaat op het eind des zins, 't zij vóór, 't zij achter het koppelwoord staat, moet in zoodanige afhankelijke zinnen dit praedikaat onmiddellijk achter die woordjes *zoo, even, hoe* volgen, vermits deze ter bepaling des praedikaats strekken. Bij voorb.: *Zoo schoon als zij is, zoo bescheiden is zij ook. Even rijk als hij is, even mild is hij. Hoe onkundiger iemand is,*

des te onbeschaamder is hij. Het klinkt hard deze omzetting niet aan te wenden, en het praedikatieve woord daar te plaatsen, waar de regelmatige orde van den afhankelijken zin dit vorderen zou, gelijk Hooft doet in: *Hoe ik dit en gelijk beloop dieper inzie, hoe ik min gronds in de oordeelen Gods vind.* En de Decker: *hoe 't wreeder klinkt, hoe 't lichter wordt geloofd.*

2. In *hypothetische zinnen*, waarin de woorden *hoe - ook, welke - ook, hoedanig - ook* voorkomen. Bij voorb.: *Hoe rijk hij ook zij, welke schatten hij ook beziite, hij heeft er toch geen geld voor over. Hoedanig zijn antwoord ook wezen moge,* enz. Hier, namelijk, staan de praedikatieve woorden of substantieve bepalingen (als *schatten, antwoord* in die voorbeelden) onmiddellijk achter de conjunctieve woorden (*hoe, welke, hoedanig*), die als zoodanig altijd aan het hoofd des zins moeten staan.

§ 141. Omzetting der bepalingen van den zin.

Enkele afwijkingen in de plaatsing der bepalingen ten aanzien der door haar bepaalde woorden, alsmede in de plaatsing van zamengeschikte bepalingen ten aanzien van elkander zijn reeds boven vermeld (§ 139.), waar over de regelmatige plaatsing der bepalingen is gehandeld. Hier blijft ons alzoo slechts over te spreken over die omzettingen, waarbij eene bepaling uit hare natuurlijke plaats naar het hoofd, of naar het eind van den zin, of nevens en tusschen andere zindeelen, met welke zij niets gemeen heeft, verplaatst wordt.

De voornaamste omzettingen van bepalingen zijn de volgende:

1. De plaatsing van eene bepaling *aan het hoofd des zins*, in den oordeelenden zin zoo gewoon (zie § 140. I.), is *in den wenschenden* en in den *afhankelijken zin* stouter en nagenoeg uitsluitend aan de dichterlijke taal vergund. Bij voorb.: *Nu*

grijp het kind (Tollens). *Uit der verdrukk'ren magt verlost mij* (v. d. Palm, in de navolging van een stuk uit het Boek Job). In vroeger tijd was het niet ongewoon het objekt te plaatsen vóór het transitieve werkwoord in den imperatief: *Dat gedenk! Dat doe! Ons dagelijksch brood geef ons heden! Den onnutten dienstknecht werpt uit!* (Matth. 25, 30.). *Armoede of rijkdom en geef mij niet!* Bijwoorden en geregeerde voornaamwoorden staan in den afhankelijken zin ook in proza niet zelden vóór het subjekt, mits dit niet mede een zwak geaccentueerd voornaamw. zij. Bij voorb.: *Omdat hier geen voordeel te behalen is. Daar heden niemand binnengelaten wordt. Wen zich de Lente den hemel ontsluit* (Bilderdijk). *Ofschoon hem alles tegenloopt.* Doch niet: *Daar heden hij te laat kwam*, noch: *Ofschoon hem zij vergiffenis schonk.*

2. Eene tweede omzetting bestaat hierin, dat eene *bepaling* op ongewone wijze *aan het einde van den zin* komt, namelijk, in eenen hoofdzin, in welken het praedikaat uit een verbaal en een nominaal bestanddeel bestaat, achter dit laatste; in den afhankelijken zin, achter het werkwoord. Bij voorb.: *'k Deed den Bard hem dagen tot den slag* (Bilderd.). *Laat mij zien uw gelaat? Laat mij hooren uw stem* (v. d. Palm, in de navolging eener plaats uit het Hooglied). *Dat hij, die het best zou doorgrieven het lijk, Den sceppter zou voeren, als vorst van het rijk* (Tollens). *Wanneer (het zongespan) zich domplen gaat in 't pekerveld* (Bilderdijk). *Als diepe wonderslaap valt op den mensch* (v. d. Palm, in de navolging eener plaats uit het Boek Job). *Van mijne knieën werd zij afgerukt, moorddadig, jammerlijk* (dezelfde naar Euripides). *Eer, ingeslopen met het licht, Zij 't argloos harte neemt gevangen* (Bilderd.).

3. Eene derde omzetting bestaat hierin, dat *twee zamengeschikte woorden* een of meer *woorden tusschen zich* bekomen, die tot beide in dezelfde betrekking staan (en dus of vóór of achter beide hunne natuurlijke plaats moesten vinden),

of door eene bepaling gescheiden worden, die niet hen, maar een ander zindeel aangaat. Bij voorbeeld: *Dan lispelt zij en fluistert zacht* (Tollens). *Duizenden waren te gering, schatten, millioenen* (van der Palm). *Daar zetelt ze en regeert* (Bilderd.). *Ja, eeren u en minnen* (dezelfde). *Bij den sneeuwvlok op dit hoofd Hoopen kwalen zich en rampen* (dezelfde). *'t Houdt troost, verkwikking in, en kracht* (dezelfde). *Vrees wandelde mij aan en beving* (van der Palm, in de navolging eener plaats uit het Boek Job). *Hier vlecht ge palmen voor en kransen van lauwrieren* (Bilderd.).

4. Een vierde omzetting, eindelijk, bestaat hierin, dat een zelfstandig naamwoord van zijne adnominale bepaling door een tusschenkomend woord gescheiden wordt. Bij voorbeeld: *Ja, wei' men in den bloemhof rond Van Romeren en Grieken* (Bilderd.). *Wanneer (het zongespan) het westerkoeltjen riekt van de avond* (dezelfde). *Van wie naar 't koestren hijgt der rust* (dezelfde). *Gevoelig is 't gemoed, maar fier, der stervelingen* (dezelfde).

Derde afdeeling. Over de onderlinge betrekkingen der volzinnen.

Inleiding. § 142.

Over den tweevoudigen aard der betrekking tusschen zinnen, die tot een zamengestelden zin verbonden zijn, zie § 121. A.B., waar geleerd wordt, wat men door een *hoofdzin*, wat door een *afhankelijken zin* te verstaan heeft.

I. 1. Een afhankelijke zin kan zelve weder een afhankelijken zin ter zijner bepaling bij zich hebben. In dit geval is de

door den ander bepaalde afhankelijke zin met betrekking tot denzelfden als hoofdzin te beschouwen. Bij voorbeeld: *Ik verneem, dat mijn broeder aangekomen is, toen het te laat was*. Hier is de zin: *dat mijn broeder aangekomen is*, met betrekking tot den zin: *ik verneem*, afhankelijk; doch met betrekking tot den hem bepalenden zin: *toen het te laat was*, hoofdzin. De laatste zin, als zijnde een afhankelijke zin van een afhankelijke zin, kan een *afhankelijke zin van den tweeden graad* genoemd worden. Zoo kunnen er ook afhankelijke zinnen bestaan van den derden en zelfs van een nog verderen graad. Bij voorb.: *Ik verneem, dat mijn broeder aangekomen is, daar hem geschreven was, dat hij komen moest, zoodra hij kon*. Hier is: *daar hem geschreven was*, een afhankelijke zin van den tweeden; *dat hij komen moest*, van den derden; en *zoodra hij kon*, van den vierden graad. Deze afhankelijke zinnen zijn óf *aaneengevoegd*, als in dat voorbeeld, óf *ineengevat*, d. i. de eene afhankelijke zin treedt als tusschenzin tusschen twee helften van den ander, b. v.: *dat hij, zoodra hij kon, komen moest*. De aaneenvoeging zoowel als de ineenvatting van afhankelijke zinnen, overmatig aangewend, kan iets traags in den gang of iets stootends in den toon teweegbrengen, en juist daardoor de klaarheid en bevattelijkheid van den stijl in den weg staan.

2. Even zeer als twee of meer hoofdzinnen, kunnen ook twee of meer afhankelijke zinnen in hetzelfde verband nevens elkander komen, en alzoo met betrekking tot elkander *nevengeschikte* zinnen zijn. Bij voorb.: *Ik spreek van de Bedouinen, die de uitgestrekte woestijnen tusschen den Arabischen zeeboezem en den Eufraat doorkruisen, en zonder vaste woonplaats zwerven, waar zij voedsel vinden voor hun vee, of waar de eer, de wraak, of de liefde hen roepen* (v. d. Palm). Hier zijn de beide afhank. zinnen: *die - doorkruisen*, en (*die*) - *zwerven*, nevengeschikt, daar zij in dezelfde betrekking staan tot het door hen bepaalde woord in den hoofdzin. Maar bovendien komen bij den laatsten afhankelijke zin:

die - zwerven, twee nevenschikte afhankelijke zinnen van den tweeden graad: *waar zij voedsel vinden voor hun vee*, en: *waar de eer enz. hen roepen*.

3. De bestanddeelen van eenen zamengestelden zin kunnen in zich zelve zamengesteld wezen. Bij voorb.: *Zijne komst verblijdt mij, maar het smart mij, dat hij zijnen zoon niet medegebracht heeft*. Hier heeft men een zamengestelden zin, uit twee nevenschikte bestanddeelen: *zijne komst verblijdt mij*, en: *maar het smart mij* enz. bestaande, en het laatste bestanddeel is in zich zelve zamengesteld, daar het uit een hoofdzin: *het smart mij*, bepaald door den substantieven afhankelijken zin, *dat hij - niet medegebracht heeft*, bestaat. In: *Het verblijdt mij, dat hij gekomen is; maar het smart mij, dat hij zijnen zoon niet medegebracht heeft*, zijn de beide bestanddeelen van den zamengestelden zin in zich zelve zamengesteld. Ziet hier nog eenige voorbeelden: *Hij gebiedt, en het staat er; hij beveelt, en het is er*: eene samenstelling van twee nevenschikte zinnen, die elk weder uit twee nevenschikte zinnen zamengesteld zijn. *Gelijk het gevoel van waarheid en van deugd eeuwig en onuitdelgbaar is in de borst van alles, wat mensch mag heeten; zoo is het ook het gevoel der schoonheid* (v. d. Palm). Hier is het eerste bestanddeel van den zamengestelden zin zamengesteld, het tweede eenvoudig. *Zoo er eene regtbank bestaat, door wie het vonnis der onsterfelijkheid of der vergetelheid over de vruchten van smaak en genie zonder hooger beroep wordt uitgesproken; dan moeten de leden dier regtbank, niet slechts boven alle beschuldiging, maar ook boven de geringste verdenking verheven zijn* (v. d. Palm). *Des daags gaan zij er op uit, of zij een' vreemdeling vinden en met zich brengen mogen; des nachts brandt de lamp in hunne tenten, als het teeken der herbergzaamheid; of zij ontsteken vuren op de omliggende hoogten, opdat de verdwaalde reiziger zich derwaarts wenden en nachtverblijf bij hen zoeken zoude* (v. d. Palm). Hier zijn twee nevenschikte zinnen: *des daags*

gaan zij er op uit, en: *des nachts* enz. De eerste is zamengesteld, daar hij den finalen afhankelijken zin: *of zij een vreemdeling vinden - mogen*, bij zich heeft; de tweede bestaat weder uit een tweetal nevengeschikte zinnen: *des nachts brandt de lamp* enz., en (*des nachts*) *ontsteken zij vuren*, en elk dezer nevengeschikte zinnen is weder in zich zelve zamengesteld, daar de eerste den verkorten afhankelijken zin: *als het teeken der herbergzaamheid*, de tweede den volledigen finalen zin: *opdat de verdwaalde reiziger* enz., bij zich heeft. - Eigenlijk moest, in plaats van *of zij ontsteken*, gelezen worden: *of ontsteken zij*, met het subjeet achter het praedikaat, vermits de in de gedachte te herhalen bepaling *des nachts* hier deze omzetting vordert; doch de verwaarloozing dezer omzetting zet meerdere losheid en levendigheid aan het buitendien duidelijken zinverband bij.

4. Verschillende bestanddeelen van een en denzelfden zin kunnen elk eenen afhankelijken zin tot bepaling bekomen. Bij voorb.: *Wat is de arbeid, die slechts tijdgenooten ten nutte strekt, in vergelijking dier edele bemoeijingen, waarin eeuwen, door eeuwen opgevolgd, zich verblijden* (v. d. Palm). Hier heeft en *arbeid* en *bemoeijingen* eene bepaling, en beide behooren tot denzelfden zin.

5. Een bestanddeel des zins kan meer dan éenen afhankelijken zin van verschillenden aard bij zich bekomen. B. v.: *Als wij de Geschiedenis nagaan, dan zien wij, dat het God menigmaal behaagt* enz. Hier heeft het werkwoord *zien* een adverbialen zin: *als wij - nagaan*, en tevens een objektieven substantieven zin: *dat het God - behaagt*, ter bepaling bij zich.

II. 1. Waar door overmatige bijeenvoeging van afhankelijke zinnen moeilijkheid voor het gehoor of wel voor het recht verstand der rede zou ontstaan, moet men de massaas verdeelen tot zelfstandige zinnen of groepen van zinnen. B. v.: *De lof der nakomelingschap, die de eenige ware lof is, is ook de zoelste lof, die ingeogst kan worden, daar haar oor-*

deel meer dan dat der tijdgenooten, ja, alles waard is. Verbreek hier het verband der beide hoofdbestanddeelen van den zin, door van den redengevenden zin: *daar haar oordeel* enz., eenen hoofdzin te maken; scheid voorts de in eengevatte zinnen van het eerste lid; ontbind eindelijk de zamentrekking der zinnen van het tweede lid, en gij zult den vorm herkrijgen, waarin van der Palm de gedachte uitdrukt: *De lof der nakomelingschap is niet alleen de eenige ware, het is ook de zoetste lof, die ingeogst kan worden; haar oordeel is meer dan dat der tijdgenooten, haar oordeel is alles waard.* - Ook de plaatsing der verbonden zinnen kan verkeerd zijn; b. v.: *Ik trachtte, wanneer mijn hart met u weende over het verlies uwer goederen, over het stoppen of uitdroogen van alle de bronnen van uw bestaan, over de berooving van uwe dierbaarste panden, uwe gebogene hoofden opwaarts te beuren, door u Gods eeuwige, wijze en goede Voorzienigheid, aan wier onafhankelijk bestel alles onderworpen is, en van wier Vaderlijke hand wij het kwade zoo wel als het goede moeten ontvangen, te doew eerbiedigen.* Schik hier de zinnen anders en gij zult de onberispelijke orde herstellen, waarin v. d. Palm ze heeft geplaatst: *Wanneer mijn hart met u weende over het verlies uwer goederen, over het stoppen of uitdroogen van alle de bronnen van uw bestaan, over de berooving van uwe dierbaarste panden, dan trachtte ik uwe gebogene hoofden opwaarts te beuren, door u Gods eeuwige, wijze en goede Voorzienigheid te doen eerbiedigen, aan wier onafhankelijk bestel alles onderworpen is, en van wier Vaderlijke hand wij het kwade zoo wel als het goede moeten ontvangen.*

2. Deze regels moeten bepaaldelijk daar gevolgd worden, waar een zoodanig zinverband ontstaan zal, als bij uitnemendheid *periode* genoemd wordt. Eene periode is eene vereeniging van verscheidene zinnen, welke, elkander veronderstellende en onderling ineengrijpende, een organisch zamenstel vormen. Zul-

lèn de verscheidene zinnen, die de periode bevat, eene eenheid vormen, zoo dient zij, in weerwil van de menigvuldigheid der daarin voorkomende kleinere zinsneden (*κόμματα*), slechts uit twee hoofdeden (*κῶλα*) te bestaan, die tot elkander staan als voorzin tot nazin (zie § 121. B. IV. 3.), waarvan aldus de voorgaande den hoorder gespannen houdt totdat zijne verwachting in den volgenden zin bevrediging vindt. Ook de copulatieve of adversatieve vereeniging van twee nevensgeschikte zinnen, van welke de voorzin met *niet alleen, wel* (*wel is waar*), aanvangt of door de geheele wending aanduidt, dat hij een *inwilligende* (*concessieve*) zin is, en de nazin met *maar of maar ook, toch, desniettemin, evenwel* enz. op die conjunctionale bijwoorden antwoordt, kan den grondslag eener periode vormen. - Bevat elk der hoofdeden eener periode één zamengestelden zin, zoo heet zij *tweeledig*; bevat de voorzin er eenen, de nazin twee, of de voorzin twee, de nazin éénen zamengestelden zin, zoo heet zij *drieledig*; bevat de voorzin er twee, en de nazin insgelijks twee, of de voorzin éénen, de nazin drie, of eindelijk de voorzin drie en de nazin éénen zamengestelden zin, zoo heet zij *vierledig*, en op deze wijze kan de periode uit nog meer leden bestaan. - Die periode is in allen deele volkomen, welks overeenstemmende deelen in omvang tegen elkander opwegen. Zoo evenwel de uit te drukken gedachte dit niet medebrenge, dient het hoofdlid van minderen omvang toch, logisch, een niet geringer gewicht in de schaal te leggen. - Is hierbij de toonverhouding van elk onderdeel der periode met den eerst klimmenden en na het keerpunt, d. i. doorgaans bij den aanvang des nazins, dalenden toon der geheele periode in overeenstemming: eene overeenstemming die de verscheidenheid geenszins behoeft uit te sluiten; alsdan is aan den eisch van de oratorische maat of *oratorischen numerus* voldaan. Ziet hier eenige modellen van goed zamengestelde perioden: *Het valt wel moeilijk, bij het vervaardigen eens opstels, belangrijke gedachten, geestige of treffende gezegden, die men zou kunnen aan den man brengen, te*

onderdrukken, omdat zij zonder nadeel kunnen verzwegen worden, en de voorstelling, door ze te overladen, van hare kracht en haren indruk zouden berooven; maar die dit vermogen op zich zelve niet bezit, make geene aanspraak op de gave der eenvoudigheid, even min als op die der keurigheit en beknoptheit (v. d. Palm). Deze periode is slechts tweeledig; doch de voorzin is door twee afhankelijke zinnen bepaald, waarvan de tweede, beginnende met *omdat* uit twee zinnen bestaat, tot ééne zin samengetrokken; de nazin bestaat uit twee zinnen, tot ééne samengetrokken, benevens eenen afhankelijken zin: *die - bezit*. Voorts maakt eene adversatieve zinsvereeniging, door middel der correlatieve woordjes *wel - maar* uitgedrukt, haren grondslag uit. - *Hong die eerekroon in het gezicht des strijders, en ware hem de hope gegeven, reeds in dit leven die kroon op zijn hoofd te zullen dragen; wie zou dan de mate van den moed kunnen bepalen, dien dit gezicht en deze hoop hem in het worstelperk van dit leven konden inboezemen?* (Borger). Deze periode is drieledig, omdat de voorzin bestaat uit twee leden, waarvan het tweede een verkorten substantieven zin: *reeds - te - dragen*, bevat, en eene samenstelling van eenen hypothetischen en eenen voorwaardelijken zin maakt haren grondslag uit.

*En als een voghel, die zijn beenen hecht voelt kleven
Aen 's voglaers loozen strick, vast jammert van verdriet,
En aen de stricken treckt en tockelt, doch om niet;
Zoo pooghen raezenden, die hier aen d'aerde hanghen,
Vergeefs te vlughten; maer zij blijven vast gevanghen,
Aen taeie wortels, daer het hupplen haest vergaet.*
(Vondel)

De periode is slechts tweeledig, en haar grondslag is eene samenstelling uit eenen vergelijkenden bijwoordelijken en eenen hoofdzin. De beide hoofdleden zijn uit een formeel oogpunt bijzonder evenredig: het subjekt van den voorzin (*voghel*) wordt

bepaald door eenen bijvoegelyken zin: *die zijn beenen voelt kleven aen den strick*, even als het subjekt van den nazin (*raezenden*) door den bijvoegel. zin: *die hier aen d'aerde hanghen*, en voorts gelijk de voorzin uit eene adversatieve zinsvereeniging bestaat: *een voghel- treckt en toekelt, doch om niet*, zoo ook de nazin: *raezenden pooghen - te vlughten; maer zij blijven gevanghen*, terwijl eindelijk de tweeledigheid van het tweede lid des nazins: *maer zij blijven gevanghen, daer het hupplen haest vergaet*, teweegbrengt, dat hij tegen den voorzin, welks eerste lid: *als een voghel jammert - en (als een voghel) treckt*, uit twee zinnen is samengetrokken, in omvang kan opwegen. Een fraai voorbeeld eener vierledige periode biedt deze plaats van Cicero's rede voor *Caecina* in het Nederl. overgebracht: *Indien de onbeschaamdheid even veel op de openbare plaats en voor de rechtbank vermocht, als de vermetelheid op het open veld en in onbewoonde oorden vermag; dan zou Aulus Caecina voor het gerecht evenzeer moeten onderdoen voor de onbeschaamdheid van Sextus Aebutius, als hij bij die gewelddadige aanranding heeft moeten onderdoen voor zijne vermetelheid.*

Eerste hoofdstuk. Over de nevenschikkende zinsverbinding.

§ 143. Over de hoofdvormen der nevenschikkende zinsverbinding.

Er zijn drie hoofdvormen der nevenschikkende zinsverbinding te onderscheiden: de *copulatieve* of *aaneenschakelende*; de

adversatieve of tegenstellende, en de causale of oorzakelijke vorm.

I. 1. De *copulatieve of aaneenschakelende zinsverbinding* bestaat niet alleen daar, waar zinnen door de eigenlijke aaneenschakelende voegwoorden verbonden zijn, maar overal waar zinnen van eene gelijke logische waarde wegens de verwantschap van hunnen inhoud of wegens hunne gemeenschappelijke betrekking op eene meer algemeene gedachte bijeenbehooren, al is het ook dat hun zamenhang door geen voegwoord wordt uitgedrukt. Dus beschouwe men ook als copulatief het verband tusschen zinnen, tot stand gebracht door *bijwoorden* van plaats of tijd, en van hoedanigheid, hoegrootheid of graad, die door te wijzen op den inhoud van den nevensgaanden zin in staat zijn zinnen te verbinden. De copulatieve zinsverbinding is alzoo:

1) *Zuiver aaneenschakelend* en komt tot stand door middel der voegwoorden *en, ook, niet alleen of niet slechts - maar of maar ook, noch, zoowel - als ook, noch - noch* (zie § 113. II. 2. 1.). B. v.: *Eindelijk is de feestelijke dag gekomen, en de aanvang der plegtigheden is daar* (v. d. Palm). *Hem volgen de Priesters en Leviten, met de heilige vaten des ouden tabernakels en de arke des verbonds, en de verrukte volksmenigte sluit den statelijken trein* (dezelfde). Soms worden twee bijzonderheden in twee door *en* verbonden zinnen vervat, en dus als elkander in de voorstelling opvolgende vermeld, hoezeer de eene eigenlijk slechts eene bepaling der andere inhoudt; b. v.: *Het is morgen en verflenst is de krans* (Borger), d. i.: *reeds morgen is de krans verflenst. Geen schuchtre maagdenblos ontgloorde uw frissche konen, En reeds waart ge in mijn oog de minlijkste aller schoonen* (Bilderd.). *Het hart is de zetel van den adel, en al zwoeren de vorsten der aarde, dat gij edel zijt, onedel zijt gij in het oog van God, zoo zijn vinger uwen adelbrief niet onderteekend heeft* (Borger), d. i.: *vermits het hart de zetel is van den adel, zoo zijt gij*

onedel, indien Gods vinger enz. Soms geeft de redenaar eene geheel andere wending aan den laatsten van twee of meer logisch gecoördineerde zinnen, en verbindt ze niettemin door *en*, b. v.: *Vandaar drie kruistogten naar het heilige land, om het bevlekt geweten in Sarracenenbloed af te wasschen: en wie weet, hoe vele Godsgestichten geen' anderen grondslag hebben, dan de wroeging van den stichter* (Borger), d.i. *vandaar de kruistochten, en vandaar zoo vele Godsgestichten: wroeging des gewetens was de aanleiding van gene, en de grondslag van deze. - Ga voort in uwe roemrijke onderzoekingen, doe nieuwe en telkens nieuwe ontdekkingen; dat anderen uw edel voetspoor volgen; en er is geen twijfel aan, wanneer weder een feest als dit zal gevierd worden, of het vijfde eeuwfeest van Laurens Janszoon Koster zal niet slechts een feest voor Nederland, maar zal het feest der menschheid zijn* (v. d. Palm), d. i., *Ga voort - en het vijfde eeuwfeest - zal het feest der menschheid zijn.*

Ook, als voegwoord voorkomende, verbindt veelal een gevolg met eene oorzaak. B. v.: *En er was geen geding zoo moeilijk, geene regtszaak over leven of goed zoo gewichtig, die men niet aan hem, als redenaar en pleitbezorger, veilig toevertrouwd achtte. Ook was er niemand van zijnen tijd, die zoo vele aangeklaagden verdedigde* (v. d. Palm).

Niet - maar. De vijand intusschen liet het niet enkel op het getal en den moed zijner benden aankomen, maar voegde middelen der verleiding bij die des gewelds (v. d. Palm). *Niet alleen had hij dit verbazend plan gevormd, maar voorspelde deszelfs zekere uitvoering* (Borger); hier zou zich het subjekt achter *maar* zeer goed hebben laten herhalen; doch, worden twee afhankelijke zinnen door *niet alleen - maar* verbonden, dan blijft het subjekt bij den tweeden weg, vermits anders mede het voegwoord (of betrekkel. Voornw.) herhaald zou moeten worden: *Er is een lijden,*

waardoor wij niet alleen niet vernederd, maar zelfs verheven worden boven 't gewone peil der menschheid.

Noch. Geene neiging tot vermaak of verstrooiing verslaafde of vermeesterde hem ooit, noch onderdrukte zijne onbegrensde zucht tot kennis (v. d. Palm). Deze zijn niet uit de aarde, noch worden door aardsche grenzen beperkt (Borger).

Noch - noch, zoowel - als, en niet alleen - maar ook, verbinden veelal geene volledige, maar samengetrokken zinnen of enkele begrippen; b. v.: Hij ontziet noch moeite, noch tijd. Al vroeg werd de kunst uitgevonden, om tot het oog, zoowel als tot het oor te spreken (v. d. Palm). Niet alleen de lotgevallen van ons leven, maar ook de gansche natuur, die ons omringt, predikt het met luider stemme: God regeert (Borger). In plaats van niet alleen - maar ook gebruikt men voor enkele zindeelen ook een herhaald en: Zij bedriegt en oog en oor (Bilderdijk). Ik heb en kroost en gade (dezelfde). Worden meer dan twee zinnen aaneengeschakeld, zoo staat het copulatieve en slechts vóór den laatsten: Zij vereeren denzelfden Meester, verkondigen dezelfde leer, handelen in éénen zin en geest, bekrachtigen dezelfde besluiten, werken naar dezelfde maatregelen, onderwerpen zich aan dezelfde gevaren, en sterven met dezelfde belijdenis op de lippen (Borger). Waar verscheidene zinnen copulatief met eenen voorgaanden zin verbonden zijn en elk derzelve het voegwoord en vóór zich heeft, bestaat een polysyndeton, b. v.:

*Zij dansen, van geesten en schimmen verzeld,
Die zingen, op huilenden toon,
En drinken uit schedels, met juilend geweld,
En klinken ter eer van Alonzo, den held,
Ter eer van de valsche Antigoon (Tollens).*

*Hij klapt de zweep, en spoort zijn paard:
 'Hoerah! nu nog een nieuw begin!
 En God! de hut zinkt weg in de aard,
 En ros en ruiter, stort er in,
 En stoet en jagtkreet zijn verdwenen,
 En doodstil wordt het om hem henen (dezelfde).*

Aanm. Soms blijft bij twee leden, door *als* verbonden en bij het eerste van welke men *zoowel* zou verwachten, dit *zoowel* achterwege: *het gevoel, dat zij dezen als genen inboezemde*, voor: *dezen zoowel als genen*. Reeds Melis Stoke schrijft dus: *recht* (dat is, *oordeelt*) *over den riken als over den armen*. Thans heeft deze manier iets gezochts.

2) De copulatieve zinsverbinding is voorts *continuatief* of *voortzettend*, en *ordinatief* of *rangschikkend*, en komt tot stand door de bijwoorden *ten eerste*, *ten tweede* enz., *verder*, *voorts*, *wijders* enz., *ten laatste*, *eindelijk*. B. v.: *Verleent mij dan uwe aandacht, daar ik u de volbrenging van den duren pligt, om goed en bloed voor de zaak des Vaderlands veil te hebben, en, is het nood, ook op te offeren; eerst als het eenige veilige; daarna als het eenige den Christen betamende middel tot behoudenis van dat Vaderland, ga aanprijzen; en eindelijk sommige lessen en besturingen daarbij voegen* (v. d. Palm).

3) *Partifief* of *verdeelend*, en komt tot stand door middel van de bijwoorden *deels* - *deels*, *ter eener* - *ter anderer zijde*, *van den eenen* - *van den anderen kant*, *nu eens* - *dan eens*. B. v.: *Zoo veel meende ik te moeten zeggen, deels (of eensdeels) om mij zelve te regtvaardigen, deels (of anderdeels) om de verklaring af te leggen* enz. (v. d. Palm). *Zoodanig waren de vrije Slaten van Griekenland en Rome, waar, aan de eene zijde, kunst en beschaving op den troon zaten, haar door weelde en overvloed gesticht; en, aan den anderen kant, de weg tot eerambten, tot belooning en toejuiching voor den bekwaamsten Redenaar was opengesteld (dezelfde). Die vloed van redenen, welke nu met zachte, welluidende rolling naar haren eindpaal spoeden,*

en dan weder bruisen als een wegslepende stroom, of somtijds, als de majestueuze donder, ontzetten en verpletteren (dezelfde).

4) De zinsverbinding is ook copulatief, waar het verband bewerkt wordt door een bijwoord van tijd of plaats. B. v.: *Gij verlangt, dat ik het doe; geef mij dan ook een middel aan de hand.* - *Er werd eene nieuwe kunst vereischt, die de loome pen, het schaarsch en kostbaar handschrift verving. Daar trad de Boekdrukkunst te voorschijn* (v. d. Palm). - *Ik zweeg. Nu werd zij steeg en snebbig* (Bilderd.). *Doch zeg: Mijn wil (o Vader) niet, Maar de uwe zij het die geschiedt! Zoo ligt ge op rozenblaân* (dezelfde), d. i. *wanneer gij zegt, niet mijn wil enz., alsdan ligt gij op rozenblaân.* Daar de voorwaardelijke voegwoorden voor een gedeelte althans oorspronkelijk tijdelijke voegwoorden zijn, zoo brengen wij hiertoe ook de volgende zinsverbindingen: *Naauwelijks zag hij haar, of hij omhelsde haar*, d. i. *in dat geval, op dat zelfde tijdstip, te weten, dat hij haar zag, omhelsde hij haar. Hij is vast ziek, anders* (d. i. *indien niet*) *zou hij gekomen zijn. Hij had er grooten lust in; hoe het zij, hij kwam.*

5) Of door een bijwoord van hoedanigheid, hoegrootheid of graad. B. v.: *Regen wisselt met zonneshijn. Zoo wisselen smart en vreugde*, d. i. *gelijk regen met zonneshijn wisselt, zoo wisselen enz. Hoe greep u 't jammer aan! Geen roos verwelkt zoo snel, gebroken van haar stengel* (Bilderd.). *Verbied den ongehoorzamen jongen, hij zal het des te minder nalaten*, d. i., *hoe meer gij 't hem verbiedt, des te minder enz. Het getal der strijdbare mannen te Jerusalem was gering, en de overmagt des te geringer* (v. d. Palm). *Gij hebt gedaan, wat men u gezegd heeft. In zoo verre hebt gij lof verdiend*, d. i., *in zoo verre gij gedaan hebt, wat men u gezegd heeft, hebt gij lof verdiend.* Bilderdijk geeft aan den tweeden der dus verbonden zinnen de gedaante van een afhankelijk zinn, waar

hij zegt: *Ja, wie stilte mag verlangen, Vindt haar ook niet meer in 't graf, Zoo als 't dreunt van lijkgezangen*, voor: *zoo dreunt het van lijkgezangen*. - Uit de mogelijkheid om den inhoud dezer gecoördineerde zinnen van de beide laatste soorten door een subordinerend zinverband uit te drukken blijkt, dat zij werkelijk te zamen een zamengestelden zin uitmaken.

Aanm. De overige copulatieve voegwoorden, buiten de in 1), 2) en 3) vermelde, voegen slechts binnen de grenzen van eenen enkelen zin eene nadere bijzonderheid bij een lid van denzelfden, zoo als *alsmede*; of, zoo zij wijzen op een vorigen zin, bewerken zij daarom nog geene zamenstelling tusschen dien zin en den zin, waartoe zij behooren. zoo als *daarenboven*, *bovendien*.

2. Het copulatieve zinverband kan bestaan, zonder dat het door een voegwoord of voegwoordelijk bijwoord uitgedrukt wordt: alsdan blijkt de zamenhang der nevengeschikte zinnen, soms te sterker, uit hunnen inhoud zelve. De conjunctie *en* ontbreekt in de volgende voorbeelden: *Vredevanen wapperen, vredeleuzen schitteren* (v. d. Palm). *Deze bedoelingen niet te ontdekken, is een gevolg van onze kortzigtigheid; deze bedoelingen te loochenen, is de uitspraak van onze verwaandheid* (Borger). *Hij zweeg. De schoone beefde* (Bilderd.). *Één stoute daad, Mevrouw, ontweldigd is de bruid!* (dezelfde). *De Lente doet ons hart van dartle weelde springen; De Herfstlucht slaat ons neer in zoete mijmeringen* (dezelfde). Waar verscheidene zinnen copulatief zijn verbonden en voor den laatsten, evenzeer als voor de overige, de conjunctie *en* ontbreekt, bestaat een *asyndeton*; b. v.: *Maar ijlings waait een verkwikkende adem ons aan; de zon heeft haren koesterenden gloed hernomen; rivier en beken vloeijen weder; gras en korenhalmen, en bloemenkelken tooijen den ontloken grond; de zwangere knoppen barsten open in het woud; het vee dartelt in de weiden; het gevogelte vervult de balsemlucht met zijne toonen; een nieuw leven is in onze aderen uitgestort* (v. d. Palm).

De voegwoorden *niet alleen - maar ook, zoowel - als*, worden als het ware ten overvloede gebezigd, waar *en* zou kunnen volstaan; dus kan men wel zeggen, dat zij hier of daar zouden hebben kunnen aangewend zijn; doch hun gemis brengt geene syntaktische leemte te weeg.

De continuatieve en partitieve voegwoorden worden om geene andere reden gebezigd, dan om de duidelijkheid te bevorderen: waar de spreker ze aanwendt, doet hij het, omdat hij gevoelt, dat anders het verband of de betrekking niet duidelijk in het oog valt: alzoo zullen zij niet licht ontbreken.

Een bijwoord van tijd kan, behoudens de duidelijkheid, bij het copulatieve zinverband slechts ontbreken achter den hypothetischen imperatief, omdat deze door zijnen vorm het verband aanduidt, b. v.: *Doe het, gij zult gelukkig wezen.*

Een bijwoord van hoedanigheid ontbreekt in het volgende copulatieve zinverband: *Griekenland had zeven wijzen; zeven kindren hebben wij* (Tollens), d. i., *even zoo hebben wij zeven kinderen.*

II. 1. De *adversatieve of tegenstellende zinsverbinding* is van verschillenden aard. De stellingen, namelijk, der verbonden zinnen sluiten elkander wederkerig uit; of de stelling, in den tweeden vervat, wordt voor die des eersten in de plaats gesteld; of de inhoud van den eersten zin wordt door dien van den tweeden bepaald of beperkt.

1) De stellingen sluiten elkander wederkerig uit (in dier voege dat in geval de eene waarheid behelst, de andere niet bestaan kan) door middel der disjunctieve conjuncties *of, of - of, hetzij - of, hetzij - hetzij*. B. v.: *Hij weigert het of hij staat het toe. Of hij komt te laat, of hij komt onvoorbereid, of (eindelijk) hij komt in het geheel niet. Hetzij hij kome of niet (kome). Hetzij wij dat getal moeten houden voor de sterkte der gansche legermagt, waaronder eene groote slagting werd aangerigt, hetzij wij inderdaad dit overgroot getal als dat der omgekomenen beschouwen moeten* (v. d. Palm). - Wanneer de adversatief verbonden

zinnen door middel der onderschikkende conjunctie *of* van eenen hoofdzin afhangen, voorkomt men de verwarring van beiderlei *of* door in plaats van het disjunctieve *of* het adversatieve *dan* te gebruiken; b. v.: *Of God u allen schiep, en uit den dood in het leven weêrbragt, dan of hij het éénen deed, het ware eenerlei voor hem!* (v. d. Palm). Herhaalt men de onderschikkende conjunctie *of* niet vóórden tweeden zin, dan bezigt men vóór de plaats, waar zij staan moest, veelal de partikels *dan wel*, b. v.: *Of God u allen schiep, dan wel het éénen deed.* Vergelijk voorts; *Twijfelachtig, of door dit woord iets loffelijks dan berispelijks wordt te kennen gegeven, en of eenvoudigheid onder de volkomenheden, dan of zij onder de gebreken moet geteld worden* (v. d. Palm). - De partikel *of* aan het hoofd van eenen vragenden zin is voor de disjunctieve conjunctie te houden en haar gebruik uit eene ellipse te verklaren; b. v.: *Of is het niet roemwaardig, zich voor eene goede zaak op te offeren?* (Borger), d. i. *is het roemwaardig, of is het niet roemwaardig?* - *Of zoudt gij reeds vooraf het bewijs van mij vergen* (dezelfde), d. i., *is het anders, of zoudt gij enz.* - Ook achter eenen imperatief is het gebruik van het voegwoord *of* uit ellipse te verklaren, b. v.: *Neen! fnuik het onversaagd, of 't groeit u boven 't hoofd* (Bilderd.), d. i., *óf fnuik het, of (zoo gij het niet doet) het groeit u boven 't hoofd, of anders: of gij moet het fnuiken, of het groeit u boven 't hoofd.*

2) Is de eerste zin ontkennend, dan strekt het voegwoord *maar* om de stelling, in den tweeden zin vervat, voor die des eersten in de plaats te stellen. B. v.: *De zorg geeft niets, en is een ijdel hartbedroeven, Maar naarstige arbeid geeft hetgeen we op aard behoeven* (Bilderd.). *Niet aan de smarte, die de Heer ons aandoet, heeft Hij lust; maar liefde is de bron, en de zaligheid onzer zielen het einde zijner beproevingen* (Borger). - Is de eerste zin niet ontkennend, dan strekt *neen* tot hetzelfde einde; b. v.: *Zij, die gij de Barbaren van het Noorden noemt, vielen in de hoofdstad*

der kunsten en der beschaving; - plunderden, vernielden haar, en namen wraak over den brand van Moskows vergulde toren- en tempeltinnen. Neen! spaarden, eerbiedigden, verblijdden haar (v. d. Palm). - Integendeel heeft dezelfde kracht; doch waar dit voegwoordelijk bijwoord wordt aangewend, is het verband tusschen de zinnen niet zoo naauw, dat er aan eene zamenstelling van zinnen gedacht kan worden.

3) Groot is het aantal der voegwoorden, door middel van welke de stelling, in den eersten zin vervat, niet ontkend, maar veeleer toegegeven wordt, doch met vermelding van eene andere stelling, die nevens of boven haar gelden moet. Zij zijn: *daarentegen, doch (edoch), maar, dan, nu, veeleer, alleenlijk, toch, ja (ja zelfs), evenwel, echter, nogtans*. Bij voorb.: *Griekenland bloeide; het Noorden daarentegen lag in nacht en nevel bedolven. - Wij vliegen soms, maar 't is met Icarus gevlogen; Doch oef nen wij de vlerk der weetzucht laag bij de aard! (Bilderd.). Schoonheid welt in 't hart, maar sterft in 't redetwisten (dezelfde). De neiging strekt tot goed; doch, uit natuur kortzichtig, Vereischt ze een wijs bestuur (dezelfde).*

*Haar oog ontvonkte, en schoot door 't wolkjen van de smart
Het waatrig licht der hoop, die weer ontglimt in 't hart.
Dan, spraakloos bleef haar tong (dezelfde).*

Indien een boek nuttig is, moet het of de vorming van het hart, of de ontwikkeling des verstands, of de uitbreiding van kennis bevorderen; dit boek nu bevordert geen dezer drie oogmerken; derhalve is dit boek niet nuttig (A. Bake, Lessen over de Redek.). Zonder zich één oogenblik te laten beteugelen in de vlugt zijner geestvervoering, verheft hij zich veeleer tot eene hoogte, waar de wereldwijze uit het stof der schole hem niet meer kan naöogen (Borger). Ik weet, dat het (dankbaar gevoel) aan het hart van geen' mijner Hoorders vreemd is. Alleenlijk het zij geene vluglig opgewelde aandoening (v. d. Palm).

*Dan nemen schaduwen gedaanten aan en kleuren;
 Dan schijnen ze uit het stof den schedel op te beuren;
 En groeijen als een oogst uit 's aardrijks zwangre voor;
 Ja, klautren 't luchtgewelf en 's hemels grondvest door.*
 (Bilderdijk)

Hij wist geene vrouwen door niets-beduidendheden en dagelijksche vleijerijen te behagen, en nogtans schepten zij vermaak in zijnen omgang (v. d. Palm). Elpine was nog niet; en echter zij bezweken (Bilderd.).

Aanm. Niettemin, desnietteenstaande, intusschen, bewerken doorgaans geen zoo naauw syntactisch verband, dat de door deze voegwoorden tot elkander in verband gebrachte zinnen als zamengesteld zouden mogen beschouwd worden. Evenwel is dit somtijds het geval, terwijl, omgekeerd, de in den text genoemde mede zeer goed bij een meer verwijderd verband gebruikt kunnen worden.

2. Ook het adversatieve zinverband, mits niet disjunctief, kan bestaan, zonder door een voegwoord uitgedrukt te zijn. Bij voorb.: *Mijn ziet ze (de gave van het genie) niet slechts in zijne geschriften, zij schitterde ook in zijne gesprekken (v. d. Palm). De woede en dweepzucht heeft haar wortel niet in 't hart; Haar broeinesschuilt in 't brein (Bilderd.).* In beide deze voorbeelden ontbreekt *maar vóór* den tweeden zin. *'k Wensch u goud noch viezevazen, Die een oogwenk weg kan blazen; 'k Wensch u toeverzicht op God (Bilderd.). Geen jagers eischt dees nood; geoefende soldaten (dezelfde). Men vecht voor zelfbehoud, geen Vorst- noch outerhoon (dezelfde), d. i. doch niet voor Vorstenhoon, noch outerhoon. - Hard moge het vallen - wonden te slaan in het hart van hem, dien wij zoo gaarne spaarden; het is de grondwet der vriendschap (Borger), d. i. het is evenwel of niettemin de grondwet der vriendschap.*

III. 1. Die *oorzakelijke zinsverbinding*, bij welke het redengerende zinlid niet syntactisch ondergeschikt is, maar waarbij de zinnen, die uitwerksel en oorzaak, gevolg en grond, doel en middel uitdrukken, syntactisch nevensgeschikt optreden, komt

tot stand door de voegwoorden *want*, *immers* en *toch* en eenige voegwoordelijke bijwoorden der logische zinsverhouding. Hier zijn drie bijzonderheden te onderscheiden.

1) Wanneer men de voegwoorden *want*, *immers* of *toch* gebruikt, houdt de tweede zin, met deze voegwoorden aanvangende, *den grond* of *de oorzaak* in van een *beweren*, in den eersten uitgedrukt. Bij voorb.: *De kans nogtans was hagchelijk; want het getal der strijdbare mannen te Jerusalem was gering* (v. d. Palm), d. i. *daar hun getal gering was, zoo was de kans hagchelijk*, of wel: *hun getal was gering, bij gevolg was de kans hagchelijk*. - *Uwe vrienden kunnen u dikwijls niet waarschuwen, want uwe hoogmoed verbergt zorgvuldig de eerste verderfelijke stappen, die gij reeds heimelijk gedaan hebt. Uwe vrienden durven u dikwijls niet waarschuwen, want de laffe toon der verkeering, en dwaze menschenvrees boeit hunne tongen* (Borger). *En te regt stelt hij hierop den hoogsten prijs. Daar immers on- kunde van den waren aard des Evangeliums de groote bron was van de wankelmoedigheid dezer Christenen, hoe kon hun geloof beter geschraagd worden, dan door de herhaalde bijwoning hunner godsdienstige vergaderingen? Hier toch konden hunne bedenkingen opgelost worden* (dezelfde).

2) De eerste zin houdt *den grond* of *de oorzaak* in, de tweede *het gevolg* of *het uitwerkseel*.

a. Behelst de eerste zin den *logischen grond*, zoo drukt de tweede de *gevolgtrekking* uit door middel der voegwoordelijke bijwoorden *zoo* (*alzo*), *dus*, *dan*, *derhalve*, *bij gevolg*, *diensvolgens*. Bij voorb.: *Dit zei, die waarheid wenschte: 'Ik weet slechts, niet te weten.'* *Zoo is de waarheid dan op de aard niet algemeen* (Bilderd.), d. i. *daar hij dat zeide, zoo is de waarheid niet algemeen*, of: *de waarheid is niet algemeen, want hij zeide enz.* - *Wat eenvoudig is, is natuurlijk, is dus ook gemakkelijk, los en ongedwongen* (v. d. Palm). *Aanbidt met de arme denzelfden God, dien gij aanbidt? Is hij dan niet uw broeder?* (Borger). *Is toch ge-*

*brek aan eerbied voor de maatschappij, in wier midden wij leven, eene bron van openbare zedeloosheid, die door geene wetten, in bloed geschreven, door geene kerkers noch kluisters gestopt kan worden; en moeten wij derhalve iedere instelling, die ons achting en schaamte voor onzen natuurgenoot kan inboezemen, als een stevigen dam beschouwen ter beteugeling van ergerlijke uitspattingen, hoe nuttig, hoe onmisbaar zijn dan de onderlinge bijeenkomsten op den eersten dag der weke (dezelfde). In deze voorbeelden kan men overal de conjunctie door *bij gevolg*, of *diensvolgens* verklaren of, des needs, vervangen.*

b. Behelst de eerste zin den *reëelen grond* of de *oorzaak*, zoo drukt de tweede het *uitwerksel* uit door middel van het voegwoordelijk bijwoord *vandaar*. B. v.: *Het is de ure der dankzegging. Vandaar die heilige stilte* (Borger), dat is, *wijl of vermits het de ure der dankzegging is* enz. - *De Joodsche Christenen beriepen zich op Petrus, de Heidensche, op Paulus. Vandaar die tranen* (dezelfde).

c. Behelst de eerste zin den *moreelen (zedelijken) grond* of de *reden*, zoo drukt de tweede het *gevolg* uit door middel van de voegwoordelijke bijwoorden *hierom, daarom, deswegens*. B. v.: *Hiskia regeerde toen aldaar, een verstandig, gematigd en zachtmoedig Vorst, den voorvaderlijken Godsdienst opregtelijk toegedaan. Hierom was hij ook voorspoedig, en door God gezegend in alle zijne ondernemingen* (v. d. Palm), d. i. *omdat hij een verstandig* enz. *Vorst was, was hij voorspoedig* enz. - *Dit mag heeten zich boven zijnen stand en het gewone peil der menschelijke natuur te verheffen, en daarom eere aan dien edelen en standvastigen lijder* (Borger); hier worden de zinnen eigenlijk door het voegwoord *en* verbonden, en *daarom* treedt bijgevolg als zuiver bijwoord op. - In deze beide voorbeelden kan men *hierom, daarom*, door *deswegens* verklaren en, des needs, vervangen.

3) De eerste zin houdt het *doel* in, de tweede de *hande-*

ling, die tot het doel strekt; deze tweede zin wordt bepaaldelijk door middel van *daartoe* of *ten dien einde* met den eersten zin verbonden; soms, doch minder juist, dient ter verbinding ook *daarom* of *deswegens*, hetwelk zich daaruit verklaren laat, dat het doel der handeling tevens de beweegreden is, waarom zij verricht wordt. B. v.: *Uw grootsche taak is hier te leeren, aan God gelijk te zijn. Daartoe wordt ge onder smart en strijden gevormd en opgevoed* (Evang. Gez.). Hier kan *daartoe* door *ten dien einde* en (doch minder naauwkeurig) door *daarom* of *deswegens* vervangen worden.

2. Ook de oorzakelijke zinsverbinding kan bestaan, zonder door een voegwoord uitdrukkelijk te zijn aangeduid. B. v.: *Salmeus waant vergeefs den bliksem uit te slingeren; Hem zwaaien eischt een' God en kracht van Godenvingeren* (Bilderd.), d. i. *want hem te zwaaijen* enz. - *Beseft gij 't? Ja, gewis. Gij zijt hun stamgenoten* (dezelfde), d. i. *want gij zijt, of; gij toch zijt, of eindelijk: gij zijt immers hun stamgenooten.* - *Stijg moedig: 't is de onsterfelijkheid Wier trotsche lauwer u verbeidt* (dezelfde). *Wees kalm, Elpina: uw lot verandert* (dezelfde). *Geleerden, 'k vraag het u.. Uw wijsheid toog het vuur uit lucht en donderkeilen, Zij leer' mij 't menschlijk hart tot in zijn' afgrond peilen* (dezelfde), d. i. *zoo leer zij mij dan* enz. - *Hij wil ons best; laat Hem den vrijen teugel mennen* (dezelfde), d. i. *laat Hem derhalve, of: zoo laat Hem dan* enz. - *Gods hand onttrekt zich ons, verstoot ons, werpt ons neêr. Welaan, men steun' zich selv', niets anders rest hier meer* (dezelfde), d. i. *daarom steune men zich zelve.*

§ 144. Over de zamentrekking van nevengeschikte zinnen.

I. Wanneer de nevengeschikte zinnen *een of meer deelen met elkander gemeen hebben*, zoo laten zij zich tot een enke-

len zin *zamentrekken*, daar dat wat hun gemeen is slechts eenmaal wordt uitgedrukt. Zoo is, bij voorbeeld, *De dierenhuid was deksel, 't hout geweer* (Bilderd.), een enkele zin, maar samengetrokken uit twee zinnen: *de dierenhuid alleen was deksel, 't hout (alleen) was geweer*, die hetzelfde koppelwoord (*was*), en, wil men, dezelfde bepaling (*alleen*) gemeen hebben, en daarom op die wijze konden meensmelten.

Niet alleen *nevengeschikte hoofdzinnen*, als in dat voorbeeld, maar ook *nevengeschikte afhankelijke zinnen* zijn voor zamentrekking vatbaar; b. v.: *Schatten, die de ziel verrijken, In geen sterfuur van ons wijken, Onontroofbaar zijn door 't lot* (Bilderd.). Hier hebben drie nevengeschikte afhankelijke zinnen hetzelfde subjekt (*die*) gemeen: dit behoefde slechts bij den eersten uitgedrukt te worden, en alzoo werden zij samengetrokken.

De zamentrekking vindt het meest bij *copulatieve* en *adversatieve zinsverbindingen* plaats. De beide aangehaalde voorbeelden vertoonen eene zamentrekking van zinnen, die eene copulatieve verbinding vormen. De volgende zin is samengetrokken uit twee zinnen, die eene adversatieve verbinding uitmaken: *Het minnekozen past uw zinnen, Mij wijze woorden* (Vondel), d. i., *het minnekozen past uwe zinnen, (doch) mij (passen) wijze woorden*. Hierbij is echter op te merken, dat de met *toch, evenwel, nogtans, niettemin* en dergelijke, gevormde adversatieve zinsverbindingen slechts dan de zamentrekking toelaten, wanneer met die conjuncties het copulatieve *en* verbonden wordt; b. v.: *Hij heeft vele verliezen geleden en is niettemin gelukkig*. Ware *en* hier niet aangewend, dan zou het zonder zamentrekking, dat is, met tweemaal uitgedrukt subjekt moeten heeten; *Hij heeft vele verliezen geleden; niettemin is hij gelukkig*.

Van de *oorzakelijke zinsverbindingen* zijn die bovenal voor zamentrekking vatbaar, bij welke het verband door middel der conjuncties *derhalve, bijgevolg, daarom, deswegens*, tot stand komt, en alsdan dienen deze voegwoordelijke bijwoorden

duidelijkheidshalve nog door het voegwoord *en* voorafgegaan te worden. B. v.: *Hij is tevreden en derhalve gelukkig. Hij is tevreden en daarom gelukkig.*

De zamentrekking dan kan plaats hebben:

1. Wanneer nevensgeschikte zinnen *het subjekt* gemeen hebben. B. v.: *'k Scheen de haven ingevaren, En verbrijzel op een rots* (Bilderd.). *De koghel snort d' onedelsten voorbij En blindling treft de Grooten* (Vondel). *Omdat men zich zelve te veel op den voorgrond plaatst; en hetzij men het wete, hetzij men 't voor zich verberge, de zucht om te behagen verwart met de zucht om te pralen* (v. d. Palm): hier heeft *verwart* het subjekt gemeen met *plaatst*. Zoo de gemeenschappelijke conjunctie (hier *omdat*) van twee of meer nevensgeschikte afhankelijke zinnen alleen vóór den eersten dier zinnen uitgedrukt wordt, is dit geenszins als eene zamentrekking aan te merken: de conjunctie toch maakt geen logisch bestanddeel van den zin uit. - Het gemeenschappelijk subjekt is in den vorm van een afhankelijken zin vervat in het volgende voorbeeld: *Dat hij zich niet heeft laten overhalen, doet u verdriet, maar is mij aangenaam.*

2. Wanneer zij *het koppelwoord* (als hoedanig wij hier ook het werkwoord in een persoonsvorm, door eenen infinitief gevolgd, beschouwen) gemeen hebben. B. v.: *En toont... Wat vloecken zijn, wat zuilen voor den staet* (Vondel). *Hendrik heeft gespeeld, maar Pieter gearbeid. Gelijck somtijds de gure winter plagh t' Ontluicken met een zomerzonnelagh, En 't hart t' ontdoien op een' zoeten dagh, Als 't was bevroren* (Vondel).

3. Wanneer zij *het praedikaat*, hetzij met, hetzij zonder eene bepaling, gemeen hebben. B. v.: *Hem loeg geen Engel toe bij 't uur van zijn geboorte, Geen heldre morgenstar uit 's levens uchtendpoorte* (Bilderd.). *O Gij wiens God in 't goud, wiens roem bestaat in 't blinken Van nietige aardstof* (dezelfde). Uit dit voorbeeld blijkt, dat het gemeenschappelijke woord ook in den volgenden zin kan staan en in den

voorgaanden weggelaten wezen. *Het bloed ontvliet de wonde, Het licht, zijn brekend oog* (dezelfde). *Velen uwer heeft dit kunnen, en gij, aan wie dit mogt gebeuren, gedenkt* enz. (v. d. Palm): hier staat het gemeenschappelijke woord (*gebeuren*) wederom in den tweeden zin, welke bovendien afhankelijk is, terwijl de zin, met welken hij is samengetrokken, een hoofdzin is: dus zijn deze zinnen niet formeel nevensgeschikt, slechts naar hunne logische waarde. *Niemand dacht er aan; ook Hecuba niet* (v. d. Palm). *In 't verleden Ligt het heden, In het nu, wat worden zal* (Bilderd.).

4. Wanneer zij *het subjekt en het koppelwoord* gemeen hebben. B. v.: *Hoe velen missen wij er, wier bijzijn onze harten verheugd, aan dit feest luister en sieraad zou toegevoegd hebben* (v. d. Palm): het subjekt (*wier bijzijn*) en het koppelwoord (*zou hebben*) zijn de gemeenschappelijke bestanddeelen, en het eerste is alleen uitgedrukt in den eersten, het tweede alleen in den tweeden zin. Even zoo in: *Om dit vocht, dat ge aan mijn oog ontspringen, Mijn boezem baden ziet* (Bilderdijk).

En mogelijk is mijn hart u dankbaar voor 't misleiden,

Dat zulk een bloemrijk kleed op zulk een afgrond spreiden

Maar me éénmaal domplen moest in 't schrikbaarste aller weên (Bilderdijk).

5. Wanneer zij *het subjekt en het praedikaat* gemeen hebben. B. v.: *U zweeren we onze trouw, en - vloek die u weerstaan* (Bilderd.). *Men plukt op 't graf Geen rozen af Voor huppelende reien: Van d' omgeworpen eikenstam, Gespleten door de bliksemvlam, Geen frissche lovermeien* (dezelfde). *'t Geheele heyr der Spanjaarden had men binnen de muuren, den roover in de huizen, en het wee door al de stadt* (Hooft). *Hoe was het mogelijk, dat dit niet vroeger, niet in aller gedachten opkwam* (v. d. Palm). *Spaarzaamheid onderstelt overvloed, maar verstandig gebruik van denzelven* (dezelfde).

6. Wanneer zij *eene bepaling* gemeen hebben. B. v.: *In*

de lente ontluikt de natuur, en gaan de harten der menschen open voor het genot. Op eene waardige wijze verzinnelijkt zij (de leerwijs des Heilands) het hemelsche en het aardsche - en - hecht zij de groote waarheden van den Godsdienst aan de kundigheden van het gewone menschenverstand (Borger).

Aanm. Eene bijzondere soort van zamentrekking, niet van zinnen, maar van in verschillende, niet altijd nevengeschikte zinnen, voorkomende tegen elkander overstaande uitdrukkingen, bestaat, bij voorbeeld, in de volgende woorden: *De zonderlingheid, die van den gebruikelijken weg afwijkt, niet om een beteren, maar slechts om een anderen te kiezen, en wie zelfs een slechtere gevallen is* (v. d. Palm): hier zijn de twee afhankelijke zinnen: *die van den gebruikelijken weg afwijkt*, en: *wie zelfs een slechtere gevallen is*, gecoördineerd, en in den tweeden wordt het woord *weg* bij *slechtere* achterwege gelaten, aangezien hij dit met den eersten gemeen heeft, en bovendien grijpt dezelfde weglating plaats in de beide zamengetrokken verkorte finale zinnen: *niet om een beteren te kiezen*, en: *maar slechts om een anderen te kiezen*. Eene dergelijke weglating heeft plaats in: *Ik heb u het Academieleven van zijn gunstigste zijde voorgedragen, maar het heeft ook zijne ongunstige* (v. d. Palm). Op eene ongeoorloofde wijze wendt Vondel zulk eene weglating aan binnen de grenzen van een enkelen zin, in: *Hij (de Minnegod) ziet... zijn lodderlijck in uw bekoorlijck oogh*. Hier is bij *lodderlijck* het woord *oog* weggelaten, dat straks bij *bekoorlijck* staat uitgedrukt.

II. Bij de zinszamentrekking is het volgende in acht te nemen:

1. Het woord, dat voor een aan twee zinnen gemeen woord doorgaat, moet het ook werkelijk zijn, zoo in *beteekenis* als in *grammatischen vorm*.

1) Tegen het voorschrift, dat het woord, hetwelk tot de zamentrekking der zinnen aanleiding geeft, in de beide zinnen werkelijk *dezelfde logische waarde* behoort te hebben, zondigt, b. v., een zin als deze: *Koning Perseus werd beoorloogd, verslagen, en zijn Rijk eene Romeinsche provincie*: hier wordt het werkwoord *werd* in de gedachte herhaald bij het subjeet van den laatsten zin (*zijn rijk*), maar in denzelfden heeft het een ander karakter, aangezien het bij *beoorloogd* en *verslagen* het hulpwerkwoord is van den lijdenden vorm,

terwijl het bij het praedikaat *eene Rom. provincie* het zelfstandig werkwoord *worden* is, hetwelk *in een anderen toestand overgaan* beteekent. Hetzelfde voorschrift wordt menigmaal overschreden door den geschiedschrijver Hooft, en wel blijkbaar opzettelijk uit voorliefde voor een bijzonder bondigen stijl; bij voorb., waar hij zegt: *Daar ging 't weeder aan met roepen, en zijn lof in de lucht*: hier had in den tweeden zin het werkwoord *ging* herhaald moeten worden, omdat het in dien tweeden zin eene geheel andere waarde heeft dan in den eersten: in den eersten zin toch vormt het eene onechte zamenstelling met *aan* (*het ging aan met roepen* beduidt zoo veel als *men hief een geroep aan*); in den tweeden beteekent *ging in de lucht* zoo veel als *steeg ten hemel*. En elders: *Zoo waar alle onrust uit; de neering om beeter te bloejen dan ooit, en zy te vrede de waapenen needer te leggen*: in den eersten dezer drie zinnen vormt *waar met uit* eene onechte zamenstelling, die *zou geeindigd zijn* beteekent; in den tweeden vormt het met *om te bloejen* eene eigenaardige uitdrukking, die zoo veel beduidt als *zou, gelijk te verwachten was, bloeijen*; in den derden is het hulpwerkwoord een zuiver koppelwoord, dat met *te vrede* het praedikaat vormt. Nog elders *Als aen Juppijn om 't hart de minne was geslaegen Der zuyverlijk' Alkmeen', en om het blank en blondt Der nek zijn elleboogh*: hier komt *was geslaegen* in den eersten zin in overdrachtige, in den tweeden zin in de eigenlijke beteekenis voor. Waar Hooft zegt: *de welke de lichte paarden te Fontaine Françoise, ende zelve te Lux herbergde*, had *herbergde* ook in den eersten zin uitgedrukt moeten worden: want in den eersten wordt dit werkwoord in eenen transitieven, in den tweeden in eenen intransitieven zin verstaan. - Ook Vondel veroorlooft zich soms eene uit het hier beschouwde oogpunt berispelijke zamentrekking; b. v.: *De Vader zag om troost uit aller weghen, En uit de lucht van Neêrlant een Godin In eene wolk verschijnen*; in den eersten zin staat *zag* in onafscheidelijk verband met *uit*, en

beteekent, met deze partikel vereenigd, zoo veel als *zoeken*; in den tweeden is *zagh* met *verschijnen* te verbinden en in de eigenlijke beteekenis te nemen.

2) Tegen het voorschrift, dat het woord, hetwelk tot de zamentrekking aanleiding geeft, in de beide zinnen *denzelfden grammatischen vorm* behoort te hebben, zondigt Bilderdijk in:

*Moogt gij rozen zien ontluiken,
Waar ik niet dan distelstruiken,
Vruchten, waar ik eikels vond!
Frissche bron, waar ik moerassen!
En de last niet zwaarder wassen,
Dan gij vrolijk dragen kondt!*

Verscheidene aanmerkingen zijn er te maken op de wijze, waarop de groote dichter hier de zamentrekking heeft aangewend; doch hier ter plaatse is te vermelden, dat bij het subjeet *de last* het woord *moge* uit het vroegere *moogt* moet herhaald worden: in de verschillende zinnen treedt aldus het werkw. *mogen* in een verschillenden grammatischen vorm op: de eerste zin, namelijk, bevat hetzelfde in den tweeden persoon, de tweede vordert het in den derden persoon. - Dezelfde dichter begaat een dergelijke feil in:

*Doch neen, die met hem waarheid kennen,
Dier hart wordt van geen waarheid wars,
En konden de ooren niet gewennen
Aan 't nu gehuldigd rijmgeknars.*

Hier is *die met hem waarheid kennen* het subjeet van *konden de ooren niet gewennen*. Intusschen wordt deze laatste zin door middel van het copulatieve *en* gecoördineerd aan den zin: *dier hart wordt van geen waarheid wars*, en alzoo vindt hier eene ongeoorloofde zamentrekking plaats, aangezien het aan beide gemeenschappelijke bepalende voornaamwoord *die* in *dier hart* enz. in den genitief voorkomt, en vóór *konden* in den nominatief diende te staan. Had de dichter

gewennen intransitief genomen en geschreven: *hun konden de ooren niet gewennen*, de fout ware verholpen geweest. Even zoo feilt Vondel in: *Wiens tongh met honigh is begoten, En sap van duizent aerdigheên, En in uw boezem draeght besloten De wetenschappen*, voor: *en die in uw boezem draagt besloten*. - Zelfs waar de taal geen verschil van vorm voor verschil van naamval bezit, is zulk eene zamentrekking ongeoorloofd, en het zou verkeerd zijn te schrijven: *het paard, dat ik eerst bereden en daarna haver gevoerd heb*, vermits de eerste bijvoegelijke zin het betrekkelijke voornaamwoord in den accusatief, de tweede hetzelfde in den datief vordert. Even verkeerd schrijft Hooft: *Zich ziende van Guize te leur gestelt, en zulk een buy booven 't hooft*, waar *zich* in het eerste zinlid in den accusatief staat, en in het volgende zinlid in den datief wordt gevorderd; en wederom Bilderdijk:

*En zij, wie, naast aan 't Zuid, van 't golvend meir besproeid,
De zeewind blakert en het lichaam samenschroeit.*

Hier staat *wie*, door *blakert* geregeerd, in den accusatief; doch de tweede afhankelijke zin (*de zeewind - het lichaam samenschroeit*) vordert het betrekkelijk voornaamwoord in den dativus possessivus.

Zelfs een substantieve zin, zoo hij aan twee hoofdzinnen gemeen is, mag niet tot den éénen in de betrekking van eenen anderen naamval staan, dan tot den anderen. Hiertegen zou zondigen: *Dat hij zich niet heeft laten overhalen, doet u genoeg, maar bejammer ik*. De substantieve zin geldt hier in betrekking tot *doet u genoeg* voor subjeet, en tot *bejammer ik*, voor objekt.

Ook in: *Zal den zaalgen luwte geven En Gods vleuglen ze overzweven*, veroorlooft Bilderdijk zich eene niet goed te keuren, doch minder harde zamentrekking, daar in den tweeden zin het koppelwoord, dat in den eersten zin in het enkelvoud staat (*zal*), in het meervoud staan moest. Evenwel is de zamentrekking bij verschil van persoon en getal eens werkwoords,

daar waar de woordorde den hoorder dwingt het vereischte woord in de gedachte in te vullen, zoo weinig af te keuren, dat veeleer eene herhaling alleen om den wil van het verschil in persoon of getal gezocht en slepend zou klinken; bij voorb., in: *Ik heb u, en gij mij nooit gehaat. Het minnekoozen past uw zinnen, Mij wijze woorden* (Vondel). *Hunne namen niet alleen, ook hun beeld staat diep in uw geheugen ingedrukt* (v. d. Palm). *Gansch Neerland voelt die wond, Uw Dappren 't meest* (D.J.v. Lennep).

2. Waar de zamentrekking eene leemte in de uitdrukking zou laten, of waar de aard der uitdrukking niet duidelijk doet gevoelen, dat er ergens een gemeenschappelijk woord in een der zinnen ontbreekt, of, eindelijk, waar de zamentrekking dubbelzinnigheid zou baren, is de zamentrekking achterwege te laten, of eene constructie aan te wenden, die alle bezwaar opheft. In deze verbinding bij voorb.: *hij volgt hem en slaat hem gade*, reeds samengetrokken wegens het gemeenschappelijke subjekt, laat zich de zamentrekking niet verder uitstrekken, niettegenstaande de beide zinnen een gemeenschappelijk objekt hebben: laat ik *hem* bij *volgt* weg, dan mist niemand dit objekt, en laat ik het weg bij *slaat gade*, dan bestaat er eene niet aan te vullen leemte. Bij de omgezette woordschikking is de zamentrekking wegens het gemeenschappelijk objekt mogelijk (*hem volgt hij en slaat hij gade*), doch alsdan vervalt de mogelijkheid om het subjekt slechts eenmaal uit te drukken. - Heeft de eerste van twee zamengeslikte zinnen de gewone, de tweede de omgezette woordorde, dan moet het subjekt herhaald worden; zeg ik, bij voorb.: *gij zijt zorgvuldig voor u zelve, maar verwaarloost anderen*, zoo hebben beide zinnen de regelmatige orde, en *gij* behoeft slechts eens te worden uitgedrukt; maar zet ik de orde in den tweeden zin om aldus: *gij zijt zorgvuldig voor u zelve, maar anderen verwaarloost gij*, zoo is dadelijk de herhaling van *gij* noodzakelijk, omdat de omgezette orde medebrenghet, dat het subjekt achter het werkwoord sta. Ook wanneer de eerste zin

de omgekeerde orde heeft en de laatste niet, is de herhaling insgelijks noodig: *voor u zelve zijt gij zorgvuldig, maar gij verwaarloost anderen*. - Hard is de zamentrekking in deze verzen van Bilderdijk:

*Dit, Dichters, is de kunst, die tot het merg doordringt,
Die, siddren, beven doet; die ijzen, gruwen, gloeien;
Die aâmen in de maat waarin uw verzen vloeien.*

Al deze infinitieven hangen af van het hun gemeenschappelijke koppelwoord *doet*, doch dit ware duidelijk, wanneer het achter den laatsten (*aâmen*) geplaatst ware: thans, na de beide eerste (*siddren, beven*) ingevoegd, laat het al de overige, als het ware, aan zijnen band ontspringen, en de lezer vat de bedoeling eerst na eenig nadenken. - In de reeds boven aangehaalde regels:

*Moogt gij rozen zien ontluiken,
Waar ik niet dan distelstruiken,
Vruchten, waar ik eikels vond!
Frische bron, waar ik moerassen!
En de last niet zwaarder wassen,
Dan gij vrolijk dragen kondt!*

zijn de drie nevenschikte zinnen: *waar ik niet dan distelstruiken, waar ik eikels vond*, en *waar ik moerassen*, zamengetrokken; doch op eene ongeoorloofde wijze: indien *vond* weggelaten ware achter den tweeden, en geplaatst ware achter den derden zin, alsdan had de constructie niets stootends; thans echter is de noodwendigheid der invulling van *vond* achter *waar ik moerassen*, zoo moeilijk te voelen, dat deze tusschenzin voor den niet naauwlettenden hoorder of lezer, als het ware, in de lucht zweeft. - Een paar voorbeelden van berispelijke zamentrekking kan Hooft leveren: *Daar vond zy eerst zwaarigheid, achter naa bewillighd' er in*; dat is, *daar vond zij eerst zwaarigheid in, daarna bewilligde zij er in*: de zamentrekking van het gemeenschap-

pelijke *in* is onduidelijk, omdat het bij den eersten zin niet noodwendig vereischt wordt, en bovendien ware het noodig geweest het gemeenschappelijke subjekt in beide zinnen uit te drukken, volgens het zoo even (bl. 227) gezegde. - *Naa soldaaten t' ontfangen wilden zy niet luisteren; ja eenighe knechten afgedankt hebben*: hier moet en het subjekt en het koppelwoord ook in den tweeden zin uitgedrukt worden, omdat zij aan het hoofd van dien zin niet in dezelfde orde kunnen worden herhaald, aangezien de bepaling *naa soldaten t' ontfangen* niet tot denzelfden behoort. Ook in: *zie ik 't en erken 't niet meer?* (Bilderd.) had *ik* herhaald moeten worden, vermits, zoo men het in den tweeden zin weglaat, bij het gemis van het subjekt achter het werkwoord het kenmerkende van de vragende woordschikking ontbreekt. - *Zy vallen neder, en met de armen om zijn voet Geslinderd, bidden aan* (Bilderd.), moet zijn: *bidden zij aan*, omdat de bepaling (*met de armen om zijn voet geslinderd*) in den tweeden zin de omzetting van het subjekt achter het werkwoord vordert. Even zoo: *Hy wekt den moed in 't hart van al wie overbleven, En met een vijftigtal waaraan hy 't voorbeeld gaf, Rukt op het middenvak van Segols heirfront af* (Bilderd.) voor: *Rukt hij enz.* - Waar de eene zin bevestigend, de andere ontkennend is, dient men op zijne hoede te zijn, dat geene dubbelzinnigheid door te ver gedreven zamentrekking ontsta, als in deze woorden van van der Palm: *Zonder haar baat ons geen herstel, en strekt alleen, om ons in dieper jammeren te storten*. Hier had bij *strekt* het subjekt *het herstel* uitgedrukt moeten worden, aangezien men het uit den voorgaanden zin slechts met het ontkennende *geen* herhalen kan. Dezelfde fout begaat Bilderdijk in de volgende voorbeelden: *Geen zoon der aarde, o God.... kan het hart in zangen uit het stof Verheffen, maar verstomt, in 't staamlen van uw lof*: hier ware voor *verstomt* het subjekt (*een zoon der aarde*) zonder ontkenning uit te drukken geweest, want bij die zamentrekking is men genoodzaakt het ontkennende *geen*

zoon der aarde vóór verstormt in de gedachte te herhalen, hetwelk blijkbaar het tegenovergestelde zegt van hetgeen de dichter bedoelt. *Laat geen waan u 't hoofd doen draaien, Wervelwind u rond doen zwaaien*: hier is *geen vóór wervelwind* te herhalen: anders vat men den tweeden zin bevestigend op. *Waar weiden geest of oogen heen, Waar 't bloed niet vloeit, de tranen leken, De menselijkheid niet stikt in 't reddingloos geweest?*: hier had om dezelfde reden *niet vóór leken* uitgedrukt moeten zijn. *De rust is voor 't gemeen, dat niet dan d'arm kan voeren; Geen vorsten, die 't bevel van rijk of leger voeren*: de dichter bedoelt hier: *doch niet voor vorsten*: deze tegenstelling nu vordert de ontkennende partikel *niet* en de herhaling van het gemeenschappelijke voorzetsel *voor*. - Verkeerd is, eindelijk, ook de zamentrekking aangewend in de volgende nevenschikte zinnen: *Omdat hij verscheidene misdaden begaan had, werd hij in de gevangenis gezet, en eerst onlangs weder losgelaten*: de zamentrekking brengt hier te weeg, dat men in den tweeden der nevenschikte hoofdzinnen *werd hij* (aldus in omgezette orde) in de gedachte herhaalt; maar dan wordt de afhankelijke zin (*omdat hij verscheidene misdaden begaan had*) ook als bepaling van den tweeden hoofdzin (*eerst onlangs werd hij weder losgelaten*) begrepen, aangezien alleen wanneer de zin zulk eene bepaling aan het hoofd heeft, de omgezette woordarde (*werd hij*) te pas kan komen. Dus bestaat de schijn, alsof de misdadiger omdat hij verscheidene misdaden begaan had, ook weder was losgelaten. Dit nu strijdt tegen den aard der zaak. Om alle zwarigheid te voorkomen, heeft men slechts de zamentrekking achterwege te laten, en te schrijven: *Omdat hij verscheidene misdaden begaan had, werd hij in de gevangenis gezet, en hij werd eerst onlangs (of en eerst onlangs werd hij) weder losgelaten*. Of wil men de zamentrekking aanwenden zonder een dubbelzinnig voorkomen aan den zin te geven, men zegge: *Hij werd in de gevangenis gezet, omdat hij verscheidene misdaden begaan*

kad, en eerst onlangs weder losgelaten: dus toch kan de afhankelijke zin onmogelijk op den tweeden hoofdzin toegepast worden.

Aanm. Terwijl gawoonlijk slechts nevenschikte zinnen vatbaar voor zamentrekking zijn; kan er echter zamentrekking bestaan tusschen eenen afhankelijken zin en eenen als in parenthesi staanden hoofdzin, bij welken een zinlid is weggelaten; b. v.: *De ziel worstelt niet meer met de kracht der begeerlijkheid, die zonde baart, en de zonde den dood* (Borger): hier wordt de hoofdzin *de zonde baart den dood*, samengetrokken met den afhankelijken zin *die zonde baart*; bij dien hoofdzin nu wordt het zinlid *en wanneer zij de zonde gebaard heeft*, weggelaten, op dezelfde wijze als bij: *die opent en niemand sluit* (Openb. 3, 7.), het zinlid *wanneer hij geopend heeft*, verstaan wordt. - In: *Den ouden was het, als hadden zij een kind wedergekregen, de mannen een broeder, de jongelingen een vader*, veroorlooft v. d. Palm zich de substantieven *de mannen, de jongelingen*, niet in den datief, maar in den nominatief te plaatsen, als had de zamentrekking plaats met den afhankelijken zin *als hadden zij* enz., en niet met den hoofdzin *Den ouden was het*. En te recht, want had hij geschreven *den mannen een broeder, den jongelingen een vader*, zoo zou hij niet begrepen zijn. In het volgende couplet van de Génestet: *Uw starrenhemel Hij trekt mijn oog, Als 't woord, des Heil'gen Mijn hart omhoog*, wordt een volgende afhankelijke zin met eenen voorgaanden hoofdzin samengetrokken: trouwens, zinnen die met het vergelijkende *als* beginnen, zijn eigenlijk met den nevensgaanden zin gecoördineerd (zie § 123. B. II. 2. 2). *b. Aanm.*)

III. De zamentrekking is niet altijd noodwendig. Soms verwaarloost men haar om meer nadruk aan zijne woorden te geven. B. v.: *Hij heeft gelijk, of hij heeft ongelijk. Ik weet, dat het u moeite kost, maar ik weet ook, dat gij moeite voor mij over hebt. Liefde deed hen den man volgen, die geene plaats had om zijn hoofd neder te leggen; liefde deed hen deelen in den smaad, waarmede hunne landgenooten hunnen Meester bejegenden* (Borger). Zoo kan ook bij nevenschikte afhankelijke zinnen, die voor zamentrekking vatbaar zijn, het voegwoord, om des nadruks wille, herhaald worden en hiermede de mogelijkheid der zamentrekking vervallen; b. v.: *Dan onderstellen wij, dat de maker zijn onderwerp meester was; dat hij het met vlijt, met zorg en geestdrift heeft bearbeid; dat hij ons over hetzelfde al datgene levert, wat wij er van wenschen te weten; en dat het hem niet aan de gave ontbreekt* enz. (v. d.

Palm). - Dikwijls bereikt de redenaar or dichter door eene gedeeltelijke herhaling der gemeenschappelijke leden van nevengeschikte zinnen, alzoo door eene gedeeltelijk verwaarloosde zamentrekking, hetzelfde doel. B. v.: *De Heer is groot, Zijn naam is groot, De luister zijner deugden groot, Oneindig groot zijn wezen* (Evang. Gez.). *Schamen moet hij zich bij het genot van gezondheid, spijs en drank; schamen, zoo dikwijls de zon over zijn schuldig hoofd op en onder gaat; schamen bij den aanblik der rijke en prachtige natuur, die ook voor hem hare schatten opent* (Borger). *Van hem was 't dat men riep; van hem dat men roemde; hy de vuist des vaderlands, hy de vrees der vreemdelingen, hy de verlosser van Vlaandre, die de schaaden der landtzaaten te boeten, hun' smart en smaadt te wreeken wist* (Hooft). *Hem noemden zij hunnen Burghgraaf, hem hunnen waaren verlosser* (dezelfde). *Wie zal Judaas Leeuw, wie Israels God bedwingen?* (Bilderd.). *Wien de winden in hun bruischen, Wien de golvende Oceaen, Wien de ritselende blaân, In den hof, ter eere ruischen* (dezelfde). *Dit heeft Orde u voorgeregeld, Dit de onfeilbaarheid bezegeld* (dezelfde). *Dan ziet ge u de kruin ontverwen, Dan, in asch het vuur versterven* (dezelfde).

Aanm. 1. In het volgende voorbeeld van v. d. Palm is de herhaling niet willekeurig: *Eenvoudig noemt men datgene, waaraan niets te veel is, niets dat tot hetzelfde niet behoort.* Zonder de herhaling toch van *niets* zou het schijnen, alsof *te veel* het antecedent van den tweeden adjektieven zin ware.

Aanm. 2. Voor de herhaling van het woord aan het hoofd van twee gecoördineerde zinnen heeft de Grieksche rhetorica de benaming *ἀναφορά*; voor de herhaling van 't laatste woord de benaming *ἐπιφορά*. Worden beide, het eerste en het laatste woord herhaald, dan heet de figuur: *συμλοκή*. Komt op het eind van den tweeden zin, het begin van den eersten terug, dan heeft men een *ἐπανάληψις*, komt in het begin van den tweeden het laatste woord van den eersten terug, dan bestaat er eene *ἀναδίπλωσις*. Wordt eidelijk, wat in den voorgaanden zin stond, in den volgenden in omgekeerde orde herhaald, als in dat: *de luister zijner deugden groot, Oneindig groot zijn wezen*, zoo hebben wij eene zoogenaamde *ἐπάνδος*.

Tweede hoofdstuk. Over de onderschikkende zinsverbinding.

§ 145. Soorten der ondergeschikte zinnen.

De aard en de vormen der ondergeschikte, dat is, der afhankelijke zinnen zijn boven (§ 121. B.I.) verklaard. Hier hebben wij het daar gezegde slechts met nadere bijzonderheden te vermeerderen.

I. Over de *substantieve zinnen*.

1. De *werkelijk substantieve zin* kan *in den vorm eens hoofdzins* aan het woord, tot welks bepaling hij strekt, worden toegevoegd. B. v.: *Ik weet het, ik teeken hier het ideaal* (v. d. Palm). *Hij gevoelt toch, iedere zegen is eene verbeurde weldaad* (Borger). *Men zegt, een Engel stortte, op 't uitgesproken woord, Een' hemeldauwdrop op zijn voorhoofd* (Bilderd.). *Ik wed, ghy weet uw gantsche leven langh De vriendelijcke ringelduiven dank* (Vondel). *En 't scheen, Natuur was zelfs het leven uitgebluscht* (Bilderd.). *Maar jammer is 't: zij weet het* (Bellamy). *Het getuigenis daarbinnen: ik heb van de vrijheid mij verleend, geen misbruik gemaakt* v. d. Palm). *De gedachte: gij hebt, uit vrije keus, uwen pligt betracht* (dezelfde). *Achter wel is waar* wordt de subjektieve zin gemeenlijk in den vorm des hoofdzins geplaatst; b. v.: *Wel is waar, hij is gelukkig*; even zoo bij den elliptischen hoofdzin: *gesteld*, b. v.: *Gesteld, hij komt eerst morgen*. Waar van der Palm schrijft in de navolging van eene plaats uit den Koran: *Al waren al des aardrijks boomen pennen, en alle zeeën zevenmaal verdubbeld werden inkt, nog zou men niet van God zijn uitgesproken*, kan men den vorm des hoofdzins, waarin de tweede

hypothetische zin staat, verdedigen door dezen zin als eenen substantieven zin op te vatten, vóór welken *gesteld of men stelle* gedacht wordt. - Bij deze aanwending van den substantieven zin in den vorm des hoofdzins krijgt de hoofdzin zelve, ter welks bepaling hij strekt, eenigermate een ondergeschikt karakter, weshalve hij zich door een afhankelijken zin of door een tusschenzin laat wedergeven; b. v.: *Ik teeken (dit weet ik) het ideaal. Een engel stortte (gelijk men zegt, of zegt men), op 't uitgesproken woord enz. Hij is (wel is waar) gelukkig.* Doch wanneer zulk een zin aan een verbaal substantief wordt toegevoegd, gelijk in de voorbeelden: *Het getuigenis daarbinnen: ik heb* enz. en: *De gedachte: gij hebt* enz., alsdan is het onmogelijk de gedachte, waarvan de substantieve zin, die de gedaante des hoofdzins aandoet, afhangt, in den vorm eens afhankelijken zins of eens tusschenzins uit te drukken, en alzoo laat zich eene constructie als *de gedachte: gij hebt, uit vrije keus, uwen plicht betracht*, slechts vergelijken met hetgeen men de *rechte rede* noemt, welke hierin bestaat, dat men de eigen woorden van den spreker of schrijver aanhaalt, en van dezelve niet bloot in afhankelijke zinnen verslag geeft, gelijk wanneer men zegt: *Hij vraagde mij: gaat gij mede?* in plaats van; *Hij vraagde mij, of ik mede ging.*

Aanm. Vondel plaatst een substantieven zin zonder voegwoord in de woordorde van den afhankelijken zin, waar hij zegt: *Het schijnt natuur of kunst haer uit een zeeklip klonck*, en De Decker: *Meent iemand - men hebb' zijn leelijkheid te leelijk afgemaelt.* Dit is eene ellipsis der conjunctie, even als in: *Ik heb met genoegen vernomen, uw Oom weder kersteld is*, eene constructie, die men dikwijls in de brieven van minder beschaafden aantreft.

2. Soms wordt vóór eenen objektszin het voegwoord *dat* door *hoe* vervangen; b. v.: *Wij denken er aan terug, hoe ieder jaar van dat Academie-leven belangrijker werd voor onzen geest en ons hart* (v. d. Palm).

3. Onder de substantief gebruikte bijvoegelijke zinnen zijn er, die niet als indirecte vragen kunnen verklaard worden (vergel. § 121. B. I. 1. 1). *b.* *Aanm.*) Zij beginnen, bijaldien

men een bepaalden persoon bedoelt, met *die*; bijaldien men geen bepaalden persoon op het oog heeft, met *wie* (voorheen *zoo wie*); als men eene bepaalde zaak bedoelt, met *hetgeen*; als men geene bepaalde zaak op het oog heeft, met *wat* (voorheen *zoo wat*). B. v.: *Die de schuld op zich geladen heeft, moet haar boeten. Die het eerst de rigting der magneetkracht ontdekte, vermoedde nog niet, dat hij het middel had uitgevonden, om den aardkloot rond te zeilen* (v. d. Palm). *Sterv' wie strijden kan, en vatbaar is voor beven* (Bilderd.). *Wie dankbaar is, is dankbaar tot zijn eigen heil* (v. d. Palm). *Wie schitteren wil, behaagt zelden* (dezelfde). *Volg' mij, wien de borst Voor Eer, voor Vaderland, voor Vrijheid gloeit en Vorst* (Bilderd.). *Vergelijkt dus hetgeen ik in het midden zal brengen bij eene gedroogde vreemde plant in een kruidboek* (v. d. Palm). *Zie daar het gene ik weet van 't geen uw weetlust vergt* (Bilderd.). *Hetgeen zijne verbeelding hem schildert, hetgeen zijn hart daarbij gevoelt, laat zich op geene andere wijze uitdrukken* (v. d. Palm). (In het volgende voorbeeld: *Voor hem zijn zij, wat voor ons de tooverklanken zijn van een geliefdkoosd zangstukje*, had v. d. Palm liever *hetgeen* moeten schrijven, en Bilderdijk, in het volgende: *Gehoorzaamheid aan 't hoofd is wat onwinbaar maakt*). *Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn* (v. d. Palm). *Wat eenvoudig is, is natuurlijk, is dus ook gemakkelijk, los en ongedwongen* (dezelfde). *Wat goed is, moet om zijne eigen innerlijke goedheid en deugdelijkheid begeerd en gewaardeerd worden* (dezelfde). *Wat gij aanroept buiten God is ijdelheid* (dezelfde). - Aangezien een substantief gebruikte zin, door een voorzetsel geregeerd, altijd een bepaald begrip inhoudt, zoo begint zulk een zin steeds met *hetgeen*; b. v.: *Wat er gebeurt, moet men opmaken uit hetgeen gesproken wordt* (v. d. Palm). Ook bij wijze van tusschenzinnen aangewende substantief gebruikte adjektieve zinnen, vangen, daar zij op eene bepaalde zaak wijzen, met *hetgeen* aan; b. v.: *Doch hetgeen hier bijzonderlijk in aan-*

merking komt, dit beslissende van Jezus uitspraak heeft vooral plaats ten aanzien van de rampzalige gevolgen des ongeloofs (v. d. Palm).

Deze regel aangaande het gebruik van *wie* in onderscheiding van *die* wordt evenwel in verschillende gevallen en om verschillende redenen niet zoo gestreng toegepast. Vooreerst. Bevat de hoofdzin het bepalende *die* en volgt hij op den substantief gebruikten zin, dan bezigt men in het gemeene leven *die* in plaats van *wie*; b. v.: *Die waagt, die wint. Die mij lief heeft, die volgt mij* (niet aldus in hooger en stijl: *Wie ooren heeft om te hooren, die hoore. Wie heeft, dien zal gegeven worden*). Voorts kan men zich een bepaalden persoon denken als vertegenwoordiger eener klasse, en aldus *die* bezigen, waar eigenlijk *wie* gevorderd werd, b. v.: *Die niet weet, hoe veel voor de uitwerking der welsprekendheid daarvan* (d. i. *van de welluidendheid*) *afhangt, is voorzeker niet tot Redenaar geschapen* (v. d. Palm). *Die 't gesprokkel niet versmaadde, Neme ook Grijsheids teelt voor lief* (Bilderdijk). *Die zich lijdzaam aan laat spannen In het blinkend ezelsjuk, Telt bij de allergrootste mannen* (dezelfde). Eindelijk treedt dikwijls *wie* op in plaats van een bepalend voornw. door het betrekkelijk voornw. gevolgd; b. v.: *En de knots in de opgeheven armen Wankt over Segols hoofd en wie dat hoofd beschermen* (Bilderd.), d. i. *en hen, die dat hoofd beschermen. Hij wekt den moed in 't hart van al wie* (d. i. *van hen allen, die*) *overbleven* (dezelfde) - Wat het onderscheiden gebruik van *wat* en *hetgeen* betreft, ook hier wordt de regel door de nieuwere schrijvers verwaarloosd, in zoo verre dezen *wat* bezigen, waar wel aan iets bepaalds gedacht wordt, maar het aan den hoorder wordt overgelaten, welke bepaalde zaak hij zich denken wil, alzoo in een geval, waar oudere schrijvers niet zoo *wat*, maar *dat* (ons *hetgeen*, b. v. *Door de genade Gods ben ik, dat ik ben*) zouden gebruikt hebben. Zoo schrijft Bilderdijk: *'t Is heirspits, wat men ziet. Beter wat de voortijd baarde, Dan des levens ou-*

derdom. En van der Palm: *Wat gij van hier kunt mededragen, zal altijd wel een vrienden- of vriendinnenkout opwegen. Wat gij er in vindt, is plat. Gij ziet van hare gedaante, wat gij zien kunt; en wat gij niet kunt zien noch gewaarworden, kan, bij verhaal en uitlegging, uwe verbeelding eenigermate aanvullen.*

Waar de substantief gebruikte adjektieve zin voorafgegaan wordt door een praedikaatssubstantief, komt het voornaamwoord, waarmede hij aanvangt, met dit substantief overeen in geslacht en getal; b. v.: *Het is slechts de liefde, die ons gelukkig maken kan. Het is de weg des verderfs, dien gij bewandelt. Het zijn slechte voorbeelden, die gij navolgt. En 't schijnt een stroom van vuur die uitbarst uit zijn oog* (Bilderd.). D. i.: *wat (hetgeen) ons gelukkig maken kan, is slechts de liefde. Wat gij bewandelt, is de weg des verderfs. Wat gij navolgt, zijn slechte voorbeelden. Wat uit zijn oog uitbarst, schijnt* enz. Bilderdijk schrijft: *Die Godheid leeft, Die is het, dat ik eer*, waar niet het vrouwelijke praedikaatsnaamwoord, maar het onzijdige *het* onmiddellijk voor den substantieven zin (*dat ik eer*) voorafgaat en tegelijk de herhaling van het reeds tweemaal voorkomende *die* vermeden wordt. Even zoo kan men zeggen: *Die weg is het, dat gij bewandelt*. Bilderdijk schrijft zelfs: *Het is Anubis woede niet, dat haar de borst verscheurt*, waar *het* niet onmiddellijk vóór het betrekkel. voornw. staat. Evenzoo in het Middennederl.: *Hets u vrient, dat ghi hier siet* (Beatr.). Eigenlijk is deze vorm van spreken de meest logische. Immers is de zin: *hetgeen gij ziet, is uw vriend*. Zeg ik: *het is uw vriend, dien gij ziet*, zoo geef ik gehoor aan eene zekere soort van attractie, wier natuur hierin bestaat, dat de grammatische vorm het overwicht bekomt over den aard der zaak, op dezelfde wijze als bij het gebruik der bepalende voornaamwoorden, in uitdrukkingen als *uw tuin en die van mijnen oom*. Hier toch wijst *die* niet terug op het voorwerp *tuin*: de tuin toch mijns ooms is de uwe niet, maar op het woord

tuin, en eigenlijk moest het zijn: *uw tuin en dat wat ik daar noem* (te weten *tuin*) *van mijnen oom*.

II. De adjektieve zin.

Wanneer het conjunctieve woord, hetwelk den adjektieven zin met een naamwoord des hoofdzins verbindt, de wijze van zijn of de gesteldheid van het voorwerp moet aanduiden, hetgeen het betrekkelijk voornaamwoord niet vermog te doen, dan bezigt men ter verbinding de bijwoorden *zoo als*, *als* of *gelijk*, of het bijvoegelijke voornaamwoord *hoedanig*, vergezeld van een persoonlijk voornaamwoord. Bij voorbeeld: *God, door wien alles is, zoo als het is. De menschelijke natuur, gelijk zij was in tijden en landen, waaraan de fijnere beschaving der gezelligheid vreemd was* (v. d. Palm). *Monsters van onmenschelijkheid, hoedanig de Dichter hen niet heeft willen afschilderen* (dezelfde). Wordt *hoedanig* verbogen, dan blijft het persoonl. voornw. achterwege; b. v.: *Het is eene. betoovering, hoedanige wij ook in den Vader der Grieksche poëzij bewonderen* (v. d. Palm). *Figuurlijke voorstellingen van bovenzinnelijke zaken, hoedanige ook in onze Boeken des Nieuwen Testaments gevonden worden* (dezelfde). Wordt het substantief van den hoofdzin door *zulke* voorafgegaan, dan kan de adjektieve zin met *als* aanvangen zonder dat daarbij een persoonl. voornw. noodig is; b. v.: *Zulke bijvoegselen en veranderingen, als uit de Oostersche overlevering dier tijden, of uit het brein des Opstellers gevloeid zijn* (v. d. Palm). - De afhankelijke zin in: *Gij ziet de zaak, zoo als zij is*, kan ook als een bijwoordelijke zin worden opgevat: dan beteekent de uitdrukking: *Gij ziet de zaak op zulk eene wijze, als haar aard medebrengt*. Vat men de uitdrukking echter op in deze beteekenis: *Gij ziet de zaak, hoedanig zij is*, of: *gij ziet de ware hoedanigheid der zaak*, dan is de afhankelijke zin een bijvoegelijke zin.

Aanm. Soms wordt de inhoud van eenen bijvoegelijken zin, die op het bepalende voornaamwoord *dezelfde* volgen moest, tot hoofdzin gemaakt en copulatief met den oorspronkelijken hoofdzin verbonden; b. v.: *Dezelfde*

wijsheid bestrooit onzen weg met rozen en leidt ons langs hobbelige paden (Borger), d. i. *Dezelfde wijsheid, die onzen weg met rozen bestrooit, leidt ons enz.* Even zoo: *Dezelfde zenuwen onzer ziel moeten in beweging worden gebragt door de gunstbewijzen en door de kastijdingen des Allerhoogsten* (dezelfde).

III. Over de bijwoordelijke zinnen.

De bijwoordelijke zinnen zijn te onderscheiden in de zoodanige, die 1. eene *plaats* of *tijd*, 2. eene *hoedanigheid*, *hoeveelheid* of *graad* te kennen geven; 3. in *causale* (*oorzakelijke*); 4. in *hypothetische* (*veronderstellende*) en *concessieve* (*inwilligende*); 5. in *modale* bijwoordelijke zinnen.

1. 1). De *plaatsbepalende* zinnen worden door middel der voegwoorden *waar* (*alwaar*), *vanwaar*, *waarheen* en *werwaarts* met den hoofdzin verbonden. B. v.: *Staan moet hij, waar alles valt* (Bilderd.). *Ach, doolde ik met u om door woestenij en bosch, Of waar u 't Noodlot voert, door golf- en zeegeklots* (dezelfde). *Een aantal lijken dekt den grond, waar heen hij ziet* (dezelfde), d. i. *waar hij heen ziet*. *Wij komen, vanwaar gij het niet verwachten zoudt*. *Ga, werwaarts uw plicht u roept*. *Wij gaan, waarheen onze Vaderen ons zijn voorgegaan*. Niet zelden wijst in den hoofdzin een bepalend bijwoord op het tijdelijk voegwoord: *Waar het de algemeene voorschriften geldt van regt, van pligt en deugd, daar is hij nienigwerf onnavolgbaar* (v. d. Palm). Het bepalende *daarheen* of *derwaarts* had in den hoofdzin niet gemist mogen worden in den volgenden zin van Bilderdijk: *Die, als de uit U gedaalde vlam Weêr opvaart waar zij oorsprong nam*.

Aanm. Ook substantieve en adjektieve zinnen kunnen met een tijdelijk voegwoord aanvangen: dezulke onderscheide men wel van de plaatsbepalende bijwoordelijke zinnen. Substantieve zinnen zijn b. v. *Verneem, waar ik woon*, of: *vanwaar ik kom*, of: *werwaarts ik heenga* (zie § 121. B. I. 1. 1). *b.*); adjektieve zinnen zijn: *De plaats, waar* (ook *daar*) *ik woon*, of: *waarheen ik ga*, of: *vanwaar ik kom* (zie aldaar 2). *c. a)* *Aanm.*). Zelfs de zinnen: *Van daer de dageraet De kim met rozen kroont en glociende robijnen Tot daer de zon vermoeit het aerdrijk t' overschijnen Haer stralen krimpt* (Aatonides v. d. Goes), zijn substantief gebruikte

adjektieve zinnen: de voorzetsels *van* en *tot* behooren hier tot den hoofdzin en de afhankelijke zinnen, die op dezelve volgen, vervangen een door hen geregeerd substantief. In: *wij komen, vanwaar gij het niet verwachten zoudt*, daarentegen, behoort *vanwaar* onverdeeld tot den afhankelijken zin en drukt het met de volgende woorden de adverbiale bepaling uit: *van eene door u niet vermoede plaats*.

2. De Bijwoordelijke zinnen, die *eenen tijd bepalen*, worden met den hoofdzin verbonden door middel der voegwoorden: *als, toen, wanneer, zoodra* of *zoo ras (als), zoo dikwijls, zoo vaak* of *zoo dikwerf (als), nu (dat), tot (dat), terwijl, daar, gedurende (dat), zoo lang (als), nadat, sedert (sinds), vóór (dat), eer (dan of eer dat)*.

Als, dat vroeger (en somtijds geschiedt dit nog) ook zinnen aanving, welke een werkwoord in den onbepaald verledenen tijd bevatten (b. v.: *als het nu late geworden was, gingh hij uyt buyten de stad. Geen jonglingsbloed bruischte in mijn boezem, als uw hart Reeds met het mijne deelde in wenschen, vreugde en smart*. Bilderd.), wordt thans bij voorkeur ter verbinding van zinnen, die een tegenwoordigen, eenen bepaald verledenen of eenen toekomenden tijd bevatten, gebezigd; b. v.: *Wordt gij treurig, als gij uwe weldaden met ondankbaarheid ziet vergelden* (Borger). *Reeds onder de Fransche overheersching had Kemper nooit gezwegen, als er gesproken moest worden* (v. d. Palm). *Ik zal mijne ontevredenheid niet ontveinzen, als hij het op nieuw zal ondernemen*. Daar alzoo dit voegwoord niet meer ter aanduiding eener bijzondere historisch medegedeelde gebeurtenis dient, zoo heeft het eene min of meer voorwaardelijke kracht. In de volgende periode, b. v.: *Als der baren schaduw het licht voor hen verdonkert, dan roepen zij God aan; maar heeft Hij hen behouden aan het land gebragt, dan zijn er weinigen, die zich aan Hem houden* (v. d. Palm), heeft de zin, die met *als* aanvangt, zelfs eenen zin (*heeft Hij hen - gebragt*) met de eigenaardige woordschikking van den hypothetischen zin als nevensgeschikten zin bij zich. De conjunctie, die thans zoodanige zinnen, welke eenen historischen tijd be-

helzen, met den hoofdzin verbindt, is *toen*; b. v.: *Toen het uur der verlossing sloeg, kon, mogt geen Kemper stil zitten* (v. d. Palm). *Toen Alva nog het krimpens land Bezocht en sloeg met moord en brand, En 't lagchend rooken zag* (Tollens). Waar de zin, dien zij inleidt, eenen tegenwoordigen tijd bevat, kan dit slechts een zoogenaamd historisch praesens wezen, b. v.: *Reeds bereidt hij zich tot den aftocht, - toen hij hulp ziet opdagen*. *Wanneer*, daarentegen, laat het historische tijdstip, waarop de vermelde handeling voorvalt in het midden, ook is het eigenlijk een vragend bijwoord (vroeger werd het, zoo het niet als vragend bijwoord, maar als voegwoord gebruikt werd, met het bijwoord *zoo* tot *zoo wanneer* vereenigd); b. v.: *Gevaar ligt in de vrees, wanneer zij 't hart bekruipt* (Bilderd.). *Dan greep mij soms eene ijzing aan, Wanneer ik de oogen sloeg Op de intreê van de levensbaan Die 'k eens als jongling in moest gaan* (dezelfde). *Wanneer hij mij vergeven zal hebben, dan zal ik weder gelukkig kunnen zijn*. - Vandaar dat het een zuiver voorwaardelijken zin kan hebben, b. v.: *Wanneer gij uwen plicht niet doet, zult gij gestraft worden*. Slechts waar de zamenhang duidelijk de beteekenis *en op dit zelfde oogenblik* vordert, kan *wanneer* ter aanduiding eener bijzondere historische gebeurtenis strekken, als bij Bilderdijk: *De Koning treedt hem voor met fiere staatlijkheid, Wanneer hij, nu gereed op d' overboord te steigeren, Een Reuzenhoop verneemt*. En: *Een pijl doorboort zijn strot. Hij rukt hem woedende uit; wanneer een tweede schot, Door de eigen hand bestierd, hem plotsling neêr doet zijgen*. Bij dichters treft men wel eens den vorm *wen* aan in plaats van *wanneer*: *En Uwe ontzachtbre wraak zal dondren door 't Heelal Wen Uw geheiligd Recht de vierschaar spannen zal* (Bilderd.). *Wen zich de Lente den hemel ontsluit* (dezelfde). Het bepalende bijwoord, hetwelk niet zelden in den hoofdzin op *wanneer* en *als* verwijst, is *dan*; het bepalende woord, dat op het voegwoord *toen* slaat,

daarentegen, is het bijwoord *toen*; b. v.: *Dan greep mij soms eene ijzing aan, Wanneer enz. Dan eerst, als de zinnelijkheid haren laatsten en geweldigsten aanval doet, dan eerst kunnen wij met volkomene gerustheid beoordeelen, wie zijn huis op eene rots, en wie het op eenen zandgrond gebouwd hebbe* (Borger). *Toen ik hem herhaaldelijk gewaarschuwd had, eerst toen deed hij het.* - *Terwijl*, dat eene gelijktijdig voortdurende handeling aanduidt, b. v.: *Nu vliegen, op zijn stem, tweehonderd legerbogen In ééne adem los, terwijl men opwaart klimt* (Bilderd.), heeft ook niet zelden tegenstellende kracht, daar het de handeling, in den zin, dien het inleidt, vermeld, als tegengesteld tegen die, welke in den hoofdzin wordt uitgedrukt, voorstelt, b. v.: *Terwijl hij de volken in wanhoop dompelde, wilde hij openlijk als hun weldoener geprezen zijn* (v. d. Palm). *Terwijl de wereldwijze zich pijnigt, om de zake Gods kunstig te bepleiten, blijft de onderdaan van Jezus geestelijk Koningrijk stil tot God* (Borger). - *Daar* is meestal een redengevend voegwoord: niettemin heeft het ook zuiver tijdelijke kracht; b. v.: *Men ondervangt hem, daar hij neêr zijgt* (Bilderd.). *De knots ontvalt hun vingers, En treft te langzaam om den stoet die hen bestookt Te keeren, daar hun 't bloed uit al de poren rookt* (dezelfde). *Sinds* (*sedert*) en *nu*, daarentegen, die doorgaans eene tijdelijke beteekenis bezitten, b. v. *sedert of sinds hij de toekomst geruster te gemoet ziet, is zijne stemming verbeterd. Nu hij het nog eens aan den rand des grafs herhaalde, nu kon er geen twijfel meer overblijven* (Borger), hebben somtijds redengevende kracht in zinnen, als deze: *Sinds gij toch niet verkiest, zal ik u verder niet vragen. Nu gij niet komt, blijf ik ook t' huis. Gij die uw vreugde ziet volmaken, Nu al die duizenden reeds smaken De vruchten van uw offerand* (Evang. Gez.). - Het gebruik der voornaamste van de nog niet in 't bijzonder vermelde voegwoorden van tijd is uit de volgende voorbeelden te kennen: *De nevel was ver-*

dreven, zoodra hij zich vertoond had (Borger). De Dichtkunst veracht de wetten der gewone taal, zoo ras zij zich hierdoor geprangd voelt (v. d. Palm). Zoo dikwijls wij op de graven onzer gestorvenen de broosheid van ons geslacht beweenen, hooren wij uit de woningen des doods de stem der Christelijke bemoediging (Borger). Hij rust niet, tot dat hij hem onverhoeds overvalt, en hem eene doodelijke wonde toebrengt (v. d. Palm). Men spaar zich tot de dag verkoele, en 't bloed verfrisch' (Bilderd.). Beider aandeel aan Nederlands herstelling was groot en gewichtig, van beiden misschien het gewichtigste, zoolang hun naam nog in het duister school (v. d. Palm). De Profeet was gewoon, de stukken of gedeelten (van den Koran), nadat zij aan het volk waren bekend gemaakt, in eene kist op te sluiten (v. d. Palm). Vóór dat ik deze wereld verlate, heb ik u deze dingen willen zeggen (Borger). (Hij) stoot den sterksten reus - eer nog zijn arm kan treffen (Bilderd.). Het voegwoord waar, eindelijk, dat veelal ter plaatsbepaling dient, wordt soms als een tijdelijk voegwoord gebruikt, b. v.: Men strijdt niet, waar hij zelf de Heirspits niet gebiedt (Bilderd.): hier zou de beteekenis des noods plaatselijk kunnen worden opgevat; doch niet aldus in: Ook midden in de flitsen Is nog, waar toorne en wraak zijn krachten samenhitsen, De tijger, schoon alleen, schoon doodelijk gewond, Zijn' vijand schrikbaar in zijn laatste levensstond (Bilderd.). Dit tijdelijke waar deelt met terwijl adverbatieve kracht; b. v. Strenge terughouding, die onuitputtelijk schijnt, waar zij slechts rijk is in hulpmiddelen (v. d. Palm).

- Aanm. 1. Eene bijwoordelijke bepaling, in een substantief met bij bestaande, kan de waarde hebben van een tijdbepalenden zin: Met geen hartontzettend brullen, Dat bij 't manenschuddend hoofd, Lucht en wolkgespansel klooft (Bilderd.), d. i. terwijl het hoofd de manen schudt.*
- Aanm. 2. Keurige Schrijvers vervatten eene hoofdgedachte niet in een afhankelijkten zin, maar plaatsen haar in eenen hoofdzin, en vermijden alzoo eenen misstand, als in dezen zamengestelden zin aange-*

troffen wordt; *Een oorlog hieruit ontstaan tusschen de Romeinen en Antiochus, waarin deze geslagen werd, vestigde de Romeinsche heerschappij in Azie*, waar eene hoofdzaak in den bijvoegelijken zin (*waarin deze geslagen werd*) vermeld staat. Evenwel is het niet ongewoon noch ongeoorloofd, bij de verbinding eens hoofdzins met eenen tijdelijk bijwoordelijken zin de hoofdgedachte in dezen laatsten te vervatten; b. v. *Ik had juist het boek ter zijde gelegd, toen hij binnentrad*, waar de afhankelijke zin de hoofdzaak en de hoofdzin slechts eene gelijktijdige omstandigheid inhoudt. Even zoo in: *Hij was nog geen veertien jaren oud, toen hij reeds in de Rechten promoveerde*,

2. De bijwoordelijke zinnen van de tweede soort worden onderscheiden in dezulke, die

1) Eene *hoedanigheid* te kennen geven. Zulke zinnen zijn *comparatieve* (*vergelijkende*) zinnen, en worden met den hoofdzin verbonden door middel der voegwoorden *gelijk* (*als*), *even als*, *zoo als*, *dan*. - *Gelijk* dient om eenig punt van *overeenkomst* aan te wijzen, b. v.: *Met blijde gelukwensching, gelijk men eenen vriend de handen drukt en geluk wenscht* (v. d. Palm). *Dit aanschouwen moet een bestanddeel van onze zaligheid zijn, gelijk de herinnering van de tranen, in den zaaitijd, de blijdschap des landmans ten dage des oogstes vermeerdert* (Borger). - Gaat de afhankelijke zin vooraf, dan wordt in den hoofdzin doorgaans door middel van het bijwoord *zoo* op den afhankelijken zin teruggewezen: *Gelijk wij uwen moed in uwe verdrukking bewonderen, zoo billijken wij uwen roem en deelen in uwen triomf* (Borger). - *Hij is ziek, gelijk men zegt*, d. i. men zegt zulks overeenkomstig de waarheid. *Uit het gevoel dezer onderlinge betrekking en verwantschap ontspruit alle ware menschlievendheid, gelijk de aard der uitdrukking van zelve aan de hand geeft* (v. d. Palm). De zin, die met *gelijk* aanvangt, is ten gevolge van bestanddeelen, die hij met zijnen hoofdzin gemeen heeft, aan zamentrekking onderhevig: *De monsters vallen en verdunnen steeds in 't naderen, Gelijk bij Najaarsstorm de droog geworden bladeren Van ijp- of olmenhaag* (Bilderd.). *De Dichtkunst heeft hare maat, hare wijs of melodie, gelijk de zang* (v. d. Palm).

Is de hoofdzin een subjektief negatieve zin, dan bezigt men, in plaats van *gelijk - niet*, de voegwoordelijke woordverbinding *even min als* of *zoo min als*: *Wij behoeven geene voorbeelden, geene bevelen, even min als wij eenige aanmaning noodig hebben, om ons in onze gezondheid of in het licht der zonne te verheugen* (Borger). - *Het beproefd geloof - vreest geene kastijdingen meer, zoo min als de behouden haven den storm, het geborgen koren den hagel vreest* (Borger).

Zoo - als, even - als, zoo - zoo dienen om *gelijkheid* aan te duiden, b. v.: *Hij is zoo spoedig gekomen, als ik gewacht had. Hij is niet zoo rijk, als men denkt*. Deze uitdrukking ontkent, dat de mate van den rijkdom den dunk, dien men er van heeft, evenaart. *Even stout als zij zijn in hunnen krijgs- en liefdehandel, even stout zijn zij in het smeden van nieuwe woorden* (v. d. Palm). *Echte oorspronkelijkheid, die even zeer en zeker behaagt, als de bastaardtelg der zonderlingheid, uit hoogmoed en wansmaak geboren, verstand en gevoel beiden beleedigt* (dezelfde). *Zoo ongaarne wij ons dus in den loop onzer overdenkingen gestuit zien, zoo aangenaam is, integendeel, de verrassing enz.* (Borger). *Zoo ver Gods hand de grenzen der schepping heeft uitgebreid, zoo ver ontdekken wij de sporen zijner algemeene vaderlijke zorg* (dezelfde). - Veelal treedt de afhankelijke zin in zamengetrokken vorm op: *Er zijn weinige denkbeelden, waarin wij ons zoo zeer door gewoonte en vooroordeel laten besturen, als in onze denkbeelden van eer en schande* (Borger). *Hij is zoo groot, als zijn broeder*.

Dan geeft verschil te kennen in den graad der hoedanigheid of in de wijze der toedracht van de zaak. Dus wordt het gebruikt achter den vergelijkenden trap. Hij is rijker, dan men denkt. Hier moge eene rijker en stouter verbeelding dan mij te beurte viel, het penseel besturen (Borger). Meestal met zamentrekking: *hij is grooter, dan zijn broeder*. De bijvoe-

gelijke zin achter *dan* kan het betrekk. voornw. missen: *Beter voedsel, dan uit den schoot der aarde gedolven kan worden* (v. d. Palm), d. i. *dan dat is, hetwelk enz.* Voorts achter *ander* en *anders*: *'t Schijnt een ander heir dan eerst uit Hemath spoeide* (Bilderd.). *Een tafereel -, welks uitwerking geene andere zijn kan, dan dat men 's mans lot met deernis aanschouwt* (v. d. Palm), d. i. *geene andere, dan deze, dat enz.*: hier is dus de zin: *dat men - aanschouwt*, een modale bijwoordelijke zin (zie beneden, 5.). *Het valt anders uit, dan ik gedacht had. Er kwam niemand anders, dan de weinigen, die ik uitgenoodigd had. Niets anders, dan genoeg, heb ik aan hem beleefd.* Achter *niemand* en *niets* kan *anders* ook wegblijven: in dit geval heeft *dan* uitzonderende kracht, en beteekent zoo veel als *zoo niet, of behalve*: *Dat niemand het aanrake, dan die gereinigd is* (v. d. Palm). *Niets dan smarte.* Ook achter het vragende *wie* of *wat* kan *anders* weggelaten zijn en aldus de conjunctie *dan* volgen: *Der Schepping heerlijkheid, wat is zij, dan de vrouw?* (Bilderd.).

2) Eene *hoeveelheid* te kennen geven. Zulke zinnen zijn *proportionale* (eene *verhouding uitdrukkende*) zinnen, en worden met den hoofdzin verbonden door middel der voegwoorden *hoe - deste, hoe - hoe, naarmate, (al) naar (dat), naar gelang*. - Stijgt de graad der hoedanigheid in dezelfde mate, als die, welke in het andere lid van den zamengestelden zin vermeld is, zoo gebruikt men in den afhankelijken zin *hoe*, en in den hoofdzin *des te* of *hoe*; bij voorb.: *Hoe wijzer iemand is, des te verdraagzamer is hij. Hoe gevaarlijker de onderneming is, des te welkome is zij hem, des te hooger rijst zijne borst* (v. d. Palm). *Hoe meer ik hem leer kennen, hoe meer ik hem bewonder*: hier heeft ook de hoofdzin de woordschikking van den afhankelijken zin. *Hij wordt hoe langer hoe wijzer*, is eene ellipsis voor: *hoe langer het duurt, hoe wijzer hij wordt*. De gelijkmatige voortgang wordt ook door de herhaling van hetzelfde adjektief

in den comparatief uitgedrukt: *Vroeger besteedde vlijt droeg rijper en rijper vruchten* (v. d. Palm). - Wil men eene vermeerdering, of vermindering, of in het algemeen eene wijziging van het in den hoofdzin vervatte praedikaatsbegrip in verhouding tot de mate der in den afhankelijkken zin vervatte bepaling te kennen geven, zoo bezigt men *naarmate, naar (dat)* enz. Bij voorb.: *Hij eischte de volbrenging der wetten van eer en trouw met grooter gestrengheid van anderen af, naarmate hij ze zelf schaamtelooser vertrad* (v. d. Palm). *Dichtkunst en welsprekendheid kunnen wel, naarmate men in het maatschappelijk leven van de natuur afwijkt, elkander naderen* (dezelfde). *Legg' geen list die onschuld lagen, Die gevaar noch angel vlugt, Maar te verder zich zou wagen Naar haar eenvoud minder ducht* (Tollens). *Als vlottend zand bewogen, Dat, naar de wind zich wendt, dan her- dan derwaart drijft* (Bilderdijk). *Hij (Gabriel) zou den inhoud (des. Korans) hem (Mahomet) stukswijze en van tijd tot tijd mededeelen, naar gelang de omstandigheden deze openbaring noodzakelijk zouden maken* (van der Palm).

3) Eenen *graad* te kennen geven. Zulke zinnen zijn *restrictieve (beperkende)* zinnen, en worden met den hoofdzin verbonden door de voegwoordelijke uitdrukking *in zoo verre of voor zoo verre (als)*, of *zoo ver*. Bij voorbeeld: *Ik ken hem, in zoo verre men iemand kent, dien men eenige malen in de zamenleving ontmoet heeft. Voor zoo ver ik het beoordeelen kan, heeft hij geene schuld. Om door zijne beslissende uitspraak Job, zoo ver zulks geschieden kon, regt te doen wedervaren* (v. d. Palm).

3. De bijwoordelijke zinnen van de derde soort, dat is, de *causale (oorzakelijke)* zinnen, worden onderscheiden in:

1) *Illatieve* of *conclusieve* zinnen, die een *gevolgtrekking* inhouden, en met den hoofdzin worden verbonden door middel van de voegwoorden *zoodat, weshalve*. Bij voorbeeld: *Hij heeft zich voldoende verontschuldigd, zoodat het*

onbillijk zijn zou, hem langer lastig te vallen. Men zegt, dat Kemper zeer moeilijk te treffen is, zoodat geene der van hem gemaakte afbeeldingen gelijk (v. d. Palm). Het beviel mij daar niet, weshalve ik na een vierde uurs weder vertrok.

Aanm. Daar te midden der woorden *vanhier dat, vandaar dat*, het subjeet en praedikaat *is het* in de gedachte moet ingevuld worden, zoo is de zin, welke op die voegwoordelijke uitdrukkingen volgt, eigenlijk een zelfstandige zin. Even zoo is in: *Wat is het, dat gij mij zoo aanziet?* of *heb ik iets misdaan, dat gij mij zoo aanziet?* de afhankelijke zin mede een substantieve zin, daar die vragende zinnen zoo veel beteekenen als: *Wat is de reden? Is eenig misgrijp de reden?*

2) *Causale zinnen in engeren zin*, die eene reden te kennen geven (*redengevende zinnen*) en met den hoofdzin worden verbonden door middel van de voegwoorden *omdat, daar, dewijl, wijl, vermits, nademaal, naardien, doordien, aangezien*, en (volgens III. 1. 2.). somwijlen ook *sinds* en *nu*. - Den *moreelen grond* of de *reden* eener zaak, eener handeling of gewaarwording geeft het voegwoord *omdat* te kennen, en nog uitdrukkelijker *op grond dat, om reden dat*. Bij voorbeeld: *Dat is waar, omdat het eenvoudig is* (v. d. Palm). *In den huisselijken kring heeft men somtijds norsche, dwingende karakters, die men viert, en voor wie men beeft, omdat wrok, terging en onbeschoftheid hun evenzeer ten dienste staan* (dezelfde). *Natuurlijk en ongedwongen, niet slechts uit afkeer van veinzen, vleijen, van gemaakte deftigheid; maar omdat het hem onmogelijk is, zich anders te vertoonen dan hij is* (dezelfde). *Gelijk eene blijde moeder hare smarten vergeet, omdat zij een kind aan haren boezem drukt* (Borger). *Het beproeft geloof plukt de vruchten der volharding, en omdat het niet meer wankelen kan, vreest het geene kastijdingen meer* (dezelfde). Nog sterker drukt men op het oorzakelijk verband tusschen hoofdzin en afhankelijken zin, als men in den hoofdzin het bepalende *daarom* aanwendt; b. v.: *Omdat hij onbekwaam is en ijdel tevens, daarom wordt hij mingeacht*. - De-

wijl, wijl en *vermits* melden eene oorzaak, welke eenig gevolg van zelve medebrengt, en dit wel overeenkomstig hunnen etymologischen oorsprong, daar *wijl* (*dewijl*) eigenlijk een tijdelijk voegwoord is, en *vermits* van *met* (*mede*) afkomt. Bij voorb.: *Ik herhaal het niet, wijl (of dewijl) ik het reeds meermalen gezegd heb. Ik verbeelde mij iemand, die zich op eene lange reize gaat begeven, wel toegerust van alles, wat hij voorzien kan, in den loop derzelve noodig te hebben, vermits zijn vermogen hem heeft in staat gesteld, om alle voorzorgen te nemen, zonder eenige kosten te ontzien* (v. d. Palm). - Het voegwoord *daar* wordt gebezigd, waar de afhankelijke zin een feit bevat, waaruit de in den hoofdzin begrepen uitspraak door het oordeel des sprekers wordt afgeleid; bij voorb.: *Daar hij ziek is, zal hij niet kunnen komen* (daarentegen: *Hij kwam niet, dewijl of vermits hij ziek was*, waar de afhankelijke zin de oorzaak van een feit inhoudt, en *hij komt niet, omdat hij ziek is*, waar de conjunctie de reden van een verschijnsel te kennen geeft). *Daar u de noodige aanleg ontbreekt, is het beter, dat gij van uw plan afziet. Akelige wildernissen trekt hij onbekommerd door, daar hij niets heeft, dat der ondeugenden hebzucht bekoort* (v. d. Palm). *Titussen, die, daar zij elken dag, zonder iemand nut te doen ten einde gebragt, voor verloren rekenen, met regt de wellust des menschedoms geheeten worden* (dezelfde). Borger zou dus in plaats van: *Daar dit veld te ruim is, zullen wij ons thans alleen vergenoegen* enz. beter gezegd hebben: *vermits of dewijl dit veld* enz. (Van der Palm gebruikt *gelijk* voor *daar*, waar hij zegt: *Dit heeft geen betoog noodig; gelijk de oorzaak er van duidelijk, en alleen gelegen is* enz.). Bij een vragenden hoofdzin wordt de betrekking van den logischen grond door eenen met *daar* ingeleiden afhankelijken zin uitgedrukt, bij voorbeeld: *Waarom zouden wij langer dralen, daar thans geen hinderpaal ons meer in den weg is?* - *Nademaal, naardien en aangezien* geven mede den logischen

grond eener gevolgtrekking te kennen. - Gaat de redengevende zin vooruit, dan wordt de hoofdzin dikwijls door het voegwoordelijk bijwoord *zoo* ingeleid; alleenlijk wanneer de redengevende zin met *omdat* aanvangt, geeft men aan *daarom* de voorkeur.

Aanm. Een zin, aan welks hoofd zich het voegwoord *dat* met redengevende kracht bevindt, is voor een objektieven substantieven zin te houden: *dat* toch komt aan die beteekenis slechts door een onuitgedrukt gebleven redengevend bijwoord of bijwoordelijke uitdrukking in den hoofdzin, waarmede de afhankelijke zin in de betrekking eens afhankelijken naamvals verbonden wordt; bij voorb.: *Ik ben blijde, dat gij hier zijt*, d. i. *Ik ben om die reden blijde, dat gij hier zijt*.

3) *Finale* zinnen, die een *doel* te kennen geven en met den hoofdzin worden verbonden door *opdat*, *ten einde*, *dat* en *of*. Bij voorb.: *Geen (Mohammedaan) zal een afschrift (van den Koran) aanraken, zonder vooraf zijne handen te wasschen, en opdat hij het niet uit onwetendheid of onvoorzigtigheid doen zou, staan menigmaal op den buitensten omslag de woorden: dat niemand het aanrake, dan die gereinigd is* (v. d. Palm). *De gewone taal is haar (der Dichtkunst) te gering, te gemeen, dat ik mij dus uitdrukke* (dezelfde). *God wierp voor de aarde hare ankers uit, dat zij niet met u heen en weder schudde* (dezelfde, naar den Koran). *'t Zachte leger wordt gespreid, Dat gij uw leden strekt* (Bilderd.). *Koomt! vliegen we, of de spoed dat jammer nog voorkwam!* (dezelfde). Blijkens de constructie met den onvolm. verl. tijd van de aanvoegende wijze is deze finale zin met *of* eigenlijk hypothetisch: *indien het soms wezen mocht, dat de spoed het jammer voorkwam*.

4. De bijwoordelijke zinnen van de vierde soort zijn te onderscheiden in:

1) *Hypothetische* zinnen, die eene *veronderstelling* te kennen geven, en met den hoofdzin worden verbonden door middel der *voorwaardelijke* voegwoorden: *als*, *wanneer*, *zoo*, *indien*, *of*, *in geval (dat)*, *bijaldien*, *tenzij*, *tenware*, *mits*.

Wanneer en *als* zijn eigenlijk tijdelijke voegwoorden, zie boven III. 1. 2), die, daar zij den tijd der verwezenlijking van de vermelde handeling of werking in het midden laten, deze verwezenlijking slechts schijnen te veronderstellen, en alzoo de beteekenis van veronderstellende voegwoorden aannemen. *Zoo* is eigenlijk een onbepaald kwalitatief bijwoord, hetwelk de wijze, waarop de handeling geschiedt, aanduidend te kennen geeft (§ 102. II. 2. 1). *b.*) Het stelt aldus het bestaan van zekere gesteldheid en heeft bij gevolg, voegwoordelijk gebezigd, veronderstellende kracht. Bij voorb.: *Wat moest hun hart hun zeggen, zoo zij aan dezen Heer geergerd werden* (Borger). *Wat beteekenen de vertroosting van het Christendom, zoo het geene treurenden onder zijne belijders duldt* (dezelfde). *Zoo wij de koude niet verduurd hadden, zou de warmte ons zoo koesterend niet zijn* (van der Palm). Veelvuldig komt *zoo* met *mogelijk* voor tot een elliptischen zin verbonden, b. v.: *kom, zoo mogelijk, niet laat*, d. i. *zoo het u mogelijk is*; ook met *niet*, b. v. *Hij zal gereed zijn; zoo niet, dan zullen wij het alleen doen*, d. i. *zoo hij het niet zal zijn*. Op dezelfde wijze komt *indien* in elliptischen zinnen voor (§ 123. B. II. 2. 2). *b. a.*), b. v. *Ik zou vergeefs gearbeid hebben, indien (of zoo) maar niet te vergeefs. Hij is tevreden, indien al niet voorspoedig*. - Uitsluitend voorwaardelijk is deze conjunctie *indien*; bij voorb.: *Het nageslacht, indien het ooit dit geschrift lezen mag, moge zich die (de komst van den Prins te Scheveningen) verbeelden* (v. d. Palm). *Indien wij aan de bestellingen eener wijze en vaderlijke Voorzienigheid gelooven, dan mogen wij vaststellen, hetgeen door de ondervinding duizendmaal gestaafd wordt, dat de betrekkingen, waarin zij ons op aarde plaatste, met onze vorming voor de eeuwigheid in het naauwste verband staan* (Borger). *Indien dit nu zoo ware, en wij altijd voor ongelukkig moesten gehouden worden, wanneer de beschikking van ons lot strijdig is met onze wenschen, dan zou het*

ons naauwelijks mogelijk blijven, ons bestaan hier beneden met de wijsheid en goedheid van het bestuur der Voor-zienigheid overeen te brengen (v. d. Palm). In plaats van *dan* kan in den nazin ook het voegwoordelijk bijwoord *zoo* gebezigd worden. In plaats van *indien* laten zich *ingeval (dat)* en *bijaldien* gebruiken, waar de verwezenlijking van het gestelde volstrekt in het midden gelaten wordt. - *Of* wordt, als voorwaardelijk voegwoord, uitsluitend voor zinnen geplaatst, die den onvolm. verled. tijd van de aanvoeg. wijze bevatten; bij voorb.: *Om het heir voor overval te dekken, Of (licht) de ontstoken gloed een vijand aan deê trekken* (Bilderdijk). *Beter in den boei, dan of mij 't bloed bezwaarde* (dezelfde). Deze zin kan reeds als een substantieve zin worden opgevat: de volgende zin is stellig zelfstandig: *Met blijdschapvlammend oog Telt hij de lijken na, of iemand hem bedroog* (Bilderdijk); hier beteekent *telt na* zoo veel als *onderzoekt hij door tellen*; maar eigenlijk toch is de beteekenis: *indien het geval bestaan mocht, dat iemand hem bedroog*. - *Mits* beteekent zeer bepaaldelijk *onder beding dat*; bij voorb.: *Ik zal doen wat hij mij verzoekt, mits hij zich tot wederdienst bereid betoone*. - *Tenzij* en *tenware* verbinden den hypothetischen zin met een ontkennenden assertorischen zin; bij voorbeeld: *Ik kom niet, tenzij hij mij beleefdelijk late verzoeken*, d. i. *indien hij mij niet beleefdelijk laat verzoeken, kom ik niet*. *Niemand kan tot mij komen, tenzij dat de Vader, die mij gezonden heeft, hem trekke*. *Tenware hij ziek zij geweest, zal ik hem niet vergeven, dat hij niet verschenen is*. - Hoe de hypothetische zin de voorwaardelijke conjunctie kan missen, mits hij in de woordorde van den wenschenden zin sta, is boven (§ 138. 3.) gezegd. Ook een imperatieve zin kan hypothetische kracht bezitten (zie § 101. C. II.), bij voorbeeld: *Wees tevreden, zoo zult gij gelukkig zijn*. Zulk een hypothetisch gebruikte imperatieve zin staat noodwendig vóór den hoofdzin en deze wordt alsdan niet alleen door *zoo*, maar ook niet zelden door *en* ingeleid: *Wees tevreden en*

gij zult gelukkig zijn.

2) *Concessieve of toegevende (of inwilligende)*. zinnen, die *a*) met den hoofdzin, welke het toegegevene beperkt of opheft, verbonden worden door middel der voegwoorden *ofschoon, schoon, hoezeer, hoewel, alhoewel, niettegenstaande, al*. De conjunctionale bijwoorden, die, wanneer de concessieve zin voorafgaat, in den hoofdzin veelal op de conjunctie terugzien, zijn *toch, niettemin, evenwel, nogtans, echter, ook dan nog*. Terwijl de overige concessieve conjuncties het toegegevene als werkelijk stellen, bezigt men *al*, wanneer men het als bloot mogelijk wil voordragen, hoezeer ook *al* eenen zin kan inleiden, welks inhoud als werkelijk gedacht wordt. - Bij voorbeeld: *Schoon wij niet, als natie, uit denzelfden doorluchtigen stamvader, gelijk Abrahams nakroost, zijn voortgesproten; wij behooren echter tot hetzelfde menschelijk geslacht* (v. d. Palm). *Hoewel aan de weelde gewoon* (elliptische zin), *hij getroostte het zich. Hoezeer wij eenen Koning, die zijn volk gelukkig maakt, die mensch en wijze is, zoo wel als Koning, als het heerlijkste werk van God in de zedelijke Schepping eer-biedigen, er kan echter eene innerlijke grootheid zijn, onder geringe uiterlijkheid, die den glans der kroonen achter zich laat* (v. d. Palm). *Hoezeer geen Engel uit den hemel kwam, om zichtbaar voor ons te strijden, nogtans hebben wij onze redding aan eene blijkbare tusschenkomst van Gods voorzienigheid te danken* (dezelfde). *Hij laat het niet na, niettegenstaande ik het hem honderdmaal verboden heb. Doch al heeft men geen bloed te wreken, men houdt zich daarom niet stil* (v. d. Palm). *Al ware de beschrijving van dit laatste tooneel van 's Heilands leven het eenigste geschenk geweest, ons door den Apostel nagelaten, hij had een onverwelkelijken lauwer om het hoofd van zijnen Heer gevlochten, en de gansche Christenheid ten duurste aan zich verplicht* (Borger). *Al hadden wij geene verhooring onzer gebeden te hopen, ook dan nog*

zou voor den lijdenden Christen de verborgen omgang met zijnen hemelschen Vader onmisbaar zijn (dezelfde). - Door toevoeging van het conjunctionale bijwoord *al* krijgt de zin, hoezeer met het voorwaardelijk voegwoord aanvangende, concessieve kracht; b. v.: *Zoo hij al van zich zelve spreekt en van zijn henengaan uit deze wereld, ook dan bemoedigt hij zijne vrienden* (Borger).

Concessieve hypothetische zinnen kunnen, ook zonder behulp eens voegwoords, door hunne woordschikking of door de wijze des werkwoords, zich als zoodanig doen erkennen; b. v.: *Neen, draagt de Wijsheid ook den boezemsleutel niet, Haar stem beveelt in 't hart, waar Dichtkunst in gebiedt* (Bilderd.). *De Sabbath mogt bij het Godsdienstig deel der natie een onaanrandbaar heiligdom zijn; zoo ras de eerbied voor deze Goddelijke instelling tot bijgeloof oversloeg, en aan de betrachtting van hooger pligten werd in den weg gesteld, verzweg Jezus het vonnis zijner veroordeeling niet* (v. d. Palm).

Aanm. Soms heeft eene zinsbepaling de waarde van een concessieven zin; b. v.: *Bij al de ongelijkheid der beproevingen van ons geloof, onze hoop en onze liefde, kunnen wij echter met het hoogste regt ons in denzelfden rang met Paulus plaatsen* (Borger). d. i. *ofschoon die beproevingen ongelijk zijn. Men zegt, dat Kemper, met een zeer kennelijk en open gelaat, zeer moeilijk te treffen is* (v. d. Palm), d. i. *hoezeer hij een zeer kennelijk en open gelaat heeft.*

b) Wanneer hetgeen men toegeeft, niet den geheelen inhoud van den zin, maar slechts het zelfstandig of bijvoegelijk praedikaat, het objekt of eene andere bepaling van het praedikaat betreft, wordt de concessieve zin met den hoofdzin verbonden door middel der betrekkelijk gebruikte vragende voornaamwoorden *wie - ook, welke - ook, hoedanig - ook*, of der betrekkelijk gebruikte vragende bijwoorden *hoe - ook, waar - ook, werwaarts - ook* enz. (*Ook* heeft hier overal de taak om den concessieven aard des zins duidelijker te doen uitkomen, en is niet volstrekt onmisbaar). B. v.: *En, wie er om hem sneven, Hy wekt den moed in 't hart van al wie overbleven* (Bilderd.). *Welke overwinningen wij ook in het wor-*

stelperk der deugd mogen behaald hebben, dan eerst, als de zinnelijkheid haren laatsten en geweldigsten aanval doet, dan eerst kunnen wij met volkomen gerustheid beoordeelen, wie zijn huis op eene rots, en wie het op eenen zandgrond gebouwd hebbe (Borger), Met hoeveel ophef het worde aangekondigd, met hoeveel vertrouwen uitgevent, en wie het ook zij, die het u aanprijst, mistrouwt en verwerpt het onbeschroomd (v. d. Palm). Tot wat diepte van uiterlijke ellende wij mogen gezonken zijn, of hoe hoog in eer en aanzien gerezen, geen toestand, hoe de wereld dien ook noemen moge, verbijstert het oordeel van Hem, die alleen op het hart ziet (Borger). Elk, hoedanig zijne denkwijze, zijne dwaling, zijn vergrijp geweest zij (v. d. Palm). Ieder Christen, waar en wanneer hij leve, wordt tot opofferingen geroepen (Borger). Achter hoe - ook vindt men het werkwoord ook in den indicatief, natuurlijk waar de aard der zaak eene stellige uitspraak medebrengt; b. v.: Hoe waarachtig het onderscheid zijn zal tusschen hem, die God vreest, en die hem niet vreest, het lijdend harte eischt een' vrijen blik op ons vaderland, en wendt zich af van tooneelen, die den geest beroeren (Borger). Hoe fel ook 't harte dringt, hoe heet de boezems blaken, De duisternis verplicht den legertocht te staken (Bilderdijk).

5. De bijwoordelijke zinnen van de vijfde soort heeten *modale*, en, wanneer zij tevens een *gevolg* te kennen geven, *consecutieve modale* zinnen. Zij bepalen de wijze der in den hoofdzin vervatte uitspraak door *vergelijking* of door de vermelding eens *gevolgs*. In het eerste geval gebruikt men *alsof*, *als*, *of*; in het tweede, *zoodat*. B. v.: *En helder licht straalde uit zijn boezem op hem af, Als of de omwolke maan haar zilvren schijnsel gaf* (Bilderd.). *Ginds stond men wezenloos geworteld in den grond, als geloofde men niet wat men zag* (v. d. Palm). *Hun schrede klinkt niet meer, als wilden ze onder 't stappen Het aardrijk door 't gewicht van 't fiere lijf vertrappen* (Bilderdijk). *Ja! of dit niet genoeg ware*

(v. d. Palm). *De honende bespotting des geweldenaars, als of uwe lievelingen juichend en zegevierend de stem hunner drijvers waren gevolgd* (dezelfde): hier staat de af hankelijke zin achter een verbaal substantief. De afhankelijke zin is elliptisch in: *De nacht daalt middlerwijl, en valt, als plotsling, neêr* (Bilderd.). - De zin duidt een *gevolg* aan: *Men wierp een' dijk op van ontzaggelijke steenklompen, naauwkeurig in één gevoegd, en met ijzer zamengeklonken, zoodat geen rots daaraan in vastheid gelijk scheen* (v. d. Palm). *De zuiverheid der taal, door de Arabieren zoo zeer bemind en geliefkoosd, dat zij aan haar onder de vereischten der welsprekendheid den eersten rang toekennen* (dezelfde): uit dezen zin blijkt, dat zoo zeer goed door tusschentredende woorden van *dat* kan gescheiden worden. Zelfs blijft zoo wel eens weg, b. v.: *Het vriest, dat het kraakt*. - Achter *het is er zoo ver af* volgen twee afhankelijke zinnen, beide door *dat* ingeleid: de eerste is een subjektief substantieve, de tweede de door *zoo* gevorderde consecutieve modale adverbiale zin; b. v.: *Het is er zoo ver af, dat de uitdrukking: niet tot deze wereld te behooren, zou beteekenen, los te zijn van alle aardsche betrekkingen, dat veeleer de Christen, die deze banden verscheurt, een oproerig vreemdeling mag genoemd worden, die de wetten van het land, waarin hij verkeert, weigert te eerbiedigen* (Borger). Indien *zulke* vóór een adjektief staat en dus het bijwoord *zoo* vervangt, volgt er een adverbiale zin, b. v.: *Daartoe legt hij Job zulke stoute gezegden in den mond, dat het zijnen vrienden aan geen schijn ontbrak* (v. d. Palm).

Aanm. De conclusieve causale en de consecutieve modale zinnen, worden beide door *zoodat* (*zoo - dat*) ingeleid. Toch is het steeds mogelijk ze te onderscheiden: immers laten zich de conclusieve zinnen door eenen hoofdzin, beginnende met *bij gevolg*, vervangen. Bij voorb.: *Hij heeft zich voldoende verontschuldigd, zoodat het onbillijk zijn zou, hem langer lastig te vallen*. Hiervoor kan men zeggen: *bij gevolg zou het onbillijk zijn*, enz. De consecutieve zinnen, daarentegen, kunnen in geenen deele op diergelijke wijze veranderd worden.

§ 146. *Over de verkorting der afhankelijke zinnen.*

Verkorting noemt men die wijziging van den afhankelijken zin, door welke hij den vorm eens zins geheel verliest, en zich als een met zijnen hoofdzin eng verbonden redelid voordoet, zonder evenwel met denzelfen tot een volstrekt eenvoudigen zin samen te smelten.

Bij deze wijziging van den vorm des afhankelijken zins vervalt het voegwoord of het betrekkelijk voornaamwoord, en de persoonsvorm van het concrete werkw. of van het koppelwoord: slechts het praedikaat met zijne bepalingen blijft over, in den vorm eens infinitiefs, eens substantiefs, eens adjektiefs of eens deelwoords vervat. Het praedikaat van den substantieven zin wordt een infinitief, dat van den adjektieven en den adverbialen zin wordt of een substantief, of een adjektief, of een deelwoord. B. v.: *Ik kan u niet toestaan, dat gij heden middag uitgaat*; verkort: *Ik kan u niet toestaan, heden middag uit te gaan*. *Hij, die de steun en het sieraad der inrichting was, is gestorven*; verkort: *Hij, de steun en het sieraad der inrichting, is gestorven*. *Daar hij jong en sterk was, liet hij niet licht iets aan een ander over*; verkort: *Jong en sterk, liet hij niet licht iets aan een ander over*. *Wanneer gij ouder zult geworden zijn, zult gij het beter beseffen*; verkort: *Ouder geworden, zult gij het beter beseffen*. De dus verkorte zin, hoezeer hij zijn karakter als zin verloren heeft, is echter niet tot den aard eener bloote bepaling afgedaald. Het praedikaat toch, bijaldien het een adjektief of deelwoord is en alzoo congruentievormen zou toelaten, blijft niettemin onverbogen, en handhaaft dus in den zin eene afgezonderde plaats, en deze plaats is, ook bijaldien het praedikaat des verkorten zins een infinitief of een substantief is, niet die, welke een bepalend woord, maar die, welke een volledige afhankelijke zin zou innemen.

Het doel of de uitwerking dezer zinsverkorting is eensdeels grootere korthed, anderdeels meer vrijheid en levendigheid in de uitdrukking. Door het wegvallen toch des voegwoords blijft de juiste betrekking der gedachten onuitgedrukt en aan de voorstelling des hoorders overgelaten.

Dat er in den hoofdzin niets mag voorkomen, dan hetgeen in overeenstemming is met den inhoud van den verkorten afhankelijk zinnen, spreekt van zelf. De volgende zinnen zijn af te keuren, omdat daarin deze voorwaarde miskend wordt:

Bewonderaars van Thackeray, zullen wij het ook hem doen. De schrijver had moeten zeggen: *zullen wij het ook van hem zijn.* *Beschermend, als ons Indisch tarief onbetwistbaar mag genoemd worden, zoo is toch die bescherming niet zoo groot* enz. De schrijver had moeten zeggen: *zoo is het (tarief) toch niet zoo beschermend.*

A. Verkorting der zelfstandige afhankelijke zinnen.

Aanm. 1. Slechts de eigenlijke zelfstandige zinnen komen hier in aanmerking. De substantief gebruikte adjektieve zinnen laat zich op geene andere wijze korter uitdrukken, dan door zijnen inhoud in een enkel substantief te vervatten, waardoor uit den aanvankelijk zamengestelden zinnen een eenvoudige zinnen, en geenszins een hoofdzinnen, met een verkorten zinnen in verband, ontstaat. Zoo laat zich: *Ik weet, wie het gedaan heeft,* veranderen in: *Ik weet (ken) den dader.* *Wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn,* in: *Het onware kan niet eenvoudig zijn.* *Begrijpt gij, waartoe ik het doe?* in: *Begrijpt gij mijn doel?* - Treedt zulk een zinnen in onvolledige gedaante op, dan is het geen verkorte, maar een elliptische zinnen; bij voorbeeld: *Ik weet niet, wat te doen,* d. i. *wat mij te doen staat.* *Ik zou wel eens willen weten, waartoe,* d. i. *waartoe het dienen moet.*

De verkorting van den substantieven zinnen gaat dus in het werk, dat het voegwoord (*dat*) wegvalt en het werkwoord in eenen infinitief met *te* veranderd wordt. B. v.: *Ik ben niet waard, dat ik uw zoon genoemd worde;* verkort: *Ik ben niet waard, uw zoon genoemd te worden.* *Het is niet mogelijk, dat men het iedereen naar den zin make;* verkort: *Het is niet mogelijk, het iedereen naar den zin te maken.*

Aanm. 2. De infinitief met *te* is evenwel niet in alle gevallen voor een verkorten afhankelijk zinnen te houden. Waar hij zich niet tot een volledigen

substantieven zin laat uitbreiden, moet hij voor een bestanddeel eens eenvoudigen zins gehouden worden. Aldus maakt de infinitief met *te* geen verkorten zin uit:

- 1) Bij werkwoorden, die *a)* eene modale bepaling aan het praedikaat, door den infinitief uitgedrukt, toevoegen, als: *vermogen, behooren, behoeven, hebben* (in de beteekenis van *moeten*). Vergel. § 101. D. 1. 2. 1). - *b)* eene betrekking van tijd uitdrukken, als: *beginnen, plegen, gewoon zijn, gewennen, komen* (gelijk in *komen te vernemen*). Vergel. t. z. pl. 2). - *c)* bij *zoeken, trachten, streven, zich beijveren, zich haasten, beproeven (trachten), pogen, besluiten (plan maken), wagen, zich hoeden, zich outzien, aarzelen*, die eene richting van den wil naar een uitsluitend door het subjezt zelve uit te voeren handeling te kennen geven. Bij *wenschen, verlangen, begeren, vreezen, hopen*, staat een zelfstandige zin, tenzij het subjezt de handeling, door den infinitief uitgedrukt, zelve uit te voeren hebbe, en zelfs dan is de infinitief niet noodwendig, maar kan hij door een zelfstandigen afhankelijkten zin worden wedergegeven. Zie § 125. A. II. 4. Aanm. 2. - *d)* bij *denken (van zins zijn), verzuimen, vergeten (verzuimen)*; b. v.: *Ik denk dezen zomer naar Duitschland te gaan. Verzuim niet het hem te zeggen. Ik heb vergeten hem goeden dag te zeggen*. Doch achter *denken* in de gewone opvatting, even als achter *gelooven, meenen, wanen, zich verbeelden*, volgt een substantieve zin, ten ware wederom de zaak, door den infinitief uitgedrukt, het subjezt zelve betrefte (zie t. aangeh. pl.), en zelfs dan laat zich even goed een zelfstandige zin aanwenden. De infinitief met *te* achter *schijnen* en *dunken*, als persoonlijke werkwoorden gebruikt, is voor geen verkorten substantieven zin te houden, b. v.: *Gij schijnt mij niet te verstaan. Hij dunkt mij gelukkig te zijn*; doch wor den zij onpersoonlijk gebruikt, dan vereischen zij een substantieven zin, b. v.: *Het schijnt mij, dat gij mij niet verstaat. Mij dunkt, dat hij gelukkig is*. Bij het onpersoonlijke *schijnen* kan de afhankelijke zin in een infinitief met *te* verkort worden, doch slechts als bij ook een onpersoonlijke uitdrukking bevat, b. v.: *Het schijnt te regenen*, voor: *het schijnt, dat het regent. Weten* heeft mede een' infinitief met *te* achter zich, die niet voor een verkorten substantieven zin te houden is, wanneer het zoo veel als *de kunst verstaan* beteekent, b. v. *Hij weet het goede naauwelijks van het kwade te onderscheiden. Zij wisten hem voor hunne zaak te winnen*.
- 2) Bij substantieven, die ter bepaling van hun begrip de vermelding eener handeling kunnen vereischen, die dan veelal door een' infinitief met *om te* of *van te* wordt uitgedrukt, als: *lust, begeerte, neiging, trek, verlangen, kunst, vermogen, macht, kracht, moed, plan, voornemen, tijd, gelegenheid*. Zie § 101. D. I. 3. 1). Soms komt achter zulke substantieven een infinitief mel *te* zonder *om* of *van*, b. v.: *Bij onmacht zich te wreken* (Bilderd.).
- 3) Bij adjektieven, die *a)*, gelijk de zoo even genoemde substantieven, de

vermelding eener handeling kunnen vereischen, die dan meestal door een infinitief met *om te* wordt uitgedrukt, als: *begerig, bereid, geschikt, bekwaam, tijdig* enz. (zie § 101. D. I. 3. 1.); of *b*) de vermelding eener zaak, aan welke de door hen uitgedrukte hoedanigheid toekomt, die dan door een infinitief met *te* of *om te* wordt te kennen gegeven, als: *gemakkelijk, moeilijk, mogelijk, noodzakelijk, goed, aangenaam, waard, waardig, treurig, schrikkelijk* enz. Zie § 101. D. I. 3. 2). b. v.: *De zaak is moeilijk te begrijpen. De drank is goed om te drinken.* Zijn echter deze adjektieven het praedikaat van het onpersoonlijke *het*, hetwelk den volgenden infinitief vertegenwoordigt, dan is deze infinitief als een verkorte subjektszin aan te merken, b. v.: *Het is moeilijk, deze zaak te begrijpen*, d. i. *dat iemand deze zaak begrijpe*. Bij *waard* en *waardig* is de infinitief, hoezeer als eene bepaling van het begrip dezer adjektieven aan te merken, niettemin, als ware hij een verkorte zin, ook voor omschrijving door een afhankelijken zin vatbaar, b. v.: *Dit boek is wel waard, dat men het met aandacht leze.* - Wanneer, hetgeen bij enkele van de genoemde werkwoorden, substantieven en adjektieven het geval kan zijn, op den volgenden infinitief door een bepalend bijwoord (*er naar, er mede, er aan* enz.) of voorw. (*het, dat, dit*) verwezen wordt, dan is deze infinitief als een verkorte zin aan te merken, en is hij veelal vatbaar om werkelijk door een afhankelijken zin te worden wedergegeven; b. v.: *Hij begon er meê, mij de reden van mijn doen af te vragen. Ik streef er naar, u te evenaren. Ik denk er aan, (om) dezen zomer naar Duitschland te gaan. Ik heb er geen lust in, om met u mede te gaan. Hij heeft er geen moed toe, om de taak op zich te nemen. Ik ben er benieuwd naar, om er iets van te hooren. Zijt gij er toe bereid, om mij te volgen? Beproof het eens, 's morgens wat vroeger op te staan? Dat is uw plicht, beter op te letten. Het lust, behaagt, gelieft mij niet, te komen.* Hier is overal de zin door het bepalend woordje volledig, en de infinitief sluit zich niet als bepaling van den eenvoudigen zin onmiddellijk aan het voorafgaande werkwoord of naamwoord aan, maar is eene verklaring van het hepalende woordje. - Ook de infinitief achter adjektieven, vergezeld van de bijwoorden *zoo, te* of *genoeg*, die op een zinlid verwijzen, maakt een verkorten afhankelijken zin uit; b. v.: *Hij is zoo goed, het mij doorgaans tijdig te laten weten. Hij is te onkundig, om er toe geschikt te zijn. Hij is stout genoeg, om er zich aan bloot te stellen.*

I. Verkorting van den subjektieven zelfstandigen zin.

Wil er verkorting mogelijk zijn, zoo dient de hoofdzin, het woord, hetwelk het subjekt van den afhankelijken zin uitmaakt, in zich te bevatten, of deszelfs begrip stilzweigend, maar onmiskenbaar in te houden.

Aanm. In zamengestelde zinnen derhalve als de volgende, waar de hoofd-

zin of in het geheel geen bijzonder voorwerp, of een ander voorwerp vermeldt, dan dat hetwelk als subjekt van den afhankelijken zin optreedt, is de afhankelijke zin voor verkorting onvatbaar: *Het is niet goed, dat de mensch alleen zij* (Men kan niet zeggen: *het is niet goed, de mensch alleen te zijn*). *Hoe goed en hoe liefelijk is het, dat broeders ook zamenwonen. Het is een groot geluk, dat ik er bij geweest ben. Er wordt beweerd, dat hij ziek is. Het is mij niet aangenaam, dat hij komt. Het is u bekend, dat ik tot uwe dienst ben. Het verheugt mij, dat gij er bij geweest zijt.* Wel kan in somnige van deze zinnen de afhankelijke zin door een zelfstandig naamwoord vervangen worden, doch dan ontstaat uit den zamengestelden een eenvoudige zin, b. v.: *Zijne komst is mij niet aangenaam. Mijne dienstwilligheid is u bekend.*

Dus is de verkorting mogelijk:

1. Wanneer het subjekt van den subjektieven zin als afhankelijke bepaling in den hoofdzin voorkomt. Bij voorbeeld: *Het is den mensch niet goed, dat hij alleen zij*; verkort: *alleen te zijn*. Op dezelfde wijze zijn de zinnen verkort in: *Het verheugt mij, u weder hier te zien. Het is mij nut, bedroefd geweest te zijn. Het betaamt den leerling, bescheiden te wezen. Het is mij ondragelijk, van haar gescheiden te leven. Het valt een' Vorst zoo gemakkelijk, bijval en toejuiching te vinden* (v. d. Palm). *Het is mijne gewoonte niet, mijn woord niet te houden. U te behagen, was zijn hoogste wensch.* In deze laatste twee voorbeelden is het subjekt van den verkorten zin in het bezittelijk voornaamwoord (*mijn, zijn*), hetwelk de waarde heeft van den genitief des persoonlijken voornaamwoords, vervat.

2. Wanneer, terwijl er geen bepaald voorwerp in den hoofdzin wordt vermeld, ook geen bepaald voorwerp als subjekt van den afhankelijken zin gedacht wordt. Bij voorbeeld: *Het is goed, dat men alleen zij*; verkort: *het is goed, alleen te zijn*. Even zoo heeft de verkorting plaats in: *Het doet het hart goed, een ouden vriend weder te zien* (hier duidt *het hart* geen bepaald voorwerp aan, maar beteekent dit woord *het gevoel van ieder mensch, hoe ook genaamd*). *Het is een geluk, voorspoedige kinderen te hebben. Het is niet edel, slechts aan zich zelve te denken. Waar 't niet*

*vergund is, om te leven Naar eigen, maar naar andrer wil (Bilderdijk). Ziet! zoo goed en zoo liejelijk, zoo heerlijk en zielverheffend is het ook, broeders eendragtelijk zamen te zien (v. d. Palm). Zoo bij zulk een hoofdzin een verkorte zin geroegd wordt, in welken een subjekt, dat een bepaald voorwerp te kennen geeft, moet gedacht worden, geschiedt dit ten gevolge eener ellipse in den hoofdzin, welke alleen daar veroorloofd is, waar de zamenhang duidelijk genoeg doet gevoelen, wat er ontbreekt; bij voorb.: *Zou het edel geweest zijn, slechts aan mij zelve te denken (d. i. dat ik slechts aan mij zelve gedacht had).*, voor: *zou het edel van mij geweest zijn enz. Het was veel, een schrandere Vorstin, afgerigt op raadsels en duistere vragen, geen antwoord schuldig te blijven (v. d. Palm), d. i. dat hij (Salomo) eene schrandere Vorstin - geen antwoord schuldig bleef.**

Aanm. Staat de verkorte zin vóór den hoofdzin, alsdan kan de infinitief in sommige gevallen het karakter van een afzonderlijk zinlid verliezen, en, daar het voorzetsel *te* wegvalt, den aard van een substantief bekomen. In dit geval kan er geene sprake van zinsverkorting meer zijn, maar is de zin tot een eenvoudigen zin geworden. B. v.: *Alleen zijn is niet goed. Lijden is mijn deel. Kinderen krijgen en in veel zorgen komen, dat staat u te wachten, zoo gij trouwt. Waar luistren, vreezen, en bespieden, Ontwijken, schuwen, mijden, vlieden, Alleen nog veilig leven doet (Bilderdijk).* Ook elders waar geene sprake van zinsverkorting kan zijn, moet *te* vóór den infinitief liever achterwege blijven; b. v.: *Den vijand in te roepen is verraad aan zijn vaderland plegen, niet: te plegen, hetwelk hier buitendien dubbelzinnig zou wezen, daar het dat gepleegd zal of moet worden zou kunnen schijnen te beteekenen.*

II. Verkorting van den objektieven zelfstandigen zin.

Ook hier moet het subjekt van den afhankelijken zin óf in den hoofdzin uitgedrukt óf door den aard der zaak duidelijk genoeg zijn aangewezen, wil er verkorting mogelijk zijn, en al is het woord, dat het subjekt van den afhankelijken zin uitmaakt, in den hoofdzin voorhanden, zelfs dan nog moet de beteekenis van het werkwoord des hoofdzins van zelve mede-

brengen, dat dit woord ook als subjezt des afhankelijken zins gedacht worde.

1. Het subjezt van den afhankelijken zin is in den hoofdzin voorhanden:

1) Als subjezt in: *Hij wenschte, dat hij toegelaten mocht worden*; verkort: *toegelaten te worden*. Desgelijks bij de even zoo verkorte zinnen: *Ik hoop, u nog eemnaal weder te zien. Zij beloofde mij, de ongelukkige bij te staan. Ik zweer u, hem nimmer te verlaten. Gij verzekert mij, er niet bij geweest te zijn. Zij meenen, zich genoeg te kunnen verontschuldigen. Ik geloof, mijn plicht gedaan te hebben. Ik begrijp (meen), genoeg te hebben gezegd. Ik herinner mij niet, hem ooit gezien te hebben. Ik ben niet waard, uw zoon genoemd te worden. Verblijdt gij u niet, mensch te wezen?* (v. d. Palm). *Neem de moeite niet, mij te zeggen* (in den imperatief is het subjezt *gij* begrepen). *Hij verdient, zich geeerd te zien.*

2) Als rechtstreeksche afhankelijke bepaling, in: *Ik wensch u, dat gij wel moogt rusten*, verkort: *Ik wensch u, wel te rusten*. Voorts bij de volgende zinnen: *Ik verzoek u, mij aan te hooren. Ik ried, vermaande, waarschuwde, herinnerde hem, zijnen plicht beter te betrachten. De geneesheer verbood den zieke, het bed te verlaten. Hij beval hun, toe te zien. Wie heeft u vergund, die perziken te plukken? Wat let mij, alles in rep en roer te brengen? Wat noopte u, dus te handelen? Ik moet het aan andere, meer ervaren natuurkenners overlaten, in het ontstaan, de vorming en gedaante der voornaamste winterverschijnselen, de sporen van almagt en wijsheid te doen opmerken* (v. d. Palm): hier is de datief (*anderen natuurkenners*) door het voorzetsel *aan* omschreven.

2. Als subjezt van den verkorten zin kan het begrip eens voorwerps gedacht worden, dat als afhankelijke bepaling in den hoofdzin uit den aard der zaak begrepen wordt, zonder uitdrukkelijk genoemd te zijn, in uitdrukkingen als: *De veldheer*

beval, de brug af te breken, d. i. hij beval den soldaten, dat zij de brug afbraken. De Regering gelastte, de versperringen op te ruimen. De menschenliefde gebiedt, de noodlijdenden bij te staan. Gij eischt niet, en de tijd duldt niet, dit alles met proeven te staven (v. d. Palm): hier verbindt de Schrijver met de twee hoofdzinnen (*gij eischt en de tijd duldt*) eene constructie (*dit alles te staven*), die echter slechts bij het laatste (*de tijd duldt*) past: achter *gij eischt* toch ware een volledige afhankelijke zin (*dat ik dit alles met proeven stave*) vereischt.

3. De beteekenis van het werkwoord des hoofdzins brenst van zelve mede, dat een woord, als subjezt of als afhankelijke bepaling in den hoofdzin aanwezig, als subjezt van den verkorten zin gedacht worde, bij de werkwoorden *wenschen, begeren, verlangen, hopen, meenen, denken (meenen), gelooven, wanen, zich herinneren, zich beroemen, zich verbeelden, zich vleijen*, bij welke, daar er geen van het subjezt onderscheiden voorwerp als bepaling bij uitgedrukt staat, het verlangende of zich dunkende subjezt van zelve als het subjezt des infinitiefs gedacht wordt; voorts bij *verzoeken, bidden, toewenschen* en *wenschen* in de beteekenis van *toewenschen, bevelen, gebieden, gelasten, opdragen, verbieden, vergunnen, toelaten, veroorlooven, vermanen, raden, waarschuwen, herinneren*, bij welke de afhankelijke naamval, die er bij staat, van zelve als het subjezt van den infinitief des verkorten zins gedacht wordt; en bij *beloven, zweren, betuigen, verzekeren, verklaren, beweren*, bij welke, in weerwil dat er eene afhankelijke bepaling bij staat, niettemin het subjezt van zelve mede als het subjezt van den afhankelijken zin gedacht wordt. - Daarentegen bij de werkwoorden *bemerken, bespeuren, waarnemen, zien, hooren, voelen, gevoelen, weten* (ten minste zoo het niet zoo veel als *de kunst verstaan* beteekent, zie boven A. Aanm. 2. 1).), *inzien, melden, mededeelen, berichten, verhalen, vertellen, annkondigen, verkondigen*, is de afhankelijke zin, al is

zijn subjekt tevens het subjekt van die werkwoorden, geenszins voor verkorting vatbaar, vermits gewoonlijk het objekt dezer werkwoorden iets is, dat buiten het subjekt bestaat, en alzoo de inhoud des afhankelijken zins, ware hij verkort, niet van zelve als het subjekt betreffende of door het subjekt des hoofdzins bewerkstelligd of te bewerkstelligen gedacht zou worden. Daarom kan men niet zeggen: *Ik bespeur, gedwaald te hebben. Ik hoor, uitgenoodigd te zijn. Ik gevoel, ik weet, gelukkig te zijn. Ik zie in, gelukkiger te zullen zijn. Hij vertelde, meldde, schreef, mij gezien te hebben. Ik moet u mededeelen, hem te hebben hooren zeggen.* Hier moet overal de afhankelijke zin volledig uitgedrukt worden: *Ik bespeur, dat ik gedwaald heb, enz. Inzien echter laat, even als bekennen, erkennen en belijden, de verkorting van den afhankelijken zin toe, ingeval deszelfs inhoud eene door het subjekt uitgevoerde handeling is, b. v.: Ik zie in, verkeerd gehandeld te hebben, en gevoelen, ingeval de afhankelijke zin een vermogen des subjekts aanduidt, b. v.: Ik gevoel, de kracht te hebben.*

Aanm. 1. In den verkorten zin achter de werkwoorden *wenschen, verlangen, hopen, denken, verzoeken, bidden, beloven, zweren, blijven* de in den volledigen objektieven zin doorgaans vereischte hulpwerkwoorden *zullen* of *mogen* veelal achterwege, vermits het begrip dezer hulpwerkwoorden reeds in de genoemde werkwoorden, daar zij een op de toekomst gerichte werking van gemoed of wil te kennen geven, ligt opgesloten. Zoo zegt men: *Ik wensch, u te zien, d. i., dat ik u zien moge. Hij hoopt, in hem een vriend te vinden (of te zullen vinden), d. i., dat hij vinden zal. Ik beloof u, te komen, d. i., dat ik komen zal.*

Aanm. 2. Het woord, dat het subjekt van den objektieven afhankelijken zin uitmaakt, kan zich somtijds in den zin, waaraan de objektieve zin ondergeschikt is, geplaatst bevinden, zonder dat daarom de verkorting aanwendbaar is: te weten, wanneer het daar in de gedaante van een betrekkelijk voornaamwoord voorhanden is. B. v.: *Ondeugden, die hij betuigt, dat de straf des hemels zouden verdiend hebben* (v. d. Palm). Hier heeft men twee afhankelijke zinnen, op eene bijzondere wijze ineengevlochten. Bestond bij ons de Grieksche of Latijnsche *accusativus cum infinitivo*, men zou kunnen zeggen: *Die hij betuigt, de straf des hemels verdiend te hebben* (en werkelijk zegt De Decker: *Dat heb ick sterk geloochent te belamen, en van der Palm. Hij voegde zamen, hetgeen hij*

meende zich wel bij elkander te schikken, en elders: wat hij voorzien kan, noodig te hebben). Maar aangezien de constructie van den accusativus cum infinitivo bij ons niet bestaat, en men niet kan zeggen: *ik betuig, de ondeugden de straf des hemels verdiend te hebben*, zoo moet de objectieve zin onverkort blijven. Maar hoe kan in den volledigen vorm (*die hij betuigt, dat de straf des hemels zouden verdiend hebben*) die het subjezt van den objectieven zin wezen, en tegelijk het karakter van betrekkelijk voornaamwoord in den voorgaanden zin (*hij betuigt*) handhaven? Deze vraag is niet voldoende te beantwoorden, en alzoo is die constructie niet van onnaauwkeurigheid vrij te pleiten: grammatisch juist zou zij eerst worden, zoo men schreef: *aangaande welke hij betuigt, dat zij de straf des hemels zouden verdiend hebben*. Niettemin wenden haar goede schrijvers aan, b. v.: *Waervan ick roem, dat ghij de dochter zijt* (Vondel). *Welcke gij seght dat blind geboren is* (Joh. 9, 19). *Eene bloot dichterlijke omwandeling in de wareld van verbeelding, die het zoo geheel vreemd niet is, zoo ik wel eens met de werkelijke wereld, waar wij in leven, vermene* (Bilderd.). *Lessen, die wij hopen en bidden, dat ook voor het nageslacht niet verloren zullen zijn* (v. d. Palm). *Die God, wien gij sidderend gelooft, dat bestaat* (Beets). Hier had ten minste *die*, niet *wien*, moeten staan, aangezien het betrekkelijke voornaamw. onmogelijk geregeerd kan zijn door *gelooft*.

III. Verkorting van substantieve zinnen, die eea deel van een bijwoordelijken zin uitmaken.

Er zijn zinnen, die in hunnen aard substantieve zinnen zijn, welker betrekking tot den hoofdzin door een voorzetsel wordt uitgedrukt, en die de waarde hebben van *tijdbepalende* bijwoordelijke zinnen; even zoo zijn de *vergelijkende* (*comparatieve*) zinnen, die met *dan* beginnen, eigenlijk substantieve zinnen, door middel van dit voegwoord met een comparatief van den hoofdzin in verband gebracht; de *finale* zin is desgelijks een substantieve zin, die door het voorzetsel *op* (met *dat*, het voegwoord van den substantieven zin, of zoogenaamde zin-artikel, tot *opdat* vereenigd) met den hoofdzin verbonden wordt; eindelijk zijn de *consecutief-modale* zinnen, die met *zoodat* (*zoo - dat*) of *te - dat* aanvangen, eveneens substantieve zinnen, die door middel van het bijwoord *zoo* of *te* met den hoofdzin in betrekking staan. Al deze substantieve zinnen nu zijn mede voor verkorting op de gewone wijze vatbaar. Eene noodwendige voorwaarde ter verkorting is bij alle,

dat het subjezt des afhankelijken zins tevens dat des hoofdzins zij.

1. De voorzetsels, die in staat zijn, de betrekking van eenen afhankelijken zin met eenen hoofdzin te kennen te geven, zijn: *na, met, door, zonder* en *in plaats van*.

Van de gewone *tijdbepalende* zinnen zijn die, welke met *nadat* beginnen, voor verkorting vatbaar door verandering van hun praedikaat in eenen infinitief, door het voorzetsel *na* geregeerd; bij voorbeeld: *Zij kwamen, na gegeten te hebben*, verkort uit: *nadat zij gegeten hadden*. Doch ook zinnen, die door middel van *met, door, zonder* en *in plaats van* tot eenen hoofdzin in betrekking staan, treden doorgaans in verkorte gedaante op (vergel. § 125. E. 1. b.); bij voorbeeld: *Voldoet natuur, met lijdenden te koesteren* (Bilderdijk), dat is, *terwijl* of *daar gij lijdenden koestert*, eigenlijk: *daarmede, dat gij lijdenden koestert. Of baant zich weg door 't nat, met boomen uit te halen* (dezelfde), dat is, *terwijl zij boomen uithalen. Door de pligten, aan onzen stand en beroep verknocht, met ijver te vervullen, maken we ons gelijk aan de geesten voor Gods troon, die den wil des Vaders in de hemelen volbrengen* (v. d. Palm), dat is, *wanneer* of *terwijl wij vervullen*. Het tegengestelde van dit *met* en *door* is *zonder*; ook, wordt het op dezelfde wijze vóór verkorte zinnen geplaatst: *Hij leefde maar zoo voort, zonder veel over die waarschuwing na te denken*, dat is, *terwijl hij niet veel - nadacht. In plaats van* is mede een negatief *met* en *door*: *In plaats van zijn werk af te maken, verbeuzelt hij zijnen tijd*, dat is, *terwijl hij zijn werk niet afmaakt*. - Volgt op die voorzetsels een infinitief *zonder te*, dan is hij, even als een infinitief achter elke andere praepositie, geenszins voor de verkorting eens afhankelijken zins te houden; maar alsdan is de zin, waartoe hij behoort, een uitgebreide eenvoudige zin. Bij voorb.: *Na lijden komt verblijden. Met al dat lessen leeren heeft hij niet veel gewonnen. Door arbeiden wordt men bekwaam. Zonder vallen leert het kind niet loopen. En kruipt in plaats*

van vloeijen (Bilderd.). (Beter ware te weggelaten in: *Spreekt gij van ellende en jammer te lijden*, v. d. Palm) - Soms, eindelijk, wordt ook de tijdbepalende bijwoordelijke zin door het voorzetsel *om* met eenen infinitief vervangen, bij voorb.: *Men zou nooit het Boek van Job, noch de schriften der Profeten moeten gelezen hebben, om dit in twijfel te trekken* (v. d. Palm), dat is, *wanneer of indien men dit in twijfel kon trekken*, eigenlijk: *om het gevolg te doen bestaan, dat men dit in twijfel trekke*. Op de laatste wijze verklaard, blijkt dat *om dit in twijfel te trekken* eigenlijk de verkorting van een consecutieven zin is.

2. Een *vergelijkende* zin, als voorkomt in: *Het is beter, dat men onrecht lijde, dan dat men onrecht doe*, wordt gemeenlijk verkort, op deze wijze: *Het is beter onrecht te lijden, dan onrecht te doen*. Op dezelfde wijze is de verkorting tot stand gekomen in: *Uit de school weg te blijven, wat is het anders dan zijne ouders bedriegen, en eene gelegenheid om te vorderen, verwaarloozen?* Hier kon *te* voor de infinieven (*bedriegen* en *verwaarloozen*) wegblijven, omdat de infinitief met *dan* het praedikaat is van het subjeet *uit de school weg te blijven*. *Hoe kan men aan het menschdom grooter en duurzamer weldaad bewijzen, dan door het verstand te verlichten, en het hart te verbeteren van wezens, voor eindeloos geluk en ongeluk vatbaar* (van der Palm), dat is *dan daardoor, dat men, of dan terwijl men* enz.: hier heeft men derhalve een *vergelijkenden* zin met een tijdelijken zin tot inhoud.

3. Niets is gewoner, dan dat de *finale* zin die in volledige gedaante door middel van *opdat* of *dat* met den hoofdzin wordt verbonden, door *om te* of *ten einde te* met eenen infinitief vervangen wordt; b. v.: *Het vuur, hetwelk vereischt wordt, om goud en zilver tot een staat van vloeibaarheid te brengen, moet door kunst tot een ondragelijken trap van hitte worden aangestookt* (v. d. Palm). *Hoe vele edele verstanden ontwikkelen zich nimmer, omdat geen nood of behoeften hen*

dwong, om al hunne vermogens met inspanning in het werk te stellen (dezelfde); dit *om - in het werk te stellen* kan echter ook als het rechtstreeksch objekt van *dwong* opgevat worden, hetwelk daaruit blijkt, dat *om* hier ook weg kan blijven. *Zij melden zich reeds nu aan, ten einde niet te laat te komen*. Soms heeft zulk een eigenlijk finale zin de waarde van een consecutief-modalen zin; b. v.: *Kon men dan niet twisten over de vrijheid van des menschen wil – zonder dat Staatskunde eene verbitterde Geestelijkheid in het harnas joeg, om te vergelen, dat zij den God des vredes predikten en dienden* (v. d. Palm), d. i., *zoodat zij vergaten. Zij (de vlugt der Franschen) stortte ons in regeringloosheid, om de grondslagen eens bestuurs te doen leggen, waarop alleen het gebouw van duurzaam volksgeluk kon rijzen* (dezelfde), d. i., *waarvan echter de uitwerking zoodanig was, dat zij deed leggen* enz. - Wel eens wordt bij deze verkorte finale zinnen de regel verwaarloosd, dat zij hun subjekt met hunnen hoofdzin gemeen moeten hebben; b. v.: *Geef mij eenige boeken om in mijne kamer te lezen*: dit zou eigenlijk zijn: *opdat gij die in mijne kamer moogt lezen*; niettemin is de bedoeling van dengenen, die dus spreekt, duidelijk, en de uitdrukking is verklaarbaar en verdedigbaar: daartoe toch heeft men slechts *om te lezen* als eene bijvoegelijke bepaling van *boeken* te beschouwen (*geef mij eenige boeken te lezen* of *om te lezen*). Zelfs: *ik heb u deze roos gekocht om in uw venster te prijken*; niet: *opdat ik*, maar *opdat de roos in uw venster prijke*, zelfs zulk eene uitdrukking, zeg ik, is verklaarbaar, daar men achter *roos* lichtelijk het adjektief *bestemd* met de gedachte kan invullen.

4. De *consecutief-modale* zin achter een adjektief, door *zoo* of door *te* (*al te*) bepaald, wordt ook veelal tot een infinitief met *te* (soms met *om te* of zelfs achter *zoo* met *van te*) verkort: *Hij was zoo vriendelijk, het mij te laten weten*, d. i., *dat hij het mij liet weten. Ik ben zoo gelukkig, u te kennen*, d. i. *dat ik u kenne. Wees zoo goed, om het*

mij, of van het mij te zeggen. Hij is te lui, om te werken, d. i., hij is te lui, dat hij werke, of hij is zoo lui, dat hij niet werkt, of niet werken kan. Daar het bijwoord *te* het overschrijden van eene mate van kracht en bijgevolg de onmogelijkheid van de uitvoering der vermelde handeling te kennen geeft, zoo blijft de ontkenning in den afhankelijken zin achter het adjektief met *te* onuitgedrukt.

B. Verkorting van den adjektieven en den adverbialen zin.

Het onderscheid tusschen den adjektieven en den adverbialen zin vervalft bij de verkorting: beide worden door een zelfstandig naamwoord, bijvoegelijk naamwoord of deelwoord met de noodige bepalingen vervangen. Een en dezelfde verkorte zin kan derhalve somtijds naar goetvinden als bijvoegelijke of als bijwoordelijke zin verklaard worden. B. v.: *Belijders van eenen Godsdienst, die de heiligste aandoeningen onzer menschelijkheid eerbiedigt, behoeven wij geene voorbeelden, geene bevelen* (Borger), d. i., *wij, die belijders zijn* enz., of wel: *daar wij belijders zijn* enz.: volgens de eerste verklaring is de verkorte zin een bijvoegelijke, volgens de tweede, een bijwoordelijke zin. Over het algemeen echter laat zich ook in de verkorte gedaante de bijvoegelijke zin van den bijwoordelijken onderscheiden, niet alleen door de logische waarde van den zin, die, zoodra men denzelfden volledig maakt, openbaar wordt; maar ook door de plaats, die de zin in de rede inneemt. De bijvoegelijke zin, namelijk, staat uit den aard der zaak veelal onmiddellijk achter het zelfstandig naamwoord of voornw., tot welks bepaling hij strekt; de bijwoordelijke staat zoo dicht mogelijk bij het werkwoord, of wel nu eens aan het hoofd, dan eens aan het einde van den geheelen hoofdzin. Men vergelijke slechts de bijvoegelijke zinnen: *Door de pligten, aan onzen stand en beroep verknocht, met ijver te vervullen* (v. d. Palm), d. i., *die aan onzen stand en beroep verknocht zijn. Plant en spruitjen, uitgezogen, Op hun stengels neêr-gebogen, Snikken naar den jongsten zucht* (Bilderd.); met deze bijwoordelijke zinnen: *Alles zoekt, beangst, verstolen,*

*Hoe het dien (den heeten dag) ontwijken mag (dezelfde), dat is, terwijl het beangst is en verstoelen te werk gaat. Voortvarend, rusteloos, stout en vurig, was alles, wat hij in het openbaar deed of sprak, geschikt om geestdrift te ontvlammen (v. d. Palm), d. i., daar hij voortvarend, rusteloos, stout en vurig was. Soms met zich-zelv' te onvrede, Vindt men alles zich tot last, Lijdt, beklagt zich zonder reden, En vervalt tot bitterheden, Door den wrevel overrast (Bilderd.), d. i., terwijl men door den wrevel overrast wordt. In den volgenden zin: Een mensch, uit het stof gevormd, gelijk de andere menschen, moet hij (de Christen) steeds eene gestrengte wacht over zich zelve houden (Borger), komen twee verkorte zinnen voor: een mensch (d. i. daar hij een mensch is) maakt een bijwoordelijken zin uit, en staat aan het hoofd van het geheel; uit het stof gevormd, gelijk de andere menschen, is een verkorte bijvoegelijke zin met een vergelijkenden zin als bepaling bij zich, en deze bijvoegelijke zin sluit zich onmiddellijk aan het substantief (*mensch*) aan, hetwelk hij bepaalt.*

Niet alle soorten van bijwoordelijke zinnen zijn voor verkorting vatbaar: slechts diegene, wier betrekking tot den hoofdzin zich gemakkelijk laat opmaken. Dit nu is bepaaldelijk het geval met de tijdbepalende zinnen. Sommige tijdbepalende voegwoorden nu worden, zoo als *daar*, als redengevende, of, zoo als *wanneer*, als voorwaardelijke voegwoorden gebezigd, aangezien de omstandigheid, waarbij iets voorvalt, als de grond of de voorwaarde der handeling gedacht kan worden. Dit derhalve is de reden, dat ook redengevende en veronderstellende zinnen zich, even als zuiver tijdbepalende, laten verkorten. Toegeevende bijwoordelijke zinnen laten zich dan vooral zonder bezwaar verkorten, wanneer in den hoofdzin een der voegwoordelijke bijwoorden *echter*, *evenwel*, *toch*, *niettemin* en dergel. staat uitgedrukt; b. v.: *Geweldig verschrikt, nam hij echter dadelijk een kloek besluit*, d. i. *ofschoon hij geweldig verschrikt was. Hij wist en zag het, dat wij, door vreemd*

geweld beheerscht, nogtans geen vreemde zeden hadden aangenomen (v. d. Palm). Niettemin ook zonder zulk een bijwoord in den hoofdzin vindt men wel eens een toegeevenden zin verkort: *Veracht, miskend, door domheid diep verstoten, Vermengd, vervalscht met wangrieksch en Latijn, Kan 't zoet Slavoonsch, uit Oosterlucht gesproten, Wien kennis lust, niet onverschillig zijn* (Bilderd.). Die toegeevende zinnen, welke eene disjunctieve, met *of* verbonden zinsvereeniging uitmaken, zijn in 't bijzonder voor verkorting vatbaar; b. v.: *De dood stort ons allen, voorbereid of onvoorbereid, in het graf*, d. i. *hetzij wij voorbereid zijn of niet. Daar kunnen de geesten der ontslapenen, van de boeijen des stofs geheel ontslagen, of met een fijner zintuigelijk weefsel omkleed, in vrijer kringen werken, leven en zweven, gelijk de Engelen Gods* (v. d. Palm), d. i. *hoedanig ook, hetzij zij van de boeijen des stofs geheel ontslagen, of met een fijner zintuigelijk weefsel omkleed zijn zullen*.

Aanm. Blijft het voegwoord uitgedrukt; b. v. *ofschoon arm, getroost ik mij toch geene laagheden*, alsdan is de zin niet verkort, maar elliptisch, zie § 113. II. 2. 6) *Aanm.* en § 122. B. II. 2. b. a).

Al naar dat de volledige afhankelijke zin 1) een zelfstandig naamwoord, 2) een bijvoegelijk naamwoord of een deelwoord van den volmaakten tijd, of 3) een concreet werkwoord als praedikaat bevat, is de verkorte zin, daaruit ontstaan, van verschillenden aard.

1. Is het praedikaat van den afhankelijken zin een *zelfstandig naamwoord*, zoo blijft bij de verkorting dit alleen met de bij hetzelfde behorende bepalingen over, en er ontstaat die vorm des verkorten zins, welke den naam van *appositie* draagt (vergel. § 131. B. I. 3.). Bepaaldelijk laten zich de bijvoegelijke zinnen met een substantief als praedikaat op deze wijze verkorten: de bijwoordelijke zinnen niet desgelijks. Zoo kan de appositie in: *Hij, de Vorst van heil en leven, Nam den mensch als broeder aan* (Bilderd.), slechts verklaard worden door: *hij, die de Vorst is van heil en leven*, niet door:

daar hij de Vorst is van heil en leven: dit zou slechts door middel van het voegwoord *als* in eene attributieve toevoeging (zie § 131. B. II.) veranderd hebben kunnen worden, op deze wijze: *Als Vorst van heil en leven, nam hij* enz. De adjektieve zin in: *Zou ik hem, die mijn dierbare vriend is, dit genoeg niet gunnen?* laat zich verkorten tot: *zou ik hem, mijnen dierbaren vriend, dit genoeg niet gunnen?* Doch de bijwoordelijke zin in: *Als hij mijn vriend was, zou ik hem het genoeg gunnen*, of: *Toen hij nog mijn vriend was, gunde ik hem het genoeg*, zijn voor geene verkorting vatbaar. Vandaar dat de volgende verkorte zin: *Niet meer het slagtoffer van huichelarij en priesterhaat, zou hij zich bij herhaling aan hun oog vertoonen* (Borger), voor: *Wanneer hij niet meer het slagtoffer van huichelarij en priesterhaat zou zijn, zou hij zich* enz., niet van hardheid is vrij te pleiten.

De bijvoegelijke zin met een zelfstandig naamwoord tot praedikaat laat de verkorting tot eene appositie niet alleen toe, wanneer het bepaalde woord het subjekt is, maar ook wanneer het in een verbogen naamval staat (zie voorbeelden § 131. B. I. 3.); zelfs slaat de appositie op den verbogen naamval des persoonlijken voorwoords, in het bezittel. voorw. begrepen, in: *Maar die bloem der Godenzonen, Grooter dan een Wareldvorst! Waar, waar ademt thans zijn borst?* (Bilderd.). - De naamval van het bijgestelde substantief komt met dien van het bepaalde overeen; doch het getal kan verschillen, in geval of het bijgestelde woord of het bepaalde woord een verzamelwoord of een abstrakt zelfstandig naamwoord is, b. v.: *Felle bastaarteelt uit Kains eigen zaad, Verwoesten ze onzen grond* (Bilderd.). *Zij (de Reuzen), mengling uit het zaad van tweederlei geslachten* (dezelfde). *Afgesneden van 't godlijk menschenkroost, bewoners van zijn Eden* (dezelfde).

Ook een bijvoegelijk praedikaat van een relatieven zin kan, in den vorm van eene zelfstandige appositie, met het artikel,

als verkorte bijvoegelijke zin, achter zijn zelfstandig naamwoord of voorwoord geplaatst worden. Dit geschiedt bepaaldelijk met die adjektieven, welke ook in de praedicatieve betrekking verbogen met het bepalende lidwoord gebruikt worden (§ 130. B. 2.); b. v.: *Hij, de laatste van zijn stam*, d. i. *die de laatste van zijn stam is*. *Gij, Israels hoop, de lang beloofde* (Bilderd.). *Zij, schoonste uit heel uw' kring* (dezelfde), voor: *de schoonste*.

Een relatieve zin, bij wijze van inlassching (parenthesis) aangewend, en met *hetgeen* aanvangende (zie § 145. I. 3.), kan zien op eenen geheelen zin, b. v.: *Wij mogen vaststellen, hetgeen door de ondervinding duizendmaal gestaafd wordt, dat de betrekkingen, waarin zij (de Voorzienigheid) ons op aarde plaatste, met onze vorming voor de eeuwigheid in het naauwste verband staan* (Borger): hier ziet *hetgeen - gestaafd wordt*, op den inhoud van den substantieven zin *dat de betrekkingen* enz. Even zoo nu kan een zelfstandig naamwoord als appositie worden toegevoegd aan een begrip, door een geheelen, 't zij volledigen, 't zij verkorten zin uitgedrukt; b. v.: *Godts zeghen, als een horen, rijck van vrucht, Stort in den schoot der steên, door trouw verbonden, Verbont, waer voor de vloeck der welvaert vlucht* (Vondel), d. i. *hetgeen* (namelijk *dit, dat de steden door trouw verbonden zijn*) *een verbond is, waarvoor* enz. *Dies klaagd' hy, ten naasten daaghe der Majestraat, dat de burghery naa hem omzagh: een bitter loon zijner oprechtigheid* (Hooft). *Hy trouwde intusschen de dochter van Hertog Otto van Brunswijk, Elizabeth genaamd; een echtverbintenis, die zijne betrekkingen in 't Rijk in verscheiden opzichte versterkte* (Bilderd.), hier (en even zoo in de vorige voorbeelden) zou de Schrijver ook hebben kunnen zeggen: *welke echtverbintenis zijne betrekkingen - versterkte*, zoo als omgekeerd in dezen zin: *Naa geen' minder woestheit zweemde zelfs hunne pronk, bestaande in 't draaghen van zilvere halve maanen op de hoeden, en deeze letteren daarbij: Liever*

Turksch dan Pausch. Welke bijsterheit men verbloemde enz., de Schrijver (Hooft), in plaats van; *welke bijsterheit men verbloemde*, had kunnen zeggen: *eene bijsterheit, welke men verbloemde*.

2. Is het praedikaat van den bijvoegelijken of bijwoordelijken afhankelijken zin een *adjektief* of een *deelwoord van den volmaakten tijd*, zoo blijft bij de verkorting alleen dit adjektief of deelwoord met de daarbij behoorende bepalingen, en wel in onverbogen praedikatieven vorm. Over het algemeen zijn slechts die adjektieve zinnen, wier betrekkelijk voornw in den nominatief staat en op het subjekt of op het substantief des praedikaats van den hoofdzin betrekking heeft, en slechts die bijwoordelijke zinnen, welke met den hoofdzin hetzelfde subjekt gemeen hebben, geschikt om dus verkort te worden. Het ontbreken toch van elken congruentievorm bij het bijvoegelijk naamwoord of deelwoord van den verkorten zin brengt te weeg, dat de betrekking op een naamwoord in een anderen naamval dan de nominatief niet gemakkelijk genoeg erkend wordt. Waar in den hoofdzin twee of meer naamwoorden voorkomen, kan de verkorte afhankelijke zin slechts tot dat naamwoord in verband staan, hetwelk den rang van subjekt bekleedt; b. v.: *Geweldig met de zaak verlegen, gaf ik hem een ongepast antwoord*. Hier kan *verlegen* slechts met *ik* in verband gebracht worden. Verkeerd zou dus de volgende uitdrukking wezen: *Al zijn geld verloren hebbende, gaf ik hem eenige guldens te leen*, waar *verloren hebbende* grammatisch bij *ik* zou behooren, doch wegens den zin bij *hem* moet gebracht worden; doch onberispelijk zegt men: *Al zijn geld verloren hebbende, was hij buiten staat mij te betalen*. Is echter geene misvatting mogelijk, dan kan de verkorte adjektieve zin ook ter bepaling van een ander naamwoord dan het subjekt verstrekken: *Verwijderd van het ouderlijk huis, of boven de ouderlijke tucht verheven en aan ons zelve overgelaten, stonden de beide wegen voor ons open* (v. d. Palm), of zelfs, bij een onuitgedrukt, in een infinitief vervat subjekt behooren: *Het valt*

moeijelijk, aan een rijken disch gezeten, aan het schamele spinnewiel der armoede te denken (Borger). - In de volgende voorbeelden treft men verkorte bijvoegelijke zinnen aan: *Zoo, van Oostergloed doorblaakt, Onze saamgesmolten zielen Van heur oorsprong niet vervielen* (Bilderd.). *Een zachte en teedre stem, gevoeliger voor 't harte Dan merkbaar voor het oor, sprak: Smoor uw boezemsmarte* (Bilderd.), d. i. *eene stem, die meer gevoelig* (dus had de Dichter moeten schrijven, niet: *gevoeliger*) *was voor 't harte enz. Verdwenen zijn de luchtkasteelen, de droomerijen der bespiegeling, door geene wijze ervarenis bekrachtigd* (v. d. Palm). *Zou de hemelsche leer, door den Zoon van God gepredikt, tegen de vergetelheid beveiligd worden -; dan moesten de Apostelen ook na hunnen dood nog spreken* (Borger). - In de volgende voorbeelden treft men verkorte bijwoordelijke zinnen aan; *Kom gaan wy, waar we, vrij van boeien, Door angst noch ongeduld bekneld, Natuur in vollen gloor zien bloeien* (Bilderd.), d. i. *terwijl wij vrij van boeien en door angst noch ongeduld bekneld zijn. 'k Viel van hooger Ethertrans, Dronken van mijn hemelglans* (dezelfde). *Tot dat de lijder, in den grond, zoo men zeide, hersteld, door gebrek aan krachten stierf* (v. d. Palm), d. i. *wanneer hij hersteld was. Zonder schitterende bekwaamheden nogtans, enkel op de schouders van anderen gedragen, of door een blind fortuin begunstigd, speelt men geen rol gelijk de zijne* (dezelfde). *Losgemaakt van alle tijdelijke en plaatselijke omstandigheden, was zijn Godsdienst geschikt om zich onder iedere natie en onder elke luchtstreek te vestigen* (Borger). *Tot dat ze -, vijand evenzeer aan alles wat bestaat, Niet leefden dan van roof* (Bilderd.), hier heeft *vijand* de waarde van een adjektief, en de verkorte zin is dus volledig te maken: *nadat zij vijandig aan alles wat bestaat, geworden waren. En Orions reuzentred Weet van lynxen langs de bergen Noch van Leeuwen op te tergen, Door die tooverkracht verplet* (dezelfde): hier slaat de verkorte zin op den

nominatief *Orions reuzentred*: eene dichterlijke metonymie voor Orion zelve, die met reuzentreden door 't gebergte stapt

De regel, dat het onverbogen adjektief of deelwoord, hetwelk een bijvoegelijken of bijwoordelijken zin vervangt, op het subjekt van den hoofdzin moet slaan, lijdt menige uitzondering. Waar én wegens de plaatsing van zulk een verkorten zin onmiddellijk of nagenoeg onmiddellijk achter het bepaalde zelfstandig naamw., én wegens de beteekenis, geene misvatting mogelijk is, heeft het volstrekt geen bezwaar, den verkorten zin ter bepaling van een substantief in den verbogen naamval aan te wenden. B. v.: *Wanner ik krijg al wat ik begeer, speelgoed, vermaken, lekkernijen, nu eens gevraagd, en dan weder hij verrassing* (v. d. Palm), d. i. *nadat ik ze gevraagd heb. Hij die den akker bouwt, zijn' vaadren ruim genoeg* (Bilderd.). *De zee opende reeds hare kaken, om het erf, aan haar ontwoekerd, weder in te zwelgen* (v. d. Palm). *Hij koopt zijne inkomst niet voor uitgeschoten goud, Aan de ongewisse kans van 't beursgetij' vertrouwd* (Bilderd.). *Zij klaagt, dit oogenblik, aan 't lommer van de boomen Den naam van oudren niet, haar veel te vroeg ontscheurd* (dezelfde). *Als bij de onderaardsche scharen, Door geen zonnestraal verlicht, Saffoos zieldoordringend dicht Huppelt op Eoolsche snaren* (dezelfde). *Het is, als of hij gaarne zijne blikken liet rusten op jeugdige aangezigten, nog niet misvormd door de trekken der Farizeeuwsche huichelarij, en spiegels van een rein en onbevooroordeeld gemoed* (Borger): de laatste verkorte zin, hoezeer een substantief bevattende, staat echter volkomen gelijk met een adjektieven zin, vermits het praedikaat *spiegels* niet zoo zeer eene blijvende hoedanigheid, als wel de tijdelijke werking des afspiegelens te kennen geeft. Vergel. voorts § 131. A. 2. 2). *Vol van dezen waan, roept Jezus hen tot zich* (Borger): hier bepaalt de adjekt. zin den accusatief *hen*; dit is echter slechts uit den aard der zaak af te leiden. *Cijnsbaar aan vreemden, en geperst onder het ijzeren juk der Ro-*

meinen, was de komst van den Messias het laatste plechtanker van der Joden hoop (dezelfde): hier strekt de adjekt. zin ter bepaling van den genitief *Joden*: wederom eenigzins stout.

Een afhankelijke zin, in welken eene adverbiale uitdrukking voorkomt, uit een substantief in een verbogen naamval of door een voorzetsel voorafgegaan, bestaande, met de waarde van een praedikatief bijvoegelijk naamwoord, kan insgelijks verkort worden: b. v.: *Mijn broeder, sinds lang van zins* (of *voornemens*), *zijne zaken uit te breiden, heeft eindelijk de daartoe noodige maatregelen genomen*, d. i. *die sinds lang van zins was. Op het punt om uit te gaan, ontmoette ik hem* (d. i. *toen ik op het punt was om uit te gaan*), of: *ik ontmoette hem, op het punt om uit te gaan* (d. i. *toen hij op het punt was om uit te gaan*). *Hoe zou ik, altijd in angst over uwe gezondheid, mij aan vermaken kunnen overgeven*, of: *wat zou mij, altijd in angst over uwe gezondheid, afleiding kunnen geven?* - *Dan laten wij het over voor anderen, van gelijke beweging, als wij* (v. d. Palm). *De drang der ingewanden, Aan 't prikkelen, bestiert hem de uitgestrekte handen* (Bilderd.), d. i. *daar zij aan 't prikkelen zijn*.

3. Is het praedikaat van den afhankelijken zin een *concreet werkwoord in eenen eenvoudigen bedrijvenden vorm*, zoo wordt hij in zijne verkorte gedaante door het tegenw. deelwoord van dit werkwoord vervangen. B. v.: *Gevaar duchtende, pakte hij zich weg*, d. i. *daar hij gevaar duchtte. Dit in aanmerking nemende, heb ik er vrede mede. Bij hun eigen licht zoo veel ziende, dat door anderen niet werd opgemerkt, verbeelden zij zich ligtelijk alles te zien* (v. d. Palm), d. i. *daar zij zoo veel zien. Toen 'tforsch gespierde lijf, in d' arbeid onbezweken, Zich krommende op de ploeg* (d. i. *dat zich kromde, of daar het zich kromde*), *de hardste kluit kon breken* (Bilderd.). *Heil zij den braven, die - vertrouwende op de hulp des Almagtigen, met geringe*

middelen, eenen vijand durfden trotseren enz. (v. d. Palm). Hij sloeg zich voor Jeruzalem neder, de overgave van dien koninklijken zetel eischende, en de stad, zoo zij zich verdedigde, met de vreesselijkste verwoesting bedreigende (dezelfde).

Ook hier kan de verkorte zin veelal zonder bezwaar ter bepaling van een zelfst. naamw. in een verbogen naamval worden aangewend: *Men reikt zich, zelf verbaasd om de uitgebrande woede, De handen, rookend klam van uitgegoten bloede (Bilderd.). Tastbre dampen, die - vlammen scheppen, maar verschroeiend, zonder schijn, Doch blaakrend voor 't gevoel met onverdraagbre pijn (dezelfde).*

De verkorte zinnen, ontstaan uit een afhankelijk zinnen met het werkwoord *zijn* of *hebben*, beide in concrete beteekenis, treden soms elliptisch op, terwijl het deelwoord *zijnde* of *hebbende* weggelaten wordt. B. v.: *Hebt gij, eerst sedert weinige dagen op school, reeds straf verdiend!* d. i. *hoezeer gij eerst sedert weinige dagen op school zijt*, d. i., *u daar bevindt. Aan het hoofd van een talrijk en geoefend leger, viel het hem licht veroveringen te maken. 'k Verlaat u, dierbre sponde, Den boezem opgescheurd, met de allerwreedste wonde (Bilderd.), d. i. den boezem opgescheurd hebbende, eenen opgescheurden boezem bezittende. Een aantal lijken dekt Den grond - Hier, strijdende gedood, met borst en voorhoofdschedel Gespleten; daar den rug, als vluchtende en onedel, Gekneusd (dezelfde). Hy ploft, den rug doorpriemd van pijlen, neêr in 't vluchten (dezelfde). De middag kwam, in rouw gehuld, Den schoot met rampen opgevuld (dezelfde). En toen zij rondreed in haar wagen, Den boezem met de bloem getooid (Tollens). Daar stond hij, met zijn schild gedekt, Uit zwaar metaal gesmeed, Den sabel boven 't hoofd gestrekt, Als tot den kamp gereed (dezelfde). Hij keert, den schrik in 't hart (Bilderd.). Hij zingt, den beker in de hand. Hij snelt toe, den degen in de vuist. Den dood in 't hart, verliet ik haar. - Daar*

met in onze taal vaak zoo veel als *hebbende* beteekent, laten die elliptische verkorte zinnen zich ook door eene adverbiale bepaling, in een substantief door *met* voorafgegaan, bestaande, vervangen; b. v.: *Hij ploft neêr met den rug doorpriemd van pijlen. Hij keert met den schrik in 't hart.* -

Aanm. Men zou kunnen twifelen of verkorte zinnen als *den boezem met de bloem getooid*, niet veeleer aan te vullen zijn met *zijnde*, dan met *hebbende*, in welk geval *de boezem*, niet *den boezem*, te schrijven ware, aangezien *zijnde* geen vierden naamval bij zich hebben kan. Niettemin brengt de veronderstelling der ellipsis van *hebbende* de eenig ware verklaring mede. Immers zou *de boezem getooid zijnde* zoo veel beteekenen als: *terwijl de boezem getooid was*. Dit nu zou van den boezem als van een zelfstandig subjekt gewagen, iets, waartoe hij al te zeer een ondergeschikte rol in de voorstelling sneelt. Ware *zijnde* in zulke verkorte zinnen te verstaan, zoo zou ook: *hij snelt toe, het zwaard in de hand*, te verklaren zijn, niet door: *terwijl hij het zwaard in de hand had*, maar: *terwijl het zwaard in de hand was*, hetgeen de voorstelling slechts onvolkomen zou terug geven. Het Grieksch zou hier dan ook zeggen: *μάχαιραν ἐν χειρὶ ἔχων*, of *λαβών*, niet: *τῆς μαχαίρας ἐν χειρὶ οὐσης*, en het Engelsch: *having his sword in his hand*.

Zulk een, hetzij al of niet elliptische, verkorte zin dient een woord tot subjekt te hebben, hetwelk in den hoofdzin, liefst als subjekt, voorkomt, en dus bij de verkorting niet behoeft uitgedrukt te worden, en werkelijk ook niet uitgedrukt wordt. Anderzins ontstaat eene aan onze taal vreemde constructie, naar het voorbeeld van den Latijnschen *ablativus absolutus* nagebootst, als: *Het wee (had men) door al de stad; gaande 't onderste booven* (Hooft), d. i. *terwijl het onderste boven ging. Ten laatste, de knechten aan 't end gevochten, de paarden der orde bijster zijnde, 's vijands heir aan 't waggelen; en hebbende eerst de ruiter den rug gekeert, werd, naa een lang en stijfzinnigh weederstaan, het voetvolk gelijkelijk uit den velde gedreeven* (dezelfde). *Heb ik alleen bestaen, elck zwygende, te spreken* (De Decker). - Heeft echter het verleden deelw. min of meer de kracht eener praepositieve uitdrukking, dan laat zich zulk eene constructie verdedigen (§ 109. I. 2.), en het gebruik veroordeelt haar niet.

Gelijk men zegt: *Zij kwamen allen, uitgenomen mijn' broeder*; zoo kan men ook zeggen: *Wij waren met ons tienen, de kinderen niet medegerekend. Ik sta het u toe, onverminderd uwe verplichting van uw werk af te maken. Toegegeven, dat gij gelijk hebt. Gesteld, dat hij niet kan, wat dan te doen? Doch dit ter zijde gesteld, het is niet genoeg alle hulpmiddelen te bezitten* (v. d. Palm), d. i. met terzijdestelling hiervan. *Dit alles in aanmerking genomen, is het met te duur. Daargelaten de bedoeling des sprekers, zoo zijn zijne uitdrukkingen eenigzins aan bedenking onderhevig. Zij (dergelijke bitsche uitdrukkingen) zijn, Jobs toestand over het geheel beschouwd, uit de diepste kennis der menschelijke natuur ontleend* (v. d. Palm, d. i. zoo veel als: *Jobs geheelen toestand in aanmerking genomen*. - Andere of veelvuldig voorkomende, of niet volstrekt te verwerpen uitdrukkingen, die naar een ablativus absolutus zweemen, zijn anders te verklaren, b. v.: *Tot dat hij, nu vijftien jaren geleden, te Leyden den uitmuntenden Pestel opvolgde* (v. d. Palm): hier is *nu vijftien jaren geleden* een elliptische hoofdzin in parenthesi, voor: *het is nu vijftien jaren geleden*. *Doch eenmaal in gebruik zijnde, weten wij welk denkbeeld er aan te hechten* (v. d. Palm): hier heeft *eenmaal in gebruik zijnde* het aanw. in *er aan* (voor *aan dezelve*) besloten, tot zijn subjekt. *Vertrouwde deelgenooten van al wat beraamd en volvoerd werd; jong en vurig; hun gezigtskring niet beperkt door denkbeelden, uit vroegeren leeftijd overgehouden; zetteden zij aan de wijsheid veerkracht bij* (v. d. Palm): hier moet *hun gezigtskring met beperkt*, beschouwd worden als een elliptische verkorte zin, waarbij het tegenw. deelwoord van *hebben* in concrete beteekenis is aan te vullen: *hun' gezigtskring niet beperkt hebbende*, d. i. *geenen door uit vroeger' leeftijd overgehouden denkbeelden beperkten gezigtskring hebbende*.

Derde hoofdstuk. Over de schikking der zinnen.

§ 147.

Slechts de schikking van zulke zinnen, van welke de een aan den ander ondergeschikt is, komt hier in aanmerking, aangezien de orde bij de schikking van onderling nevengeschikte zinnen in acht te nemen, door den aard der logische betrekking der zinleden zelve bepaald is zonder voor wijziging vatbaar te zijn. De zin toch, welke men door middel van een nevenschikkend voegwoord aan den anderen wil verbinden, dient altijd de tweede plaats in te nemen. De afhankelijke zin, daarentegen, die niets anders is, dan eene tot een volledigen zin ontwikkelde bepaling, kan, over het algemeen, even zeer als elke in een enkel woord, of in eene woordverbinding bestaande bepaling, met betrekking tot den hoofdzin, behalve op zijne regelmatige plaats, ook op eene van de regelmatige orde afwijkende plaats aangebracht worden.

De afhankelijke zin is niets anders dan eene tot een volledigen zin ontwikkelde bepaling, en de regelmatige plaats der verschillende soorten van afhankelijke zinnen is, in het algemeen gesproken, die, welke tevens de regelmatige plaats is der bepaling, welke zij vertegenwoordigen. Intusschen is deze stelling, op de bijzondere gevallen toegepast, verre van overal waar te wezen. De bijvoegelijke zin, bij voorbeeld, heeft zijne regelmatige plaats niet, zoo als het attributieve adjektief, vóór, maar achter zijn zelfstandig naamwoord, en geen wonder, want hij is voor de wijze van verbinding, die er tusschen het attributieve adjektief en zijn substantief bestaat, onvatbaar. Zijn, namelijk, de afhankelijke zinnen ontwikkelde bepalingen, niettemin verschillen zij in grammatischen aard, in omvang en in het gewicht huns inhouds aanmerkelijk van de bepalingen, die

in enkele woorden bestaan; weshalve het dan ook niet vreemd is, dat de plaats, die zij in het zinverband innemen, door eigene wetten is bepaald.

De algemeene wet ter bepaling van de plaats, die zij innemen, is deze, dat zij de vermelding van het begrip, hetwelk zij bepalen, niet voorafgaan, maar volgen. Aldus staat de afhankelijke zin, hij zij verkort of volledig, die een enkel zindeel bepaalt, achter dit zindeel; de afhankelijke zin, daarentegen, die den ganschen zin bepaalt, achter denzelfden. Elke plaatsing, die van deze orde afwijkt, is als eene omzetting te beschouwen.

I. *Plaatsing der zelfstandige zinnen.*

1. *Plaatsing van den subjektieven zelfstandigen zin.*

Zoo volledige als verkorte subjektieve zelfstandige zinnen hebben hunne natuurlijke plaats vóór den hoofdzin, die hun tot praedikaat dient. De algemeene wet, zoo even vermeld, is ook hier van toepassing, vermits vóór den subjekt. zin een pronominaal woord, waarvan hij de verklaring en ontwikkeling is, of uitgedrukt staat, of gedacht wordt. - Zie hier voorbeelden van subjekt. zinnen voor hunnen hoofdzin staande: *Al wat menscheijk is, raakt mij van nabij* (v. d. Palm). *Die hun leven behouden wilden, hebben het op de jammerlijkste wijze verloren* (dezelfde). *Die zich gewent aan koude en hitte, die zich verhardt tegen vermoeijenis en ongemak, verkrijgt eene sterkte des ligchaams, die hem vele jaren levens kan opbrengen* (dezelfde). *Dat hij deze taal gebruikt, maakt hem niet tot Dichter* (dezelfde). *Dierbre, wat wy samen droegen, is alleen bekend aan God* (Bilderdijk). Dus ook de verkorte subjektieve zinnen: *Deze toekomst als eene waarheid te veronderstellen, ware eene opoffering, die men niet van hem verwachten kon* (Borger). *Van hem, aan wien we ons hart in ware vriendschap hangen, De laatste levensvonk in d'adem op te vangen, Is dierbaar aan 't gevoel* (Bilderdijk).

Doch even dikwijls volgt de subjektieve zin op den hoofdzin;

doch alsdan wordt hij veelal in den hoofdzin door het voornaamwoord *het* aangekondigd. Bij voorb.: *Het is aan geene redelijke twijfeling onderhevig, dat hij, die zijn leven met al te veel zorg behouden wil, het meest gevaar loopt van hetzelfde te verliezen* (v. d. Palm). *Het is niet genoeg, dat wij u behouden, ook onze broederen moeten wij winnen* (Borger). *Niets baat hun, dat ze in praal op de eergestoelten zaten* (Bilderdijk). Zoo ook de verkorte subjektieve zin: *Zoet is 't, d' adem op te geven In de onleschbre liefdedorst* (Bilderdijk). *My lust het niet in 't hart van andren in te delven* (dezelfde). - Noodzakelijk is het, den subjektieven zin achter den hoofdzin te plaatsen, wanneer deze een vragende zin is of ten minste de vragende woordschikking vordert; b. v.: *Kon het wel missen, of een Godsdienst, door de eerbiedwaardigste personaadje gesticht, en door de luisterrijkste teekenen van Gods almacht bevestigd, moest eindelijk over alle hindernissen zegevieren?* (Borger). *Is het wonder, dat de dorstige reiziger zich onbedachtzaam drenkt uit de vergiftige bron, die zich onverwacht op zijnen weg door de woestijn vertoont?* (dezelfde). *Hoe ware het te vreezen geweest, dat de Christenen in het algemeen verderf des Joodschen Staats ook hunnen ondergang zouden gevonden hebben!* (dezelfde). Slechts dan kan de subjektieve zin den vragenden zin voorafgaan, wanneer in dezen laatsten op den subjektieven zin door een voornaamwoord wordt verwezen; bij voorb.: *Dat de dorstige reiziger zich drenkt uit de vergiftige bron, is dat wel te verwonderen?*

De substantief gebruikte adjektieve zin kan, wanneer hij de plaats van het subjezt vervangt, ook als tusschenzin voorkomen; bij voorbeeld: *Is, hetgeen ik zie, meer dan begoocheling?* (v. d. Palm). *Zij wat hem oovrig is van 't dierbaarste op deze aard In deze panden van Uw zegen, slechts gespaard* (Bilderdijk).

2. De objektieve zin

staat regelmatig achter den hoofdzin, waarin zich het werk-

woord, van hetwelk hij afhankelijk is, bevindt. Bij voorb.: *Gij ziet van hare gedaante, wat gij zien kunt* (v. d. Palm). *Bedenk, wat gij doet. Meent niet, dat het minder vermetelheid is, den vrijen loop der uitdrukking van gedachten en gevoelens, dan dien der opgezwollen vloedten te willen stremmen* (v. d. Palm). *Bedenkt, dat niet dit Evangelium maar de verblindheid en het misbruik der menschen, schuldig staat aan alle deze jammeren* (Borger). Aldus ook de verkorte objektieve zin: *Ik kan u niet vergunnen, heden middag uit te gaan. De tijd duldt niet, dit alles met proeven te staven* (v. d. Palm).

De zelfstandig gebruikte adjektieve objektszin kan echter als tusschenzin aangewend worden. Heeft, namelijk, het werkwoord, door hetwelk hij geregeerd wordt, nog eene middellijk geregeerde bepaling bij zich, dan dient hij deze bepaling vooraf te gaan; bij voorb.: *Vergelijk het geen ik in het midden zal brengen, bij eene gedroogde vreemde plant in een kruidboek* (v. d. Palm). Bestaat voorts het praedikaat uit een koppelwoord en een verleden deelwoord of infinitief, dan vermag men hem tusschen de beide bestanddeelen des praedikaats in te plaatsen; bij voorbeeld: *Zoo heb ik dan, hetgeen ik zoo lang gezocht heb, eindelijk gevonden! Zou 'k niet, wat hij mij oplegt, willig dragen? 'k Moest wat deze Aarde meest beklaglijk heeft, betreuren* (Bilderdijk).

Gaat de objektieve zin den hoofdzin vooruit, dan heeft er eene *omzetting* plaats. Bij voorbeeld: *Hetgeen menschen ten kwade hadden gedacht, dat heeft God ten goede gedacht* (Borger). *Wat vreemd en duister klinkt, wat van ver gezocht en opgehaald is - wat onnatuurlijk en gedwongen is - mistrouwt en verwerpt het onbeschroomd* (v. d. Palm). *Gij ziet van hare gedaante, wat gij zien kunt; en wat gij niet kunt zien noch gewaarworden, kan, bij verhaal en uitlegging, uwe verbeelding eenigermate aanvullen* (dezelfde): hier staat de tweede objektieve zin vóór den hoofdzin, om zijne tegenstelling tegen den eersten, op welken hij dus onmiddellijk

volgt, te beter te doen uitkomen. *U dank ik 't, mocht ik ooit mij-zelv' 't genot ontstelen, Om, wat mij de arbeid schonk, aan andren meê te deelen* (Bilderdijk). *Dat gij geene schuld hebt, geloof ik gaarne*. Even zoo kan de verkorte objektieven zin door omzetting vooraan komen: *U gelukkig te zien, wensch ik met heel mijn hart*.

Is de objektieve zin afhankelijk van een verbaal substantief, alsdan staat hij onmiddellijk achter dit woord of zoo dicht er bij als de welluidendheid het toelaat; bij voorbeeld: *De gedachte, dat al het aardsche vergankelijk is, moet ons bewegen, naar het eeuwige te streven. Het bericht, dat hij aangekomen is, verblijdt mij. De vraag, of hij geschikt is, bleef onbeantwoord. Zoo lang zal niemand ons de overtuiging ontrooven, dat afdaling tot menschelijke zwakheid een kenmerk van Goddelijke wijsheid is* (Borger): ware hier *ontrooven* eerst achter den afhankelijken zin geplaatst, zoo zou er de bevattelijkheid even min als de welluidendheid bij gewonnen hebben. Vrij ver staat de objektieve zin van zijn regerend substantief verwijderd, in: *Getuigt het met mij, of daarbij de gedachte onzen boezem niet hooger deed kloppen: gij hebt, uit vrije keus, uwen pligt betracht* (v. d. Palm). Wordt op een objektieven zelfstandigen zin in den hoofdzin door een bepalend bijwoord als *daarvan, daarover, daarin* enz. verwezen, dan is zijne plaatsing vrijer, b. v.: *Dat ook stellige leerstukken, wier bevatting boven het bereik der menschelijke rede verheven is, op deze wijze kunnen worden opgehelderd, daar van strekt de plaats van Paulus, die ik u zoo even heb voorgelezen, ten duidelijken bewijze* (Borger).

II. Plaatsing der bijvoegelijke zinnen.

De bijvoegelijke zinnen, hetzij volledig hetzij verkort, hebben hunne regelmatige plaats achter het zelfstandig naamwoord of voornaamwoord, dat zij bepalen, en staan alzoo, wanneer dit woord niet het laatste woord van den zin is, als tusschenzin tusschen de verschillende deelen van den hoofdzin. B. v.: *Twist niet met hem, dien gij lief hebt* (v. d. Palm). *De vrees*

van God, de betrachtting zijner geboden, ontheft de ziel van de kwellingen, die dit leven vergiftigen (dezelfde). *Ja, elke drop, die door onze aders vloeit, Moet op dit uur in reinen dank ontfonken* (Bilderd.). *De blijdschap, die Ouders smaken, wanneer hunne kinderen gezondheid, uiterlijke voorregten, en voorspoed op de wereld genieten, is groot en streekend* (v. d. Palm). *Menschen, die naauwelijks hunne eigen zaken kunnen beheeren, achten zich bekwaam, om de grootste en teederste belangen eener gansche Maatschappij te behartigen* (dezelfde). Zoo ook verkorte adjektieve zinnen: *Een gelukkig huisgezin, door de vruchten van eigen dagelijksche vlijt gevoed - is dit geen afbeeldsel der hemelsche maatschappij?* (v. d. Palm). *Hiervoor hadden tijdgenooten, Uit een eerlijk bloed gesproten, Schatten, bloed, en welvaart veil* (Bilderd.). *De Vorsten heerschen op hun thronen, rijk ompareld* (dezelfde). *Maar ik zie een ligchaam, nog onlangs schoon en sterk, door brandende koortsen aangetast, door verterende ziekten ondermijnd* (Borger). - De verwaarloozing van dezen regel veroorzaakt dubbelzinnigheid, als in deze regels: *Dien komt het voorrecht toe om Boerhave af te malen Die kunde en waarheid spreidt, geen Dichtrenidealen* (Bilderd.): hier behoort de adjektieve zin bij het voornw. *dien*, terwijl hij wegens zijne plaatsing ter bepaling van *Boerhave* schijnt te strekken.

Waar echter de welluidendheid het raadzaam of de aard der gedachte het noodzakelijk maakt, den adjektieven zin niet onmiddellijk achter het bepaalde woord te plaatsen, staat het vrij een of meer woorden tusschen beide te laten treden, mits hierdoor slechts geene dubbelzinnigheid ontsta; bij voorbeeld: *Ja, het is de dag niet meer, Die aan uw jeugd mijn levenszomer paarde* (Bilderdijk). *Er zouden welhaast geene kwaadsprekers meer zijn, indien er geene menschen waren, die het kwade liever hoorden, dan het goede* (v. d. Palm). *Regeren is eene kunst, de moeilijkste van alle kunsten, tot welker volmaking natuurlijke geschiktheid, vlijtige oefening,*

en oordeelkundig opgezamelde ervaring moeten samenwerken (dezelfde). Wijzen van vroeger dag, die ons waarheên wilt verkonden, Die uw blindheid nooit doorzag (Bilderd.). Hier wordt dan geboren die edele gezindheid tot vergeving van beledigingen, welke een der schitterendste trekken is in het beeld van den menschevriend (Borger). Even zoo met den verkorten zin: *Leert dan de kennis ook verwerven, U naauwlijks nog bekend bij naam* (Bilderdijk). - De dichterlijke maat vergunt hier vooral vrijheid: *En ik, zoude ik met u, voor u, niet lijden! Wiens heil op aard geheel aan 't uwe hangt* (Bilderdijk): hier dient de adjektieve zin ter bepaling van het voornaamwoord *ik*.

*Uw Vorstlijk Huis verknocht sints zeven Voorgeslachten,
En, zonder leed, gebrek, geweld of ban te ontzien,
Thans grijs en uitgeput van geest en lichaamskrachten,
Vergeet de Grijzaart niet zijn hulde U aan te biên.*
(Bilderdijk):

hier dienen de beide verkorte bijvoegelijke zinnen, in de eerste drie regels vervat, ter bepaling van het woord *grijzaart* in den vierden. Ja, bij Dichters vindt men zelfs sporen eener inversie van den volledigen bijvoegelijken zin, waarbij hij vóór het woord komt te staan, dat hij bepaalt: *Doch neen, die met hem waarheid kennen, Dier hart wordt van geen waarheid wars* (Bilderdijk). *Wij leden; ja - maar, dat niet samen leed, Niet met elkaâr des onheils last moest dragen, Dat Paar weet niet, wat recht beminnen heet* (dezelfde).

III. Plaatsing der bijwoordelijke zinnen.

1. De regelmatige plaats van den bijwoordelijken zin is achter zijnen hoofdzin. Bij voorb.: *Staan moet hy, waar alles valt* (Bilderdijk). *De waarheid zien wy node, ook als zy hevigst straalt* (dezelfde). *Het beproefd geloof - vreest geene kastijdingen meer, zoo min als de behouden haven den storm, het geborgen koren den hagel vreest* (Borger). *Hij*

eischte de volbrenging der wetten van eer en trouw met grooter gestrengheid, naarmate hij ze zelf schaamtelooser vertrad (v. d. Palm). Dat is waar, omdat het eenvoudig is (dezelfde). Meest is 't zonder schuld, indien de blinde dwaalt. (Bilderdijk). Wat zou er worden van deze wereld der Schepping, indien niet eene onweêrstaanbare Oppermagt de teugels in handen hield (v. d. Palm). Doch zelfs edele drift en ontgloeijing willen wij geene plaats ontzeggen; schoon wij ze daar alleen dulden, waar het niet op overreding des verstands, maar op het buigen van den wil aankomt (dezelfde).

*Wat onheelbre zielsverblindung
Daar ge in omtast en verdwaalt,
Schoon u 't licht der ondervinding
Dag aan dag in de oogen straalt (Bilderdijk).*

Zoo ook staat de verkorte bijwoordelijke zin achter den hoofdzin: *Wie bleef niet varrukt haar aanstaren, door verborgen aantrekkelijkheid geboeid, nu door streepende gewaarwordingen vervoerd, dan opgetogen in verheven gevoelens (v. d. Palm). Met gejuich keert de landman weder, dragende zijne schoven (dezelfde).*

*Daar is slechts een stap tusschen mij en het graf,
Hoe ras is die overgetreden!
Een oogwenk, niets meer, en ik stort er in af,
Van 't glibberig kantje gegleden (Bilderdijk).
Gij lijdt, gij kwijnt, door 't geen u drukt, geprangd (dezelfde).*

Bepaaldelijk die adverbiale zinnen, welke op een te voren genoemd of gedacht bepalend woord antwoorden, dienen als nazinnen den hoofdzin te volgen. Van dezen aard zijn de vergelijkende zinnen, die met *als* en *dan* beginnen (zie § 145. III. 2. 1.), de illatieve zinnen (ald. 3. 1.) en de modale zinnen (ald. 5.). Ook wanneer de hoofdzin een subjektief vragende zin is, dient de afhankelijke zin te volgen: *Zou ik het u weigeren, als ik het u geven kon?* In omgekeerde orde zou de eerste zin een voorwaardelijke zin kunnen zijn.

2. Evenwel kan de bijwoordelijke zin ook, tusschen de bestanddeelen van zijnen hoofdzin in geplaatst, als tusschenzin voorkomen. Bij voorbeeld: *Dichtkunst en welsprekendheid kunnen wel, naarmate men in het maatschappelijk leven van de natuur afwijkt, elkander naderen* (v. d. Palm). *Het nageslacht, indien het ooit dit geschrift lezen mag, moge zich die verbeelden* (dezelfde). *Om door zijne beslissende uitspraak Job, zoo ver zulks geschieden kon, regt te doen wedervaren* (dezelfde). *Een Reiger, wordt hij boos, is moeilijk om te temmen* (Bilderdijk). *Daar is, hoe 'l iemand neem, toch geen verbeeten aan* (dezelfde). *Ieder Christen, waar en wanneer hij leve, wordt tot opofferingen geroepen* (Borger). Vooral worden elliptische hypothetische zinnen als tusschenzinnen aangewend: *Ook midden in de flitsen is nog - De Tijger, schoon alleen, schoon doodelijk gewond, Zijn vijand schrikbaar* (Bilderdijk). *Uw toon, hoe hoog gestemd, vernedert* (dezelfde). - Bijwoordelijke zinnen, die ter bepaling van een afhankelijken zin strekken, staan ter bevordering der duidelijkheid liefst als tusschenzinnen tusschen de bestanddeelen van den afhankelijken zin, dien zij bepalen; bij voorbeeld: *Titussen, die, daar zij elken dag, zonder iemand nut te doen ten einde gebracht, verloren rekenen, met regt de wellust des menschdoms geheeten worden* (v. d. Palm). *Tot dat de lijder, in den grond, zoo men zeide, hersteld, door gebrek aan krachten stierf* (dezelfde): hier kan de zin zoo men zeide geene andere plaats bekomen, zonder dat de door den schrijver bedoelde zin verloren gaat. Vooral staan verkorte bijwoordelijke zinnen, ter bepaling eens afhankelijken zins dienende, als tusschenzinnen zoo dicht mogelijk bij het woord, waartoe zij bepaaldelijk behooren; bij voorb.: *Hij wist en zag het, dat wij, door vreemd geweld beheerscht, nogtans geen vreemde zeden hadden aangenomen* (v. d. Palm). *Doch, wee dien zwakke, die, door gloriezucht bevangen, Van volksgejuich of blaam zijn welzijn af doe hangen* (Bilderdijk). - Zonder noodzaak een bijwoordelijken zin als tusschenzin te bezigen,

daar ter plaatse in den zin, waar de eenvoudige zin geene adverbiale bepaling zou gedoogen, is verwerpelijk, dus niet: *Caesar, nadat hij de noodige voorzorgen genomen had, trok uit om den vijand op te sporen*, maar: *Nadat Caesar - genomen had, trok hij uit*, of: *Caesar trok uit om den vijand op te sporen, nadat hij enz.* - De vergelijkende zinnen, die met *als* of *dan* aanvangen, en de modale zinnen, hoezeer doorgaans als nazinnen den hoofdzin volgende, komen als tusschenzinnen voor, zoodra de bepaling, waarbij zij behooren, bij *omzetting* voorafgaat; b. v.: *Zoo gelukkig, als hij toen was, heb ik hem nooit te voren gezien. Zoo volmaakt, dat men volstrekt geene gebreken hebben zou, is niemand op aarde. Treurig, alsof zij alles verloren hadden, stonden zij daar.* Zegt men: *Alsof zij alles verloren hadden, stonden zij daar*, dan denkt men het bepalende bijwoord *zoo, even zoo*, aan het hoofd van den zin.

3. Behalve de vergelijkende zinnen, die met *als* of *dan* aanvangen, de illatieve en de modale zinnen, kunnen de bijwoordelijke zinnen van elke soort, krachtens eene omzetting: (*inversie*), als voorzinnen voorkomen. - De *plaats-* en *tijd-bepalende zinnen* staan dikwijls vóór den hoofdzin, dien zij bepalen, vooral wanneer zij in verhouding tot denzelfden van grooten omvang zijn; b. v.: *Waar een eeuwige zomer onder het branden der evennachtshitte heerscht en het voedsel van zelf uit de aarde spruit, daar doorwandelt de vadsige inwoner, ongevoelig, de heerlijkste natuurtooneelen* (v. d. Palm). *Wanneer wij, naar dezen maatstaf der verscheidenheid, de grootheid en luister van de werken der schepping beoordeelen, hoe verliezen wij ons dan in de gedachte der onmetelijkheid, der oneindigheid van het Goddelijk alvermogen* (dezelfde). - De tijdbepalende zinnen, in welke *toen* met een historischen tegenw. tijd voorkomt, en die, welke, met *wanneer* aanvangende, de vermelding eener bijzondere historische gebeurtenis behelzen, kunnen niet als voorzinnen gebruikt worden, omdat de opvatting van zulke zin-

nen van den inhoud des hoofdzins afhangt. - Ook verkorte tijdbepalende zinnen kunnen aan het hoofd van den zin staan: *Blind en doof voor alles wat met onzen toestand niets gemeens heeft, zien wij niets dan ons zelve, hooren wij niets dan de weeklagte van ons eigen hart* (Borger). *Somtijds met zich-zelv' te onvrede, Vindt men alles zich tot last* (Bilderd.). *Maar, verdorven en vervallen, wat is 't uitzicht, dat ons beidt?* (dezelfde). Desgelijks komen de *vergelijkende zinnen*, die met *gelijk* aanvangen, als voorzinnen voor, b. v.: *Gelijk in alle werken der kunst, het toppunt der kunst daarin bestaat, dat men de kunst bedekke, zoo is voornamelijk het groote geheim van te regeren daarin gelegen, dat men niet schijne te regeren* (v. d. Palm); alsmede de *proportionale zinnen*, b. v.: *Naarmate men hooger stijgt, kan men te lager dalen*; bij de *proportionale zinnen*, die met *hoe* worden ingeleid, waarop het bijwoord *des te* antwoordt, is de aanwending van den bijwoordelijken zin als voorzin zelfs de gewone orde, b. v.: *Hoe gevaarlijker de onderneming is, des te welkomer is zij hem* (v. d. Palm). Ook de *restrictieve zinnen* staan als voorzinnen: *Voor zoo ver ik het beoordeelen kan, heeft hij geene schuld*; alsmede de *finale zinnen*: *Opdat deze zaligheid, die geen oog gezien heeft, onder het bereik van ons gezigt vallen en onze zinnelijkheid roeren zoude, opent de Bijbel voor het sterfelijk oog de poorten des hemels* (Borger). - *Redengevende zinnen* winnen in nadruk, wanneer zij als voorzinnen hunnen hoofdzin voorafgaan, b. v.: *Omdat hij dichter is, gebruikt hij deze taal* (v. d. Palm); desgelijks de *hypothetische*, b. v.: *Wanneer men ziet, met hoe veel ijver en drift Regerings-posten doorgaans begeerd worden; hoe ieder, welke ook zijn aanleg, oefening of talenten zijn mogen, naar dezelve jaagt en streeft, en zich gelukkig acht, wanneer hij eindelijk tot dit toppunt zijner wenschen gekomen is, dan zou men ligt in het vermoeden geraken, dat er niets zoo wel gemakkelijker, als aangener is, dan Land en Volk*

te besturen (v. d. Palm); maar vooral de *concessieve zinnen*: deze laatste staan gewoonlijk vóór hunnen hoofdzin, en waar zij dezen volgen, verliezen zij zoo veel in nadruk, dat hun inhoud slechts als eene bijkomende bijzonderheid schijnt in aanmerking te komen, terwijl zich anders de inhoud des hoofdzins als door den concessieven zin gevorderd en aan deszelfs inhoud ondergeschikt voordoet, b. v.: *Hoe eenvoudig de bijeenkomsten der eerste Christenen waren, standvastigheid in het geloof en versterking in de liefde waren de zalige vruchten van deze vergaderingen* (Borger). *Zag men de verst-gelegene volkeren met de wapenen in de hand voor den sceppter der Romeinsche vorsten bukken, het ongewapend Christendom, in den boezem des Rijks gekoesterd, bukte niet* (dezelfde). *Hoezeer bijkans alle menschen verlangen rijk te wezen, er zijn echter slechts weinigen, wier waar belang medebrengh, dat hun wensch verhoord worde* (v. d. Palm). - Ook verkorte redengevende en veronderstellende zinnen staan vaak aan het hoofd des zins, b. v.: *Voortvarend, rusteloos, stout en vurig, was alles, wat hij in het openbaar deed of sprak, geschikt om geestdrift te ontvlammen* (v. d. Palm). *Nergens grenzen vindende, gaat de geest onvermoeid op de bane zijner bespiegelingen voort* (Borger). *Zoo verslaafd aan het zichtbare en vergankelijke, zoo rijk in begeerten, zoo arm in genot, zoo klagende en morrende en eeuwig met onzen stand ontevrede, als of een berg onze schouderen drukte, Toehoorders! is het wonder, dat wij op den eersten stoot der verleiding waggelen?* (dezelfde).

Aanhangsel.

§ 148. Over de zinteekens.

Zinteekens heeten zekere teekens, welke dienen om de verhouding van de leden der zinnen en van de zinnen onderling aan te duiden. Zij worden gebezigd met het doel om den lezer de opvatting dier verhouding gemakkelijk te maken, en dragen daarom ook den naam van *leesteekens*.

Zij zijn bestemd om de verhouding der leden van den zin en der zinnen onderling af te beelden; bij gevolg moet hunne aanwending op de ontleding van den zin gegrond zijn.

De leesteekens, die bepaaldelijk dienen om de zinnen van één te scheiden, en verschillende leden van een en denzelfden zin aan te wijzen zijn: *het punt*, *het komma*, *het komma-punt* (*semicolon*), *het dubbele-punt* (*colon*). Voorts zijn er nog andere teekens in gebruik, die mede eenigermate den aard der syntaktische betrekking der zinnen aanduiden: *de gedachtestreep*, *de zoogenaamde haakjes* (teekens van den ingelaschten zin of *de parenthesis*) en *de aanhalingsteekens*. Eindelijk zijn er nog twee teekens, die den toon der stem bij het uitspreken van zekere soorten van zinnen te kennen geven, te weten, *het vraagteeken* en *het uitroepingsteeken*. Daar nu de vragende zin, zoo wel als de wenschende en de begerende zin, bij welke men zich van deze teekens bedient, ook uit een logisch oogpunt, verschillende soorten van zinnen uitmaken en eenen eigenaardigen syntaktischen vorm bezitten, zoo is ook

het gebruik van deze beide teekens op de grammatische verscheidenheid der rede gegrond.

Aanm. 1. Ten blijke van hoe veel belang de richtige aanwending der leestekens is, kan het voorbeeld strekken van zulke zinsneden, die bij verkeerde plaatsing derzelve eene ongerijmdheid inhouden, of een gansch anderen zin opleveren. De volgende zinsnede: *Wij menschen hebben tien vingers aan elke hand, vijf en twintig aan handen en voeten*, dus afgedeeld, behelst eene ongerijmdheid; doch bij behoorlijke afdeeling: *Wij menschen hebben tien vingers, aan elke hand vijf, en twintig aan handen en voeten*, eene onmiskenbare waarheid. En de zin: *Dat gij mij die som geleend hebt, erken ik; niet zonder grond vordert gij de betaling*, dus afgedeeld, beduidt het tegenovergestelde van hetgeen hij te kennen geeft bij deze andere afdeeling: *Dat gij mij die som geleend hebt, erken ik niet; zonder grond vordert gij de betaling*.

Vóór wij tot de beschouwing van elk dezer zintekens in het bijzonder overgaan, is eerst over de drie eerstgenoemde in het algemeen het volgende aan te merken.

De eerste en gewichtigste drie zintekens onderscheiden zich ten aanzien van hun gebruik in het algemeen op de volgende wijze. *Het punt* wendt men daar aan, waar een volledige zin ten einde is. *Het komma* en *het komma-punt*, daarentegen, scheiden de deelen van zinnen, die uit verscheidene leden bestaan: het komma, zoowel zekere deelen van den bepaalden eenvoudigen zin, als de leden van den zamengestelden zin, wanneer zij van betrekkelijk geringen omvang zijn en in naauw verband met elkander staan; het kommapunt, daarentegen, de leden van den zamengestelden zin, zoo zij van grooten omvang zijn, en dat wel even zeer de nevenschikte leden eens zamengestelden zins, als zulke leden eens zamengestelden zins, van welke het een aan het ander ondergeschikt is.

Aanm. 2. De verschillende verhouding der zinnen, door de onderscheidene leestekens aangeduid, doet men hij het voordragen eener rede dus gelden, dat men bij een punt de stem laat dalen en rusten; vóór het komma de stem een weinig verheft, om den hoorder te waarschuwen, dat, in weerwil van de korte pauze, de zin nog niet ten einde is, maar er een met het vorige zamenhangend zinlid volgt; vóór het komma-punt en het dubbele punt, eindelijk, de stem als het ware zwevend laat, om te doen gevoelen, dat hier een rustpunt bestaat, hoewel de zin nog niet geheel ten einde is.

I. Het punt staat aan het einde van elken volledigen zin, ten minste waar geen vraag- of uitroepingsteeken te pas komt. Ook achter zinnen, tot één woord samengetrokken, en achter op zich zelve staande woorden plaatst men het punt; b. v.: *Zult gij komen? ja. Wie hoorde naar hem? Niemand.* Zoo ook: *Eerste hoofdstuk. Vijfde boek.*

Aanmerking. - Soms kan het twijfel-achtig zijn, of men een punt, dan wel een komma-punt hebbe te schrijven. Waar de schrijver aan twee zinnen, die vrij naauw samenhangen, en dus door een komma-punt of dubbele punt konden gescheiden worden, niettemin meer zelfstandigheid wil toegekend hebben, om derzelve kracht te vermeerderen, staat het hem vrij, het punt aan te wenden. Zoo had tusschen deze zinnen: *En zoo zij er hun leven van afbragten, het kon alleen zijn ten koste van duizend levensgevaaren; dagelijks moesten zij hun kruis opnemen, en met de eervolle gerigtsplaats in het oog, geene andere vrees kennen, dan die van hunnen Heer te mishagen!* (v. d. Palm), in plaats van een komma-punt ook een punt kunnen geplaatst worden. En bij deze zinnen: *Die hun leven behouden wilden, hebben het op de jammerlijkste wijze verloren! Sommigen door de hand der talrijke en teugellooze roovers- en moordenaars-benden, die, in het laatste tijdperk van den Joodschen Staat, stad en land deden sidderen; anderen in het blaken der partijschappen en burgeroorlogen, door het zwaard der woedende Zeloten enz.* (v. d. Palm), had vóór *sommigen*, in plaats van het uitroepingsteeken (hetwelk het punt insluit), een dubbele punt kunnen staan. Zelfs zinnen, die met eene aaneenschakelende of tegenstellende conjunctie aanvangen, vermits hun inhoud aan het voorgaande vastgeschakeld is, kunnen een punt vóór zich hebben, zoodra zij zich niet bepaaldelijk aan de bijzondere gedachte aansluiten, die in den vorigen zin het laatst vermeld wordt; b. v.: *Daar hij (Cicero) het volkomenst onderrigt genoot, en de beste modellen voor zich had; kon het niet anders, of hij moest welhaast een schitterenden opgang maken. En naauwelijks ook was hij op*

het openbaar tooneel verschenen, of zijne eerste proefstukken werden reeds als meesterstukken, met uitbundige toejuicing, ontvangen; en er was geen geding zoo moeilijk, geene regtszaak over leven of goed zoo gewichtig, die men niet aan hem, als redenaar en pleitbezorger, veilig toevertrouwd achtte. Ook was er niemand van zijnen tijd, die zoo vele aangeklaagden verdedigde enz. (v. d. Palm). Het kan dus niet moeilijk zijn, den aard en het eigenlijk vermogen zijner Welsprekendheid te beoordeelen, of die in bijzonderheden te ontvouwen. Doch, waar zou mijne rede een einde vinden, zoo ik dit veld met u wilde intreden (dezelfde).

II. Het komma staat

1. In den *bepaalden eenvoudigen zin* tusschen nevensgeschikte zindeelen, wanneer zij niet door *en* verbonden zijn (vergel. § 134. III. en § 135.): *Appels, peren en perziken zijn smakelijke vruchten. Zij is jong, schoon en deugdzaam. Die heilige, plechtige, diepe stilte.*

Aanm. 1. Doch twee of meer ondergeschikt of onverbonden zamengeschikte bepalingen (zie § 134. I. en II.) mogen even min door een komma gescheiden, als door het voegwoord *en* verbonden worden; bij voorb.: *Een kinderlijk vroom gemoed. Eene zijner waardige daad. Vele groote schepen. Hij heeft zich steeds buitengemeen goed gedragen. Ik schrijf mijnen broeder een brief.* Schrijf ik: *zware, Fransche wijn* (met een komma tusschen de beide bepalingen), dan zijn de bepalingen nevensgeschikt en de uitdrukking heet zoo veel als *zware en wel Fransche wijn*; schrijf ik, daarentegen: *zware Fransche wijn* (zonder komma), zoo zijn de bepalingen onverbonden, d. i. *Fransche wijn* maakt met betrekking tot *zware* eene eenheid uit, en de uitdrukking wil zeggen, dat de bedoelde Fransche wijn zwaar is. Ook tusschen nevensgeschikte bepalingen, die min of meer onverbonden zamengeschikt zijn (zie §. 139. 2. 1.), blijft het komma weg, bij voorbeeld: *Een heldere blaauwe hemel. Mijn trouwe oude vriend. De goede oude zeden. Het schoone nieuwe huis.* Voorts, wanneer van meer dan één nevensgeschikt substantief elk meer dan ééne nevensgeschikte bepaling bezit, kan men, om den zin niet met leesteevens te overladen, het komma tusschen de nevensgeschikte bepalingen weglaten; bij voorbeeld: *De roofvogels hebben een sterken krommen snavel, korte stevige pooten, groote scherpe klauwen* enz. Wilde men hier tusschen de verschillende bepalingen komma's plaatsen, dan diende

men achter elk der nevengeschikte substantieven een kommapunt te stellen, aldus: *De roofvogels hebben een sterken, krommen snavel; korte, stevige pooten; groote, scherpe klauwen*. Niet goed te keuren zou zijn: *De roofvogels hebben een sterken, krommen snavel, korte, stevige pooten, groote, scherpe klauwen*, aangezien er tusschen de nevengeschikte bepaalde hoofdbegrippen eene langere pauze vereischt is, dan tusschen de nevengeschikte bepalingen derzelve. Daarentegen moet somtijds, waar de duidelijkheid zulks vereischt, vóór *en*, ook waar het nevengeschikte zindeelen verbindt, een komma geplaatst worden; bij voorb., waar het laatste dier zindeelen van een toevoegsel voorzien is, dat anders licht ook tot het naast voorgaande in verband gebracht zou worden, als in: *Hier ziet men burgers, soldaten, en dames, naar de nieuwste Parijsche mode gekleed*: zonder komma vóór *en dames* zou het schijnen, alsof ook de soldaten naar de nieuwste Parijsche mode gekleed waren; of, waar de door *en* verbonden zindeelen eene tegenstelling vormen, als in: *Ons burgerschap is in den hemel, en niet op aarde*; of, waar een met *en* aan het voorgaande verbonden zindeel zich niet zoo naauw aansluit aan het onmiddellijk voorgaande, als zich dit laatste aan het zindeel, waardoor hetzelve op zijne beurt voorafgegaan wordt, aansluit; bij voorbeeld: *Gras en korenhalmen, en bloemenkelken tooijen den ontloken grond* (van der Palm).

Nevengeschikte begrippen, door de correlatieve voegwoorden *zoo (wel) - als (ook)*, *niet alleen - maar ook*, *deels - deels*, *noch - noch*, *of - of* verbonden, worden door het komma gescheiden. Bij voorb.: *In de verzen, zoo van zijne vroege jongelingschap, als van lateren leeftijd, vindt men niets, dat door valschen tooi of wanklank, smaak of oor beledigt* (v. d. Palm). *Niet alleen de lotgevallen van ons leven, maar ook de gansche natuur, die ons omringt, predikt het met luider stemme: God regeert* (Borger). *Het ontbrak hem deels aan lust, deels aan tijd. Hij ontziet noch moeite, noch tijd* (v. d. Palm). *Maar men wijze mij het hoofd, waarin al het gewetene, of juist uiteengezet, of met meer doel aaneengeschalkeld, of helderder doorgedacht was* (v. d. Palm). Ook wanneer het eerste der beide tegengestelde conjuncties *of (hetzij)* onuitgedrukt blijft, heeft niettemin *of* veelal een komma vóór zich: *zonder op dien weg door nooddwang, of door averegtsche begrippen voort-gestuwd en voortgezweept te worden* (v. d. Palm). Doch is

of niet disjunctief, maar veeleer verbindend of verklarend, dan heeft het geen komma vóór zich: *Deze of gene. Vandaag of gisteren. Hetgeen hij sprak of schreef. De geographie of aardrijkskunde.*

Eene tot nadere verklaring, of ter nadere aanduiding van het zinverband, of ter vermeerdering van den nadruk ingelaschte bepaling of uitroep, die niet in naauw verband staat met het voorgaande of het volgende zinlid, en des noods zou kunnen gemist worden, wordt door een komma van het overige des zins afgescheiden, en wanneer zij in het midden van den zin staat, tusschen twee komma's geplaatst. B. v.: *Maar dringt het ook ons hart, ter vruchtbre kennis, door?* (Bilderd.). *Terwijl de stem hunner gebeden en hunner dankzeggingen, met den rook des altaars, ten hemel stijgt* (v. d. Palm). *Ziet gij niet, daar in het verste verschiet, den tempel der onsterfelijkheid* (dezelfde). *Dit Eden heeft de mensch, te gelijk met zijne onschuld, verloren* (dezelfde). *Zoo ongaarn wij ons dus in den loop onzer overdenkingen gestuit zien, zoo aangenaam is, integendeel, de verrassing enz.* (Borger). *En inderdaad, dit was ook het algemeen en heerschend, gevoelen* (v. d. Palm). *Maar ach, 't is dwaasheid* (Bilderd.). Ook wanneer eene bepaling de waardij heeft van een geheelen afhankelijk zinnelid, doet men hare belangrijkheid door eene kleine pauze uitkomen, die door een komma wordt aangewezen; b. v.: *Wat baat het goud my, zonder brood?* (Bilderd.), dat is: *wanneer ik geen brood daarvoor kan bekomen. Doch elk zoekt eigen best, of liever, lustgenoegen* (Bilderd.), dat is: *of laat ik liever zeggen.*

Bij zinszamentrekking treden vaak zinleden nevens elkander, die slechts door middel van een uit den vorigen zin in de gedachte te herhalen woord tot elkander in betrekking staan. In dit geval laat men door eene kleine pauze tusschen de zoodanige woorden gevoelen, dat hier het verbindend woord dient ingevuld, en deze pauze wordt door een komma zichtbaar aangeduid; b. v.: *Het bloed ontvliet de wonde; Het licht, zijn*

brekend oog (Bilderd.). *Zij voelt haar kniën schudden; Haar leden, koud als lood* (dezelfde).

2. In *den zamengestelden zin*, en wel

1) Bij de *nevenschikkende zinsverbinding*, staat het komma tusschen de verbonden zinnen, wanneer zij van geringen omvang en in zich zelve niet zamengesteld zijn; wanneer er alzoo binnen de grenzen der zamenstellende zinnen niet reeds een komma staat.

Aanm. Hebben de zinnen, die eene nevenschikkende zinsverbinding vormen, wegens den aard hunner verbinding, een zekeren graad van zelfstandigheid, dan kunnen zij door eene langere pauze gescheiden worden, die door een komma-punt, of soms wel door een punt wordt wedergegeven. Dat geval heeft plaats, wanneer de verbinding door een bijwoord van tijd, plaats, hoedanigheid, hoegrootheid, graad, of door een voegwoordelijk bijwoord wordt bewerkstelligd; bij voorb.: *Ik zweeg. Nu werd zij steeg en snebbig* (Bilderdijk). *Regen wisselt met zonneschijn. Zoo wisselen smart en vreugde. - Het is de ure der dankzegging. Vandaar die heilige stilte* (Borger); of wanneer een diergelijk bijwoord tusschen de zinnen gedacht wordt; bij voorbeeld: *Hij zweeg. De schoone beefde* (Bilderdijk).

a. In de *copulatieve* of *aaneenschakelende zinsverbinding*. B. v.: *Virgilius was grootendeels slechts navolger der Grieken, en nooit heeft hij zich aan het lierdicht gewaagd* (v. d. Palm). *Dat beschikt God, maar ook dat verhoedt God* (dezelfde). *Erkent den Christenleer, betracht den Christenplicht* (bilderd.). *Des te welkome is zij hem, des te hooger rijst zijne borst* (v. d. Palm). *Geene neiging tot vermaak of verstrooiing verlaafde of vermeesterde hem ooit, noch onderdrukte zijne onbegrensde zucht tot kennis* (dezelfde). Uit dit laatste voorbeeld blijkt, dat copulatief verbonden zinnen, ook wanneer zij zamengetrokken zijn, door het komma orden gescheiden. Zoo dan ook: *In de dagen der onderdrukking leed hij in stille, en hoopte op eene betere toekomst* (v. d. Palm). *U zweeren we onze trouw, en - vloek die u weerstaan* (Bilderdijk).

Aanm. Tusschen nevensgeschikte zinnen, die van een gemeenschappelijken hoofdzin afhangen en door *en* zijn verbonden, staat geen komma. b. v.: *Termijl ik arbeidde en mijne kinderen sliepen, meldde hij zich aan*.

b. In de adversatieve of tegenstellende zinsverbinding. B. v.: *Hij weigert het, of hij staat het toe. Geen woordenspel of kunstversierde reën, Maar wijsheid zij ons doel* (Bilderd.). *Wij vliegen soms, maar 't is met Icarus gevlogen* (dezelfde). *Hij bemint het regt, den boosdoener verfoeit Hij* (v. d. Palm). Ook wanneer de zinnen samengetrokken zijn: *Zij was schoon, maar ijdel. Hier hoort men niet het gekletter der wapenen, maar het vrolijk gejuich der bedevaartgangers* (v. d. Palm).

c. In de causale of oorzakelijke zinsverbinding is het slechts dan voldoende, zinnen, die eene samenstelling vormen, door een komma te scheiden, wanneer zij om de eene of andere reden eng verbonden zijn. B. v.: *Uwe vrienden kunnen u dikwijls niet waarschuwen, want uwe hoogmoed verbergt zorgvuldig de eerste verderfelijke stappen, die gij reeds heimelijk gedaan hebt. Uwe vrienden durven u dikwijls niet waarschuwen, want de laffe toon der verkeering, en dwaze menschenvrees boeit hunne tongen* (Borger): hier vormen de beide zamengestelde zinnen eene tegenstelling, welke dwingt op het woord *kunnen* eenen klemtoon te leggen, die het volgende *durven* te voren aankondigt; alzoo mag de pauze tusschen de beide zamengestelde zinnen, hoezeer door een punt aangeduid, niet lang van duur wezen; veel minder mag, om dezelfde reden, de stem vóór *want* zoo lang rusten, als dit anders voor dit redengevende voegwoord geschiedt. *Wat eenvoudig is, is natuurlijk, is dus ook gemakkelijk* (v. d. Palm): hier is de zin, die met het voegwoordelijk bijwoord *dus* aan den voorgaanden zin verbonden wordt, met denzelfden samengetrokken. Ook dan wanneer het voegwoordelijk bijwoord, dat de verbinding tot stand brengt, door de conjunctie *en* wordt voorafgegaan, kan men met het komma volstaan; b. v.: *Dit mag heeten zich boven zijnen stand en het gewone peil der menschelijke natuur te verheffen, en daarom eere aan dien edelen en standvastigen lijder* (Borger).

2) Bij de onderschikkende zinsverbinding staat doorgaans

een komma tusschen den hoofd- en den afhankelijken zin, onverschillig of deze volledig of verkort zij.

a. Aldus wanneer de afhankelijke zin *achter* den hoofdzin staat: *Leert, dat Gods wet op aarde ook instemt met Natuur* (Bilderd.). *De kennis daarvan verhoogt onze dankbaarheid, dat wij als uit de kaken des doods verlost zijn* (v. d. Palm). *Konden er dan geene redenen zijn, waarom de Regtvaardige een schijnbaar onregt deed?* (dezelfde). *Wie was het, die de wapenen der bondgenooten met voorspoed bekroonde?* (dezelfde). *Ga, werwaarts uw plicht u roept. De waarheid was, eer tijd, en zonen; en eeuwen liepen* (Bilderd.). *Dan kon hij niet zoo deugdzaam geweest zijn, als hij geschenken had* (v. d. Palm). *Nergens vinden wij die, dan in het historisch gedeelte* (dezelfde). *Dat is waar, omdat het eenvoudig is* (dezelfde). *Hou 's harten drift in toom, opdat ze uw rust niet sloore* (Bilderdijk). *Maar weer den hoogmoed, schoon nooit rang of wapenschild Door Vorstengunst aan laffe oneedlen waar gespild* (dezelfde). *En helder licht straalde uit zijn boezem op hem af, Als of de omwolkte maan haar zilvren schijnsel gaf* (dezelfde). Desgelijks, wanneer de afhankelijke zin verkort is: *Het valt een' Vorst zoo gemakkelijk, bijval en toejuicing te vinden* (v. d. Palm). *Verblijdt gij u niet, mensch te wezen?* (dezelfde). *Ik wensch u, wel te rusten. Hij beval kun, toe te zien. Voldoet Natuur, met lijdenden te koesteren* (Bilderd.). *Ons hart is te eng, om die groote ruimte uwer weldadigheid te kunnen omvatten* (v. d. Palm). *Als kunsten en letteren hare schoonste gaven ten toon spreiden, om hart en zinnen met onweêrstaanbaar geweld te boeijen* (dezelfde). *Welk een aanblik voor den Vorst, door den wil van allen in ons midden terug geroepen?* (dezelfde). *Leer gij d' arbeid vroeg beminnen Als een plicht, ons opgelegd* (Bilderd.). *Ga, toegerust mel deugd* (dezelfde). *De middag kwam, in rouw gehuld, Den schoot met rampen opgevuld* (dezelfde). Ook wanneer de hoofdzin elliptisch is:

Niet, dat de dienaars van den waren God, in die tijden, geen leven na dit leven zouden geloofd, gehoopt en verwacht hebben (v. d. Palm). *Vandaar, dat hij thans mijn vriend is*. De woorden *vandaar dat* echter sluiten zich doorgaans zoo naauw aan een, dat zij te zamen zoo veel als één voegwoord uitmaken, en dan blijft natuurlijk het komma weg. - Ook de samengetrokken zin, die met *gelijk* of *als* begint, wordt door een komma van den hoofdzin gescheiden: *De Dichtkunst heeft hare maat, hare wijs of melodie, gelijk de zang* (van der Palm). *Hij is zoo groot, als zijn broeder*.

Aanm. Wanneer een van den infinitief afhankelijk objekt of eene inhaerente bepaling deszelve van hem gescheiden en in den hoofdzin vooraangeplaatst wordt, mag de verkorte substantieve zin, welks hoofdbestanddeel die infinitief uitmaakt, geenszins door een komma van den hoofdzin gescheiden worden: door die woordschikking toch smelten de zinnen geheel zamen; bij v.: *Dat neem ik niet op mij te zeggen*, voor: *Ik neem niet op mij, dat te zeggen*. - De samengetrokken zin, die met *als* begint, kan met het zinlid, waarbij hij behoort, zoo naauw verbonden zijn, dat het komma wordt weggelaten: *Van wier Vaderlijke hand wij het kwade zoowel als het goede moeten ontvangen* (v. d. Palm). Ook wanneer *als* zoo veel als *als het ware* beteekent, heeft het geen komma vóór zich, bij voorbeeld: *Dat wij als uit de kaken des doods verlost zijn* (v. d. Palm); en waar het eene attributieve toevoeging met een substantief of voornaamw, verbindt, is mede het komma veelal overbodig, b. v.: *Hij heeft als een held gehandeld. Ik voelde mij als herboren. Leer gij d' arbeid vroeg beminnen Als een plicht, ons opgelegd* (Bilderdijk). Dus kan ook de zin, die met *dan* achter een vergelijkenden trap aanvangt, vaak het komma vóór zich missen: *jonger dan de overigen* (van der Palm). *Raadsels in de natuur, zwaarder dan dit om op te lossen* (dezelfde). *Eene rijker en stouter verbeelding dan mij te beurte viel* (Borger). *Die wij niet anders dan met den ergsten kanker vergelijken kunnen* (v. d. Palm). *Wat acht ge u, stervling, meer dan andren?* (Bilderdijk): hier treedt het zinlid, dat met *dan* begint, overal te weinig zelfstandig op, dan dat het door komma's van het zinverband zou mogen gescheiden worden. Evenmin is er plaats voor een komma in uitdrukkingen, als deze: *zoo goed als hij; zoo spoedig hij kon* (voor *als hij kon*); *zoo spoedig mogelijk*. - Maar ook de verkorte finale zin, zoo hij geen grooten omvang heeft, wordt niet altijd door een komma van den hoofdzin gescheiden, b. v.: *Wij komen niet om wraak te oefenen* (v. d. Palm). Ja, de substantief gebruikte adjektieve zin dient het komma vóór zich te missen, waar hij zich, als ware hij een en-

kel substantief, soms door middel van een voorzetsel, aan een zinlid aansluit; b. v.: *Van waarheid weten wij slechts wat we er van beleven* (Bilderdijk). *Zie daar al wat ik weet. Gehoorzaamheid aan 't hoofd is wat onwinbaar maakt* (Bilderd.). *Als geloofde men niet wat men zag* (v. d. Palm). *Vóór dezen werd aan 't volk wot waarheid zij, geleerd* (Bilderd.). *De redenschaal besliss'! heur evenaar staat vast Bij wat de wareld haar ook tegenstell' voor last* (dezelfde). Zelfs vóór den adjektieven zin laten velen, gelijk in het Fransch en Engelsch gebruikelijk is, het komma weg. Bilderdijk verzuimt niet zelden, ten minste in sommige zijner werken, het komma vóór afhankelijke zinnen, van welken aard ook, te plaatsen, bij voorb.: *Is 't in Uw welbehagen Dat ik dit werk aanvaard.'* *Maar ack, 't is dwaasheid die uw leed vermeert. 't Hart dat haat, Wordt van d' Erbarmen die ons jammer droeg, versmaad. Sluit drift, en wensch, en afkeer buiten Wanneer ge iets onderzoekt. Doch de domheid gaat zoo verr' dat het somtijds noodig schijnt. Het voeden van de kwaal maakt dat zy steeds verslimmer'.*

b. Wanneer de afhankelijke zin vóór zijnen hoofdzin staat, wordt hij desgelijks door een komma van denzelven gescheiden. B. v.: *Die het eerst het zaad der partijschap zou willen zaaijen, wie hij zijn moge, op hem kome de vloek der natie!* (v. d. Palm). *Wat ik deed, schrijft gij toe aan uw vernuft* (dezelfde). *Waar vrijheid heerlijkst blinkt, daar smeedt men de engste boeien* (Bilderd.). *Toen de Assyrier dezen buit in zijne magt had, openbaarde zich zijne trouweloosheid* (v. d. Palm). *Gelijk in Juda's Rijk, zoo is het ook in Nederland* (dezelfde). *Hoe gevaarlijker de onderneming is, des te welkomeer is zij hem* (dezelfde). *Omdat hij dichter is, gebruikt hij deze taal* (dezelfde). *Wilt ge u naar den naam eens wijsheidminnaars heeten, Erkent den Christenleer, betracht den Christenplicht* (Bilderd.). Zoo ook als de afhankelijke zin verkort is: *De wraak in 't hart te kweken, Is, op zijn eigen hart eens anders misdrijf wreken* (Bilderdijk). *Deze bedoelingen te loochenen, is de uitspraak van onze verwaandheid* (Borger). *Nog jong, was ik er ook meê mooi* (Bilderd.). *Weldaan schenkend Om wel te doen alleen, op geene erkentnis denkend, Zou 't hart in rust zijn* (dezelfde). *Nergens grenzen vindende, gaat de geest onvermoeid op de bane zijner bespiegelingen voort* (Borger).

c. Wanneer de afhankelijke zin, als tusschenzin, tusschen de bestanddeelen van den hoofdzin staat, zoo wordt hij tusschen twee komma's geplaatst. Bij voorbeeld: *Het bericht, dat hij aangekomen is, verblijdt mij. Vergelijkt dus, hetgeen ik in het midden zal brengen, bij eene gedroogde vreemde plant in een kruidboek* (v. d. Palm). *De nijdige mededinging, die den mond des roems houdt toegeklemd, misgunt slechts aan den levenden de toejuicing der levenden* (dezelfde). *Ook midden in de flitsen is nog, waar toorne en wraak zijn krachten samenhitsen, De tijger, schoon alleen, schoon doodelijk gewond, Zijn vijand schrikbaar* (Bilderd.). *Want, gelijk het gevoel van waarheid en deugd eeuwig en onuitdelgbaar is, in de borst van alles, wat mensch mag heeten, zoo is het ook het gevoel der schoonheid* (v. d. Palm). *Te dikwerf spreken wij, als blinden van het licht, slechts andren na* (Bilderd.). *Dichtkunst en Welsprekendheid kunnen wel, naarmate men in het maatschappelijk leven van de natuur afwijkt, elkander naderen* (v. d. Palm). *Titussen, die, daar zij elken dag, zonder iemand nut te doen ten einde gebracht, verloren rekenen, met regt de wellust des menschedoms geheeten worden* (dezelfde): hier is de zin: *daar zij elken dag verloren rekenen*, als tusschenzin aangebracht en door twee komma's gescheiden van den zin: *die met regt de wellust des menschedoms geheeten worden*; en de verkorte zin: *zonder iemand nut te doen ten einde gebracht*, is wederom als tusschenzin van den zin: *daar zij elken dag verloren rekenen*, tusschen twee komma's geplaatst. Immers ook de verkorte afhankelijke zinnen, tusschen de bestanddeelen van hunnem hoofdzin geplaatst., staan tusschen twee komma's: *De edelste gaven der natuur, door verstandige en vlijtige oefening beschaafd, schuilen somtijds in het duister* (van der Palm). *Eer, zonder verdiensten verkwist, kan geen eer meer heeten* (dezelfde). *Waren er dan geene andere raadsels in de natuur, even zwaar, en zwaarder dan dit om op te lossen?* (dezelfde). Bepaaldelijk ook die verkorte zinnen, welke

eene zoogenaamde appositie uitmaken (zie § 131. B. I. 3.). Desgelijks de elliptische of de samengetrokken zinnen, wanneer zij als tusschenzinnen voorkomen; bij voorbeeld: *Uw toon, hoe hoog gestemd, vernedert* (Bilderdijk). *Daar zij door niemand, dan zich zelven, gekozen of bevoegd zijn verklaard* (v. d. Palm).

Aanm. Bij substantief gebruikte adjektieve zinnen, als tusschenzinnen aangebracht, ontbreekt soms niet alleen het komma van voren (zie boven b. Aanm.), maar ook van achteren; bij voorbeeld: *En wat ons harte mocht verlangen Bevalen wy d' algoeden God* (Bilderd.).

3. Niet slechts de afhankelijke zin, maar ook *de hoofdzin, als tusschenzin* aangewend, staat tusschen twee komma's. Bij voorb.: *'Laat, laat Alva leven,' riep zy, met een hartontscheurden zucht* (Bilderdijk). *Dan, meende men, kon hij niet zoo deugzaam geweest zijn* (v. d. Palm). Het komma achter zulk eenen zin blijft weg in: *Aanschouwt dan sommige, ik zeg sommige regtbanken der levende vernuften, die wij in ons midden zien opgerigt* (v. d. Palm): hier zouden de woorden *ik zeg sommige* wellicht beter in parenthesi geplaatst zijn, aldus: *Aanschouwt dan sommige (ik zeg sommige) regtbanken der levende vernuften* enz. Bilderdijk plantst dergelijke tusschenzinnen doorgaans in parenthesi; b. v.: *Neen (dus sprak hij), van Margreete mag de beê niet vruchtloos zijn. Wy, wy sterven met elkander (roept zij), laat mijn vader vrij.* Tollens zet alleen *achter* zulk eenen tusschenzin een komma; b. v.: *'Voor mij' riep zij uit, 'is geen ochtend meer nut!' 'Vrouw Magdalis' stoud er, 'mijn meester heeft hier enz.' 'Dit aties' sprak hij, 'vreest mejn wetten';* soms een dubbele punt; b. v.: *'Neen!' nokt hij, 'neen!' snikt hij: mijn adem vergaat.'*

Ook de ingelaschte naamwoorden, met welke men iemand aanspreekt, staan tusschen komma's; b. v.: *Ik weet het, Heer Koning, mijn klacht neemt gij aan* (Tollens). *Wat acht ge u, stervling, meer dan andren?* (Bilderdijk). Van der Palm plaatst doorgaans een uitroepingsteeken achter den vocatief: *Hoe gaat gij, jonge lieden! hoe gaat gij zoo vrolijk.*

Hoe is uw gelaat zoo helder en glinsterend, Vaders, Moeders! die met angst uwe zonen zaagt opgroeijen.

III. Het *kommapunt* (*semicolon*) scheidt de leden van den zamengestelden zin, wanneer zij wegens het gewicht van hunnen inhoud min of meer zelfstandig, of van vrij grooten omvang zijn, en wel bepaaldelijk wanneer binnen dezelve reeds een of meer komma's voorkomen.

Voorbeelden der aanwending van het kommapunt.

1. *Nevenschikkende zinsverbinding.*

1) a. *Aaneenschakelende zinsverbinding: Nog rijk en machtig was dat Vaderland, toen hij het moest verlaten; verarmd en uitgeput vindt hij het weder (v. d. Palm). Niemand zou hare onfeilbaarheid erkennen, zelfs niet hare achtbaarheid eerbiedigen; de echte kunstenaar zou weigeren voor haar te verschijnen; of indien hij de zwakheid had, om haar oordeel in te roepen, hij zou wel de kroon uit hare hand aannemen, maar nimmer zich aan haar doemvonnissen onderwerpen; en het eerste, hetwelk zijn beleedigd eergevoel hem zou ingeven, zouden deze woorden zijn: ik beroep mij op de nakomelingschap (dezelfde). Hy voedstert wetenschap, en zucht voor 't goede en schoone; Weert, wat de ziel verlage en 's Hoogsten Wijsheid hene; Leert ons 't bestuur van 't kroost enz. (Bilderd.). Laaf, voed, versterk uw ziel door kennis van de Waarheid; Verhelder uw verstand door immer zuivrer klaarheid; Strekk' alles, alles, u tot leering, leiding, baak; En hecht uw hart aan geen dan 't echte zielvermaak (dezelfde). Zou, het zwaard verteren; zou de pest woeden; zou de booswicht zich in purper kleeden, en de ongeveinsde Godsvrucht in kluis of kerker tranen storten? (Borger). Want nu had de Heer groote dingen aan haar gedaan; nu had hij den vernederden staat Zijner dienstmaagd met een genadig oog aangezien; nu zouden haar prijzen en zalig spreken alle de geslachten, haar, die de gezegende was en hoogstbegenadigde onder de vrouwen (dezelfde). Men*

hort met de lansen verwoed op elkaâr; Trompet en cymbalen verdoven 't misbaar (Bilderd.). - Ook samengetrokken aaneengeschakelde zinnen kunnen door kommapunten gescheiden worden; b. v.: Zij gaven breed op van de magt hunnes Konings; van de onmogelijkheid om hem wederstand te bieden; van het verschrikkelijk lot, dat Jeruzalems ingezetenen bedreigde, zoo zij niet vrijwillig zich overgaven; en van de zachtmoedigheid, waarmeê zij behandeld zouden worden, zoo zij zonder tegenstand zich onderwierpen (v. d. Palm). Niet om te verwoesten komen wij, maar om op te bouwen; om orde, rust en volksgeluk te herstellen (dezelfde). Leert ons 't bestuur van 't kroost; het ongeluk weêrstaan; De neiging zuivren (Bilderd.). Het reedlijk dier, de mensch, zoo nietig, zoo verheven, Bestaat uit lijf en ziel, wier band is 't aardsche leven; 't Een stoflijk; de andre, geest (dezelfde). Groote God, hoe vele stemmen schijnen zich tegen uwe opperkeerschappij te verheffen; uwe wijsheid, uwe goedheid, uwe voorzienigheid, te bedillen, te loochenen; en ons kinderlijk toeverzigt op uwe vaderlijke zorg te bespotten! (Borger). - Wanneer twee enger verbonden aaneengeschakelde en door een komma gescheiden zinnen met een tweetal andere dergelijke zinnen één geheel vormen, worden de groepen door het kommapunt gescheiden; b. v.: Te voren rijk en machtig, nu arm en veracht; te voren gelukkig vader, nu van alle zijne kinderen beroofd; te voren bloeiend in gezondheid en krachten, nu aangetast door eene ziekte enz. (v. d. Palm). Is dan dat monster, met een vriendelijke grijns voor het verradersch aangezigt; glad en vleijend van tong, ruw en onmenschelijk van hart; de ééne hand broederlijk uitgestrekt, de andere van dolk en gif voorzien; listig, indringend, onverzadelijk naar goud en magt; is dat monster, 't welk men staatkunde der hoven noemde, te gelijk met hare verfoeijelijke zuster, de woeste dwingelandij, naar den afgrond gevaren! (dezelfde).

b. Ook *nevengeschikte afhankelijke* zinnen van vrij grooten omvang worden door het kommapunt gescheiden. B. v.: *Als of het oordeel der nakomelingschap te hoog door mij wierd opgevijzeld; als of ik aan het levende geslacht alle roeping ontzeide, om de verdiensten zijner tijdgenooten te schatten* (v. d. Palm). *Als wij de dooden, die in den Heer sterven, zalig hooren noemen, van nu aan; - als wij lezen, dat aan de gestorvenen het Evangelium is verkondigd enz.* (Borger). *Opdat Europa herleve; opdat veiligheid en welvaart op de verwoeste velden en ontvolkte zeeën terug keere; opdat het zwaard in de schede ruste* (v. d. Palm). *Heldere verstanden, wier juist en wikkend oordeel, wier vaste en fijne smaak het onvergankelijk schoon terstond weten te kennen; wier lof en toejuiching eene onfeilbare voorspelling zijn van de uitspraak der latere eeuwen* (dezelfde).

2) Tegenstellende zinsverbinding.

Wanneer de leden eener tegenstell. zinsverbinding niet zoo eng verbonden, en niet zoo klein van omvang zijn, als bij de voorbeelden, boven, II. 2. 1). b., dan worden zij door een kommapunt gescheiden. B. v.: *Doch ik noem het verkeerdelijk kunst van overreden; kunst van vervoeren moest het veeleer heeten* (v. d. Palm). *Eeuwen zijn heengevloten over uw stof; Staten en Rijken zijn gevallen; marmere en arduin zijn verbrijzeld; maar uw werk is overgebleven* (dezelfde). *Niet aan de smarte, die de Heer ons aandoet, heeft Hij lust; maar liefde is de bron, en de zaligheid onzer zielen het einde zijner beproevingen* (Borger). *De neiging strekt tot goed; doch, uit natuur kortzichtig, Vereischt ze een wijs bestuur* (Bilderdijk).

3) Oorzakelijke zinsverbinding.

Volgens het boven, II. 2. 1). c. gezegde, worden de leden van zulk eene zinsverbinding gewoonlijk door een kommapunt gescheiden. B. v.: *Deze verleidende rede was daarenboven vol van Godslastering; want Jehova werd daarin gelijk gesteld met de nietige en magtelooze Goden der Heiden-*

sche volken (v. d. Palm). Niet, dat ik deze kunstenaarijen aan Cicero als misdrijven wil te laste leggen; want zij werden, in zijnen tijd, en daarna, als de ware geheimen der overredens-kunst opgevijzeld (dezelfde). De geboorte van het kind, door hemel- en aarbewoners bezongen en aangebeden, voert hare moederlijke blijdschap ten top; want nu had de Heer groote dingen aan haar gedaan (Borger). De waarheid naakt te zien vereischt een sterk gezicht; ze is gloeiender in 't oog dan 't gloeiendst zonnlicht (Bilderd.). In haar is 't zelfbestuur, voor beiden, opgesloten; Zy heersche als waardigste der aardsche tochtgenooten (dezelfde).

2. *Onderschikkende zinsverbinding.*

Ook de hoofdzin wordt veelal door een kommapunt van zijn afhankelijken zin gescheiden, wanneer beide van grooten omvang zijn. B. v.: *Doch niet altijd gaan roem en verdienste hand aan hand; gelijk niet altijd de bekoorlijke maagd aan den mannelijk schoonen en fieren jongeling gepaard wordt (v. d. Palm). Wij willen geen overwigt van onze heerschappij, maar evenwigt der krachten; opdat Europa herleve enz. (dezelfde). Gelijk er in alle tijden vernuften kunnen ontstaan, die hunne voortbrengselen aan de onsterfelijkheid wijden; zoo ontbreekt het ook geenen leeftijd aan heldere verstanden enz. (dezelfde). Hart en verstand mogen zamenstemmen, als onze deugd belaagd noch bedreigd wordt; zoo dra de wereld haren valstrik legt, wordt het hart ontrouw aan zich zelf (Borger). Maar als ik mijn oog sla op de naauwbeperte grenzen des Christendoms, op die millioenen en millioenen, die nog rond dwalen in een land der schaduwe des doods, en dien naam, in welken ons alleen de zaligheid wordt toegezegd, nog nimmer gehoord hebben; hoe kan dan het geloof aan eene bijzondere Openbaring met de ondervinding eener algemeene goedheid in overeenstemming worden gebragt? (dezelfde). Vereischt het nut der ziel dat soms het lichaam*

lij'; *Vast, waak, en tem het vleesch daar 't staat naar dwinglandy* (Bilderdijk).

IV. Het *dubbele punt* (*colon*) wordt gebezigd:

1. Vóór zinnen of zinleden, die iets vermelden, hetwelk ter opheldering of verklaring van het te voren gezegde dienen moet. B. v.: *In dien zelfden nacht sloeg een Engel in het Assyrische leger honderd vijf en tachtig duizend man: hetzij wij dat getal moeten houden voor de sterkte der gansche legermagt enz.* (v. d. Palm). *Ik zal niet spreken van het dankbaar gevoel voor Gods Vaderlijke gunst, aan ons betoond, het eerste voorbeding der duurzaamheid van Gods zegeningen: ik weet, dat het aan het hart van geen' mijner Hoorders, vooral niet in deze dagen, vreemd is* (dezelfde). *Hij heeft reeds geene bondgenooten meer: wat slechts kon heeft zijne boeijen afgeworpen* (dezelfde). *Het gezang der liefde is dus wederom het gezang der gevaren, en der stoutmoedigheid om ze te overwinnen: met den lof der schoonheid vermengt zich de lof der dapperheid* (dezelfde). *De tent van Hatem was van honderd poorten voorzien: dezelfde behoeftige vertoonde zich op éénen dag aan die allen, en, schoon gereedelijk herkend, ontving hij honderd aalmoezen* (dezelfde). *En zelfs hiertoe bepaalt zich het hooggestemde en kolossale niet, dat deze natie kenmerkt: ook hunne taal is een reusachtig gevaarte* (dezelfde). *Maar neen: hij alleen, die zijne oogen sluit voor de inrigtingen der natuur, der maatschappij, en des ganschen menschelijken geslachts, hij alleen kan van eene gelijkheid spreken, welker bestaan slechts een droom en hersenschim is* (Borger). *Zes vlinders zijn er in een hoek van 't hart gezeten: 't Is drift tot heil, tot schoon, tot onbeduidend weten, En deernis, kindermin, en weêrvergeldingszucht. Zy broeden wormen uit, straks vliegende in de lucht: Die zijn begeerlijkheên enz.* (Bilderd.) *Beproef des, stervling; geef geen plaats aan de achteloosheid, En spoor met daaglijksche ernst het broeiness na*

der boosheid: 't Is de aandacht, onvermoeid en op uw hart gericht, Die beter kennis geeft dan 't bloot verslandlijk licht (dezelfde). Neen, 'k delf met Socrates dan liever in mijn hart: Dit tuigt my wat het zij, dat me immer houdt verward (dezelfde). Bijzonder uit deze laatste twee voorbeelden blijkt, hoe de zin, die door vermelding van den grond van het beweren ter verklaring en opheldering van het beweerde strekt, door een dubbel punt wordt voorafgegaan. Men zou hier het voegwoord *want* kunnen invullen even als in: *Wees kalm Elpine: uw lot verandert (Bilderdijk).* Geen wonder dus, dat dit voegwoord vaak door een dubbel punt wordt voorafgegaan: *Wat hem overkwam had hij zekerlijk verdiend: want God kon geen onregt doen!* (v. d. Palm). *Doch toen de Assyrier dezen buit in zijne magt had, openbaarde zich zijne trouweloosheid: want hij zette evenwel zijnen togt voort (dezelfde).*

Wanneer achter *dat is* of *te weten* eene uitvoerige verklaring komt, doet men ze ook door een dubbel punt voorafgaan. B. v: *Schoon er, gelijk wij zeiden, tusschen leven en dood eene verbazende gaping is, die door geen verschijnsel der zinnenwereld kan worden aangevuld, dat is: schoon er een oneindig onderscheid is tusschen den slaap der natuur en den slaap des ligchaams enz. (Borger). Wie, die de Schriften des Nieuwen Verbonds met eenige oplettendheid gelezen, of slechts een vlugtig oog op de geschiedenis des Christendoms heeft geslagen, wie weet niet, dat wij een aanmerkelijk deel onzer verlichte Godsdienstkennis aan deze soort van twisten verschuldigd zijn? De tegenspraak der Joden en hunne gehechtheid aan Mozes bevelen gaf Paulus gelegenheid om onze Christelijke vrijheid in een duidelijk daglicht te plaatsen: door tegenspraak en dwaling is de leer des kruises, tot vergeving der zonden opgehelderd: door tegenspraak en dwaling kennen wij den persoon en de natuur van den goddelijken Stichter des Christendoms: door tegenspraak enz. (Borger): hier wordt*

achter *verschuldigd zijn* een *te weten* verstaan, en er staat slechts daarom geen dubbele punt, omdat er een vraagteken diende te staan; doch de nevenschikte zinnen, die telkens met *door tegenspraak* aanvangen, heeft de Schrijver door een dubbel punt laten voorafgaan. Vóór opsommingen van onder één begrip vervatte bijzonderheden staat bij gevolg een dubbel punt, bij voorb.: *Nederland heeft de volgende Provinciën: Noord- Brabant, Gelderland enz. De natuur leert ons: dat wij het voorwerp zijn eener verzorgende en waakzame Voorzienigheid; en dat het lijden, dat ons overkomt, ons nimmer in dat geloof moet doen wankelen* (Borger). Desgelijks kan men, waar eene uitdrukking het te voren opgenoemde zamenvat, vóór dezelve een dubbel punt aanwenden: *De gunst der Grooten, de bescherming der Machtigen, de neiging des volks, de liefde der bijzondere personen: altes is wisselvallig. - Eene dichtkunst, die mij oogen geeft om de Schepping en mij zelve te zien, haar uit het rechte oogpunt te beschouwen, overal liefde, wijsheid en almacht op te merken: zulk eene poezij is heilig en edel. - Dat men de eer van God niet kon redden, zonder den ongelukkigen mensch te bezwaren; noch de regt-vaardigheid des Oppersten Bestuurders handhaven, zonder eene onbesproken menschelijke deugd in verdenking te brengen, ja te belasteren: hiertegen verhief zich zijn gevoel* (v. d. Palm). Of vóór een substantief, dat als appositie aan eenen volzin wordt toegevoegd: *Geen wonder - dat hy - ronduit verklaarde, dat men vrede hebben kon, wanneer men dien, gelijk hy meende het geval te zijn, van beide zijden ernstig begeerde: woorden, die hem later ten kwade werden geduid* (J. van Lennep). *Dies klaagd' hy, ten naasten daaghe der Majestraat, dat de burghery naa hem omzagh: een bitter loon zijner oprechtigheid* (Hooft). Ook het antwoord op eene vraag kan geschiktelijk een dubbel punt vóór zich bekomen: alleenlijk verbiedt het vraagteken, hetwelk onmiddellijk achter de vraag staat, het dubbele punt aan te wen-

den; bestaat echter het antwoord uit meer dan ééne term, dan kan het dubbele punt voor den volgenden term te staan komen, b. v.: *Wat is de prooi, die wij hem (den dood) achterlaten? Eene tente, wier enge ruimte haren goddelijken bewoner zoo dikwijls doet zuchten: eene tente, opgeslagen in de woestijn dezer wereld op onze reis naar het hemelsch land der belofte: eene tente enz.* (Borger). *Wat middel is er ter bestrijding van deze beginsels, en hand over hand toenemende heerschappij der zonde? De onderlinge bijeenkomsten, waar het zorgeloos hart zoo heilzaam gewond en de snaren onzer menschheid zoo krachtig geroerd worden: de anderlinge bijeenkomsten, waar ons godsdienstig gevoel door de statige Godsvereering in eenen statigen tempel week op week wordt aangewakkerd en verlevendigd: de ondertinge bijeenkomsten enz.* (dezelfde).

2. Waar de Schrijver of Redenaar de eigen woorden, door iemand gesproken of in een geschrift vervat, vermeldt, staat een dubbel punt vóór dezelve, als het ware ter waarschuwing van den lezer. B. v.: *Dan roept het hart in angst: 'Ach, dat er uitstel waar' (Bilderd.). Doch gij vraagt misschien: waardoor onderscheidt zich dan het oordeel des nageslachts van dat der levenden over hunne tijdgenooten? (v. d. Palm). Het eerste, hetwelk zijn beleedigd eergevoel hem zou ingeven, zouden deze woorden zijn: ik beroep mij op de nakomelingschap! (dezelfde). Wat daar binnen in hem sprak: gij lijdt onschuldig - dat liet zich niet wegredeneren (dezelfde). Men vraagt, waarom in het geschil tusschen Job en zijne vrienden, de leer der onsterfelijkheid niet wordt aangeroerd? en men antwoordt onbedachtelijk: omdat zij hun onbekend was! Ware het niet redelijker te zeggen: omdat zij, naar de denkwijze dier tijden, bij hun geschil niet te pas kwam! (dezelfde). De vraag: kan de deugdzaame ongelukkig zijn? wordt nu omgekeerd: kan iemand, die zóó ongelukkig is, deugdzaam geweest zijn? Het wordt de aandoenlijke vraag: of wij in dien rampza-*

ligen lijder ook nog een' huichelaar, een' schandelijken booswicht aanschouwen moeten! (dezelfde): hier staat zelfs vóór de indirecte vraag een dubbele punt, omdat zij de waarde heeft eener direkte vraag. *Wij onderschrijven de treurige uitspraak van een' verlicht' Apostel: Wij hebben allen gezondigd* (Borger). *Hoort dit, trotsche stervelingen, die in uw hart zegt: mijn huis zal eeuwig staan* (dezelfde). *Al hoorende en zwijgende predikt gij elkander de treffende vermaning: hier beneden is het niet!* (dezelfde). Ook waar de woorden: *zegt hij, dus sprak hij*, en dergelijke te midden der aangehaalde woorden zelve staan, plaatst men een dubbel punt vóór de aangehaalde woorden. B. v.: *Een derde (Arabische dichter) - gebruikt eene persoonsverbeelding, bijkans zoo stout als zijne onderneming was: de dood, zegt hij, de dood zag het aan, en werd rood van schaamte!* (v. d. Palm). *Dat de booze in geluk en eere zou ten grave dalen; de brave in schande en jammer omkomen: neen! dus sprak men, dit kan de opperste Regeerder der wereld niet gedoogen!* (dezelfde). - Waar vóór de aangehaalde gesproken woorden geen dubbel punt kan staan, plaatse men dit leesteecken achter den ingelaschten zin (*dus sprak hij* of dergel.). *Neen, zegt de wijsgeer: dan eerst zal ik dit licht aanbidden* (Borger). Waar na de aangehaalde woorden de zin, in welken zij vervat zijn, nog niet ten einde is, plaatst Borger ook achter dezelve een dubbel punt. *Wee u, gij geveinsde, die in de kerk bidt: Onze Vader, die in de hemelen zijt: terwijl gij op maandag toont in uw harte te zeggen: daar is geen God, geen Vader in den hemel! - Vestigen wij ons oog op die zalige oorden, waar men vrijer ademt, en waar niemand zegt: ik ben ziek: o hoe dragelijk, hoe niets-beduidend worden dan de krankheden des ligchaams. - Schoon Jezus hun tegen wil en dank ronduit moet verklaren: Lazarus is gestorven: het behoed-middel tegen den al te diepen indruk, dien dit berigt op*

hunne gemoederen zou maken, ligt reeds in de woorden: ik ga henen, om hem uit den slaap op te wekken.

Ook wanneer een enkel woord als de eigenlijke term wordt aangevoerd, plaatst men het dubbele punt vóór hetzelfde. B. v.: *Vergunt mij althans de uitdrukking: godsdienstig gevoel: hier in dezen zin te bezigen* (Borger).

Aanm. In bijzondere gevallen vindt men het dubbele punt aangewend in de volgende voorbeelden. *Ik zal derhalve slechts weinige en oppervlakkige aanmerkingen hierover in het midden brengen, en hen, die meer daarvan begeren te weten, tot hem (Cicero) zelve, aan het slot van zijnen Brutus, verwijzen: om mij thans bijzonderlijk tot ééne Redevoering te bepalen* (v. d. Palm): had de Schrijver hier een komma vóór den verkorten finalen zin geplaatst, het zou de schijn hebben, of deze zin tot het onmiddellijk voorafgaande behoorde. - *Immers in dit geval scheen hij slechts te dwalen: maar zich ter bevestiging eener leer, die blijkbaar valsch was, op eene hemelsche zending te beroepen, dit was lastering van Gods naam* (Borger): stond hier vóór *maar* een komma-punt, zoo zou het schijnen, alsof de tegenstelling niet bestond tusschen de begrippen *dwalen* en *lasteren*, maar tusschen *dwalen* en *zich beroepen*. - Twee tegengestelde zinleden scheidt Borger door het dubbele punt, in het volgende verband: *Dáár de kweekeling eener Vorstinne aan het prachtig hof des Egyptischen konings: hier een timmerman in het vergeten Nazareth. Dáár een magtig legerhoofd en aanvoerder van meer dan een half millioen strijdbare mannen: hier een nederig leeraar van twaalf visschers.*

V. De *gedachtestreep* wordt aangewend om eene *ongewone pauze* in de rede aan te duiden, ter spanning van de aandacht des hoorders gebezigd, of door het bewogen gevoel des sprekers veroorzaakt.

Dus komt zij te pas:

1. Wanneer de gedachte, na het zoo even vermelde, iets bevreemdends en verrasschends heeft. B. v.: *Judas Iscarioth verkoopt zijnen Heer, stelt zich aan het hoofd der bende, die Jezus vangen zoude; Jezus spreekt hem aan op den toon der onschuld: 'Judas heb ik dat aan u verdiend? verraadt gij alzoo den Zoon des menschen'?* - en de verrader zwijgt. - *Het Sanhedrin beweegt hemel en aarde,*

om geluigenissen legen den gevangene in te winnen; op een' leugenschijn van schuld slaat de Hoogepriester de hand aan zijn gewaad en scheurt het aan stukken; en de man, die drie jaren lang het gedrag des Heilands bespied had, die de schuld van Jezus had kunnen openbaar maken, Judas Iscarioth ziet de verlegenheid der vergadering - en zwijgt (Borger). Een vloot wordt toegerust, om over de baren - neen! om over velden en akkers Leyden te komen spijzigen! (v. d. Palm). 'k Verwijf u niets, maar - vlied me (Bilderd.). Bilderdijk gebruikt een komma, waar beter een gedachtestreep stond in: *De wraak in 't hart te kweken, Is, op zijn eigen hart eens anders misdrijf wreken.*

2. Wanneer de levendigheid der voorstelling of des gevoels eene afwijking in de geleidelijke volgorde der zinnen of der woorden medebrengt. B. v.: *Zou de gedachte aan Gods regtvaardigheid en heiligheid een droom zyn? - vragen wij het rede en geweten en Heilige Schrift en onze ondervinding!* (Borger). *Neemt weg de schilderijen, en behangt de wanden dezer zaal met veelkleurige, smaakvol geschakeerde festonnen; verrijkt haar met sierlijk loof en bloemen-vasen - het is geen Gehoorzaal meer, het is een Feestzaal geworden, waar alles vreugde en genot inboezemt* (v. d. Palm). *Een middeltjen - ge kost het zoo omspannen* (Bilderd.). *Beschouwt hij zich op zich zelve, tast hij in zijn' eigen' boezem, - God zij dien man genadig! - Welk een tooneel van zedelijke wanorde! Wat al zwakke plaatsen in dat hart* (Borger).

3. Wanneer de ontroering des gemoeds den spreker verbiedt koelzinnig voort te gaan en hij dus zijne rede even afbreekt. B. v.: *En nu - daar stevent de vloot het lafhartig verlaten Lammen voorbij; daar ... God! is het mogelijk? ... daar komt zij Leyden binnen, en straks weêrgalmt het kerkgewelf van het gejuich: Leyden is gered!* (v. d. Palm). *Om eeuwig de uwe -ja, voor eeuwig u te zijn* (Bilderd.).

Zoo roept ze al snikkende uit, geeft allen weêrstand op, - En de onverwinbre Min voert zijn' triomf in top! (dezelfde). Ach, had des Hoogsten gunst u daartoe uitgelezen, Om Heiland van Elpine, en - haar Gemaal te wezen (dezelfde).

4. Wanneer de spreker den volzin niet ten einde brengt, en zich 't zij door de kieschheid genoopt vindt een andere uitdrukking te bezigen, 't zij door zijn bewogen gemoed gedwongen een anderen toon aan te slaan. In dit geval wendt men meestal eenige punten (...) in plaats van de gedachtestreep aan. B. v.: *Dat deze nieuwe Gehoorzaal getuige zij van uwe onbepaalde leergierigheid; en daarbij van uwe bescheidenheid, van uwe zucht tot betamelijkheid en orde! van uwe ... doch wat behoeve ik te wenschen, waarvoor uwe beschaving, uwe zeden en opvoeding ten waarborg verstrekken?* (v. d. Palm). *Ik zal van geene bijzondere rampspoeden gewagen, zelfs niet van den nooit vergeetbaren, die u, o Leyden! vóór zeventien jaren, in rouw en jammer dompelde! toen, door de roekeloosheid van éénen, uwe stad tot een schouwspel der akeligste verwoesting werd; toen ... maar neen! ik zal geen tafereel malen* (dezelfde). *Haast zal de onkuische dans Uw oog reeds vangt haar aan, En 't hart in 't hupplend oog verbiedt mij voort te gaan* (Bilderd.). *En moet de hemel hier een' tweeden opstand zien Die de Almacht naar de kroon... Wat zegge ik, die misschien Geheel het menschdom, in dien gruwelbond begrepen, In 't eindeloos verderf onredbaar meê zal sleepen!* (dezelfde).

Aanm. Hetzelfde teeken (-) wordt ook tot andere einden aangewend. Te weten, wanneer de Schrijver tot eene andere orde van gedachten of feiten overgaat. Bij voorbeeld: *Het offer is verricht. - Gij ook, Sethiische schoonen, Omgingt het in den rei* (Bilderdijk). Of wanneer hij eene pauze noodig acht, vóór hij aan het vermelden gaat der bijzonderheden van een aangekondigd onderwerp: *Nu was de dolle Krijg ontketend. - Kaïns Neven, Eerst zenuwloos van schrik, en westwaart heengedreven; Vergaderden ter wraak* (Bilderdijk). Of wanneer hij op eene uitvoerige vermel-

ding van bijzonderheden terugwijst, en aanvangt met een: - *Zoodanig waren de grondstellingen der Stoicijnen*. - *Zoo sprak Pericles*, en dergelijke. Eindelijk ook, bij de vermelding van een gesprek, tusschen de woorden der verschillende sprekers, bij voorbeeld: *Wat aakligs breugt gij meê van ons bedreigde strand?* - *Ik keer van 't Landgebergte, ô Morna* (Bilderdijk). - Veelal wordt ook in plaats van de teekens der parenthesis een gedachtestreep vóór en eene achter den ingelaschten zin gebezigd. Bij voorbeeld: *Met welk een oog, - en mag ik van den Grooten en Oneindigen dit woord gebruiken, - met welk eene belangstelling, denkt gij, zal God ons beschouwen* (Borger). *Want zie, Parijs lag op den weg, En - laat eens zien, dat ik niet kwalijk zeg!* - *Zoo ongeveer ter halfweg Romén* (Bilderdijk).

VI. Om eenen ingelaschten zin van de leden van den zin, waarin hij vervat is, af te zonderen, bedient men zich van de zoogenaamde *haakjes*, op deze wijze: *Geliefde (zegt hij), neen!*

*'k Heb met uwe volgelingen
Meê het dorre strand geploegd
('k Wilde meê de Waarheid dwingen),
En in 't harde juk geswoegd* (Bilderd.).

De ingelaschte zin kan elliptisch zijn, b. v.: *Gij hebt (in 't voorbijgaan gezegd) mij nog niet eens genoegzaam bewezen* enz.: hier worden bij den ingelaschten zin de woorden *het zij* gedacht.

Aanm. Een enkel woord ter verklaring ingelascht wordt mede tusschen twee haakjes geplaatst, bij voorb.: *Hij (de president) was van meening*. - Soms vindt men de haakjes aangewend, waar de zin eigenlijk geen ingelaschte zin is, b. v.: *Nu stijgt hy, door den arm eens legerhoofds gesteund, (Als ware 't van een thron of hoogen staatsiewagen,) Den schouder staatlijk af* (Bilderdijk): de zin *als ware 't* enz. is een tusschenzin en geen bloot ingeschoven zin, daar hij door middel eens voegwoords in het zin verband ingrijpt. - Zoo even (V. Aanm.) hebben wij gezegd, dat doorgaans twee gedachtestrepen in plaats van twee haakjes gebezigd worden. Ook kunnen twee komma's volstaan, om den ingelaschten zin af te zonderen, zoodra hij van kleinen omvang is, b. v.: *Geliefde, zegt hij, neen!* - Daar de ingelaschte zin buiten alle syntactisch verband tot het voorgaande en het volgende staat, en de haakjes of gedachtestrepen hem genoegzaam afzonderen, zoo plaatse men aan den aanvang of het einde van denzelfden bij de haakjes geenerlei leesteecken; achter het laatste haakje plaatse men, des gevorderd, het leesteecken, hetwelk het verband der woorden, die de

parenthesis volgen, tot die, welke dezelve voorafgaan, moet aanwijzen
In het zoo even aangehaalde voorbeeld uit *Bilderdijk* wordt deze regel
echter niet gevolgd.

VII. De *aanhaling steekens* dienen om de woorden aan te duiden, die, door iemand
gesproken of uit een geschrift aangehaald, in den text worden ingelascht. Men
plaatst ze vóór de aangehaalde woorden onder aan den regel of op gelijke hoogte
met de letters, doch na dezelve boven aan den regel, op deze wijze: *'Hij heeft ook
kinderen', zegt zij, 'hij zal zich over uw lot erbarmen'* (v. d. Palm). *Hij gaat naar haar
toe, en zegt: 'Sta op, ongelukkige! rigt op het grijze hoofd!'* (dezelfde). *Ze ontzet.
'Gerechte God!' dus roept ze* (*Bilderd.*). Zijn de aangehaalde of als door eenen
persoon gesproken opgegeven woorden uitgebreid, zoo plaatst men doorgaans
vóór elken regel deze teekens: *Dit doet dan ook den ouden Talthybius uitroepen:
'Goden! is het waar, dat gij der menschen lot bestuurt? Is dat Hecuba, de gelukkigste
der vrouwen, de aanbeden koningin!'* (v. d. Palm).

*'Smoor uw boezemsmarte,
Wees kalm, Elpine: uw lot verandert. Wees gedwee,
Ik waak, ik zweve om u: ik, oorzaak van uw wee'*
(*Bilderdijk*).

VIII. Het *vraagteeken* staat achter elke *rechtstreeksche vraag*. B. v.: *Nog rilt de
Maartsche koude ons door de leden; nog, dunkt ons, zijn vloed en vliet met vasté
ijsschotsen bedekt, en wij vragen elkander: zal het altijd winter blijven?* (v. d. Palm).
*Hoe kan het geloof aan eene bijzondere Openbaring met de ondervinding eener
algemeene goedheid in overeenstemming worden gebragt?* (*Borger*). Ook wanneer
op den vragenden hoofdzin een afhankelijke zin volgt, plaatst men het vraagteeken
achter denzelfden: *Ziet gij niet, hoe op eenmaal de natuur zich tooit met lentegroen
en bloesems?* (v. d. Palm). *Hoe kan de hand, die voor alle de inwoners der aarde
het licht der zon*

ontstak, de fakkel eener Openbaring doen branden, wier stralen slechts het kleinst gedeelte des menschdoms zouden verlichten? (Borger). Zelfs wanneer meer dan een bepalende zin op den vragenden hoofdzin volgt, en zich de vragende toon al meer en meer verloor: *Maar wat, zoo wij het niet willen? Zoo wij of in deze kennis geen belang stelden en er nimmer ons op toeleiden; of zelfs er behagen in schepten, om ons zelve te miskennen, om ons te misleiden, en als met open oogen te bedriegen?* (v. d. Palm). Vervalt echter de vragende toon geheel, alsdan verwaarloost men beter het vraagteken: *Vreest gij niet meer geweldig, moorddadig te worden weggesleept, om voor de slavernij van Europa uw dierbaar bloed te storten!* (v. d. Palm). Heeft de vragende zin de woordorde van den stelligen zin, zoo is het vraagteken te meer noodig, b. v.: *En wy, in ijdele woede, Wy laten huis en have en telgen zonder hoede?* (Bilderdijk). - Verkeerd is het een vraagteken achter eene indirekte vraag te plaatsen, als in deze voorbeelden: *Het moet velen in den eersten opslag vreemd voorkomen, waarom Jezus de uitbreiding van zijnen Godsdienst aan anderen hebbe overgelaten, en vooral, waarom hij niet zelf de pen hebbe opgevat, om zijne eigene leer en leven te beschrijven?* (Borger). *Men vraagt, waarom in het geschil tusschen Job en zijne vrienden, de leer der onsterfelijkheid niet wordt aangeroerd?* (v. d. Palm). - Zijn nevensgeschikte vragende zinnen zamengesloten, zoo volstaat het vraagteken achter den laatsten, b. v.: *Zal de staatkunde hier niet haar listige rol gaan spelen, de twist haren wreeden fakkel zwaaijen?* (v. d. Palm). - Ook na een enkel vraagwoord dient het vraagteken te staan, wanneer dat vraagwoord elliptisch een geheel vragenden zin vervangt, b. v.: *Hoe? met zulke zuivere begrippen van een heilig Opperwezen - zou men zich nogtans bestemd hebben gerekend, om gelijk de dieren te vergaan?* (v. d. Palm). *Wij weten, dat wij sterven moeten, maar wanneer? en op welke wijze? dat weten wij niet.*

IX. Het *uitroepingsteeken* wordt achter zulke zinnen of woorden geplaatst, die een gevoel of een begeren te kennen geven. Aldus

1. achter *tusschenwerpsels*: *Ach! Helaas!* enz. *Zy glimlacht, maar ach! Een traantjen van weemoed breekt door by dien lach* (Bilderdijk). *Doch helaas! die zoete droom verdwijnt op 't bruischend stormgeraas* (dezelfde). *O! het is eene jammerlijke afdwaling van het menschelijke verstand, aan God noch Voorzienigheid te willen gelooven* (Borger). *Daar zag zij, och arme! daar vond zij, helaas! Nog rookend, nog lillend, zijn hart in de vaas* (Tollens). Ook na geluidnaboetsingen plaatst men een uitroepingsteeken: *Hopheisa! toen sprong zij, toen zong zij zoo luid* (Tollens). Strekt zich de toon des gevoels over den geheelen zin uit, aan welks hoofd het tusschenwerpsel staat, dan staat het uitroepingsteeken achter den zin, en achter het tusschenwerpsel staat een komma of wel mede een uitroepingsteeken: *Helaas, wat is ons lot, aan huis en haard gebannen!* (Bilderdijk). *Helaas! hy is bezweken!* (dezelfde). *O! wij benijden hem niet!* (v. d. Palm).

2. Na naamwoorden *in den vocatief*. Bij voorbeeld: *Zijt gij het, Toskars spruit, gy, tederste aller schoonen!* (Bilderd.). *Ook wij, Toehoorders! wij deelen nog, na tweehonderd vijftig jaren, in dat zelfde zaligend gevoel* (v. d. Palm). *Dat is uwe gunst, ô Goddelijke Albestuurder!* (dezelfde). *Rijs (sprak hy), Veldheer!* (Bilderd.). *Hope der heerlijkheid! gij verruimt dien engen weg naar de hemelstad* (Borger).

Aanm. De vocatief, met welken men in eenen brief of bedaarde toespraak iemand noemt, heeft geen uitroepingsteeken van noode: hier kan een komma volstaan: *Ik heb, waarde broeder, met genoeg, vernomen, dat gij in staat zijt, mijn wensch te voldoen*. Evenwel plaatst men gewoonlijk dat teeken achter den vocatief aan het hoofd van een brief of van een aan iemand gericht opstel: *Waarde Ouders! Lieve Lezer!* Sommige Schrijvers plaatsen ook wel eens het uitroepingsteeken achter de steeds met nadruk uitgesproken bijwoorden *ja* en *neen*, b. v. *Neen! gevaar en krijg bestormden u van alle kanten* (v. d. Palm). *Ja! wij kunnen alles weten* (dezelfde).

3. Na wenschende en begerende zinnen. Bij voorbeeld: *U zij op dezen feestelijken dag de stamelende dank onzer lippen, de vurige dank onzer harten toegebracht!* (v. d. Palm). *Hij, de Vader van onzer Vaderen kinderen, zie ook in gunst, op ons van boven!* (dezelfde). *De Koning leve! - Maak slechts u-zelv', maak my aan uwen dood niet schuldig!* (Bilderd.). *Plukt voor 's Dichters kruin geen loveren; Duikt geen parels uit het diep!* (dezelfde). *Zwijgt! of leert uw cythersnaren Met Alcéus grootheid paren En met Saffoos teder schoon!* (dezelfde). *Terug, mijn eenigste! Keer weder tot u-zelv'!* (dezelfde). *Te wapen! in 't geweer, rechtschapen Heldenzielen!* (dezelfde). *Koomt, wreken we ons gezag, ons bloed; of eer, verweeren We ons recht!* (dezelfde). *Laat deze schijnredenering ons niet bedriegen!* (Borger). Volgt op den begerenden zin een vocatief, zoo kan het uitroepingsteeken achter dezen laatsten volstaan: *Verhef u vrij op den adel uwer stichting, Leydens Hoogeschool!*

Aanm. Begerende zinnen, die zonder bijzonderen nadruk en op bedaarden toon dienen uitgesproken te worden, hebben geen uitroepingsteeken van noode: b. v.: *Kom, bid ik u, spoedig terug, zeide hij.*

4. Na allerlei zinnen, die *verbazing, bewondering, vreugde, smart* en andere gemoedsbewegingen te kennen geven. B. v.: *Alsof men anderen kon leeren kennen, zonder van zich zelf te beginnen!* (v. d. Palm). *Mijn Broeders, welk bestaan!* (Bilderd.). *Het koeltjen - kuste Elpines wang en boezem onder 't weenen. Vergeefs! Die boezem voelt der wroeging felsten prang* (dezelfde). *U (sterflijke), in mijn arm, en zonder einde, mijn!* (dezelfde). *Dat was zalig! dat konden Engelen Gods u benijden!* (v. d. Palm). *God! is het mogelijk Leyden is gered!* (dezelfde). *Zijn Helden, in den strijd, beroemd door land en zee, Zijn vreeslijk in getal!* (Bilderd.). *Dichtkunst, ô wat is uw tooveren!* (dezelfde). Sluit zich een afhankelijke zin aan den zin aan, die eigenlijk het uitroepingsteeken vordert, alsdan

staat dit teeken niettemin eerst achter dien afhankelijken zin: *Hoe vele slagtoffers raapte dikwijls de pest weg, eer de dag der verlossing aanbrak!* (Borger). *Hoe moet deze grondslag waggelen, als eenmaal de reden hare regten eischt, en aan het vooroordeel het oppergezag betwist!* (dezelfde).